

SİGORTA SEKTÖRÜ, FON YARATMA KAPASİTESİ VE SERMAYE PİYASASINA ETKİSİ: TÜRKİYE’DEKİ DURUM

Said Alpagut ŞENEL

Cumhuriyet Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin İşletme Anabilim Dalı
Muhasebe Finansman Bilim Dalı İçin Öngördüğü

DOKTORA TEZİ

Olarak hazırlanmıştır

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. M. Kemalettin ÇONKAR

SİVAS

Ocak – 2007

CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Sait Alpagut ŞENEL'in yapmış olduğu çalışma, jürimiz tarafından İşletme Anabilim Dalı Muhasebe Finansman Bilim Dalı'nda DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. M. Kemalettin ÇONKAR

Üye : Doç. Dr. Veysel KULA

Üye : Yrd. Doç. Dr. Mustafa GÜLMEZ

Üye : Yrd. Doç. Dr. Asım ÇELİK

Üye : Yrd. Doç. Dr. Ahmet DOĞAN

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

15.01.2007

Doç. Dr. Nevzat GÜLDİKEN
Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın gerçekleşmesinde emek ve zamanını esirgemeyen, yüksek lisans çalışmalarımın bu yana bana ışık tutan, bir anlamda yüksek lisans tezimi de borçlu olduğum ve doktora eğitimim boyunca değerli bilgilerinden yararlanabilme şansı yakaladığım Sayın Hocam Prof. Dr. M. Kemalettin ÇONKAR'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tez çalışmalarım sırasında gerek bilgi gerekse kaynak açısından hiçbir yardımını esirgemeyen sigortacılık bilgilerini benimle paylaşan, kütüphanesinden yararlanma imkânı bulduğum meslektaşım Öğr. Gör. Muhsin İPEK'e, okulumuz elemanlarından Menderes AY ve Abdullah KORKMAZGİL'e yardımlarından dolayı teşekkürü borç bilirim.

Sonsuz bir sabır ve özveri ile tez çalışmalarımın tüm yükünü benimle paylaşan, başarılarımı borçlu olduğum kıymetli eşime ve gösterdikleri anlayıştan dolayı çocuklarıma teşekkürlerimi ve minnettarlığımı sunarım.

Ayrıca, çalışmalarım sırasında yardımlarını gördüğüm mesai arkadaşlarıma, Salih KILIÇ ve Yüksel TAHILLIOĞLU başta olmak üzere tüm dostlarıma ve emeği geçen herkese teşekkür ederim.

S. Alpagut ŞENEL

ÖZET

İnsanoğlu varolduğundan bu yana gerek doğal afetlere gerekse teknolojinin gelişmesiyle ortaya çıkması muhtemel risklere karşı önceden önlem alma ihtiyaç duymuş ve bu riskleri güvence altına almak istemiştir. Sigorta kavramının temelinde, risklerle dolu bir dünyada yaşayan insanların nasıl gerçekleşeceği ve ne zaman ortaya çıkacağı bilinmeyen risklerin yol açacağı zararların giderilmesi amacıyla riskin oluşmasından önce bazı tedbirler alma gereği yatmaktadır.

Sigorta şirketleri bir yandan ortaya çıkması muhtemel risklerin mali sonuçlarını bir topluluk arasında dağıtarak sigortalılar veya sigorta ettirenlere riske karşı koruma sağlamakta, diğer yandan hayat dışı sigortalarla kısa ve orta, hayat sigortaları ile uzun vadeli fon yaratarak yatırımların finansmanı için önemli bir potansiyel oluşturmaktadırlar.

Bu çalışmada, sigorta sektörü, fon yaratma kapasitesi, sektörün sermaye piyasasına etkisi ve ülkemizdeki durum ele alınmaktadır. Gelişmiş ülkelerde uzun vadeli fon yaratma kapasitesine sahip olan hayat sigortalarında yaratılan fonların, kısa ve orta vadeli fon yaratma kapasitesine sahip hayat dışı sigortalara nazaran daha fazla olduğu görülmektedir. Bu nedenle, gelişmiş ülkelerde sigorta sektörü sermaye piyasalarının vazgeçilmez unsurları arasında yer almaktadır.

Türk sigorta sektörünün fon yaratma kapasitesinin, gerek ülkemizde fon yaratan diğer finansal kurumlarla gerekse gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında düşük olduğu görülmektedir. Gelişmiş ülkelerin aksine ülkemizde, sermaye piyasasına aktarılabilir uzun vadeli fon yaratma kapasitesinin bir göstergesi olan hayat sigortalarında yaratılan fonların, hayat dışı sigortalara nazaran daha az olması nedeniyle Ülkemizde sigorta sektörü ülkemiz sermaye piyasasında etkin bir role sahip değildir.

SUMMARY

Humankind has needed to take some precautions against natural disasters and the risks that may occur due to the technological developments and wanted to take these risks under his control from the very beginning. In the base of the concept of insurance lies the necessity of taking some precautions to eliminate the harmful effects of the risks on people living in a world full of risks that cannot be known when and how to occur.

From one hand the insurance companies have been providing a kind of protection for insured or insuring persons against risks by distributing the financial results of them that are probable to occur, on the other hand they have been creating an important potential for the financment of investments by creating short-term or middle-term funds with the non-life insurances and long-term funds with the life insurances.

In this study the insurance sector, the capacity of creating funds, the effect of the sector on the capital market and the situation in our country has been examined. It is seen that the created funds in the life insurances having the capacity of creating long-term funds in developed countries are more than the non-life insurances having the capacity of creating short and middle-term funds. Therefore, the insurance sector in developed countries is among the elements of the capital market that cannot be given up.

It is seen that the fund creating capacity of the Turkish insurance sector is insufficient when compared with the other organizations in our country creating funds and with the developed countries. Contrary to the developed countries, the insurance sector in our country has not an effective role on the capital market for the funds that have been created in the life insurances and are the indicator of the capacity of creating long-term funds transferable to the capital market are less than the non-life insurances.

TEŞEKKÜR	
ÖZET	ii
SUMMARY	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER VE GRAFİKLER LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SİGORTA İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

1. RİSK KAVRAMI VE TANIMI	4
2. SİGORTA KAVRAMI VE TANIMI	7
3. SİGORTACILIĞIN TARİHİ GELİŞİMİ	11
3.1. DÜNYADA SİGORTACILIĞIN TARİHİ GELİŞİMİ	11
3.2. TÜRKİYE'DE SİGORTACILIĞIN TARİHİ GELİŞİMİ	15
4. SİGORTANIN İŞLEVLERİ VE İLKELERİ	21
4.1. SİGORTANIN İŞLEVLERİ	23
4.1.1. ÖNEMLİ BİR TASARRUF KAYNAĞI OLMA	23
4.1.2. SOSYO-EKONOMİK KAYIPLARI ÖNLEME	24
4.1.3. TOPLUMUN REFAH DÜZEYİNİ ARTTIRMA	24
4.1.4. ULUSLARARASI EKONOMİK İLİŞKİLERİ GELİŞTİRME	25
4.1.5. VERGİ KAYNAĞI OLMA	26
4.2. SİGORTANIN İLKELERİ	26
4.2.1. MUTLAK İYİ NİYET İLKESİ	26
4.2.2. SİGORTALANABİLİR MENFAAT İLKESİ	27
4.2.3. TAZMİNAT İLKESİ	28
4.2.4. YAKIN NEDEN İLKESİ	28
4.2.5. RÜCU İLKESİ	29
4.2.6. RİZİKONUN VARLIĞI İLKESİ	29
5. SİGORTANIN TÜRLERİ	29

5.1. SOSYAL SİGORTALAR	32
5.2. ÖZEL SİGORTALAR	34
6. SOSYAL VE ÖZEL SİGORTALARIN KARŞILAŞTIRILMASI	44

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SİGORTA SEKTÖRÜ

1. TÜRK SİGORTA SEKTÖRÜNÜN YASAL ÇERÇEVESİ	47
2. TÜRK SİGORTA SEKTÖRÜNÜN ORGANİZASYON YAPISI	49
2.1. HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI VE BAĞLI KURUMLAR	49
2.1.1. SİGORTA DENETLEME KURULU	50
2.1.2. DOĞAL AFET SİGORTALARI KURUMU	52
2.1.3. SİGORTACILIK GENEL MÜDÜRLÜĞÜ	53
2.1.4. EMEKLİLİK GÖZETİM MERKEZİ	54
2.1.5. SİGORTA İHTİSAS KOMİTELERİ	54
2.2. TÜRKİYE SİGORTA VE REASÜRANS ŞİRKETLERİ BİRLİĞİ VE BAĞLI KURULUŞLAR	55
2.2.1. TÜRKİYE MOTORLU TAŞIT BÜROSU	57
2.2.2. SİGORTA ŞİRKETLERİ	59
2.2.2.1. SİGORTA ARACILARI	60
2.2.2.1.1. ACENTE	61
2.2.2.1.2. PRODÜKTÖR	62
2.2.2.1.3. BROKER	63
2.2.2.2. EKSPERLER	64
2.2.2.3. AKTÜERLER	66
2.2.3. REASÜRANS ŞİRKETLERİ	67
2.2.4. KARAYOLU TRAFİK GARANTİ SİGORTASI HESABI	69
2.2.5. TRAFİK SİGORTASI BİLGİ MERKEZİ	70
3. ÖZEL SİGORTALARIN VERDİĞİ HİZMET TÜRLERİ	70
3.1. HAYAT SİGORTALARI	71
3.1.1. SENELİK VEFAT SİGORTASI	73
3.1.2. TASARRUFLU HAYAT SİGORTASI	74

3.2. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ	74
3.2.1. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN AMACI VE KAPSAMI	78
3.2.2. <u>BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN ÖZELLİKLERİ VE İŞLEYİŞ YAPISI</u>	80
3.2.3. <u>EMEKLİLİK YATIRIM FONLARI</u>	81
3.2.3.1. EMEKLİLİK YATIRIM FONLARININ KURULUŞU	81
3.2.3.2. EMEKLİLİK YATIRIM FONLARININ TÜRLERİ	82
3.2.3.3. FON PORTFÖYÜ VE PORTFÖY YÖNETİM İLKELERİ	83
3.2.4. <u>HAYAT SİGORTALARI İLE BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN KARŞILAŞTIRILMASI</u>	85
3.3. HAYAT DIŞI SİGORTALAR	90
3.3.1. YANGIN SİGORTALARI	92
3.3.2. NAKLİYAT SİGORTALARI	93
3.3.3. KAZA SİGORTALARI	94
3.3.4. MAKİNE MONTAJ SİGORTALARI	95
3.3.5. TARIM SİGORTALARI	97
3.3.6. SAĞLIK SİGORTALARI	100
3.3.7. HUKUKSAL KORUMA SİGORTALARI	100
3.3.8. FERDİ KAZA SİGORTALARI	101
3.3.9. KREDİ SİGORTALARI	102
3.3.10. TRAFİK SİGORTALARI (KARAYOLLARI MOTORLU ARAÇLAR ZORUNLU MALİ SORUMLULUK SİGORTASI)	103

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE FİNANSAL SİSTEM İÇİNDE SİGORTA SEKTÖRÜNÜN YERİ

1. FİNANSAL SİSTEM	110
1.1. FİNANSAL PİYASALAR	111
1.2. FON SUNAN VE FON TALEP EDEN EKONOMİK BİRİMLER	114

1.3. FİNANSAL VARLIKLAR	114
1.4. FİNANSAL ARACI KURUMLAR	115
2. ÜLKEMİZDE FİNANSAL SİSTEMİN YAPISI VE SİGORTA SEKTÖRÜNÜN ÜLKEMİZ FİNANS SİSTEMİ İÇİNDEKİ YERİ	117
3. TÜRK SİGORTA SEKTÖRÜNÜN GENEL YAPISI VE BAZI ÖNEMLİ GÖSTERGELERİ	123
3.1. PRİM ÜRETİMİ	126
3.2. TAZMİNAT ÖDEMELERİ	130
3.3. KAR/ZARAR	134
3.3.1. TEKNİK KAR/ZARAR	135
3.3.2. MALİ KAR/ZARAR	141
4. SİGORTA İŞLETMELERİNDE MALİ YETERLİLİK	145
4.1. AVRUPA BİRLİĞİ VE AVRUPA BİRLİĞİ'NDE YÜKÜMLÜLÜK KARŞILAMA YETERLİLİĞİ DÜZENLEMELERİ	147
4.2. TÜRKİYE'DE YÜKÜMLÜLÜK KARŞILAMA YETERLİLİĞİ DÜZENLEMELERİ	154

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK SİGORTA SEKTÖRÜNÜN SERMAYE PİYASASINA ETKİSİ VE FON YARATMA KAPASİTESİ

1. TÜRK SİGORTA SEKTÖRÜNÜN FON KAYNAK VE KULLANIM ALANLARININ ANALİZİ	163
2. TÜRK SİGORTA SEKTÖRÜNÜN SERMAYE PİYASASINA ETKİSİ	171
3. TÜRK SİGORTA SEKTÖRÜNÜN FON KAYNAKLARI	175
3.1. TEKNİK KARŞILIKLAR	181
3.2. ÖZKAYNAKLAR	190
4. TÜRK SİGORTA SEKTÖRÜNÜN FON KULLANIMLARI	195
5. TÜRK SİGORTA SEKTÖRÜNÜN FON YARATMA KAPASİTESİ	205
5.1. YILLIK PRİM ÜRETİMİ	206
5.2. SİGORTA YAYGINLIK ORANI	209
5.3. SİGORTA YOĞUNLUĞU	210

6. TÜRK SİGORTA SEKTÖRÜNÜN FON YARATMA KAPASİTESİ AÇISINDAN DÜNYADAKİ YERİ	211
6.1. YILLIK PRİM ÜRETİMİ	211
6.2. SİGORTA YAYGINLIK ORANI	217
6.3. SİGORTA YOĞUNLUĞU	219
7. TÜRK SİGORTA SEKTÖRÜNÜN FON YARATMA KAPASİTESİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER	223
7.1. SOSYAL FAKTÖRLER	224
7.2. EKONOMİK FAKTÖRLER	226
7.3. HUKUKİ FAKTÖRLER	229
8. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	230

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo	1: Emeklilik Şirketi Statüsüne Geçen Hayat Sigorta Şirketleri	77
Tablo	2: Ülkemizde Faaliyet Gösteren Emeklilik Şirketleri	77
Tablo	3: Bireysel Emeklilik Sistemi Hakkında Genel Bilgiler	78
Tablo	4: Finansal Kurumların Sayısı	120
Tablo	5: Finansal Kurumların Öz Kaynakları	120
Tablo	6: Finansal Kurumların Toplam Aktifleri	121
Tablo	7: Mali Sistemin Toplam Varlıklarının Kurumsal Dağılımı	122
Tablo	8: Sigorta ve Reasürans Şirketleri Sayıları	124
Tablo	9: Hayat Sigortası ve Hayat Dışı Sigortalarda Branşlara Göre Sigorta Şirket Sayıları	125
Tablo	10: Acente ve Personel Sayıları	125
Tablo	11: Prim Üretimi	128
Tablo	12: Branşlara Göre Prim Üretimi	130
Tablo	13: Tazminat Ödemeleri	133
Tablo	14: Branşlara Göre Tazminat Ödemeleri	134
Tablo	15: Sigorta Şirketlerinin Teknik Gelirleri	136
Tablo	16: Sigorta Şirketlerinin Teknik Giderleri	136
Tablo	17: Sigorta Şirketlerinin Toplam Teknik Kâr / Zararları	137
Tablo	18: Hayat ve Hayat Dışı Sigortalarda Teknik Kâr / Zarar	137
Tablo	19: Branşlara Göre Teknik Kâr / Zarar	139
Tablo	20: Hayat Dışı Branşların Prim Üretimleri, Tazminat Ödemeleri, Teknik Kârları ve Toplam İçindeki Payları	140
Tablo	21: Sigorta Şirketlerinin Mali Gelirleri	142
Tablo	22: Sigorta Şirketlerinin Mali Giderleri	143
Tablo	23: Sigorta Şirketlerinin Mali Kâr / Zararları	143
Tablo	24: Hayat ve Hayat Dışı Sigortalarda Mali Kâr / Zarar	144
Tablo	25: Sigorta Şirketlerinin Dönem Kâr / Zararları	144
Tablo	26: Sigorta Şirketlerinin Öz Kaynakları	155
Tablo	27: Sigorta Şirketlerinin Konsolide Bilançoları 31.12.2003	164

Tablo 28:	Sigorta Şirketlerinin Konsolide Bilançoları 31.12.2004	166
Tablo 29:	Sigorta Sektörünün Menkul Değerler Yatırımları	169
Tablo 30:	Sigorta Sektörünün Fon Kaynak ve Kullanım Tablosu	170
Tablo 31:	Sigorta Sektörünün Yatırım Portföyü	173
Tablo 32:	Sigorta Sektörünün Menkul Değer Yatırımlarının İhraç Edilen Toplam Menkul Değerler İçindeki Oranı	174
Tablo 33:	Sigorta Sektörünün Fon Kaynaklarının Dağılımı	177
Tablo 34:	Sigorta Sektörünün Fon Kaynakları ve Yüzdesel Değişimler ...	178
Tablo 35:	Sigorta Sektörünün Fon Kaynaklarının GSMH İçindeki Payı ...	180
Tablo 36:	Sigorta Sektöründe Ayrılan Teknik Karşılıklar	181
Tablo 37:	Sigorta Sektörünün Öz kaynakları	190
Tablo 38:	Sigorta Sektörünün Fon Kullanımlarının Dağılımı	197
Tablo 39:	Sigorta Sektörünün Fon Kullanımları ve Yüzdesel Değişimler .	198
Tablo 40:	Sigorta Sektörünün Prim Üretimi ve Yüzdesel Değişimler	207
Tablo 41:	Sigorta Yaygınlık Oranı	210
Tablo 42:	Sigorta Yoğunluğu	211
Tablo 43:	Dünya Prim Üretimi ve Türkiye'nin Dünya Sigortacılığı İçindeki Yeri	212
Tablo 44:	Toplam Prim Üretimi Ülkeler Sıralaması 2004	214
Tablo 45:	Hayat ve Hayat Dışı Sigortalar Prim Üretimi Ülkeler Sıralama sı 2004	216
Tablo 46:	Sigorta Yaygınlık Oranı Ülkeler Sıralaması 2004	218
Tablo 47:	Sigorta Yoğunluğu Ülkeler Sıralaması 2004	219
Tablo 48:	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) ve Avrupa Birliği (EU) Ülkeleri ile Türk Sigorta Sektörünün Karşılaştırıl ması 2004	220
Tablo 49:	AB Ülkeleri ile Türk Sigorta Sektörünün Karşılaştırılması 2004	222

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil	1: Sigorta Türleri	32
Şekil	2: Hazine Müsteşarlığı ve Bağlı Kurumlar	50
Şekil	3: Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği ve Bağlı Kuruluşlar	57
Şekil	4: Piyasa Türleri	110
Şekil	5: Finansal Piyasaların İşleyişi	111
Şekil	6: Finansal Kurumların Fonksiyonu	117

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik	1: Prim Üretimi	129
Grafik	2: Hayat ve Hayat Dışı Sigortalarda Teknik Kâr/Zarar	138
Grafik	3: Sigorta Sektörünün Fon Kaynakları	179
Grafik	4: Sigorta Sektörünün Fon Kullanımları	199

GİRİŞ

Günümüzde sigortacılık faaliyetleri sosyal sigortalar ve özel sigortalar olmak üzere iki koldan gerçekleştirilmektedir. Kamu hizmeti anlayışının hâkim olduğu ve devlet tarafından tekel olarak işletilen sosyal sigortalar, sosyal yardımlar ve sosyal hizmetlerle birlikte sosyal güvenlik sisteminin bir unsurudurlar. Özel sigortalar ise, ticaret ve hukuk ilkelerine göre oluşturulan, kâr gayesi taşıyan bir şirket (sigorta şirketi) tarafından isteğe bağlı olarak sözleşme temelinde tesis edilen sigortalardır.

Finansal piyasalarda fon akımına aracılık eden kuruluşlar arasında yer alan sigorta şirketleri, hayat ve hayat dışı sigortalarda faaliyet göstermektedirler. Hayat dışı sigortalar ekonominin ihtiyaç duyduğu kısa ve orta, hayat sigortaları ise uzun vadeli fon yaratma kapasitesine sahiptirler.

Sigortacılık, yatırımların finansmanında kullanılacak fon yaratma kapasitesine sahip olmakla birlikte, sosyo-ekonomik kayıpları önleme, toplumun refah düzeyini artırma, uluslararası ekonomik ilişkileri geliştirme, vergi kaynağı olma gibi birçok önemli işlevi de yerine getirmektedir.

Gelişmiş ülkelerde sigorta sektörü diğer finansal kurumlar arasında ekonomiye en fazla fon aktaran sektör durumundadır. Bu ülkelerde uzun vadeli fon yaratma kapasitesine sahip olan hayat sigortaları payının, kısa ve orta vadeli fon yaratma kapasitesine sahip hayat dışı sigortalara nazaran, daha fazla olması nedeniyle sektör sermaye piyasalarının vazgeçilmez unsurları arasında yer almaktadır.

Ülkemizde ise sigortacılık faaliyetleri, gerek sigortacılık bilincinin gelişmemiş ve halkın büyük bir kısmının kaderci olması gerekse sigortacılığın uzun yıllar boyunca çalışanlar için ek bir gelir kaynağı, çalışmayanlar için ise bir meslek sahibi oluncaya kadar geçimini idame ettirmek için çalışılan bir alan olarak algılanmış olması gibi nedenlerle ciddi bir iş, bir meslek olarak görülmemiştir.

Türk sigorta sektörünün fon yaratma kapasitesinin, gerek ülkemizdeki diğer finansal kurumlarla gerekse gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında, istenilen düzeyde olmadığı görülmektedir. Hiç şüphesiz bu durum sektörün yeterince gelişmemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Sigorta bilincinin gelişmemiş olması, sektördeki atıl kapasiteler, hasar ödemelerinde meydana gelen gecikmeler (sektöre özgü faktörler), ekonomik istikrarsızlık, yüksek enflasyon, düşük milli gelir, finansal piyasaların yeterli derinliğe kavuşmamış olması (ekonominin genelinden kaynaklanan faktörler) sektörünün gelişimini olumsuz yönde etkileyen faktörler arasında sayılabilir.

Diğer yandan gelişmiş ülkelerin aksine ülkemizde, hayat sigortaları payının hayat dışı sigortalara nazaran daha az olduğu görülmektedir. Bunun temel nedeni, ülkemizde yaşanan yüksek enflasyonun özellikle hayat sigortalarının gelişimini olumsuz yönde etkilemesidir. Nitekim bazı sigorta şirketlerinin yöneticileri ile yaptığımız telefon görüşmeleri bu görüşümüzü doğrular niteliktedir. Uzun vadeli fon yaratma kapasitesinin bir göstergesi olan hayat sigortaları payının kısa ve orta vadeli fon yaratma kapasitesine sahip hayat dışı sigortalara nazaran daha az olması nedeniyle sektör ülkemiz sermaye piyasasında etkin bir role sahip değildir.

Halbuki ülkemizde sigorta sektörü önemli bir gelişme potansiyele sahip sektörlerin başında gelmektedir ve özellikle genç bir nüfusa sahip olmamız dikkate alındığında hayat sigortalarında bu potansiyelin daha yüksek olduğunu söylemek mümkündür.

Sigorta sektöründe, sektörün ülkemizin ekonomik kalkınmasına sağlayacağı faydalar yanında, az denebilecek sayıda olan akademik çalışmalar arasında bu alanda hali hazırda yeterli çalışmaların yapılmamış olması bizi bu konuda araştırma yapmaya yöneltmiştir.

Bu çalışma ile ülkemizde önemli bir gelişme potansiyele sahip sektörlerin başında gelen sigorta sektöründe, özellikle hayat sigortalarında yaşanacak olumlu ge-

lişmelerin ülkemiz sermaye piyasasına ve ekonomik kalkınmasına önemli katkıları sağlayacağına dikkat çekilmek istenmiştir.

Çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır. Sigorta ile ilgili genel bilgilerin yer aldığı ilk bölümde, risk ve sigorta kavramları üzerinde durularak sigortacılığın dünyada ve ülkemizdeki tarihsel gelişiminin incelenmekte ayrıca, sigortanın işlevleri, ilkeleri ve türleri hakkında da bilgiler verilmektedir.

İkinci bölümde, Türk Sigorta Sektörünün işleyişini düzenleyen yasal çerçeve genel hatlarıyla tanıtılarak organizasyon yapısı, Hazine Müsteşarlığı ve bağlı kurumlar ile Türkiye Sigorta ve Reasürans şirketleri Birliği ve bağlı kuruluşlar başlıkları altında incelenmiştir. Bu bölümde ayrıca, özel sigortaların verdiği hizmet türleri başlığı altında, sigorta sektörü tarafından sermaye piyasasına aktarılabilecek uzun vadeli fon yaratma kapasitesinin bir göstergesi olan hayat sigortaları, sermaye piyasasının gelişimine önemli katkıları sağlayan özel emeklilik fonları Türkiye uygulaması olarak ifade edebileceğimiz Bireysel Emeklilik Sistemi ve hayat dışı sigortalar ele alınmıştır

nc bölümde, sektörün ülkemiz finans sistemi içindeki yeri, sektörün bazı önemli göstergeleri ele alınmış ve güven esasına dayalı faaliyet gösteren, aynı zamanda aracı kurum olma özelliği de taşıyan sigorta şirketleri açısından gerçekten önemli bir kavram olan mali yeterlilik ile ilgili ülkemizdeki ve Avrupa Birliği'ndeki düzenlemeler karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Son bölümde ise, sigorta sektörünün fon kaynakları ve fon kullanım alanları üzerinde durulmaktadır. Ülkemiz sigorta sektörünün fon yaratma kapasitesi ve fon yaratma kapasitesi açısından dünya sigortacılığı içindeki yerinin belirlenmeye çalışıldığı bu bölümde ayrıca Türk sigorta sektörünün fon yaratma kapasitesini etkileyen faktörler ve sektörün sermaye piyasasına etkisi üzerinde durulmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SİGORTA İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

1. RİSK KAVRAMI VE TANIMI

Risk, sigorta sektörünü yakından ilgilendiren ve büyük ölçüde etkileyen bir kavram olarak önem taşımaktadır. Sigortacılık faaliyetlerinin temelinde risk kavramı yatmaktadır. Sigorta sektörünün varoluş nedeni ve varlığının devamını sağlayan ana unsur risktir.

Riskin doğası gereği, sigorta faaliyetlerinin alanı evrenseldir. Şimdilik bu alan dünya çapında olmakla birlikte, riskin evrenselliği ve uzay riskleri ile ilgili sigortalar göz önünde bulundurulduğunda evrensel çapta bir alanı ifade ettiği rahatlıkla söylenebilir. Eksik olan şey, evrende sigorta aracılığı ile risk dağıtımının sağlanabileceği sigortacıların organizasyon içinde henüz yer almamış olmasıdır (Uralcan 2005:1).

Evrensel nitelikte olan ve gerçek ya da tüzel kişilerin hayatlarında her an ortaya çıkabilen risk kavramı farklı biçimlerde tanımlanabilir. Örneğin, “olası kayıplarla ilgili belirsizlik” (Dorfman 2004:15), “sonuçlardaki potansiyel belirsizlik ya da potansiyel kayba karşı korunamama” (Williams ve diğerleri 1998:11), “elverişsiz veya başarısız içsel yöntemler, topluluklar, sistemler ya da dışsal olaylardan kaynaklanan dolaylı veya dolaysız kayıplar” (Allen 2003:12) olarak tanımlanabilen risk, “zararın veya hasarın ortaya çıkmasının olası olduğu bir durum” (Karacan 1994:22), “bir faaliyetin içerdiği belirsizlik ve zarar olasılığı” (Seyidoğlu 1992:727), “zarara uğrama olasılığı veya arzu edilmeyen bir olayın oluşma olasılığı” (Pekiner 1981:3) şeklinde de tanımlanabilmektedir.

Risk, sonuçlarına göre *spekülatif risk* ve *saf (pure) risk* olarak ikiye ayrılır.

- i) *Spekülatif risk*, kazanma, kaybetme veya değişiklik olmama ihtimalleri bulunan risktir. Spor toto, sayısal loto ve ekonomik faaliyetlerle ilgili kararlar spekülatif risk kapsamı içerisinde yer alır. Spekülatif riskler sigortacılığın ilgilendiği riskler değildir. Bu tür riskler hedge¹ edilebilen risklerdir.
- ii) *Saf (pure) risk*, belirli bir olayın vuku bulması halinde zararın doğduğu, ya da olayın vuku bulmaması nedeniyle zararın ortaya çıkmadığı risk türüdür. Gerçekleşip gerçekleşmeyeceği ya da ne zaman gerçekleşeceği belli olmayan bu tür riskte kâr ihtimali yoktur. Riskin gerçekleşmesi durumunda sadece zarar söz konusudur. Sigorta kapsamına giren riskler saf risklerdir. Bu tür riskte kazanç ihtimali yoktur (Karacan 1994:23; Güvel ve Güvel 2002:57).

İnsanlar doğumlarından ölümlerine kadar çok sayıda ve değişik türde risk ile karşı karşıyadırlar ve ne zaman ortaya çıkacağı, nasıl gerçekleşeceği bilinmeyen risklerin istenmeyen sonuçlarından kendilerini koruyabilmek için önceden bazı tedbirler alma gereği duymuşlardır (Sağlam 1996:4).

Hiç şüphesiz bu durum tüzel kişilikler için de geçerlidir. Bu nedenle günümüzde, işletmenin normal faaliyet süreci içerisinde karşılaşılabileceği risklerin giderilmesi, minimize edilmesi veya bunların sigorta ettirilmesi gibi konularla ilgilenen risk yönetimi işletme yönetiminin bir dalı olarak ortaya çıkmıştır (Seyidoğlu 1992:727).

İşletmenin aktif ve pasiflerinin değerinde meydana gelecek olumsuz değişmeleri önlemek ve belirsizlikleri azaltmak amacıyla ekonomik faaliyetlere olumlu katkıda bulunabilecek önlemleri içeren risk yönetimi (Büker ve diğerleri 1997:571); işletmenin hedefleri doğrultusundaki riskin planlanması, örgütlenmesi, denetlenmesi

¹ Hedging: Döviz, menkul kıymet veya mal piyasalarında belirli bir süre sonra alım ve satım işlemi yapacak olan iş adamlarını ve üreticileri bu süre içinde fiyatlarda olası bir değişmenin doğuracağı zararlara karşı korumak için başvurulan bir yöntemdir. Hedging risk yönetimi metotları arasında, forward (vadeli) işlemler döviz swapları, mali future işlemleri, opsiyon piyasaları yer alır.

ile mutlak risklerin istenmeyen etkilerini en az maliyetle, en az düzeye indirilmesi işlemi olarak tanımlanabilir (Sağlam 1996:5).

Bu konuda çeşitli yöntemler söz konusudur. Bunlar (Karacan 1994:29);

- i) Kaçınma
- ii) Riske katlanma
- iii) Riskin aktarılması
- iv) Zararın kontrolü
- v) Self-Insurance ve
- vi) Diğer yöntemlerin kombinasyonudur.

Risk yönetiminin en yaygın yöntemi riski aktarmaktır. Risk çeşitli şekillerde aktarılabilir. Bir yöntem sınırlı sorumlu şirket kurmaktır. Riski aktarmanın diğer bir yolu sözleşmesel yöntemdir. Bu yöntemde, garanti, teminat, kefalet, sigorta, finansal kiralama gibi sözleşmeler veya iş ortaklığı (joint-venture) ile risk aktarılmakta, bölüşülmekte, paylaşılmaktadır. Burada sigorta sözleşmeleri, riski aktarmanın bilinen en yaygın, en çağdaş ve en ucuz yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır (Karacan 1994:30).

Sigorta benzer risk yönetim türlerine göre hem portföy sigortasından risk reasüransına kadar geniş bir uygulama alanına sahiptir hem de işletmelere ve ekonomiye en çok katkı sağlayan en ekonomik risk yönetim türüdür (Sağlam 1996:5).

Portföy sigortası, 1980 yıllarının başından bu yana portföy yatırımları ile ilgilenen yatırımcılara yönelik olarak ortaya çıkan ve çok hızla gelişen bir yatırım stratejisidir (Somes 1988:115). Portföy sigortasını, çeşitli menkul kıymetlerden oluşan bir portföyü belirli bir süre değer düşüklüğüne karşı koruyan veya bu portföye başlangıçta belirlenen asgari getiri oranını sağlayan bir yatırım stratejisi olarak tanımlamak da mümkündür (Polverini 1987:29). Risk reasüransı ise, factor kuruluşun factoring anlaşmaları gereği satın aldığı alacakları, riskini minimize etmek amacı ile sigorta ettirmesi işlemidir (Ceylan 1995:109).

Risk yönetimi kavramı, sigorta sektöründe dört ana bağlamdan oluşmaktadır. Bunlar (Güngör 2003:33);

- i) Riski iyi tanımak,
- ii) Doğru teşhis etmek,
- iii) Bertaraf etmenin yollarını aramak ve
- iv) Minimize ederek transfer edebilmektir.

Ekonomik kayıplar doğuran olası risklerle baş edebilme planı olarak da tanımlanabilen sigortacılık, risk yönetimi açısından aşağıdaki işlevleri yerine getirmektedir (Alkan 2000:2):

- i) Girişimcilerin üstlendikleri risklerin bir kısmını paylaşmak suretiyle daha cesur atılımlar gerçekleştirilmesini teşvik eder.
- ii) Riskler için fon ayıran muhafazakâr üretim politikalarının yerini çağdaş risk yönetimi uygulamalarına bırakmasını sağlayıp, bu fonlara bağlı sermayeyi kullanılabilir kılar.
- iii) Krediyeye ihtiyaç duyan müteşebbise varlıklarını sigorta ettirip, menfaatini ipotek olarak sigorta şirketine devretmesi karşılığında uygun kredi imkânı sağlar.

2. SİGORTA KAVRAMI VE TANIMI

Varolduğu günden bu yana risklerle dolu bir dünyada yaşayan insanlar, nasıl gerçekleşeceği ve ne zaman ortaya çıkacağı bilinmeyen risklerin yol açacağı zararların giderilmesi amacı ile birleşmişler ve böylece ve tek başlarına karşılamak zorunda kalacakları zararları aralarında bölüşmek suretiyle sigorta kavramının temellerini atmışlardır. Bir başka deyişle, sigorta kavramının temelinde, risklerle dolu bir dünya da yaşayan insanların gerçekleşmesi muhtemel risklerin yol açacağı zararların giderilmesi amacıyla riskin oluşmasından önce bazı tedbirler alma gereği yatmaktadır

Latince *güvence* anlamına gelen *sicurta* kelimesinden gelen sigorta, rizikolara karşı kişinin güvenlik gereksinimi duymasının bir sonucudur (Güvel ve Güvel 2002: 22). Sigortanın esas mantığı zararın, sigortalılar topluluğuna dağıtılması ve böylece ekonomik sonuçları açısından daha kolay tahammül edilebilir bir hale gelmesini sağlamaktır (Bıkmaz 1991:2).

Bir başka ifade ile sigorta, aynı rizikonun tehdidi altında bulunan bir topluluğun bir araya gelerek doğabilecek hasarlara birlikte karşı koymasüdür. Sigortanın amacı meydana gelecek hasarlara engel olmak değil, bu hasarı grup üyeleri arasında dağıtmak, böylece hasar yükünü grubun her üyesi için taşınabilir hale getirmektir (Güvel ve Güvel 2002:23).

Sigorta kavramı farklı biçimlerde tanımlanabilir. Örneğin, “bir zararı doğuran veya meydana getiren bir olayın, risk sonuçlarının sigorta işletmelerince üstlenilmesidir” (Arseven 1991:3), “gerçekleşme olasılığı olan aynı tür risklere karşı koruma sağlamayı amaçlar. İnsanlar ve işletmeler, sigorta sisteminde üzerinde taşıdıkları riskleri sigorta işletmesine devrederler” (Pamukçu 1995:25), “belirli bir prim karşılığında, kişi hayatının ya da organlarının veya kişi ve kuruluşların para ile ölçülebilir maddi varlıklarının maruz kalabilecekleri rizikolardan doğan hasarların ilgili yasalar çerçevesinde karşılanmasıdır. Bununla birlikte sigorta, sosyo-ekonomik çöküntüleri dağıtan ve önleyen, yatırımlara aktarılan fonları ve ikrazları¹ ile ekonomiye kaynak yaratan işlemler bütünüdür” (Duman 1990:4), “özellikleri ve prensipleri bakımından benzer risk yönetim türlerine göre insanlara, işletmelere ve ekonomiye en çok katkı sağlayan en ekonomik risk yönetim türüdür” (Sağlam 1996:5), “bilinmeyen ancak, toplu olarak tahmin edilebilen risklerin yol açacağı zararların giderilmesi amacıyla, zararların yol açtığı para ihtiyacına ilişkin bir karşılık ayrılmasıdır” (Asunakutlu 2000:1).

Sigortanın daha geniş bir tanımı şöyle yapılabilir:

¹ Hayat sigortalarında faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin, hayat sigortalılarının en az üç yıl primlerini ödemiş olmaları kaydıyla hayat poliçelerine karşılık verdikleri borçlar

Sigorta;

- i) Belirli bir prim karşılığında,
- ii) Kişi hayatının ya da organlarının veya kişi ve kuruluşların para ile ölçülebilir değerlerinin,
- iii) Sigorta kural, kanun ve yönetmeliklerince belirlenmiş rassal (tesadüfi) rizikoların gerçekleşmesinden doğacak maddi hasarlarını,
- iv) Aynı rizikonun tehdidi altında bulunan kişileri ya da kuruluşları bir araya getirerek,
- v) Ölçülen değer üzerinden ve gerçekleşen hasar oranında karşılayarak,
- vi) Sosyo-ekonomik çöküntüleri dağıtan ve önleyen,
- vii) Yatırımlara aktarılan fonları ve ikrazları ile ekonomiye kaynak yaratan işlemler bütünüdür (Güvel ve Güvel 2002:25):

Sigorta, yasa ve sözleşme ile tespit edilen belirli bir riskin aynı derecede tehdidi altında bulunan çok sayıda ve benzer ünitelerin, tesadüfi olarak meydana gelen, para birimi ile ölçülmesi ve istatistikî olarak kavranması mümkün hasar olayını birlikte karşılamak üzere bir araya getirilmesiyle oluşturulan bir organizasyondur (Pekiner 1981:17).

Bu tanım çerçevesinde sigortanın temel unsurları şöyle sıralanabilir (Atalay 2004:19):

- i) Riskin tesadüfi olarak, yani irade dışında ve kasıtsız gerçekleşmesi,

- ii) Büyük Sayılar Prensibi çerçevesinde riskin dağıtılabilmesi için, benzer yani aynı derecede tehlikeye maruz yeteri kadar birimin bir araya gelmesi,
- iii) Oluşturulacak sigorta sistemi çerçevesinde hasarların tazmin edilebilmesi için riskin gerçekleşme olasılığının istatistikî olarak ölçülebilmesi,
- iv) Meydana gelecek hasarın para birimi ile ölçülebilmesi.

Sigortacılık faaliyetlerinin amacı, sigortalanması mümkün olan risklerin meydana gelmesinden kaynaklanan zararların teminat altına alınarak maddi varlıkların kaybını önlemek, mali sorumlulukların karşılanmasını temin etmek, hayat sigortalarında ölüm halinde sigortalının ailesine ya da lehdarına, hayatta kalma halinde ise sigortalıya güvence ve koruma sağlamaktır (Alkan 2000:2).

Sigorta; aynı riske maruz kalan insanların ve işletmelerin (sigortalı ve/veya sigorta ettiren) bir araya gelerek, sigorta şirketi (sigortacı) ile yaptıkları sözleşme (sigorta sözleşmesi) kapsamında, doğacak zararın giderilmesini, sigorta şirketine önceden yaptıkları ödemeler (sigorta primi) karşılığında güvence altına almalarıdır.

Sigorta şirketleri belli bir prim karşılığında riskleri dağıtarak, etkileri azaltmaya çalışan kuruluşlar şeklinde tanımlanabilir (Duygulu 2006:188). Daha açık bir ifadeyle sigorta şirketleri riski sigorta eden kuruluşlar olarak, sigortalı ve/veya sigorta ettirenlerden ileride gerçekleşme ihtimali olan riskleri ve diğer giderleri karşılamak amacıyla ile sigorta primi adı verilen bir tutarı tahsil etmekte, riskin gerçekleşmesi halinde ise sigortalı ve/veya sigorta ettirene sigorta sözleşmesinde belirtilen sigorta tazminatını ödemektedir (Sağlam 1996:9).

Ancak sigortacılık faaliyetlerini, sadece riskten korunmak isteyen sigortalı ve/veya sigorta ettirenlerden toplanan tüm kaynakları, riskle karşılaşan sigortalı ve/veya sigorta ettirenlere aktaran basit bir mekanizma olarak görmek yanlıştır. Si-

gorta sektörü bu mekanizma içerisinde önemli işlevlere sahiptir ve bu işlevlerini yaparak ekonomik büyümeye katkıda bulunur (Skipper ve diğerleri 2000:14).

Sigorta sektörünün ekonomik büyümeye olan katkısı, Dr. Ian P. Webb tarafından Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan bir ampirik çalışmada tespit edilmiştir. Söz konusu çalışmada, banka ve sigorta şirketlerinin ekonomik büyümeye birlikte katkı sağladıkları bir mekanizma bulunduğu tespit edilmiştir. Çalışmanın sonucunda, hayat, hayat-dışı sigorta şirketlerinin ve bankaların milli gelir artışı üzerinde çok büyük bir etkisi olduğu görülmüştür. Çalışmada ayrıca, her sektörün ekonomik büyümeyi birbirinden bağımsız olarak da artırdığı, ancak birlikte çok daha büyük artış sağladıkları (finansal araçların arasındaki sinerji¹) da anlaşılmıştır. (Webb ve diğerleri 2002:11).

3. SİGORTACILIĞIN TARİHİ GELİŞİMİ

3.1. DÜNYADA SİGORTACILIĞIN TARİHİ GELİŞİMİ

Sigortacılığın ne zaman başladığı kesin olarak bilinmemektedir. Eski çağlarda, sigorta daima bir yardım müessesesi olarak rol oynamıştır. Emniyet hissi ile yapılmış bu muameleler, gerçek anlamda sigorta olarak adlandırılmayıp “sigorta öncesi” ve çağımızda anlaşılan sigortaya da “modern sigorta” denebilir (Yücesoy 1966:11; Dyuşak 1989:5).

Sigorta öncesi olarak adlandırılan dönem çok eski zamanlara kadar uzatılabilir. Milattan 4500 yıl önce Aşağı Mısır'da yaşayan taş yontucularının aralarında bir sandık kurdukları ve birinin ölümü halinde yardım yaptıkları ele geçmiş olan bir papi-rüsten anlaşılmaktadır (Yücesoy 1966:11).

¹ Finansal araçların birlikte çalışmalarından kaynaklanan verimlilik artışı

Babil’de bulunan yazılarından M.Ö 2500 senelerinde kervancılarının aralarında para toplayarak sandık kurdukları, meydana gelen her türlü zararı buradan aynî olarak telafi ettikleri, Babil Kralı Hamurabi’nin Kanunlarında Darmotha ismini verdiği bu sözleşmenin tüm nakliyeciler arasında mevcut olduğu ve bütün zararların buradan telafi edildiği anlaşılmaktadır (Yücesoy 1966:11).

Hamurabi Kanunlarının en önemli özelliği haydutların saldırısına uğrayan kervanların zararlarının bütün diğer kervanlar arasında paylaşılmasını öngörmesidir. Bu, kara taşımacılığındaki tehlike paylaşımının ilk örneğini oluşturmaktadır (www.members.fortunecity.com/cemsigorta [16.08.2004]; Güvel ve Güvel 2002:45).

Benzer bir risk aktarılması sisteminin antik Yunan’da uygulandığı bilinmekte; modern hayat ve sağlık sigortasının öncülerinin de eski Yunan ve Romalı’lar olduğu kabul edilmektedir (Karacan 1994:35).

M.Ö. 600 yıllarında Hindu’lar, sigorta özelliği taşıyan kredi anlaşmaları yapmaya başlamıştır. Basit içerikli bu anlaşmalar, toplumlardaki sigorta düşüncesini geliştirerek sigortacılıkta ilk adımları ortaya koymasından önem taşımaktadır. Bu tür kredi anlaşmaları Orta Çağ’da daha da gelişerek deniz ödücü ve nakliyat sigortalarının temelini oluşturmuştur (Güvel ve Güvel 2002:45; www.members.fortunecity.com/cemsigorta [16.08.2004]).

Modern anlamda ilk sigortacılığın Akdeniz’de İtalyanlar tarafından yapıldığı söylenebilir. İlk sigorta poliçesi olarak kabul edilen mukavele 23 Ekim 1347 tarihini taşımaktadır ve İtalya’nın Gênes (Cenova) limanından Majorca’ya hareket eden “Santa Clara” adlı geminin yükünü temin maksadıyla tanzim edilmiştir. İlk sigorta şirketi de 1424 yılında yine Gênes (Cenova) şehrinde kurulmuştur (Akatlı 1985:14).

Sigorta konusunda ilk kanuni mevzuat 1435 yılında yayınlanan Barselona fermanıdır. Bunu takiben, en önemli resmi mevzuat arasında, 1601 yılında İngiltere’de Kraliçe Elisabeth zamanında yürürlüğe konulan yönetmelik, 1681 yılında Fransa’da

Colbert tarafından hazırlanıp XIV. Louis tarafından yayınlanan Deniz Fermanı (Ordonnance de la marine) ve sadece deniz sigortalarını kapsayan 1732 tarihli Kraliyet (Fransız) Devlet Şurası kararnameyi sayılabilir (Akatlı 1985:15; Arseven 1991:14). Yine İngiltere’de 1871’de kabul edilen bir kanuna göre kurulan ve deniz sigortalarına dayanan bir geçmişi bulunan Lloyd’s of London¹ mevcut en eski sigorta organizasyonu olarak kabul edilmektedir (Karacan 1994:37).

Deniz ticaretinin daha gelişmiş olmasına bağlı olarak denizde başlayıp gelişen sigortacılık, daha sonraları hayat sigortası fikrinin de doğmasına yol açmıştır. Gemi ve yükünün sigorta edilebilmesi kaptanın, yolcuların ve tayfaların da sigortalanması fikrini getirmiştir. Bir İtalyan bankeri olan Tonti, XVII. yüzyılda hayat sigortalarına yeni bir alan açmıştır. Tonti tarafından 1653 yılında Kardinal Mazarin’e sunulan ve adına “Tontines” denilen sistemde, belirli kişiler bir araya gelerek, belirlenen bir süre için ortaya belirli bir para koymakta, süre sonunda hayatta kalanlar parayı aralarında paylaşmaktaydı. İnsanların çoğu, kendilerinin başkalarından fazla yaşayacaklarına inandıklarından epey rağbet gören bu sistemde ölenlerin maddi kayba uğradıkları düşünülerek, öngörülen süreden önce ölenler için de, ölüm rizikosuna karşılığı prim ödenmesi öngörüldü ve hayat sigortalarına geçiş bu şekilde başladı. XVII. ve XVIII. yüzyıllarda itibar gören bir uygulama olan tontin sonraları yasak edilmiştir (Yücesoy 1966:11; Akatlı 1985:15; Güvel ve Güvel 2002:46).

Çağdaş standartlara göre ilk hayat sigorta şirketi 1699’da Londra’da kurulan Society of Assurance for Widows and Orphans adlı kuruluştur. Bu kuruluş sağlık ve yaşa göre seçilmiş kişilerden haftalık primler toplamış ve bir üyenin ölümü halinde ödeme yapmıştır (Karacan 1994:39).

¹ Lloyd’s, dünyada başka benzeri olmayan, tamamen kendine özgü bir sigorta kuruluşudur. Lloyd’s bir sigorta şirketi olmayıp, sigorta güvencesi veren kişilerin oluşturduğu bir topluluk, bir birlik ve aynı zamanda dünya gemicilik istihbaratı konusunda bir merkezdir (Güvel ve Güvel 2002:47; Nomer ve Yunak 1998:13).

Bugün mevcut olan en eski hayat sigorta şirketi 1756 yılında kurulan ve “Old Equitable” olarak isimlendirilen “Society for the Equitable Assurance of Lives and Survivorship” isimli kuruluştur. Bu kuruluş tarafından yapılan sigortalar değişmez prim esasına göre gerçekleştirilmiş ve Oxford Üniversitesinde geometri profesörü olan Halley’in yaptığı “ölüm cetvellerine” dayanmıştır (Arseven 1991:14).

XVII. yüzyılın ikinci yarısı sigortacılığın gelişmesine yol açan iki önemli olaya sahne olmuştur. Bunlardan ilki sigortacılıkta tecrübeye dayanan ampirik metot yerine Pascal’ın “Tasadüfün Geometrisi” çalışmalarıyla başlattığı istatistik metot ve tekniğinin uygulanmaya başlaması, ikincisi ise 2 Eylül 1666 tarihinde Londra’da meydana gelen, dört gün sürerek 13.000 ev ile yaklaşık 100 kilisenin kül olmasına yol açan ve Büyük Londra Yangını olarak bilinen yangındır. Kara sigortalarının doğmasına neden olan bu olay, halk üzerinde büyük etki yaratıp böyle felaketlerin sonuçlarına karşı önlem alınması fikrini doğurmuştur. Gelişen bu fikirden hareketle 1667 yılında Yangın Bürosu’nun (Fire Office) kurulmasından sonra 1684 yılında buna rakip bir ortaklık şeklinde ortaya çıkan ilk yangın sigorta şirketi “Friendly Society” faaliyete geçmiş ve bunu 1696 yılında kurulan “Hand in Hand” ve 1704 yılında kurulan “Lombard House” şirketleri izlemiştir (Güvel ve Güvel 2002:47; Akatlı 1985:15; www.members.fortunecity.com/cemsigorta [16.08.2004]).

XIX. yüzyıldan itibaren sigortacılık her türlü rizikoya yayılmış, büyük aracı teşkilatları kurulmuş, geniş kapsamlı bir devlet murakabesi sigortanın ayrılmaz parçası olmuş, dünya çapında reasürans müesseseleri sigortacılığın vazgeçilmez parçaları olmaya başlamıştır (Arseven 1991:14).

XX. yüzyıl sigortacılığın daha da fazla geliştiği bir devredir. İstatistik ve aktüerya ilminin sigortacılıktaki önemi artmıştır. Hırsızlığa karşı sigorta, harp sigortası, hava sigortası, atomun kötü etkilerine karşı sigorta gibi çeşitli dallarda sigorta şirketleri çalışmaya başlamıştır. Sanayi hareketlerine paralel olarak sigortacılık da gelişmiştir (Yücesoy 1966:12).

Modern anlamda ilk sigortacılığın doğuşuna deniz, kara sigortacılığına yangın, kaza sigortacılığına tren kazaları ile bireysel kazalar öncülük ederken, sanayinin gelişmesiyle yaşanan büyük teknik hasarlar mühendislik sigortalarının gelişimine yol açmıştır.(Güvel ve Güvel 2002:47).

Günümüzde sigorta şirketleri her türlü sigorta ihtiyacına cevap verebilecek şekilde örgütlenmelerini tamamlamış kuruluşlar olarak etkin hizmet verebilecek düzeye ulaşmışlardır.

3.2. TÜRKİYE'DE SİGORTACILIĞIN TARİHİ GELİŞİMİ

Türkiye'de XIX. yüzyılın ikinci yarısından önce sigortacılıktan söz etmek pek mümkün değildir. Gerçi bazı Anadolu köylerinde bu tarihten önce gereksinme halinde yardım sağlamak, halkın uğrayacağı zararı karşılamak amacıyla sendikalar kurulduğu, esnaf kuruluşlarının ölüm ve hastalık durumlarında üyelerine yardım amacıyla örgütlendikleri bilinmekteyse de bunlar gerçek anlamda sigorta olmayıp, güvenlik, yardımlaşma, sosyal dayanışma düşüncesi ile oluşturulmuş kuruluşlardır ve birkaç köye özgü kalmış, Anadolu'ya yayılarak bir gelişme gösterememişlerdir (www.members.fortunecity.com/cemsigorta [16.08.2004]).

Ülkemizde sigortaya karşı ilk ilgi, XIX. yüzyılın ikinci yarısında meydana gelen yangınlar (1865 Hocaapaşa ve Kumkapı, 1870 Beyoğlu) ve bunların sonucunda uğranılan büyük hasarlardan sonra duyulmaya başlamıştır. Özellikle 1870 yazında İstanbul'un Beyoğlu semtinde (Büyük Pera Yangını) çok sayıda işyeri, ev, cami ve kilisenin yanması, bu bölgede de daha çok yabancı ve yabancılarla ilişkide olan zenginlerin oturması yangın sigortasının memleketimize girmesine yol açmıştır (www.members.fortunecity.com/cemsigorta [16 08.2004]).

Türkiye'de sigortacılık faaliyetleri ve hizmetleri, 1870'lerden itibaren ve daha çok yabancı sigorta şirketleri tarafından başlatılmıştır. Ülkemizde İlk olarak 1872 yılında üç İngiliz sigorta şirketi, (Imperial Sun, Northern ve North British) acente

açarak faaliyete geçmiş, bunu 1878 yılında bir Fransız sigorta şirketi (La Fonciere) izlemiştir. 1884 tarihinde Alman, İtalyan, Avusturya, Bulgar, Romen, Rus sigorta şirketleri de memleketimizde çalışmaya başlamışlar, 1890'larda acentelik şeklinde faaliyette bulunan şirket sayısı 20'ye yaklaşmış, 1900'lere gelindiğinde ise bu sayı 44'e yükselmiştir (www.members. fortunecity.com/cemsigorta [16.08.2004]; Yücesoy 1966:12).

Bu şirketler duyulan gereksinimi karşılamakla beraber, ülkemizde o tarihlerde sigorta şirketlerinin kuruluşunu ve sigorta faaliyetini düzenleyen devlet denetimini öngören kanunların, hatta bu konuya değinen bir hükmün dahi bulunmayışı nedeni ile tamamen denetimsiz bir biçimde diledikleri gibi çalışmakta, merkezlerinden aldıkları talimatlarla işlem yapmakta, poliçelerini İngilizce veya Fransızca hazırlamakta ve diledikleri zaman sigorta poliçelerini tek taraflı olarak iptal etmekte idiler. Sigortalı ile ihtilaf halinde dava mercii olarak Londra mahkemeleri veya ilgili şirket merkezinin bulunduğu yerel mahkemeler salâhiyetli kılınmakta idi (Aydın 2001:74; www.tsrbsb.org.tr/tsrbsb/Sigorta [16.08.2004]).

Bu durum, ülkemizde kısa zamanda çok fazla sayıda yabancı sigorta şirketinin çalışmasına, sigorta ahlâkının bozulmasına, haksız rekabet ve ekspertiz suistimallerine yol açtı. Dürüst tüccarlar bundan olumsuz yönde etkilenmelerine rağmen hiçbir denetim olmayışı yüzünden sigorta şirketleri uzun süre sigortalıların hak ve hukukunu hiçe sayan bir biçimde davranmayı sürdürdüler (www.tsrbsb.org.tr/tsrbsb/Sigorta [16.08.2004]).

Bu ortam içinde ilk yerli sigorta şirketi 1893 yılında Osmanlı Bankası'na ve Tütün Reji ve Duyunu Umumiye İdaresi'ne mensup bir sermayedar grubu tarafından 220 000 altın lira sermaye ile kurulan ve kısa adıyla "Osmanlı" diye anılan Osmanlı Umum Sigorta Kumpanyası'dır (Yücesoy 1966:13; Akatlı 1985:17).

Bunu izleyen yıllarda sigortacılığın düzene sokulabilmesi için sigorta şirketleri aralarında meslek kuruluşu şeklinde örgütlenme ihtiyacı duymuşlar ve 12 Temmuz

1900 tarihinde Beyoğlu Teutonia salonunda Osmanlı sigorta şirketiyle birlikte 44 sigorta şirketi tarafından “İstanbul’da Faaliyette Bulunan Yangın Sigorta Şirketleri Sendikası” adıyla ilk meslek kuruluşu oluşturulmuştur (Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği 2001:49; Akatlı 1985:17).

Sendikanın olumlu faaliyetleri arasında, denetim mekanizması ve içeriğinin geliştirilmesi, yangınlara zamanında yetişerek zararı azaltıcı faaliyette bulunan, kurtarma işine yardım ve yangının mahiyeti hakkında tahkikat yapan Fasman adlı bir örgütün kurulması, itfaiye teşkilatının ıslahı gibi hususlar sayılabilir. Sendikanın bu olumlu çalışmalarına rağmen sendikaya üye olmayan sigorta şirketleri haksız rekabet yapmaya, alınan kararların tersine davranmaya devam ettiler. Sendika çalışmalarını, Londra’da bulunan Yangın Sigortacıları Komitesi’nin (Fire Office Committee) talimatlarıyla yürütmekte ve bu komitenin yönetmeliklerini örnek almaktaydı. Sendikaca alınan bazı önemli kararlar söz konusu komitenin onayına sunuluyordu. (Aydın 2001:76).

Ülkemizde sigortacılık, 1914 yılına kadar genellikle yabancı uyruklu tacirler, azınlıklar arasında ve yabancı sigorta şirketlerinin kurallarını belirlediği ortamlarda, devlet denetiminden uzak olarak uygulanmıştır. 12 Aralık 1914 tarihinde kabul edilen, 30 Kasım tarihli 49 sayılı “Ecnebi Anonim ve Sermayesi Eshama Münkasım Şirketlerle Ecnebi Sigorta Şirketleri Hakkında Kanun-u Muvakkat” ile yabancı şirketler teminat göstermeye ve vergi vermeye zorunlu tutuldular. Bu suretle sigorta şirketleri kayıtlara bağlanmış oluyordu (Yücesoy 1966:13; Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği 2001:49; www.members fortunecity.com/cemsigorta [16 08.2004]).

Bu yeniliklerle yabancı şirketler Türk’ler ile ortaklık kurma yoluna gittiler. Feniks dö Viyen şirketinin iştiraki ile 1916 yılında “Türkiye Milli Sigorta Şirketi” adı ile ilk milli sigorta şirketi kuruldu (Yücesoy 1966:13).

Yine 1916 yılında İstanbul'da Faaliyette Bulunan Yangın Sigorta Şirketleri Sendikası "Türkiye'de Çalışan Sigorta Şirketleri Cemiyeti" ne dönüştürüldü. Bu cemiyetin o tarihlerde tamamı yabancı olan 81 üyesi bulunmakta idi (Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği 2001:49).

Cumhuriyetin ilanına kadar tümü yerli sermaye ile kurulan bir sigorta şirketi bulunmadığı görülmektedir. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte sigorta alanında gerek yasal, gerekse kurumsallaşma açısından büyük adımlar atılmıştır.

1924 yılında Türkçe'yi kullanma zorunluluğu getiren yasa ile poliçelerin İngilizce ve Fransızca düzenlenmesine son verilmiş ve aynı yıl "Türkiye'de Çalışan Sigorta Şirketleri Cemiyeti" yerine "Sigortacılar Kulübü" kurulmuştur. Bu kuruluş bu günkü Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği'nin çekirdeğini oluşturmuştur (Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği 2001:49).

Ülke sigortacılığını ulusallaştırmak, yurt dışına yabancı para akışını azaltmak ve Hazineye belirli bir gelir temin etmek üzere 1927 yılında yayınlanan 1160 sayılı Mükerrer Sigorta İnhisarı Hakkında Kanun ile Türkiye'de sigorta şirketlerinin reasürans devri yapmaları zorunlu hale getirilmiştir. Hükümetin Türkiye İş Bankası' nı böyle bir şirket kurmakla görevlendirmesi sonucunda, dünyada ilk ve tek özel şirket olarak 19 Temmuz 1927 tarihinde 1 000 000.-TL sermaye ile kurulan Millî Reasürans T.A.Ş. 1929 yılında faaliyete geçmiştir. (www.millire.com [20 08 2004]).

Milli bir sigortacılık politikasının belirlendiği ve yerli ve yabancı sigorta şirketlerinin denetlenmesi, döviz çıkışının önlenmesi amacını taşıyan 1149 sayılı Sigorta Şirketlerinin Teftiş ve Murakabesi Hakkında Kanun'un 31 Temmuz 1927 tarihinde yürürlüğe girmesiyle ülkemizde sigortacılık gelişmeye, yerli sermaye ile kurulan şirketlerin sayısı artmaya başladı (Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği 2001:49).

1942 yılında ilk özel sermayeli Türk sigorta şirketi olan Doğan Sigorta kurulmuş ve bunu diğerleri izlemiştir. 1944 yılında Halk Sigorta, 1945 yılında Destek Reasürans, 1948 yılında Türkiye Genel Sigorta, 1950 yılında İnan Sigorta, 1955 yılında Şeker Sigorta, 1957 yılında Güneş Sigorta, 1958 yılında ilk ve tek karşılıklı (mütüel) sigorta şirketi olan Birlik Sigorta¹ ve Ray Sigorta, 1959 yılında Başak Sigorta ve Cihan Sigorta hizmete girmiş ve bu sayı sonraki yıllarda hızla artmıştır (Güvel ve Güvel 2002:35).

1950 yılında Ankara’da toplanan “Sigorta Şurası”nda sigorta şirketlerinin denetlenmesi konusunda yeni bir yasa taslağı hazırlanmış ve sigorta sektörünü ciddi bir biçimde ele alan 7397 sayılı “Sigorta Şirketlerinin Murakabesi Hakkında Kanun” 30 Aralık 1959 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği 2001:49).

Sigorta hizmetleri ile ilgili görev ve yetkiler 1939 yılından 1987 yılına kadar Ticaret Bakanlığı’na ait iken 18 Aralık 1987 tarihinde çıkarılan 303 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile bu yetki Başbakanlığa devredilmiştir. Başbakanlık bu yetkisini ya doğrudan kendisinde tutmakta ya da Hazine Müsteşarlığı’nın bağlı olduğu Devlet Bakanlığı’na devretmektedir (Güvel ve Güvel 2002:37).

25 Haziran 1987 tarihinde yürürlüğe giren 3379 sayılı kanun ile 7397 sayılı kanunun adı “Sigorta Murakabe Kanunu” olarak değiştirilmiştir. Bu kanunla yasal alandaki boşlukları doldurmak, sigorta şirketlerini mali yönden geliştirmek ve sigorta araçlarının durumunu yeniden düzenlemek amacıyla önemli ve köklü değişiklikler yapılmıştır (Güvel ve Güvel 2002:36).

Zaman içerisinde yeni kurulan sigorta şirketlerinin sayısı artarken, sigorta taleplerinin aynı ölçüde artmaması, ayrıca prim tahsilatında yaşanan sorunlar dolayısı ile 1993 yılından itibaren çıkarılan Kanun Hükmünde Kararnameler ile 7397 sayılı

¹ Ülkemizde kooperatif şirketlerin tabi olduğu esaslara göre karşılıklı (mütüel) şirket şeklinde faaliyet gösteren ilk ve tek şirket olan Birlik Sigorta Kooperatifi 1997 yılı sonunda anonim şirket statüsüne dönüşmüştür.

Kanunda birtakım düzenlemelere gidilmiştir. 1 Ocak 1995 tarihinden itibaren sigorta primlerinin tahsili sorununa çözüm getirilmesi amacıyla, primlerin acente cari hesapları üzerinden takibi sistemi yürürlükten kaldırılarak, poliçe bazında takip sistemi uygulamaya konulmuştur (www.tsrbsb.org.tr/tsrbsb/Sigorta [16.08.2004]).

1989 yılına kadar Tanzim Edilmiş Tarife Rejiminin¹ uygulandığı Türk sigorta sektöründe 1990 yılında Türk ekonomisinin serbestleştirilmesi paralelinde, hayat dışı branşlarda², 1 Mayıs 1990 tarihinden itibaren Kaza (Motorlu Araç Trafik Sigortaları hariç), Mühendislik ve Zirai Sigortalarda, 1 Ekim 1990 tarihinden itibaren de Yangın ve Nakliyat sigortalarında Serbest Tarife Sistemine Rejimine geçilmiştir (Güvel ve Güvel 2002:69; www.tsrbsb.org.tr/tsrbsb/Sigorta [16.08.2004]).

17 Ağustos 1999 tarihinde meydana gelen ve çok büyük can ve mal kaybına neden olan Marmara depreminden sonra, 587 sayılı Zorunlu Deprem Sigortasına Dair Kanun Hükmünde Kararnameye (17.12.1999 tarih ve 23919 (mükerrer) sayılı Resmi Gazete) istinaden hazırlanan Zorunlu Deprem Sigortası Genel Şartları ile Zorunlu Deprem Sigortası Tarife ve Talimatı (08.09.2000 tarih ve 24164 sayılı Resmi Gazete) çerçevesinde 27 Eylül 2000 tarihinden itibaren Zorunlu Deprem Sigortası uygulaması başlamıştır. Deprem sigortalarını yürütmek üzere “Doğal Afet Sigortaları Kurumu” (DASK) Pool'u tesis edilerek yönetimi beş yıllık bir süre ile bu konuda deneyimli Millî Reasürans T.A.Ş.'ne verilmiştir (www.tsrbsb.org.tr/tsrbsb/Sigorta [16.08.2004]; www.dask.gov.tr [21.09.2005]).

Türkiye’de faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin 72 seneden beri yürürlükte olan reasürans devretme zorunluluğu 2001 yılı sonunda sona ermiştir.

¹ Sigorta primleri bütün dünyada belirli esaslara göre belirlenir. Bu esasları derleyen kurallara **tarife** denir. Tanzim Edilmiş Tarife Rejimi’nde tarifeler devletin ilgili organları tarafından belirlenir ve denetlenir. Sigorta şirketleri devlet organlarıncı belirlenen tarifeleri kullanmak zorundadır. Serbest Tarife Rejimi’nde ise tarifelerin belirlenmesinde herhangi bir devlet müdahalesi yoktur. Tarifeler doğrudan doğruya sigorta şirketleri tarafından belirlenmekte ve uygulanmaktadır (Güvel ve Güvel 2002:68).

² Hayat Sigortaları 1982 yılında serbestleştirilmiştir.

Ancak, “Sigortacılık ta Yurt İçi Reasürans Havuzu Sistemine İlişkin Karar” uyarınca, Türkiye’de faaliyette bulunan tüm sigorta şirketleri ile yabancı sigorta şirketlerinin Türkiye’deki şubeleri 1 Ocak 2002 tarihinden itibaren beş senelik bir müddet için her türlü reasürans sözleşmelerinin %20’sini Milli Reasürans T.A.Ş.’ne devretmeye devam edeceklerdir (30.12.2001 tarih ve 24626 (mükerrer) sayılı Resmi Gazete).

2001 yılında yaşanan bir başka gelişme ise Türk sigorta sektörünün özellikle ülkemiz sermaye piyasasının gelişimine önemli katkılar sağlaması beklenen Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) ve buna bağlı olarak özel emeklilik fonlarının hayata geçirilmesidir. 28 Mart 2001 tarihinde kabul edilen “Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu” ile kurulan bireysel emeklilik sistemi 27 Ekim 2003 yılında faaliyete geçmiştir (www.tsrbsb.org.tr/tsrbsb/Sigorta [16.08.2004]).

4. SİGORTANIN İŞLEVLERİ VE İLKELERİ

Daha önce de değinildiği gibi, bir takım ilkeler çerçevesinde yürütülen sigorta faaliyetleri yalnızca riskleri teminat altına alan ve söz konusu riskler gerçekleştiği zaman hasar tutarını tazmin etmeye yarayan bir sistem değildir.

Bu sistem içinde sigorta şirketleri; bir yandan riske karşı koruma, güven sağlama diğer yandan ise topladıkları primlerle sermaye birikimi sağlayarak yatırımların finansmanı için önemli bir potansiyel oluşturma gibi iki ana fonksiyonu yerine getirmektedirler.

Söz konusu şirketlerin güven sunarlarken, aynı zamanda dolaylı ve direk olarak hizmet ettikleri amaçlar (bir anlamda sigortanın işlevleri) aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Asunakutlu 1997:51):

- i) Sigorta işletmeleri, güvence sunmak suretiyle, toplumsal ve ekonomik gelişmeye katkı sağlarlar,

- ii) Ekonomik anlamda gelişmenin ve kalkınmanın önemli araçlarından biri olan sigorta hizmetinin sunulmasına aracılık ederler,
- iii) Tasarruf fikrinin gelişmesine, sigortalılardan toplanan primler sayesinde ekonomide yatırıma elverişli bir fonun oluşmasına ve sermayenin birikimine aracılık ederler,
- iv) Hizmet sektöründe istihdam yaratırlar,
- v) Vergi ve diğer ödemeler ile devlete kaynak yaratırlar.

Sigorta şirketleri, prim gelirlerinin yarattığı fon gücünü yatırım alanlarına aktarmak suretiyle ekonomik kalkınmaya önemli bir finansal kaynak da olmaktadır. Diğer bir deyişle, sigorta, küçük tasarrufları bir araya getirerek fon oluşturan bir sistemdir. Bu işlev kendisini en çok hayat sigortalarında gösterir. Çünkü hayat sigortalarının oluşturduğu fon, diğer sigorta dallarından farklı şekilde uzun vadeli. Bu fonlar sanayi yatırımlarına kolayca aktarılabilir (Genç 2002:7).

Nitekim sigortacılık faaliyetleri sayesinde biriken büyük montanlı fonlar, günümüzün gelişmiş ülkelerinin kalkınmalarında dinamik bir rol oynamıştır. Kalkınma hızı ile kapital birikimi arasındaki ilişkiden kaynaklanan bu dinamik rol sayesinde, ekonomik büyümenin yarattığı parasal büyüme yatırımlara kanalize edilmektedir (Alkan 2000:3).

Öte yandan sektör önemli bir tasarruf birikimi yaratmakta, sosyo-ekonomik kayıpları azaltmakta, genel refah düzeyini yükseltmekte, uluslararası ekonomik ilişkileri geliştirmekte, vergiye kaynak oluşturmaktadır. Ayrıca hasarların yol açtığı zararların sigorta şirketlerince karşılanması, devleti vergi kaybından kurtararak, dolaylı da olsa kamuya fon yaratılmasını güvence altına almaktadır (Alkan 2000:2).

Sigorta ilkeleri, her türlü sigorta teminatı için uyulması ve uygulanması zorunlu olan ilkelere dir. Bilimsel ve teknolojik açıdan sigorta, bu ilkelere istinat eder. İlkeler birer birer veya tüm halinde sigorta bilim ve tekniğinin temelini teşkil etmektedirler (Eke 2006:1).

Sigortanın işlevleri ve ilkeleri aşağıda ele alınmıştır.

4.1. SİGORTANIN İŞLEVLERİ

4.1.1. ÖNEMLİ BİR TASARRUF KAYNAĞI OLMA

Gelişmekte olan ülkelerde kalkınma açısından önemli konulardan biri yatırımlar için gerekli sermaye birikiminin sağlanmasıdır. Sermaye birikiminin kaynaklarından biri de kişisel tasarruflardır. Kişisel tasarruflar sigorta şirketleri, bankalar ve sermaye piyasaları gibi finansal kurumlar aracılığı ile toplanarak yatırıma hazır kaynaklar haline dönüştürülür. Sigorta şirketlerine ödenen primlerin teminat veya teknik karşılıklar şeklinde ayrılmasıyla menkul ve gayrimenkul değerlerin satın alınması yoluyla fonların oluşumuna yol açmakta ve bu fonların yatırımlara aktarılması gerçekleştirilmektedir (Akbulut 2000:55).

Özellikle, uzun vadede düzenli olarak prim gelirinin sağlandığı hayat sigortaları biriken büyük miktardaki fonun para ve sermaye piyasalarına aktarılmasına vesile olarak ekonomide fon yaratılmasına ve dolayısıyla yatırımların ve istihdamın artırılmasına imkân tanırırlar (Atalay 2004:23).

Örneğin ülkemizde 2004 yılında sigorta ve reasürans şirketlerinin yatırımları 7.332.917 milyar liraya ulaşmıştır (Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği 2004:29).

4.1.2. SOSYO-EKONOMİK KAYIPLARI ÖNLEME

Ekonomide sağladığı tasarruflar sayesinde bir dayanışma organizasyonunu olarak faaliyet gösteren sigorta, sosyal ve ekonomik çöküntülerin önlenmesinde etkili olmaktadır (Kahya 2000:24).

Sigorta, kişilerin ferdi olarak altından kalkamayacakları sosyal ve ekonomik kayıpları sigortalılar arasında dağıtarak olumsuzlukları en aza indirir. Rizikolar gerçekleştiğinde üretim azalması, tasarrufların azalması, iflaslar, işsizlik, yoksulluk ve ailelerin parçalanması gibi bir takım sosyo-ekonomik olumsuzluklar meydana gelir. Rizikoların sosyo-ekonomik yaşantı üzerinde yarattığı bu olumsuz durumlar sigorta ile hasarların geniş kitlelere dağıtılması suretiyle önlenir veya en aza indirilir (Türkiye Odalar Borsalar Birliği 1996:149).

Sigorta şirketleri, riskleri onlarla baş etmek için gerekli donanımına sahip olan kurumlara aktarmak suretiyle aileler ile firmalara finansal açıdan istikrarlı bir ortam yaratılmasına katkıda bulunur (Das ve diğerleri 2003:9).

Sigortacılığın temel fonksiyonu, riskin büyük kitlelere yayılması yoluyla dağıtılarak, gerçekleşmesi durumunda ortaya çıkacak kaybın karşılanabilirliğinin sağlanmasıdır (Atalay 2004:23). Sigorta tarafından organize edilen dayanışma ile kişilerin tek başlarına altından kalkamayacakları sosyal ve ekonomik kayıpların, riskin geniş kitlelere yayılması yoluyla, karşılanabilir olması sağlanarak sosyo-ekonomik çöküntüler önlenmiş olur.

4.1.3. TOPLUMUN REFAH DÜZEYİNİ ARTTIRMA

Sosyal refah açısından ulaşılmak istenen düzey mümkün olduğu kadar kişi başına gelirin yüksek bir seviyede gerçekleştirilmesidir. Sigorta sektörünün yatırımlara fon aktarmakla bu yatırımlar yoluyla oluşan gelirler ve bu gelirlerin toplumun diğer

kesimlerine yansımalarıyla (çarpan etkisi) genel ekonomik canlanmanın sağlanması ve dolayısıyla refah düzeyinin artması sonucunu doğuracaktır (Akbulut 2000:56).

Finansal sistemin vazgeçilmez bir unsuru olan sigorta sektörü, gelişmiş ülkelerde Gayri Safi Milli Hasıla içinde önemli bir yer tutmaktadır (Atalay 2004:23). Ülkemizde de 2004 yılı sonu itibarıyla Gayri Safi Milli Hasıla'ya 6.785.792 milyar lira prim üretimiyle katkı sağlayan (Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği 2004:12) sigorta sektörü tasarrufların verimsiz bir şekilde değerlendirilmesini ve dolayısıyla atıl hale gelmesini önlemekte önemli bir fonksiyona sahiptir.

4.1.4. ULUSLARARASI EKONOMİK İLİŞKİLERİ GELİŞTİRME

Günümüzde, ihracata dayalı sanayileşme stratejisinin, ülkelerin belli bir aşamadan sonra tartışmasız olarak uygulaması gereken politika olduğu genel kabul görmüş bir yaklaşımdır. Ekonomideki yapısal değişimin tabii sonucu olarak ihracat, ithalat ve uluslararası faaliyetlerde görülen artışlarla birlikte taşımacılığın ve bunun emniyetli halde yapılmasının önemi ortaya çıkmaktadır (Akbulut 2000:57).

Birçok Batı Avrupa ülkesi özel sektör ihracat kapasitelerini artırmak için ihracat kredi sistemlerini resmi garantiler verilmesi ve benzeri önlemlerle geliştirmişlerdir. Buna ek olarak, az gelişmiş ülkelerde ithal edilecek tüketim ve yatırım malları için gerekli döviz miktarı tedarik edilemediğinden, batılı ülkeler az gelişmişlere yapılacak ihracatı devlet kanalı ile açılacak kredilerle desteklemek zorunluluğu duymuşlardır. Böylece ihracat kredi sigortaları doğmuş ve uluslararası ticaret alanında ticaret olanağı olmayan alanlara bile ticareti götürme fırsatı ortaya çıkmıştır (Duman 1990:22).

İhracat kredi sigortası ve nakliyat sigortası gibi sigortalar vesilesiyle uluslararası ticaretin önündeki engeller kaldırılarak ticaret hacminin gelişmesine imkân tanınmaktadır (Atalay 2004:23).

4.1.5. VERGİ KAYNAĞI OLMA

Sigortanın bir başka işlevi de vergi gelirlerine katkısıdır. Sigorta şirketleri anonim şirket olarak kurulmak zorunda olduklarından kurumlar vergisi ödemek mecburiyetindedirler. Bu itibarla sahip oldukları menkul ve gayrimenkul değerlere ilişkin gelir ve emlak vergilerini ödemektedirler. Yine bu şirketler, sigortacılık faaliyetlerine özgü bir takım işlemler nedeniyle banka ve sigorta muameleleri vergisi, yangın sigorta vergisi, veraset ve intikal vergisi vb. yükümlülüklerini yerine getirmek mecburiyetinde bulunmaktadırlar (Akbulut 2000:57).

Sigorta şirketleri elde ettikleri kârlar üzerinden ödedikleri vergilerle devlet için önemli bir gelir kaynağı oluşturmaktadır (Atalay 2004:23).

Sigorta şirketlerinin 2004 yılı sonu itibarıyla ödenecek vergi, resim, harç ve diğer yükümlülükler tutarı 71.878 milyar liradır (Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği 2004:33). Bu yönüyle sigorta şirketleri devlet bütçesi için önemli bir vergi kaynağıdır.

4.2. SİGORTANIN İLKELERİ

4.2.1. MUTLAK İYİ NİYET İLKESİ

Bu ilke, sigorta sözleşmelerinin bütün aşamalarında ve bu sözleşmeden doğan tüm ilişkilerde tarafların birbirlerine karşı iyi niyetle hareket etmeleri gerektiğini ifade eder (Alpay 2001:44).

Sigorta sözleşmesinde sigortalının beyanı esastır ve yanlış beyan yaptırımlara bağlanmıştır. Sigortalı ve/veya sigorta ettiren, teminat altına aldığı nesneye ilişkin tüm bilgileri doğru olarak vermek; aynı şekilde sözleşmeye aracılık eden kişi de neyi,

ne şartlar altında aldığı konusunda doğru ve gerçek bilgileri sigortalıya bildirmek zorundadır (Güvel ve Güvel 2002:55).

Sigortalının hasardan sonra sigortalı değilmişçesine hareket ederek hasarın tespitinde ve zararın azaltılmasında sigorta şirketine her türlü kolaylığı göstermesi, sigorta şirketinin ise sigortalının maddi ve manevi kayıplara uğramasını önlemek açısından hasarı kısa sürede ödemesi bu ilkenin bir gereğidir (Alpay 2001:44).

4.2.2. SİGORTALANABİLİR MENFAAT İLKESİ

Bu ilke; sigorta ettiren kişinin, sigorta konusu üzerinde, yasalar tarafından tanınmış ve para ile ölçülebilir menfaati olması gerektiğini ifade eder ve sigorta sözleşmesinin temel dayanağıdır (Milli Reasürans 2004:148).

Sigorta ettiren bir nesneyi teminata alırken, mutlaka onun sahibi olması gerekmez; üzerinde menfaati bulunması yeterlidir. Örneğin;

- i) Bir kişi sahibi bulunduğu binayı sigorta edebilir. (Mal sahibi sıfatı ile sigorta)
- ii) Bir bina bankaya teminat olarak gösterilerek (ipotek) kredi kullanılıyorsa, banka bu binanın sahibi olmamasına karşın, üzerinde ipotek hakkından doğan menfaati bulunmaktadır ve banka bu binayı sigorta edebilir. (Dain - i mürtehin sıfatı ile sigorta) (www.senturk.com [16.08.2004]).

Dain-i mürtehin rehinli alacak anlamındadır ve bir alacağa teminat teşkil etsin diye üzerine tesis olunan ve herkese karşı ileri sürülebilen mutlak bir ayni haktır. Bu hak alacaklıya, dain-i mürtehin kaydı konulan malı paraya çevirme veya bu mal üzerinden doğacak tüm hak ve menfaatlere öncelikle sahip olma yetkisini verir (Alpay 2001:39).

4.2.3. TAZMİNAT İLKESİ

Bu ilke, sigortalı malın hasardan hemen bir gün önceki değerine getirecek meblağın hesaplanarak ödenmesini gerektirir. Diğer bir deyişle sigorta sözleşmesinin amacı, zarar görenin ekonomik durumunu zarardan önceki düzeyine getirmektir (Alpay 2001:46).

Sigortalının, hasar olduğunda zararının karşılanması, sözleşme gereğidir. Bu zararın giderilmesi nakden ödeme şeklinde olabileceği gibi, onarımını üstlenme veya yerine yenisini verme şeklinde de olabilir. Nakden ödeme haricindeki seçenekler, sigortalının ve sigortacının mutabık kalması halinde olabilir (www.senturk.com [16.08.2004]).

4.2.4. YAKIN NEDEN İLKESİ

Bu ilke, prim hangi teminatın karşılığı alınmış ise tazminatın da o rizikonun gerçekleşmesi halinde ödeneceğini ifade eder. (Alpay 2001:45).

Bir hasarın tazmin edilebilmesi için, o hasarın poliçede alınmış ve genel/özel şartlarda belirtilen teminat kapsamına en yakın nedenden ileri gelmesi gerekir. Yani maruz kalınan zarar nedeniyle sigortalının sigortacıdan talepte bulunabilmesi için meydana gelen hasarın poliçede teminat altına alınan tehlikelerden ileri geldiğinin saptanması gerekir. Örneğin; hırsızlık teminatı verilmiş bir yerde hırsızın kapıyı kırması ve hiçbir şey çalamadan kaçması halinde, kapının hasarı da bu poliçe ile ödenecektir. Çünkü hasarın yakın nedeni, çalma durumu gerçekleşmemiş olmasına rağmen, hırsızlık olayıdır (www.senturk.com [16.08.2004]).

4.2.5. RÜCU İLKESİ

Bu ilke; sigortacının, yasal olarak ödediği tazminat tutarınca sigortalının yerine geçmesini ifade eder (Güvel ve Güvel 2002:72). Sigortalının uğradığı zararda eğer üçüncü kişilerin kusuru varsa, sigorta şirketi sigortalısına zararı ödedikten sonra, kusurlu taraftan kusuru oranında bu hasarı talep (rücu) eder. Böylelikle sigortalı hem sigorta şirketinden, hem de kendisine zarar veren kusurlu taraftan tazminat alarak, haksız kazanç sağlamamış olur (Alpay 2001:46; www.senturk.com [16.08.2004]).

Burada sigorta şirketi sigortalısının talep edebileceği tazminatı almak üzere sigortalısının yerine geçerek, onun yetkilerini devraldığından bu prensip “Halefiyet Prensibi” olarak da ifade edilmektedir (Güvel ve Güvel 2002:72; Eke 2006:1).

4.2.6. RİZİKONUN VARLIĞI İLKESİ

Bu ilke; sigortanın yapılabilmesi için, gerçekleşmemiş ancak gerçekleşmesi muhtemel ve sigortacılar tarafından bilinen gerçek bir rizikonun var olmasını ifade eder. Muhtemel ve gerçek bir riziko yoksa teminat verilecek bir durum da söz konusu değildir (Alpay 2001:45).

5. SİGORTANIN TÜRLERİ

Sigorta, sağlanan güvenliğin içeriği bakımından, sosyal sigorta ve özel sigorta biçiminde iki ana kola ayrılır (Güvel ve Güvel 2002:99). Sosyal ve özel sigortalar aşağıda ele alınmaktadır. Ancak sosyal sigortalar, sosyal yardımlar ve sosyal hizmetlerle birlikte sosyal güvenlik sistemi içinde yer aldığı için önce sosyal güvenlik sistemi, sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır.

Sosyal sigortalar, primli sosyal güvenlik araçları olup sigortalı ya da sigorta ettirenlerin ödedikleri prime dayalı olarak sosyal güvenlik hizmeti vermektedirler.

Sosyal yardım ve sosyal hizmetler ise, primsiz sosyal güvenlik rejimi içerisinde yer alırlar (Çelikoğlu 1994:18; Güneş 2004:1).

Sosyal güvenlik, bir ülkede yaşayan bütün vatandaşların geçinme ve yaşama ihtiyaçlarını kadere terk etmeyerek, başkalarının lütuf ve yardımlarına gerek kalmaksızın hep birden karşılayan bir sistemi ifade etmektedir (Tuna ve Yalçıntaş 1991:129)

Herhangi bir meslek veya sosyal risk nedeniyle gelirinde azalma meydana gelen bireylerin, başkalarının yardımına muhtaç olmaksızın hayatlarını idame ettirebilmelerini amaç edinen (Dilik 1989:3; Tanrıverdi 2000:136) sosyal güvenlik terimi ilk kez 1935 yılında Amerika Birleşik Devletleri Kongresi tarafından kabul edilen Sosyal Güvenlik Kanunu (Social Security Act)'nda yer almış ve zamanla diğer ülkelerde de benimsenerek kullanılmıştır (www.ydk. gov.tr.[01.10 2004]).

Sosyal güvenlik sisteminde önemli görevler taşıyan sosyal yardımlar daha çok parasal edim, sosyal hizmetler ise belirli hizmetler sunma biçiminde olmakla birlikte her ikisini birbirinden kesin olarak ayırmak mümkün değildir (Sözer 1998:32). Bununla birlikte sosyal hizmetler, ihtiyaç sahiplerine çeşitli sosyal alanlarda yapılan maddi olmayan yardımlardan oluşmaktadır (Ekin ve diğerleri 1999:31).

Sosyal hizmetler, kişi, grup ve toplulukların yapı ve şartlarından doğan ya da kendi denetimleri dışında meydana gelen bedenî, zihnî ve ruhî eksikliği, fakirlik ve eşitsizliği gidermek veya azaltmak, toplumun değişen şartlarından doğan sosyal sorunları çözümlenmek, insan kaynaklarını geliştirmek, hayat standartları iyileştirmek ve yükseltmek, fertlerin birbirleriyle ve sosyal çevresi ile uyum sağlamasını kolaylaştırmak maksadıyla insan şeref ve haysiyetine yaraşır eğitim, danışmanlık, bakım, tıbbî ve psiko-sosyal rehabilitasyon alanlarında devlet veya gönüllü-özel kuruluşlar tarafından sistemli bir şekilde ifa edilen hizmet programlarının bütünüdür (Seyyar 2002:518).

Sosyal yardımlar asgari bir hayat seviyesine varamamış ve temel ihtiyaçlarını muhtelif sebeplerle karşılayamayacak duruma gelmiş kimselere, karşılıksız sağlanan ayni ve nakdi yardımlardır (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı 1999:137).

Kişinin sosyal ve ekonomik sorunlarına çözüm bulunmasını, onların toplum ve çevreleriyle uyum içinde yaşamasını amaçlayan, kamu kurumları ve gönüllü kuruluşlarca verilen sosyal hizmetler (Sertkaya 1999:60) ve herhangi bir karşılığı olmaksızın gereksinim içinde olanları kapsayan sosyal yardımlar tek yanlı olarak devlet tarafından yapılmakta ve yararlananlar mali katkıda bulunmamaktadır (Talas 1997:406).

Özel sigortalar ise, isteğe bağlı olarak sözleşme temelinde tüm gerçek ve tüzel kişilerin özel çıkarlarının korunması için tesis edilebilen sigortalardır. (Atalay 2004:22). Özel sigortacılık faaliyetleri, “hayat sigortaları ve hayat dışı sigortalar” olmak üzere iki ana gruba ayrılır (7397 Sayılı Sigorta Murakabe Kanunu).

Öte yandan, tüm dünyada önemli bir kurumsal yatırımcı olarak kabul edilen ve uzun vadeli bir yatırım perspektifi olan özel emeklilik fonları (Cansızlar 2001:22), ülkemizde 4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu ile uygulama alanı bulmuştur ve kısaca Bireysel Emeklilik Sistemi olarak bilinmektedir. Bireysel emeklilik sistemi çerçevesinde faaliyet gösteren şirketler “emeklilik şirketi” unvanı taşımalarına rağmen, hayat ve ferdi kaza sigortaları branşlarında da ruhsat alabilirler (4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu). Bu nedenle Bireysel Emeklilik Sistemi çerçevesinde faaliyet gösteren emeklilik şirketlerinin faaliyetleri de özel sigortacılık faaliyetleri arasında yer almaktadır.

Yapılan açıklamalar ışığı altında sigorta türlerini aşağıdaki gibi bir şekilde göstermek mümkündür.

Şekil 1: Sigorta Türleri

5.1. SOSYAL SİGORTALAR

Sosyal sigortalar, toplumun tümünü veya bir kesimini tehdit eden risklere karşı genelde devlet tarafından ve tekel olarak işletilen sigorta çeşididir (Atalay 2004:21). Belli sayıdaki riski kapsayan ve toplumun belli sınıflarına sosyal güvence sağlayan sosyal sigorta dünyada ilk kez Almanya'da 1881 tarihinde Bismark ve İmparator I. Wilhelm tarafından kurulmuş ve oradan tüm dünyaya yayılmıştır (Tuncay 1996:14; Çelikoğlu 1994:14).

Sosyal sigortalar, esas itibariyle Kamu Hukuku zorunlu sigortasıdır. Kişiler, sosyal sigortalara tabi olup olmama serbestisine sahip olmayıp kanuna göre işe alınmalarıyla kendiliklerinden sigortalı olmaktadır (Tunçomağ 1997:7).

Sosyal sigorta kavramına ilişkin birçok tanım yapılmıştır. Örneğin, Tuncay (1996:14) sosyal sigortaları, “ülkede çalışanların karşılaştıkları belirli sayıdaki riziko zararlarının karşılanması için işçi, işveren ve bazen de devletin katkılarıyla finanse edilen, devletçe kurulan ve özerk bir yönetime sahip olan bir sigorta tekniğidir” şeklinde, Sözer (1991:11), “devletçe organize edilmiş, kendi kendine yönetim esasına göre işleyen, kamu hukuku karakterli, baskın olarak zorunluluk esasına dayanan, çalışan nüfusun büyük bir kısmını gelir elde etme yeteneğinin kaybı, ölüm ve işsizlik hallerine karşı koruyan kendine özgü bir sigortadır” olarak, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (1999:119) ise, “mesleki, fizyolojik ve sosyo-ekonomik risklerden

dolayı geliri ve kazancı devamlı olarak veya geçici olarak kesilmiş yahut azalmış bulunan fertlerin geçinme ve yaşama ihtiyaçlarını karşılayan, devlet güvencesine dayalı, öncelikle kişilerin gelirlerinin devamlılığını amaçlarken, karşılamak zorunda olduğu bütün risklere karşı alınması gereken önleyici tedbirleri de beraber getiren tedbirler bütünüdür” şeklinde tanımlamıştır.

Sosyal sigortaların genel özellikleri şöyle sıralanabilir (Güven 1976:317):

- i) İlgililerin maddi katkısının söz konusu olması,
- ii) Sigortalılar Arasında Yeniden Gelir Dağılımı (Sosyal Denge) İlkesi: Yüksek gelirlilerden daha yüksek prim alınması (veya gelire göre prim alınması),
- iii) Kendi Kendine Yardım İlkesi: Tüm sigortalıların prime iştirak etmeleri,
- iv) Sigortalılık İlkesi: Sigortalılar arasında riziko eşitliğinin sağlanması,
- v) Zorunluluk İlkesi; Katılımın zorunlu olması,
- vi) Devletçe Cebren Tahsil İlkesi,
- vii) Karşılaşılan Risk Zararlarının Tazmin Edilmesi İlkesi,
- viii) Talep Hakkı; Kendisine yardım yapılmasını isteyebilme hakkının bulunması,
- ix) Özel Fon Oluşturulması: Yapılan prim ödemelerinin belli özel fonlarda biriktirilmesi ve gelir getirici yatırımlara kanalize edilmesi,
- x) Meslek hastalığı sigortasının yalnızca işverence veya genel bütçeden finanse edilmesi,

- xi) Devlet yardımı,
- xii) Sosyal yardım işlevini de yüklenmesi,
- xiii) Sosyal güvenliğin temin edilmesi,
- xiv) Kapsamındaki tüm kişilere aynı uygulamada bulunulması, yeknesak bir hüviyette olması; yani, “tehlikeye uğrayanların tespitinde objektif” olunması,
- xv) Devletçe örgütlenmesi,
- xvi) Sigorta kapsamının kanunla belirlenmesi.

Ülkemizdeki sosyal sigorta kuruluşları, Emekli Sandığı, Bağ-Kur (Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu) ve Sosyal Sigortalar Kurumu’dur. Emekli Sandığı devlet memurlarını, Bağ Kur, esnaf ve sanatkârlar ve diğer bağımsız çalışanlar ile çiftçiler ve isteğe bağlı sigortalıları kapsamaktadır. Sosyal Sigortalar Kurumu ise; özel sektörde çalışan işçiler, kamu işçileri ve tarım işçileri ve isteğe bağlı sigortalılara hizmet vermektedir.¹

5.2. ÖZEL SİGORTALAR

Sosyal güvenlikle ilgili bir yöntem olarak ortaya çıkmamış olmakla beraber, zaman içerisinde bu maksatla kullanılmaya başlanan özel sigortalar, temelde sosyal sigortaları ikame edici olarak değil, tamamlayıcı olarak faaliyet göstermektedirler (Arıcı 1999:76).

¹ 20.05.2006 tarihli 26173 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 5502 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu ile ülkemizde uzun bir zamandır gündemde olan sosyal güvenlik kurumlarının tek çatı altında toplanması yönünde önemli bir düzenleme yapılmıştır. Söz konusu kanun ile tüm sosyal güvenlik kurumlarını tek çatı altında toplanmıştır.

Sosyal güvenlik açısından özel sigortadan yararlanma düşüncesi ilk olarak 19. yüzyılda İngiltere’de ortaya çıkmıştır (Türkiye Odalar Borsalar Birliği 1993:22). Bir sigorta şirketi, çalışan kişileri haftalık olarak ödenen prim karşılığında ölüm ve yaşlılığa karşı sigorta ettirmeye başlamış ve bu uygulama İngiltere’den sonra diğer Avrupa Ülkelerine ve ABD’ye hızla yayılmıştır (Tuncay 2002:12).

Özel sigortaların ölüm ve yaşlılık sigortasından sonra hastalık rizikosunu karşılayan türü de ortaya çıkmıştır. İngiltere’de 1885 yılında özel bir sigorta şirketi tarafından hastane günlük ücreti teminatı verilmiş, 1910 yılında söz konusu teminata ilave olarak hastane ücretlerinin belirli bir yüzdesinin ödenmesi öngörülmüş, 1930 yılında bu durum genişletilerek hastane dışında yapılan tedavileri de kapsamaya başlamıştır (N.Yücel 1991:10).

Özel sigortacılık; prim ödeyenlerden birinin tehlikeye maruz kalması sonucu oluşan zararın, belli oranlarda sigortacı tarafından tazmin edilmesine yönelik bir kumdur (Tuncay 1996:13).

Özel sigortaların özünde rizikoların eşitlenmesinin bulunduğu sigortacılık tekniği kullanılmaktadır (Dilik 1994:5). Bir zararın meydana gelmesi durumunda ilgili sigortalının duyacağı gereksinimler, diğer bütün üyelerin organizasyona ödemekte oldukları primlerle karşılanmaktadır. Yani sigortacılık tekniği, riskin malî sonuçlarını bir topluluk arasında yayma ilkesine dayanmaktadır (N.Yücel 1995:18).

“Riskin malî sonuçlarının bir topluluk arasında yayma ilkesine dayanan” özel sigorta, yardım sandıklarının aksine, ticari nitelikte olup kâr gayesi taşımaktadır (Güzel ve Okur 1994:13). Bundan dolayı özel sigortalar, ticaret ve hukuk ilkelerine göre oluşturulan bir şirket tarafından ve isteğe bağlı olarak yürütülür (Tunçomağ 1990:14).

Özel sigortalar; münferit kişilerin özel çıkarlarının çeşitli risklere karşı güvence altına alınması için kendi hür iradeleriyle sigorta sözleşmesi denilen akitle meydana

getirdikleri iradi bir riziko teminatıdır (İzveren 1968:170). Aynı riskin tehdidi altında bulunanların bir araya getirilerek bu riskin neden olabileceği zararı, karşılıklı dayanışma esasına göre, birlikte karşılamak üzere oluşturulan ticari bir niteliğe sahip organizasyondur (Pekiner 1981:21).

Özel sigortanın özellikleri;

- i) İşlerin ticaret hukuku ilkelerine göre kurulan ticari bir şirket tarafından yürütülmesi,
- ii) Ticari kâr amaçlı şirketin bulunması,
- iii) Hukuki ilişkinin sözleşmeden doğması,
- iv) İhtiyari olması,
- v) Herkese açık olması,
- vi) Primlerle finanse edilmesi, “yardımların ödenen aidatın seviyesine bağlı” olması,
- vii) Riskin mali sonuçlarının belirli bir topluluk arasında dağıtılmış olması şeklinde sıralanabilir (Omağ 1998:346).

Ülkemizde özel sigorta hizmetleri sigorta şirketleri tarafından verilmektedir. Sigorta şirketlerinin sunduğu sigortacılık hizmetleri; hayat sigortaları ve hayat dışı sigortalar olmak üzere iki ana gruba ayrılır.

Hayat sigortaları, konusu insan olan ve insanın hayatı süresince karşı karşıya gelebileceği risklerden doğacak zararlarına karşı önceden önlem almasını sağlayan bir sigorta branşıdır (Sağlam 1996:18).

Hayat dışı sigortalar ise gerçek ve tüzel kişilerin mal varlıklarını tehdit eden risklere karşı güvence sağlayan yangın sigortaları, kaza sigortaları, nakliye sigortaları, makine-montaj sigortaları gibi sigortalardır (Atalay 2004:22).

Hazine Müsteşarlığı'nın bağlı bulunduğu Bakanlık, bu gruplara girecek sigorta branşlarını tespitte ve değişen ihtiyaçlara göre yeni sigorta branşlarını tesis etmeye yetkilidir. Yeni tesis edilen sigorta branşları Resmi Gazete'de ilan edilir. Sigorta şirketleri, hayat sigortaları ve hayat dışı sigortalardan sadece birinde veya her ikisinde (kompozit şirket)¹ birden faaliyet gösterebilirler (7397 Sayılı Sigorta Murakabe Kanunu).

Bireysel emeklilik sistemi çerçevesinde faaliyet gösteren şirketler Emeklilik Şirketi unvanı taşımalarına rağmen, 7397 sayılı Sigorta Murakabe Kanunu hükümlerine göre hayat ve ferdi kaza sigortaları branşlarında da ruhsat alabilirler (Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu).

Zaman içerisinde ortaya çıkması muhtemel risklerin farklılaşması, çeşitliliği değişik sigorta bölümlerinin oluşmasına yol açmıştır. Bunları belli gruplar türleri itibarıyla toplamak bilimsel bir gerek olarak ortaya çıkmaktadır. Özel sigortaların bölümlere ayrılması hukuki bir gerekliliğin sonucu olmayıp sigorta uygulaması açısından kaçınılmaz bir zorunluluktur. Bu zorunluluk sigorta kavramının temelinde yatan riskin derecesi bakımından bir birine benzer ünitelerin bir araya toplanması mecburiyetinin normal bir sonucudur. Özel sigortalar bölümlere ayrılırken literatürde çeşitli kriterler kullanılmış ve değişik tasnifler sunulmuştur. Tüm bu tasniflerin ortak amacı, sigorta bölümlerini belirli bir sistem içinde toplamak suretiyle anlaşılmasını kolaylaştırmaktır (Pekiner 1981:23).

¹ İngilizce *composite* kelimesinden dilimize geçen bu terim *bir araya gelmiş, birleşmiş* anlamındadır. Burada hayat ve hayat-dışı sigortalarda faaliyet gösteren sigorta şirketlerini ifade etmek için kullanılmıştır.

Aşağıda örnek oluşturması amacıyla çeşitli kriterler esas alınarak yapılan bir sınıflandırma gösterilmiştir (Ulaş 1992:5; Arseven 1991:44; Güvel ve Güvel 2002: 99; Türk Ticaret Kanunu):

- i) Faaliyet branşlarına göre
 - Hayat sigortaları
 - Bedensel kazalara karşı sigorta
 - Yangın ve benzeri mal sigortaları
 - Taşıma rizikolarına karşı sigorta
 - Diğer rizikolara karşı sigorta
- ii) Gereksinimin giderilmesine göre
 - Meblağ - tutar sigortaları
 - Zarar - kayıp sigortaları
- iii) Rizikonun konusuna göre
 - Mal varlığı sigortası
 - Şahıs (kişi) sigortaları
- iv) Sigorta akdinin karşılıklı olup olmamasına göre
 - Basit sigorta
 - Karşılıklı sigorta
- v) Türk Ticaret Kanunu'na göre
 - Mal sigortaları
 - Yangın sigortaları
 - Kara ve iç suları taşıma rizikoları sigortası
 - Zirai sigorta
 - Can sigortası
 - Hayat sigortası

- Kazaya karşı sigorta

Özel sigortalarla ilgili olarak bu sınıflandırma dışında başka sınıflandırmalar da yapmak mümkündür. Bu çalışmada özel sigorta türleri aşağıda verilen sınıflandırma biçimi esas alınarak incelenecektir.

i) Sigorta İlişkisi Kurmanın İradeye Bağlı Olup Olmamasına Göre

- İhtiyari Sigorta
- Mecburi Sigorta

ii) Sigorta Ettirilen Çıkarlara Göre

- Kişi Sigortaları
- Mal ve Mal Varlığı Sigortaları

iii) Ödenecek Tazminat Miktarına Göre

- Zarar (Tazminat) Sigortası
 - a. Mal Sigortaları
 - b. Mal Varlığı Sigortaları
- Tutar (Meblağ) Sigortası

i) Sigorta İlişkisi Kurmanın İradeye Bağlı Olup Olmamasına Göre

Özel sigortalar, prensip olarak ihtiyaridir ve kişilerin serbest iradeleriyle vücutta gelir. Bir başka ifadeyle özel sigortalarda sözleşme hürriyeti ilkesi hâkimdir. Sözleşme hürriyeti temel hak ve hürriyetlerdendir ve anayasanın ikinci kısmının “Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler” başlıklı üçüncü bölümünde düzenlenmiştir (madde 48, Çalışma ve Sözleşme Hürriyeti). Bu nedenle sigorta ettiren dilediği akdi yapmakta serbest olduğu gibi istemediği bir akdi yapmaya da mecbur değildir.

Ancak 7397 sayılı Sigorta Murakabe Kanunu'nun 539 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile değişik 29. maddesinin 4. fıkrasına göre; Bakanlar Kurulu, kamu yararı açısından gerekli gördüğü hallerde zorunlu sorumluluk sigortaları ihdas edebilir.

Nitekim ülkemizde 2918 Sayılı Karayolları Trafik Kanunu (madde 91), 2920 Sayılı Türk Sivil Havacılık Kanunu (madde 132 ve 138), 3226 Sayılı Finansal Kiralama Kanunu (madde 17) gibi bazı kanunlarla özel sigorta türlerine sigorta yapma mecburiyeti getirilmiştir.

Bu bağlamda özel sigortalar sigorta ilişkisini kurmanın iradeye bağlı olup olmaması bakımından *ihiyari sigorta ve mecburi (zorunlu) sigorta* olmak üzere ikiye ayrılır.

İhtiyari sigorta; akit kurma eyleminin herhangi bir zorunluluk altında olmayıp, serbest irade ile karar verildiği özel sigortalardır. Mecburi (zorunlu) sigortalar ise, sigorta akdinin yasal zorunluluk sonucunda kurulmuş olduğu özel sigortalardır ve kanun koyucunun sigortayı zorunlu tutmasının ardındaki nedenler de göz önüne alınarak, kamu çıkarlarının ya da üçüncü şahıslara ait menfaatlerin korunması amacı ile belirli kategorideki şahısların (kurumsal veya bireysel) bazı riskleri, spesifik koşullar altında sigortalama mecburiyeti olarak da tanımlanabilir (Çipil 2004:4).

İsviçre'de birçok kantonda binaların yangına karşı tekel hakkına sahip kuruluşlarca sigorta ettirilmesi mecburiyeti; Belçika'da, av, yangın, öğrenci nakli, kan nakline ilişkin sigortalar; Fransa'da, taşıma, eğitim, serbest meslek, spor alanlarındaki mecburi sigortalar bu tür mecburi sigortalara örnek olarak verilebilir (Omağ 1993:9).

Ancak Arseven (1991:53)'e göre; mecburi sigortalar bir sigorta türü olmayıp, sigorta türlerinden birine giren sigortaların, kamu yararı veya üçüncü şahısların korunması bakımından zorunlu hale getirilmesidir. Eskiden kamu sigortaları ile özel sigortaları ayırmak için birincide sigorta yapma zorunluluğundan, diğerinde ise isteğe bağlı sigortadan bahsedilirdi. Bugün bu kıstas ortadan kalkmıştır. Bizde ve birçok

memleketlerde özel sigortaların bir kısmı için sigorta yapma zorunluluğu getirilmiştir.

Mecburi sigortaların temel unsuru, sigorta ettirenin belirli bir sigorta dalında, kanun hükmü gereği sigorta sözleşmesi yapma mecburiyetidir. Burada sözü edilen *mecburiyet* sigorta yaptırma mecburiyetidir. Sigorta ettiren istediği sigortacıyı seçmekte serbest iradeye sahiptir. Daha açık bir ifadeyle kanun koyucu, özel sigortalara hâkim olan sözleşme özgürlüğüne genellikle belli bir rizikoya maruz kalanların korunması, milli servetin muhafazası, sosyal emniyet ve fayda mülahazaları ile müdahale etmiş ve bu özgürlüğü sınırlandırmıştır (Omağ 1993:11).

Anayasa'nın 13. maddesinin 1. fıkrasına göre, temel hak ve hürriyetler kanunla sınırlanabilir. Bu nedenle mecburi sigortaların her seferinde bir kanunla düzenlemesi gerekir. Ancak ülkemizde kanunla ihdas edilen mecburi sigortaların yanı sıra; gerek Kanun Hükmünde Kararnameler (*Zorunlu Deprem Sigortasına Dair Kanun Hükmünde Kararname*), gerek Bakanlar Kurulu Kararları (*Karayolu Yolcu Taşımacılığı Zorunlu Koltuk Ferdi Kaza Sigortası, Tehlikeli Maddeler Zorunlu Sorumluluk Sigortası ve Tüp gaz Zorunlu Sorumluluk Sigortası*) ve gerekse yönetmelikler (*Okul Servis Araçları Hizmet Yönetmeliği, Karayoluyla Uluslararası Yolcu ve Eşya Taşımaları Hakkındaki Yönetmelik, Karayoluyla Şehirlerarası Yolcu Taşımaları Hakkında Yönetmelik*) ile ihdas edilen mecburi sigortalar da mevcuttur.

ii) Sigorta Ettirilen Çıkarlara Göre

Sigorta ettirilen çıkarlar açısından sigorta sözleşmeleri iki ana gruba ayrılmaktadır. Bunlar *kişi sigortaları* ile *mal ve mal varlığı sigortalarıdır*.

Kişi sigortaları insan hayatıyla ilgili rizikoları teminat altına alır. Bu riziko kişinin ölümü olabileceği gibi, kazaya uğraması, sakatlanması, hastalanması ve ihtiyarlaması şeklinde de olabilir (Ulaş 1992:6). Kişi sigortalarında sigortanın konusu bizzat

sigortalının kendisidir. Başlıca türleri hayat ve bireysel kaza sigortalarıdır (Güvel ve Güvel 2002:102).

Mal sigortaları, çeşitli rizikoların doğrudan ya da dolaylı olarak sigortalının mal varlığında yol açacağı hasarların neden olacağı mali kayıpları güvence altına alır. Başlıca dalları yangın, nakliyat, hırsızlık gibi sigorta türleridir. Mal varlığı sigortalarında ise, malvarlığı, belirli rizikoların ekonomik sonuçlarına karşı bir bütün olarak korunur. Başlıca dalları mali sorumluluk, kâr kaybı sigortasıdır (Güvel ve Güvel 2002:102).

iii) Ödenecek Tazminat Miktarına Göre

Sigortacının, rizikonun gerçekleşmesi durumunda ödeyeceği tazminat miktarının, yani sigorta korumasının sınırlarının belirlenmesi bakımından, özel sigortalar *zarar (tazminat) sigortaları ve meblağ (tutar) sigortaları* ve biçiminde ikiye ayrılır (Güvel ve Güvel 2002:102).

Zarar sigortalarında para ile ölçülebilir bir menfaat sigorta teminatı altına alınmaktadır ve amaç, sigortalının gerçek zararını karşılamaktır. Sigortacının azami sorumluluğu her koşulda poliçede yazılı sigorta bedeli ile sınırlıdır (Ulaş 1992:20; Güvel ve Güvel 2002:103).

Rizikonun gerçekleşmesi halinde, önce sigortalının maruz kaldığı hasar tespit edilir, daha sonra ise sözleşme hükümlerine göre sigortacının ödemesi gereken tazminat miktarı,

$$\text{Tazminat Miktarı} = \text{Hasar Miktarı} * (\text{Sigorta Bedeli} \div \text{Sigorta Değeri})$$

şeklinde hesaplanır. *Sigorta bedeli*, sigorta poliçesinde yazılı tutar, *sigorta değeri* ise, sigorta edilen çıkarın değeri (fiyatı) dır (Arseven 1991:101; Ulaş 1992:21; Güvel ve Güvel 2002:70).

Sigorta bedelinin sigorta değerine eşit, sigorta değerinden büyük veya küçük olması durumuna göre ödenecek tazminat miktarının hesaplanması açısından tam sigorta, aşkın sigorta ve eksik sigorta olmak üzere üç farklı durum söz konusu olabilmektedir (Arseven 1991:102; Ulaş 1992:21; Güvel ve Güvel 2002:70).

Sigorta Bedeli	=	Sigorta Değeri ise	Tam Sigorta
Sigorta Bedeli	>	Sigorta Değeri ise	Aşkın Sigorta
Sigorta Bedeli	<	Sigorta Değeri ise	Eksik Sigorta

Sigortalının hasar halinde tazminatını tam olarak alabilmesi için ideal olan tam sigorta durumudur. Aşkın sigorta durumunda, ödenecek tazminat tutarı sigorta değeri kadardır. Sigorta bedelinin sigorta değerini aşan kısmı geçersizdir. Eksik sigorta durumunda ise tazminat tutarı, sigorta bedeli ile sigorta değeri arasındaki oran kadar eksik ödenecektir (Güvel ve Güvel 2002:71).

Zarar sigortası, kendi içinde *mal sigortası* ve *mal varlığı sigortası* olarak ikiye ayrılır. Mal sigortasında sigortalının bir mal üzerindeki çıkarı sigorta edilir. Sigortalının, mal üzerindeki çıkarının değeri (sigorta değeri) mal sigortasının temel unsurudur (Arseven 1991:101; Güvel ve Güvel 2002:106).

Tutar sigortasında, zarar ne olursa olsun, sigortacının ödeyeceği tutar, sigorta poliçesinde yazılı tutar yani sigorta bedelidir. Bir anlamda sigortacının ödeyeceği tazminat miktarı sigorta sözleşmesinde götürü olarak belirlenmiştir (Arseven 1991:148; Güvel ve Güvel 2002:104).

Tutar sigortasında tam, aşkın ya da eksik sigorta durumları göz önünde bulundurulmaz yani ödenecek tazminat tutarı her şart altında sigorta poliçesinde yazılı tutara eşit olacaktır (Arseven 1991:47; Güvel ve Güvel 2002:71).

6. SOSYAL VE ÖZEL SİGORTALARIN KARŞILAŞTIRILMASI

Tehlikelerin sonuçlarına karşı mücadele eden sosyal ve özel sigortalar arasında amaç, kapsam ve hizmet yöntemleri gibi birçok açıdan benzerlikler ve farklılıklar vardır.

Sosyal ve özel sigortaların benzer yönleri birkaç başlık altında aşağıdaki gibi ifade edilebilir (Dilik 1972:8; Yazgan 1977:29; Tuncay 2002:113):

- i) Özel ve sosyal sigortalarda sigortacılık tekniğinden yararlanılmakta ve topluluk çerçevesindeki riskler eşitlenmektedir.
- ii) Sosyal ya da özel sigortalara prim ödeyenler, karşılaştıkları zararların telafisinde özel ya da sosyal sigortalılıklarına göre kendi aralarında eşit yardım ve hizmet görmektedirler.
- iii) Kişiler ödedikleri prim miktarına göre değil, uğradıkları zararın miktarına göre yardım almaktadır.
- iv) Her iki sigortada da ödedikleri prim miktarından daha çok miktarda zararla karşılaşan ve sigorta yardımları ile bu zararları karşılanan üyelere daha sonra fazladan prim alınmamaktadır.
- v) Herhangi bir zararla karşılaşmayan veya ödedikleri primlerden daha az miktarda yardım alan üyelere ödedikleri primler iade edilmemektedir.
- vi) Sosyal ya da özel sigortaların ilgi alanı, tehlikelerin meydana getirdiği zararlardır.

- vii) Tehlikelerin doğuracağı zararların kişiler arasında paylaşılması özel ve sosyal sigortaların ana ilkesidir.
- viii) Her iki sigorta türü de üyelerini olası tehlikelerden korumak ve tehlikelerden doğan zararları maksimum ölçüde karşılamak amacı gütmektedir.
- ix) Sosyal ve özel sigortalar üyelerini zenginleştirmek için değil; onları fakirleştirmemek ve mevcut durumlarını korumak için hizmet vermektedir.

Sosyal sigortalar ile özel sigortalar arasındaki farkları ise şöyle sıralamak mümkündür (Pekiner 1974:21; Sözer 1991:11; Sertkaya 1999:75):

- i) Gaye bakımından; özel sigortalar kâr amacı güderlerken, sosyal sigortalarda kamu hizmeti anlayışı hâkim olup, kâr mantığı bulunmamaktadır.
- ii) Zorunluluk bakımından; özel sigortaların iştiraki ihtiyari iken, sosyal sigortalar zorunludur.
- iii) Menfaat ve yararlanma bakımından; özel sigortalardan özel kişilerin yararlanmalarına mukabil, sosyal sigortalarda genel ve kamu menfaati söz konusudur.
- iv) Zararların tazmini bakımından; kişinin ivazlarıyla sınırlı olan özel sigortaların aksine, sosyal sigortalarda bu ivazlar kanunla tespit ve tayin edilmiştir.
- v) Örgütlenme bakımından; özel sigortalar sözleşme esasına göre kurulmalarına rağmen, sosyal sigortalar kanunla kurulurlar. Aynı şekilde ö-

zel sigortayı düzenleyen kanunlar konuyu düzenleyici role sahip oldukları halde, sosyal sigortalarda kanunlar tamamıyla amir (emredici) hükümler ihtiva eder.

- vi) Kapsam bakımından; sosyal sigortalarda belirli statüye sahip kimselere sosyal sigorta hakkı tanınmışken; özel sigortalarda isteyen herkes bu kapsama girebilmektedir.
- vii) Garanti bakımından; özel sigortalar reasürans şirketine ihtiyaç duyarlarken, sosyal sigortalarda devlet garantisi söz konusudur.
- viii) Ortaya çıkış bakımından; özel sigorta, piyasa ekonomisinin hâkim olduğu bir düzen ve sistem içinde, sosyal sigorta ise amaçların sosyal politikaya uygun olarak saptandığı bir düzen içinde ortaya çıkar.
- ix) Özel sigorta ödenen prim karşılığında hizmet vermektedir. Sosyal sigortalıların ödeyecekleri primler, gelirleri ile orantılı değişmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SİGORTA SEKTÖRÜ

1. TÜRK SİGORTA SEKTÖRÜNÜN YASAL ÇERÇEVESİ

Ülkemizde sigortacılık faaliyetini düzenleyen sigorta mevzuatı, kanunlar, kanun hükmünde kararnameler, bakanlar kurulu kararları, yönetmelikler, tebliğler ve sigorta branşları itibarıyla ayrı ayrı hazırlanan genel şartlardan oluşan bir bütündür. Sigortacılık sektörünün genel olarak kapsamını belirleyen düzenlemelerin bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz.

i) Kanunlar

- 7397 Sayılı Sigorta Murakabe Kanunu
- 1160 Sayılı Mükerrer Sigorta İnhisarı Hakkında Kanun
- 4632 Sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu
- 2918 Sayılı Karayolları Trafik Kanunu (ilgili hükümleri)
- 2920 Sayılı Türk Sivil Havacılık Kanunu (ilgili hükümleri)
- 3226 Sayılı Finansal Kiralama Kanunu (ilgili hükümleri)

ii) Kanun Hükmünde Kararnameler

- 7397 Sayılı Sigorta Murakabe Kanunu'nun bazı maddelerinin değiştirilmesine dair 344, 510 ve 539 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameler
- Zorunlu Deprem Sigortasına Dair 587 sayılı Kanun Hükmünde Kararname

iii) Bakanlar Kurulu Kararları

- Sigortacılıkta Yurt içi Saklama Payı ve Reasürans Kapasitesini Artırma Sistemine İlişkin Karar
- Tehlikeli Maddeler ve Tüp gaz Sorumluluk Sigortasına İlişkin Karar
- Karayolu Yolcu Taşımacılığı Zorunlu Koltuk Ferdi Kaza Sigortası Uygulamasına İlişkin Karar

iv) Yönetmelikler

- Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği'nin Çalışma Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelik
- Sigorta ve Reasürans Şirketlerinin Kuruluş ve Çalışma Esasları Yönetmeliği
- Sigorta ve Reasürans Brokerleri Yönetmeliği
- Sigorta Prodükörleri Yönetmeliği
- Karayolları Trafik Garanti Sigortası Hesabı Yönetmeliği
- Trafik Sigortası Bilgi Merkezi Yönetmeliği

v) Tebliğler

- Tehlikeli Maddeler Zorunlu Sorumluluk Sigortası Genel Şartları Hakkında Tebliğ
- Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortalarına Uygulanacak Tarife ve Talimatları Hakkında Tebliğ

vi) Sigorta Genel Şartları

- Yangın Sigortası Genel Şartları
- Yangına Bağlı Kâr Kaybı Sigortası Genel Şartları
- Zorunlu Deprem Sigortası Genel Şartları
- Kara Taşıtları Kasko Sigortası Genel Şartları
- Hırsızlık Sigortası Genel Şartları

- Cam Kırılmasına Karşı Sigorta Genel Şartları
- Tekne Poliçesi Genel Şartları
- Emtia Nakliyat Sigortası Genel Şartları
- Makine Kırılması Sigortası Genel Şartları
- Montaj Sigortası Genel Şartları
- İnşaat Sigortası Genel Şartları
- Elektronik Cihaz Sigortası Genel Şartları
- Tarım Ürünleri Dolu Sigortası Genel Şartları
- Hayvan Hayat Sigortası Genel Şartları
- Kümes Hayvanları Hayat Sigortası Genel Şartları
- Sera Sigortası Genel Şartları

2. TÜRK SİGORTA SEKTÖRÜNÜN ORGANİZASYON YAPISI

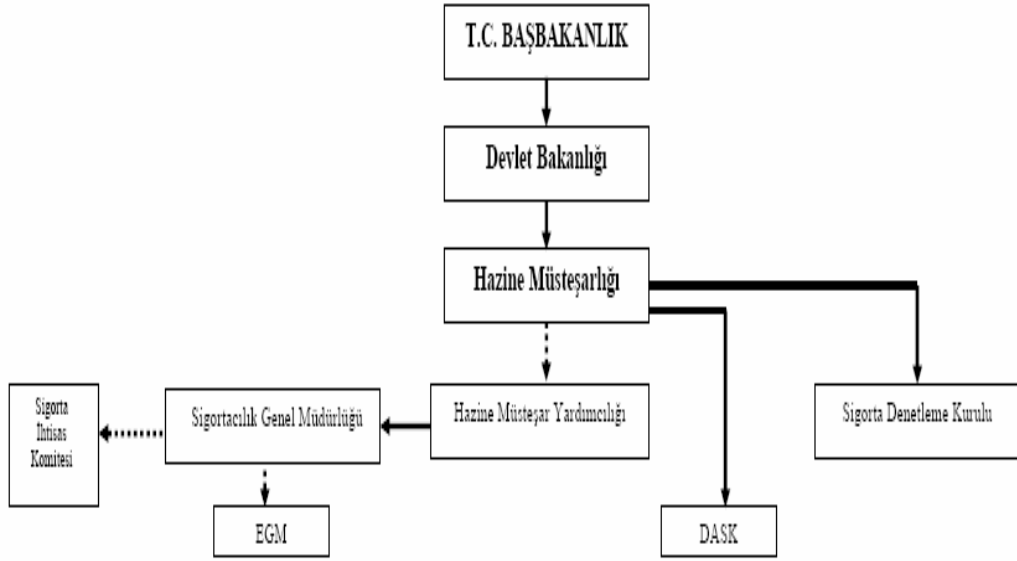
Ülkemizde sigorta sektörünün faaliyetlerine ilişkin esaslar, Hazine Müsteşarlığı ve 7397 Sayılı Sigorta Murakabe Kanunu'nun 36. maddesine istinaden kurulan, tüzel kişiliği haiz kamu kurumu niteliğinde bir meslek kuruluşu olan Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği (TSRŞB) tarafından belirlenmektedir.

Bu nedenle ülkemiz sigorta sektörünün organizasyon yapısının, Hazine Müsteşarlığı ve Bağlı Kurumlar ile Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği ve Bağlı Kuruluşlar şeklinde iki başlık altında incelenmesi yerinde olacaktır.

2.1. HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI VE BAĞLI KURUMLAR

4059 sayılı Hazine Müsteşarlığı İle Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun (20.12.1994 tarihli 22147 sayılı Resmi Gazete) uyarınca sigorta sektörüne ilişkin faaliyetleri düzenlemek, uygulamak, uygulamanın izlenmesi ve geliştirilmesine ilişkin esasları tespit etmek Hazine Müsteşarlığı'nın görev ve yetki alanındadır.

Hazine Müsteşarlığı Başbakan'a bağlı olup, Başbakan, yönetim ile ilgili yetkilerini bir Devlet Bakanı vasıtasıyla kullanabilir. Hazine Müsteşarlığı ve bağlı kurumların organizasyon yapısı aşağıdaki gibi bir şekilde gösterilebilir.

Şekil 2: Hazine Müsteşarlığı ve Bağlı Kurumlar (www.tsrbsb.org.tr [21.09.2005]).

Hazine Müsteşarlığı'nın sigortacılık sektörü ile ilgili hem denetleyici hem de düzenleme ve gözetim işlevi bulunmaktadır. Denetleme işlevi Sigorta Denetleme Kurulu, düzenleme ile gözetim işlevi ise Sigortacılık Genel Müdürlüğü tarafından yerine getirilmektedir (4059 sayılı Hazine Müsteşarlığı İle Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun).

2.1.1. SİGORTA DENETLEME KURULU

Sigorta Denetleme Kurulu, 1963 yılında Sigorta Murakabe Kurulu adıyla 7397 Sayılı Sigorta Murakabe Kanunu ile diğer kanunların özel sigortacılıkla ilgili hükümlerinin ve her türlü sigortacılık işleminin denetimini gerçekleştirmek; sigorta şirketlerinin varlıkları, alacakları, öz kaynakları, borçları ile kar ve zarar hesapları arasındaki

ilgi ve dengelerin ve mali bünyelerini etkileyen diğer tüm unsurlar ile ilgili olarak inceleme, araştırma, tespit ve tahlil yapmak ve bu suretle sigortacılıktan beklenen faydanın sağlanması için sistemin güvenli ve istikrarlı bir şekilde devamlılığının korunması ile ekonomik kalkınmanın gereklerine göre sigortacılığın daha etkin rol almasını sağlamak amacıyla kurulmuştur (www.hazine.gov.tr [21.09.2005]).

Sigorta Denetleme Kurulu, 7397 sayılı Sigorta Murakabe Kanunu ve 4059 sayılı Hazine Müsteşarlığı ile Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ile diğer kanunlarda öngörülen görevleri yerine getiren bir merkezi denetim birimidir. Kurul, bir başkan ile yeterli sayıda sigorta denetleme uzmanı, aktüer, sigorta denetleme uzman yardımcısı ile aktüer yardımcısından oluşur. Kurul, Bakan adına hareket eden Müsteşar'a doğrudan bağlıdır. Kurul'un merkezi Ankara'dır. Ayrıca İstanbul'da Grup Başkanlığı bulunur (www.hazine.gov.tr [21.09.2005]).

Sigorta Denetleme Kurulu'nun kuruluş amacı;

- i) Sigorta Murakabe Kanunu ile diğer kanunların özel sigortacılıkla ilgili hükümlerinin ve her türlü sigortacılık işleminin denetimini yapmak,
- ii) Sigorta şirketlerinin varlıkları, alacakları, öz kaynakları, borçları ile kâr ve zarar hesapları arasındaki ilgi ve dengelerin ve mali bünyelerini etkileyen diğer tüm unsurların inceleme, araştırma, tespit ve tahlilini yapmak,
- iii) Sigortacılıktan beklenen faydanın sağlanması için sistemin devamlılığının korunması ile ekonomik kalkınmanın gereklerine göre sigortacılığın daha etkin rol almasını sağlamaktır (www.hazine.gov.tr [21.09.2005]).

2.1.2. DOĞAL AFET SİGORTALARI KURUMU (DASK)

Ülkemiz, jeolojik ve topoğrafik yapısı ile iklim özellikleri nedeniyle büyük can ve mal kayıplarına yol açan doğal afetlerle (depremler, heyelanlar, su baskınları, kaya düşmeleri, fırtına vb) sık sık karşılaşılan ülkelerin başında gelmektedir. Ülkemizde son 60 yıl içerisinde doğal afetlerin yol açtığı yapısal hasar istatistikleri dikkate alındığında, bu tür hasarın 2/3'ünün deprem nedeniyle meydana geldiği görülmektedir. Şu anda geçerli bulunan deprem bölgeleri haritası esas alındığında, ülkemiz topraklarının %96'sının farklı oranlarda tehlikeye sahip deprem bölgeleri içerisinde olduğu ve nüfusumuzun %98'inin bu bölgelerde yaşadığı görülmektedir (www.dask.gov.tr [21.09.2005]).

17 Ağustos 1999 tarihinde meydana gelen ve çok büyük can ve mal kaybına neden olan Kocaeli depreminden sonra kamu otoritesince deprem zararlarının en aza indirilmesi amacıyla birçok tedbir alınmıştır. Bu tedbirlerin en önemlilerinden birisi de Zorunlu Deprem Sigortası'na ilişkin düzenlemedir. Bu düzenleme ile 27 Eylül 2000 tarihinden itibaren meskenler için deprem sigortası yaptırmak zorunlu hale getirilmiş olup, bu sigortayı sunmak üzere kamu tüzel kişiliğini haiz Doğal Afet Sigortaları Kurumu (DASK) kurulmuştur (Gençosmanoğlu 2003:105).

Zorunlu Deprem Sigortası uygulamasında sigorta sektörü de önemli bir rol oynamaktadır. Halen 27 yetkili sigorta şirketi ve bu şirketlerin acenteleri tarafından Doğal Afet Sigortaları Kurumu nam ve hesabına zorunlu deprem sigortası poliçeleri düzenlenip satılmaktadır (www.dask.gov.tr [21.09.2005]).

Doğal Afet Sigortaları Kurumu, 587 sayılı Zorunlu Deprem Sigortasına Dair Kanun Hükmünde Kararname'nin (27.12.1999 tarih ve 23919 (mükerrer) sayılı

Resmi Gazete) 4. maddesine istinaden Hazine Müsteşarlığı'nın bağlı bulunduğu Bakanlık nezdinde ihdas edilen kamu tüzel kişiliğini haiz bir kuruluştur.¹

2.1.3. SİGORTACILIK GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Sigorta sektörünün düzenlenmesine ilişkin görevler, 20 Aralık 1994 tarih ve 22147 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 4059 sayılı Hazine Müsteşarlığı ile Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ile kurulmuş olan Sigortacılık Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir.

Sigortacılık Genel Müdürlüğü'nün görevleri;

- i) Sigorta Murakabe Kanunu, Mükerrer Sigorta İnhisarı Hakkında Kanun ile Türk Ticaret Kanunu'nun, Karayolları Trafik Kanunu'nun, Sivil Havacılık Kanunu'nun sigortacılıkla ilgili bölümleri ve diğer kanunların sigortacılıkla ilgili hükümlerinin ve bunların ek ve değişikliklerinin verdiği görevleri yürütmek,
- ii) Sigortacılıkla ilgili konularda mevzuatı hazırlamak, uygulamak, ilgililer tarafından uygulanmasını izlemek, yönlendirmek ve bu mevzuatın Avrupa Birliği ile uyumlandırılması çalışmalarını yürütmek,
- iii) Ülke sigortacılığının gelişmesi ve sigortalıların korunması için tedbirler almak, bu tedbirleri bizzat uygulamak veya ilgili kuruluşlarda uygulanmasını izlemek,
- iv) Hazine Müsteşarlığı'nca verilecek benzeri görevleri yerine getirmektir (www.hazine.gov.tr [21.09.2005]).

¹ Söz konusu Kanun Hükmünde Kararname, 27.08.1999 tarih ve 4452 sayılı "Doğal Afetlere Karşı Alınacak Önlemler ve Doğal Afetler Nedeniyle Doğan Zararların Giderilmesi İçin Yapılacak Düzenlemeler Hakkında Yetki Kanunu" na dayanılarak hazırlanmıştır.

2.1.4. EMEKLİLİK GÖZETİM MERKEZİ (EGM)

Emeklilik Gözetim Merkezi A.Ş. (EGM), 4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasaruf ve Yatırım Sistemi Kanunu ve ilgili mevzuat uyarınca Hazine Müsteşarlığı'nın görev ve yetkilendirmesi çerçevesinde merkezi İstanbul'da olmak üzere 10 Temmuz 2003 tarihinde kurulmuştur.

Sigortacılık Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak faaliyette bulunan Emeklilik Gözetim Merkezi'nin görevleri;

- i) Bireysel emeklilik sisteminin güvenli ve etkin bir şekilde işletilmesini sağlamak,
- ii) Katılımcıların hak ve menfaatlerini korumak amacıyla hem denetleyici kamu otoritelerinin (Hazine Müsteşarlığı ve SPK) karar almasına yardımcı olacak verileri, hem de kamuoyuna sağlıklı bilgi aktarımı için gerekli verileri sağlamaktır (www.tsrbs.org.tr [21.09.2005]).

2.1.5. SİGORTA İHTİSAS KOMİTELERİ

Sigorta ihtisas komitelerinin kuruluş ve faaliyetleri Sigorta Murakabe Kanunu'na (madde 34) dayanılarak hazırlanan Sigorta İhtisas Komiteleri Yönetmeliği (15.06.1995 tarihli 22314 sayılı Resmi Gazete) ile düzenlenmiştir.

Hazine Müsteşarlığı söz konusu yönetmelikte yazılı görevlerin yerine getirilmesi için ihtiyaca göre yeteri kadar daimi veya geçici ihtisas komitesi kurar ve görev alanlarını tespit eder. Sigorta ihtisas komiteleri, Sigorta Murakabe Kanunu ile sigortacılıkla ilgili diğer mevzuatın gerekli kıldığı tarife ve talimatların hazırlanmasına yardımcı olmak, sigortacılık mevzuatının yenilenmesine ilişkin çalışmalar yaptırmak, sigortacılığın geliştirilmesi için araştırma ve inceleme yaptırmak amacıyla, sigortacı-

lık konusunda bilgi ve uzmanlık sahibi kişilerden oluşur (Sigorta İhtisas Komiteleri Yönetmeliği).

Komitelerde Hazine Müsteşarlığı'ndan en az bir, Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği veya Birliğin üyesi bulunan şirketlerden Birlikçe seçilecek en az iki temsilcisi bulunur. Diğer üyeler ilgili kuruluşlardan, üniversitelerden, Türkiye'de faaliyette bulunan sigorta ve reasürans şirketlerinden, mesleki teşekküllerden ve uzmanlık sahibi kişiler arasından seçilir. Üye sayısı beşten az, dokuzdan çok olamaz. Komite kararları istişari olup, toplantıyı müteakip düzenlenen kararların ikişer nüshası on beş işgünü içinde Hazine Müsteşarlığı'na gönderilir (Sigorta İhtisas Komiteleri Yönetmeliği).

2.2. TÜRKİYE SİGORTA VE REASÜRANS ŞİRKETLERİ BİRLİĞİ VE BAĞLI KURULUŞLAR

Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği (TSRŞB), 7397 Sayılı Sigorta Murakabe Kanunu'nun 36. maddesine göre sigortacılık mesleğinin geliştirilmesi, şirketler arasında dayanışma sağlanması ve haksız rekabetin önlenmesi amacıyla kurulan, tüzel kişiliği haiz kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşudur. Türkiye'de faaliyette bulunan yerli ve yabancı tüm sigorta şirketlerinin veya şubelerinin Birliğe üye olmaları zorunlu olup; 2004 sonu itibarı ile 53'ü sigorta şirketi 3'ü reasürans şirketi olmak üzere, toplam 56 üyesi bulunmaktadır (www.tsrbs.org.tr [21.09.2005]).

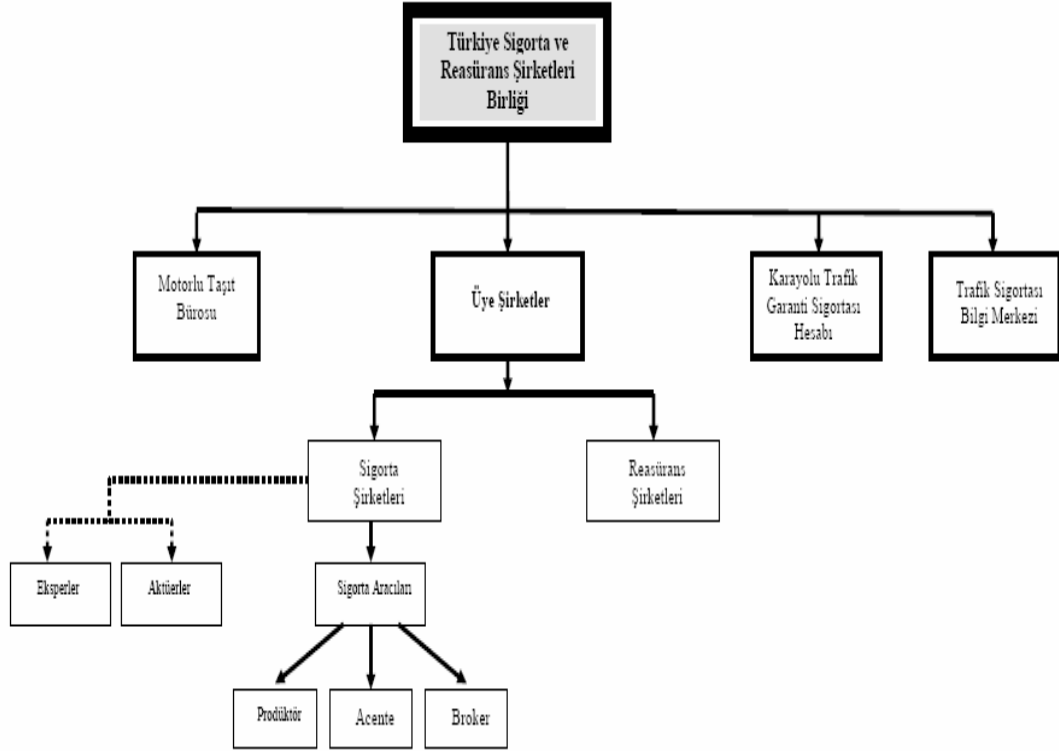
Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği'nin misyonu, Birliğin web sitesinde;

- i) Sigortacılık mesleğinin ve sigortacılık hizmetlerinin gelişmesi ve yaygınlaşması,
- ii) Yurtiçinde ve dışında sigortacılığa ait gelişmelerin izlenmesi ve sigortacılık alanında araştırmalar yapılması,

- iii) Sigortacılığı ilgilendiren konularda Kamu İdaresine istişari mahiyette mütalaa verilmesi,
- iv) Yurtiçinde ve dışında sigortacılıkla ilgili diğer meslek kuruluşları ile ilişkiler kurulması,
- v) Sigorta şirketleri arasındaki ilişkilerde mesleki dayanışmanın güçlenmesi,
- vi) Sigortacılık örf, adet ve teamüllerinin saptanması ve sigortacılık uygulamalarında birlik sağlanması,
- vii) Üyeler arasında haksız rekabetin ortadan kaldırılması,
- viii) Sigortacılık mesleğinin geliştirilmesi amacıyla yönelik kuruluşlar kurulması, eğitim faaliyetlerinde bulunulması

şeklinde ifade edilmiştir (www.tsrbs.org.tr [21.09.2005]).

Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği ve bağlı kuruluşların organizasyon yapısı aşağıdaki gibi bir şekilde gösterilebilir.

Şekil 3: Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği ve Bağlı Kuruluşlar (www.tsrbs.org.tr [21.09.2005]).

2.2.1. TÜRKİYE MOTORLU TAŞIT BÜROSU

Oluşumu daha önceki yıllara uzanan ancak bir organizasyon olarak 1 Ocak 1953 tarihinde çalışmaya başlayan “Uluslararası Motorlu Taşıtlı Mali Sorumluluk Sigortası” (bilinen adıyla Yeşil Kart Sistemi¹), ülkeleri dışına çıkan sürücülerle, bu sürücülerin yabancı memleketlerde taşıtlarıyla zarar verdikleri üçüncü şahıslara çift yönlü bir kolaylık sağlamak amacıyla düşünülmüş ve meydana getirilmiştir. Böylece;

- i) Sisteme dâhil yabancı ülkelere taşıtlarıyla giden sürücülerin giriş yaptıkları ülkelerin sınırlarında ayrıca “Motorlu Taşıtlı Mali Sorumluluk (Trafik) Sigortası” yaptırmak zorunda kalmamaları,

¹ Sigortalılara verilen belgenin yeşil renkte olması nedeniyle, sistem Yeşil Kart Sistemi (Green Card System) olarak adlandırılmıştır.

- ii) Bu sürücülerin verdikleri zararlardan dolayı da üçüncü şahısların mağdur olmamaları öngörülmüştür (www.tmtb.org.tr [21.09.2005]).

Yeşil Kart Sistemine üye olabilmek için “ulusal bir Büro”nun varlığı zorunlu bulunduğundan (www.tmtb.org.tr [21.09.2005]), Sigorta Murakabe Kanunu’nun 36. maddesinin 8. fıkrası ve Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği’nin Çalışma Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmeliğin 43. maddesi hükümleri uyarınca tüzel kişiliği haiz “Türkiye Motorlu Taşıt Bürosu” kurulmuştur. Türkiye Motorlu Taşıt Bürosu’nun ve organlarının görevleri, çalışma esas ve usulleri ile ilgili diğer esaslar Türkiye Motorlu Taşıt Bürosunun Çalışma Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelik (26.10.1991 tarihli 21033 sayılı Resmi Gazete) ile düzenlenmiştir.

Türkiye Motorlu Taşıt Bürosu’na üyelik isteğe bağlı olup, Büroya ancak;

- i) Türkiye’de Zorunlu Mali Sorumluluk (Trafik) Sigortası yapma ruhsatı bulunan ve
- ii) Yabancı ülkelerde geçerli olmak üzere verilecek sigorta sertifikalarına ait teminatların reasüransını sağlamak amacıyla kurulan Türkiye Yeşil Kart Sistemine dâhil olan sigorta şirketleri üye olabilir (Türkiye Motorlu Taşıt Bürosunun Çalışma Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelik).

Yeşil Kart sigortasında, sigorta şirketleri, Türkiye Motorlu Taşıt Bürosunun acentesi gibi çalışırlar, dolayısıyla poliçeyi tanzim etmelerine rağmen hasar ödemesi motorlu taşıtlar bürosunun sorumluluğundadır. Hasar meydana geldiğinde hangi ülkede bulunuluyorsa, o ülkenin motorlu taşıtlar bürosuna müracaat edilerek hasar işlemleri tamamlanır. Poliçenin, arka yüzünde geçerli olduğu ülkelerdeki motorlu taşıtlar bürolarının adresleri yer almaktadır. (www.tmtb.org.tr [21.09. 2005]).

2.2.2. SİGORTA ŞİRKETLERİ

Sigorta şirketleri; riskleri azaltmak ve riskin gerçekleşmesi halinde ortaya çıkan zararları belirginleştirmek amacıyla oluşturulmuş iktisadi ve sosyal kurumlardır (Asunakutlu 2000:2).

Ülkemizde faaliyette bulunmak üzere kurulacak olan sigorta ve reasürans şirketlerinin kuruluşuna ilişkin hususlar 7397 sayılı Sigorta Murakabe Kanunu ile düzenlenmiştir.

Söz konusu kanunun “Kuruluş ve Faaliyet İzni” başlıklı ikinci maddesine göre Türkiye’de bir sigorta ve reasürans şirketinin kurulması, yabancı ülkelerde kurulmuş bir sigorta ve reasürans şirketinin Türkiye’de faaliyette bulunması Hazine Müsteşarlığı’nın bağlı bulunduğu bakanlığın iznine tabidir.

Bakanlıktan kuruluş ön izni alan sigorta şirketleri iznin verildiği tarihten itibaren bir yıl içerisinde tescil işlemlerini tamamlayıp ruhsatname almak üzere Hazine Müsteşarlığı’na başvuruda bulunurlar. Bu sürede başvuruda bulunulmaması halinde alınan izin geçersiz sayılır. Sigorta şirketlerinin, faaliyet göstermek istedikleri her bir sigorta branşı için ayrı ayrı ruhsatname almaları gereklidir. Ruhsatname alan sigorta şirketleri bu hususu, Ticaret Siciline tescil ve Ticaret Sicil Gazetesi ile Türkiye çapında dağıtımı yapılan günlük en az iki gazetede ilan ettirerek, ilanların yapıldığı gazetelerin ikişer nüshasını Hazine Müsteşarlığı’na göndermek zorundadır (Sigorta Murakabe Kanunu).

Türkiye’de kurulacak sigorta ve reasürans şirketleri anonim şirket veya ortak sayısı 200’den az olmamak üzere kooperatif şirketlerin tabi olduğu esaslara göre karşılıklı (mütüel) şirket olarak da kurulabilir (Sigorta Murakabe Kanunu).

Karşılıklı (mütüel) sigorta şirketi, poliçe sahiplerinin aynı zamanda şirketin ortakları oldukları sigorta şirketidir. Hasar ödemeleri, işletme ve diğer masraflar çıktık-

tan sonra kalan kâr ve karşılıklar, ortaklara, yani poliçe sahiplerine ait olmaktadır. Ancak, elde edilen kâr, ileride meydana gelmesi muhtemel hasarlar için karşılık olarak tutulur (Milli Reasürans 2004:184).

Karşılıklı sigorta şirketi olarak faaliyet gösteren tek şirket olan Birlik Sigorta Kooperatifi'nin 1997 yılı sonunda Anonim Şirket haline dönüşmesiyle ülkemizde karşılıklı sigorta şirketi bulunmamaktadır (www.habersigorta.com [19 09 2005]).

Türkiye'de kurulacak sigorta ve reasürans şirketlerinin sahip olması zorunlu en az ödenmiş sermaye tutarı Sigorta Murakabe Kanunu'nun 2. fıkrasının (c) bendinde belirtmiş olup, bu rakam Hazine Müsteşarlığı tarafından ülkedeki mevcut enflasyon dikkate alınmak suretiyle zaman zaman arttırılmaktadır. Son olarak 2003 yılında yapılan bir düzenleme ile söz konusu tutar 10,3 trilyon Türk Lirası olarak belirlenmiştir (Hazine Müsteşarlığı 2003).

Ülkemizde 2004 yılı sonu itibarıyla 21 tanesi hayat, 27 tanesi hayat dışı, 5 tanesi de kompozit şirket olmak üzere toplam sigorta şirketi sayısı 53'dür (www.sigortacilik.gov.tr.[19 09 2005]).

2.2.2.1. SİGORTA ARACILARI

Sigorta işlemlerinin bizzat sigorta şirketleri tarafından yapılması imkânsızdır. Bu sebeple sigorta şirketleri bütün dünya uygulamasında sigorta sözleşmelerinin kurulması aşamasını sigorta aracıları ile gerçekleştirirler. Sigorta aracıları, sigorta hizmetlerini halka arz etmekte ve bu arzı en geniş sınırlara ulaştırabilmektedir. Sigorta aracıları, bu işlemlerin yanında sigortalılar için bir çeşit danışmanlık görevini de üstlenmiş durumdadırlar (Memiş 2005:1).

Sigorta aracıları kavramı ile bir sigorta müessesesinin kendi teşkilatı dışında kalan istihsal organları anlatılmak istenmektedir (Kender 1999:91). Fakat savunulan bir diğer görüşe göre ise, sigorta aracıları kavramı ile anlatılmak istenen akit yapmak

yetkisine sahip olmayan ve sadece sigortacı ile sigorta yaptırmak isteyen bir araya getiren kimselerdir (Bozer 1996:25).

Türk hukukunda sigorta acenteleri, sigorta prodüktörleri ve sigorta brokerleri sigorta aracılığı kavramı içinde mütalaa edilmekte ve sigorta aracılığı ile ilgili yasal düzenlemeler kısmen Türk Ticaret Kanunu, kısmen Sigorta Murakabe Kanunu'nda yer almaktadır. Sigorta aracılığının söz konusu kanunlarda net olarak ortaya konulmadığı, mahiyetlerinin yeterli olarak açıklanamadığı görülmektedir. Aralarında herhangi bir hukuki mahiyet farkı bulunmayan sigorta prodüktörü ve sigorta brokeri mahiyeti itibari ile tellallığın özel çeşitleridir. Sigorta murakabesi ile ilgili bir kanun içinde ticaret hukukunun temel kavramlarından olan acente ile tellal kavramlarının yeniden tanımlanması ve üstelik prodüktör ve broker gibi suni ayrımlar getirilmesi kanun yapma tekniğine aykırıdır. (Memiş 2005:5).

2.2.2.1.1. ACENTE

Sigorta Murakabe Kanunu (madde 9) sigorta acentesini “her ne ad altında olursa olsun sigorta şirketlerine tabi bir sıfatı olmaksızın bir sözleşmeye dayanarak, belli bir yer veya bölge içinde, daimi bir surette Türkiye'deki sigorta şirketlerinin sigorta sözleşmelerine aracılık eden veya bunları sigorta şirketi adına yapan gerçek veya tüzel kişiler” olarak tanımlamıştır.

Sigorta acentelerinin faaliyetlerine ilişkin usul ve esaslar, Sigorta Acenteleri Yönetmeliği (14.12.1994 tarih ve 22141 sayılı Resmi Gazete) ile düzenlenmiştir. Söz konusu yönetmelik hükümlerine göre, acente, sigorta acentesi ve tali acenteyi ifade etmektedir.

Sigorta acentesi, her ne ad altında olursa olsun sigorta şirketine tabi bir sıfatı olmaksızın, bir sözleşmeye dayanarak belli bir yer veya bölge içinde, daimi bir surette Türkiye'deki sigorta şirketlerinin sigorta sözleşmelerine aracılık eden veya bunları sigorta şirketi adına yapan gerçek veya tüzel kişiler, *tali acente* ise, sigorta acentele-

rinin acentelik faaliyetleri ile ilgili olarak tayin ettikleri gerçek veya tüzel kişi acentelerdir (Sigorta Acenteleri Yönetmeliği).

Sigorta acentelerine verilecek yetkilerin kapsam ve sınırı sigorta şirketlerince, tali acentelere verilecek yetkilerin kapsam ve sınırı ise sigorta acentelerince usulü dairesinde tescil ve ilan olunur. Tescil ve ilandan önce acentelik faaliyetinde bulunamaz (Sigorta Acenteleri Yönetmeliği).

Ancak, Sigorta Acenteleri Yönetmeliği'nin dayanağını oluşturan Sigorta Murakabe Kanunu'nun 9. maddesinin son fıkrası hükmü Anayasa Mahkemesi'nin 24 Ekim 1995 tarihli kararıyla iptal edilmiştir (08.11.1995 RG tarihli K.1995/56 s. Karar). Bu nedenle dayanaksız kalan ve uygulamadan kalkan Sigorta Acenteleri Yönetmeliği'nin doğurduğu boşluk halen devam etmektedir.

2004 yılı sonu itibariyle sektörde faal olan yetkili acente sayısı 14.785'tir (www.sigortacilik.gov.tr.[19 09 2005]).

2.2.2.1.2. PRODÜKTÖR

Sigorta Murakabe Kanunu'nda (madde 37/3) prodüktör, “sigorta ettiren ve sigortacıya bağlı olmaksızın çeşitli sigorta dallarında sigorta olmak isteyenlere bilgi vererek sigorta sözleşmesinin şartlarını müzakere ve tehlikenin konusunu ve özelliklerine göre sigorta teklifnamesini hazırlamada yardımcı olan ve çalışmalarının karşılığı olarak komisyon alan gerçek veya tüzel kişiler” olarak tanımlanmıştır.

Sigorta uygulamasında prodüktör olarak kullanılan kavram esasen Türk Ticaret Kanunu'nda tanımlaması yapılan tellaldan farklı bir kavram değildir. Türk Ticaret Kanunu (madde 100) tellalı, “ taraflardan hiçbirine ticari mümessil ticari vekil, satış memuru veya müstahdem yahut acente gibi bir sıfatla daimi bir surette bağlı olmaksızın, ücret karşılığında, ticari işlere müteallik mukavelelerin akdi hususunda taraflar arasında aracılık yapmayı meslek edinen kimse” olarak tanımlamıştır. Doktrinde

savunulan bir görüşe göre, prodüktörlük, tellallığın özel bir türü olarak kabul edilmesi ve prodüktörler de sigorta şirketleri ile daimi bir ilişki içinde bulunmalıdır (Memiş 2005:7).

Sigorta prodüktörlerinin faaliyetlerine ilişkin usul ve esaslar, Sigorta Prodüktörleri Yönetmeliği (02.08.1995 tarih ve 22362 sayılı Resmi Gazete) ile düzenlenmiştir. Söz konu yönetmelik hükümlerine göre, prodüktörlerin faaliyette bulunabilme için Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği'nden Prodüktörlük Belgesi almaları zorunludur.

2.2.2.1.3. **BROKER**

Brokeraj adı verilen komisyon karşılığı sigorta üretimi yapan brokerler teorik olarak sigortalının temsilcisi görünümündedir; çünkü komisyonunu sigortalıdan değil sigortacıdan alır. Sigorta brokerleri sigorta şirketlerine, reasürans brokerleri ise reasürans şirketlerine bir sözleşme ya da başka bir surette bağlanamazlar. Sigorta ya da reasürans şirketlerinin seçiminde tamamen tarafsız ve bağımsız davranmak durumdadırlar. Ancak uygulamada brokerler sigortacıya bağımlı olarak çalışmaktadır (Güvel ve Güvel 2002:168).

Sigorta Murakabe Kanunu (madde 37/1) brokeri, “sigorta sözleşmelerinde sigortalıyı temsil ederek ve sigorta şirketinin seçiminde tamamen tarafsız ve bağımsız davranarak, tehlikelerin sigorta edilmesi için sigorta sözleşmesi yapmak isteyenlerle sigorta şirketlerini bir araya getiren, sigorta sözleşmesinin akdinden önceki gerekli hazırlık çalışmalarını yapan ve gerektiğinde bu anlaşmaların uygulanmasında, özellikle tazminatın ödenmesinde yardımcı olan gerçek veya tüzel kişiler” olarak tanımlamıştır.

Sigorta ve reasürans brokerlerinin faaliyetlerine ilişkin usul ve esaslar, Sigorta ve Reasürans Brokerleri Yönetmeliği (26.12.1994 tarih ve 22153 sayılı Resmi Gazete) ile düzenlenmiştir. Söz konusu yönetmelik hükümlerine göre broker; hayat, hayat

dışı sigorta veya reasürans alanlarından birinde veya bir kaçında brokerlik yapan kişiyi ifade etmektedir.

Hayat sigorta brokeri, hayat sigorta brokerliği faaliyetinde bulunan kişiyi, *hayat dışı sigorta brokeri*, hayat dışı sigorta brokerliği faaliyetinde bulunan kişiyi, *reasürans brokeri* ise, reasürans brokerliği faaliyetinde bulunan kişiyi ifade eder (Sigorta ve Reasürans Brokerleri Yönetmeliği).

Memiş (2005:8)'e göre prodüktör ile broker arasında hukuki mahiyet açısından bir fark olmadığı gibi, her iki kavram da Türk Ticaret Kanunu'nda tanımlaması yapılan tellaldan farklı bir kavram değildir.

Sigorta ve reasürans brokerlerinin “Hayat”, “Hayat Dışı” ve “Reasürans” dallarının biri veya hepsinde olmak üzere Hazine Müsteşarlığı'ndan ruhsat almaları zorunludur. Bu çerçevede, halen yurdumuzda ruhsat verilmiş 21.10.2004 tarihi itibarıyla 3'ü gerçek kişi olmak üzere toplam 44 broker faaliyet göstermektedir (www.sigortacilik.gov.tr [19 09 2005]).

2.2.2.2. EKSPERLER

Sigorta edilen rizikoların gerçekleşmesi sonucunda ortaya çıkan kayıp ve hasarların miktarını, nedenlerini ve niteliklerini belirleyerek mutabakatlı (uzlaşmalı) kıymet, ön ekspertiz ve gözetim gibi işlemleri meslek haline getiren kişilere sigorta eksperisi denir (Güvel ve Güvel 2002:169).

Sigorta Murakabe Kanunu (madde 38) sigorta eksperini “sigortaya konu edilen rizikoların gerçekleşmesi sonucunda ortaya çıkan kayıp ve hasarların miktarını, nedenlerini ve niteliklerini tespit ile mutabakatlı kıymet, ön ekspertiz ve gözetim gibi işlemleri yapan kişiler” olarak tanımlamıştır.

Sigorta eksperlerinin nitelikleri, çalışma şekilleri ve şartları ile tabi olacakları denetim esasları Sigorta Eksperleri Yönetmeliği (11.05.1992 tarih ve 21225 sayılı Resmi Gazete) ile düzenlenmiştir.

Söz konusu yönetmelik hükümlerine göre, anılan yönetmelikteki koşulları taşıyan kişiler Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği'nce açtırılacak en az 3 ay süreli kurslara katılmak, bu kurslar sonunda yapılacak sınavlarda başarılı olmak ve bir eksper yanında 9 ay staj yapmak zorundadır. Katıldıkları kursu ve stajı tamamlayanlar Hazine Müsteşarlığı nezdinde tutulan Sigorta Eksperleri Siciline kaydedilmekte ve kendilerine “Eksperlik Belgesi” verilmektedir (Sigorta Eksperleri Yönetmeliği).

Sicile kaydolunan gerçek kişilere Sigorta Eksperliği Belgesi;

- i) Yangın, Mühendislik, Muhtelif Kaza, Sorumluluk Sigortaları,
- ii) Nakliyat, Emtia, Tekne Sigortaları,
- iii) Motorlu Kara Taşıtlarına İlişkin Kaza Sigortaları,
- iv) Tarım Sigortaları,
- v) Müsteşarlık tarafından belirlenen yeni sigortalar,

dallarında ayrı ayrı verilir. Gerçek kişi sigorta eksperleri, eksperliği mutlak meslek halinde yapmak, tüzel kişi eksperler ise münhasıran sigorta eksperliği konusunda faaliyet göstermek zorundadırlar (Sigorta Eksperleri Yönetmeliği).

Halen yurdumuzda, 1.381'i gerçek kişi (22.04.2005 tarihi itibarıyla), 317'si tüzel kişi (21.10.2004 tarihi itibarıyla) olmak üzere toplam 1.698 sigorta eksperleri faaliyet göstermektedir (www.sigortacilik.gov.tr [19 09 2005]).

2.2.2.3. AKTÜERLER

Aktüer kelimesinin aslı Latince “*actuarius*” kelimesinden gelmektedir. Aktüer, basit olarak, istatistik ve olasılık hesapları yoluyla sigorta rizikolarını ve primlerini hesaplayarak sigorta sözleşmelerinin ilkelerini saptayan kişi olarak tanımlanabilir. Aktüer, insan yaşamındaki doğum, hastalık, işsizlik, kaza, emeklilik ve ölüm gibi öngörülemeyen çeşitli durumların olasılığını hesaplar. (www.sigortacilik.gov.tr [19 09 2005]).

Sigorta Murakabe Kanunu’nda (madde 38) aktüer, “istatistik ve olasılık hesapları yoluyla sigorta rizikolarını ve primlerini hesaplayan kişiler” olarak tanımlamıştır.

Aktüerlik yapabilecek kişilerin nitelikleri ile aktüerlik mesleğine giriş ve çalışma esas ve usulleri ile mesleğin düzenlenmesine ilişkin diğer hususlar Aktüerler Yönetmeliği (03.08.1995 tarih ve 22363 sayılı Resmi Gazete) ile düzenlenmiştir.

Söz konusu yönetmelikteki nitelikleri taşıyan ve gerekli şartları yerine getirip Müsteşarlık nezdinde tutulan Aktüerler Sicili’ne kaydolunan gerçek veya tüzel kişiler özel sigortacılık alanında aktüerlik yapabilirler (Aktüerler Yönetmeliği).

Aktüerler Yönetmeliği aktüeri, “sigortacılık tekniği ile buna ilişkin yatırım, finansman ve demografi konularında olasılık ve istatistik teorilerini uygulayarak, yasal düzenlemelere uygun prim, rezerv ve kâr paylarını hesaplayarak, tarife ve teknik esasları hazırlayan kişiler” olarak tanımlamıştır.

Halen yurdumuzda, 45 aktüer (15.08.2004 tarihi itibarıyla) faaliyet göstermektedir (www.sigortacilik.gov.tr [19 09 2005]).

2.2.3. REASÜRANS ŞİRKETLERİ

Reasürans, sigorta edilmiş riskin belli bir kısmı veya tamamının yeniden sigorta edilmesidir. Sigorta şirketlerine, tek başlarına yüklenmeleri mali açıdan mümkün olmayan riskleri sigortalama imkânı vermektedir (Milli Reasürans 2004:236).

Dünyada reasürans uygulamasına ilişkin ilk kayıt, Cenova (İtalya)'dan Kuzey Avrupa'daki Flanders Kontluğu'na ait Sluys limanına giden bir geminin sigortasına aittir. 1370 tarihli bu reasürans işleminde, sigortacı seferin, tehlikeli gördüğü Cadiz Sluys bölümünde rizikonun tümünü reasüre etmektedir. Reasüransa gönderme yapılan ilk yasa metni ise Fransa Kralı XIV. Louis'in 1681 tarihli fermanıdır (Nomer ve Yunak 1998:10).

Sigorta şirketleri için bir tür teminat veya korunma aracı olan reasürans, sedan ve reasürör adını alan iki taraf arasında yapılan bir anlaşmadır. Reasürans anlaşmalarında rizikonun belli bir bölümünü devreden şirkete sedan, devralan şirkete ise reasürör¹ denir. Rizikonun devredilmeyen kısmı konservasyon (saklama payı) olarak bilinir. (Nomer ve Yunak 1998:15).

Reasürans anlaşması sigortacı ile reasürör arasında gerçekleşir; sigortalının muhatabı ve başvurabileceği yer yalnızca sigortacıdır. Başka bir deyişle reasürör ile sigortalı arasında herhangi bir doğrudan ilişki yoktur. Genel prensip bu olmakla birlikte reasürans anlaşmasında, reasürörün, sedanın tasfiyesi halinde sigortalıya karşı sorumlu olacağını öngören bir "Cut-Through" klozu² varsa, reasürör sigortalıya karşı doğrudan sorumlu olabilir (Nomer ve Yunak 1998:16).

¹ Reasürör şirketin yüklendiği rizikoların bir kısmını (konservasyon miktarı hariç) başka bir reasürans şirketine devretmesi *retrosesyon* işlemidir. Bu işlemde rizikoyu devreden şirkete *retrosedan*, devralan şirkete ise *retrosesyoner* denir.

² Kloz (Clause): Poliçenin bir bölümü veya poliçeye ekli özel şarttır ve taraflar arasındaki sözleşmenin gerçek sınırlarını belirlemek amacıyla kullanılmaktadır.

Nitekim bazı ülkelerde, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde, çok ender de olsa, resürans sözleşmelerinde sigortacının mali güçlük içine girmesi ya da iflası halinde, sigortalının doğrudan reasüröre başvurabileceğini öngören maddeler bulunabilmektedir (Koçak 2000:351).

Cut-Through Klozu (Reinsurance Cut-Through Clause); sedan şirketin, sigortalılara karşı sorumluluklarını yerine getirememesi ve bu nedenle tasfiye edilmesi durumunda, reasürörün, sözleşme kapsamına giren riskler itibarıyla, doğrudan doğruya sigortalıya karşı sorumlu olmasını öngören ve reasürans sözleşmelerinde yer alan bir klotur. Bu klotda göz önüne alınması gereken önemli bir husus, reasürörün, sedan şirketin tasfiye işleminde yetkili olan kişi veya kuruma karşı değil, sigortalıya karşı sorumlu olmasıdır. Bu terim, "Insolvency Clause" veya "Direct Liability Clause" olarak da ifade edilmektedir (Milli Reasürans T.A.Ş 2004:237).

Günümüz dünyasında, Almanya'da Münchener Rück, İsviçre'de Swiss Re, Fransa'da SCOR, İtalya'da Assicurazioni Generali, Amerika Birleşik Devletleri'nde Employers Re Group, General&Cologne Re Group, American Re Group, Japonya'da Tokyo Marine&Fire, Toa Fire&Marine Re reasürans piyasasının önemli reasürans şirketleri arasında yer almaktadır (Nomer ve Yunak 1998:14).

Ülkemizde ise, sigorta şirketlerinin faaliyete geçmesinin 1872 yılına dayanan bir geçmişi olmasına karşın, reasürans şirketlerinin oluşumu için Cumhuriyet dönemi beklemek gerekmiş ve 1929 yılında Millî Reasürans T.A.Ş kurulmuştur. 1945 yılında Destek Reasürans T.A.Ş'nin kurulmasından sonra 1979 yılında İstanbul Reasürans A.Ş. ve onu takiben de 1980 yılında Halk Reasürans A.Ş. kurulmuştur (Nomer ve Yunak 1998:12).

Halk Reasürans Şirketi 2000 yılında yeni iş yazmayı (prim üretimini) durdurmuş, İstanbul Reasürans Şirketi ise 2001 yılının ikinci yarısından itibaren tasfiye kararı almıştır (Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği 2001:19). Öte yandan

Destek Reasürans Şirketi 2005 yılı içerisinde iş kabulü yapmama kararı almıştır (www.sigortacilik.gov.tr.[19 09 2005]).

Ülkemizde 2004 yılı sonu itibarıyla reasürans şirketi sayısı 3'tür. Ancak Halk Reasürans Şirketi ve Destek Reasürans Şirketi prim üretimini durdurmuş olduğundan faal reasürans şirket sayısı 1 olup, 3 şirketten 2'si aynı sermaye grubuna (İş Bankası) aittir (www.sigortacilik.gov.tr.[19 09 2005]).

2.2.4. KARAYOLU TRAFİK GARANTİ SİGORTASI HESABI

Karayolu Trafik Garanti Sigortası Hesabı, 2918 sayılı Karayolu Trafik Kanunu (madde 108) gereği, zorunlu mali sorumluluk sigortasına tabi araçların sebep olacakları zararların, işletenin sorumluluğuna ilişkin kurallar uyarınca geçerli tazminat tutarları dâhilinde karşılanması amacıyla Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği nezdinde oluşturulmuştur.

Karayolu Trafik Garanti Sigortası Hesabının işleyişine, hesaptan yapılacak ödemelere ve diğer hususlara ilişkin esaslar Karayolları Trafik Garanti Sigortası Hesabı Yönetmeliği (03.07.2002 tarih ve 24804 sayılı Resmi Gazete) ile düzenlenmiştir.

Karayolu Trafik Garanti Sigortası Hesabı, karayollarında motorlu araçların neden olduğu trafik kazalarında; kazaya neden olan aracın belirlenememesi, yasanın emredici hükmüne rağmen aracın zorunlu mali mesuliyet (trafik) sigortasının yapılmamış olması, kazanın çalınmış veya gasp edilmiş bir araç tarafından meydana getirilmiş olması, poliçe teminat miktarlarının artırılmasına rağmen zeyilname düzenlenmemiş olması, iflas etmiş veya mali bünye zafiyeti nedeniyle bütün branşlarda ruhsatları iptal edilmiş sigorta şirketlerinin ödemesi gereken tazminatların tahsil edilememesi durumunda kazada zarar görenlerin sigorta güvencesinden yoksun kalmaları halleri dikkate alınarak bu gibi durumlarda zarar görenleri korumak amacı ile oluşturulmuştur. (Karayolları Trafik Kanunu).

Karayolu Trafik Garanti Sigortası Hesabının gelirleri; her yıl sigorta şirketlerinin zorunlu mali sorumluluk sigortası için tahsil ettikleri toplam safi primlerin yüzde biri (%1) oranındaki katılma payları, zorunlu mali sorumluluk sigortası yaptıranların safi primlerinin yüzde ikisi (%2) oranında sigorta şirketine ayrıca ödeyecekleri katılma payları, rücu yoluyla sağlanan gelirler, yatırım gelirleri ve diğer gelirlerden oluşmaktadır. Karayolu Trafik Garanti Sigortası Hesabı Hazine Müsteşarlığı tarafından denetlenir (Karayolları Trafik Garanti Sigortası Hesabı Yönetmeliği).

2.2.5. TRAFİK SİGORTASI BİLGİ MERKEZİ (TRAMER)

Trafik Sigortası Bilgi Merkezi (TRAMER), ülkemizde prim üretimi açısından önemli bir büyüklüğe ve geniş bir uygulama alanına sahip olan Trafik Sigortasının (Karayolları Motorlu Araçlar Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası) daha sağlıklı bir altyapıya kavuşturulması için sigorta şirketlerinin Trafik Sigortasına ilişkin tüm bilgilerini bir araya getiren merkezi bir bilişim sistemi kurmak amacıyla Trafik Sigortası Bilgi Merkezi Yönetmeliği (16.12.2003 tarih ve 25318 sayılı Resmi Gazete) ile kurulmuştur. Karayolu Motorlu Araçlar Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası branşında faaliyet ruhsatı bulunan tüm sigorta şirketleri Merkezin doğal üyesidir.

Trafik Sigortası Bilgi Merkezi, trafik sigortasında uygulama birliği sağlanması, sigorta sahtekârlıklarının önlenmesi, sigorta sistemine olan güvenin artırılması, sigortasını yaptırmamış motorlu araç işletenlerinin tespiti, sağlıklı fiyatlandırma yapılması ve benzeri amaçları gerçekleştirmek üzere, bu sigortaya ilişkin verilerin merkezi bir veritabanında toplanmasını, günlük olarak güncellenmesini ve bu verilerin belirlenen yetki düzeyine göre ilgili tarafların kullanımına sunulmasını sağlar (www.tramer.org.tr [21.09.2005]).

3. ÖZEL SİGORTALARIN VERDİĞİ HİZMET TÜRLERİ

Ülkemizde özel sigorta şirketlerinin sunduğu sigortacılık hizmetleri; hayat sigortaları ve hayat dışı sigortalar olmak üzere iki ana gruba ayrılır. Hayat sigortaları

sadece hayat ana dalından ibarettir. Hayat dışı sigortalarda ise; elementer dallar olarak da bilinen Yangın, Nakliyat, Kaza, Makine-Montaj, Tarım, Hukuksal Koruma, Sağlık, Ferdi Kaza, Kredi ve Karayolu Motorlu Araçlar Mali Sorumluluk (Trafik) branşlarında farklı türlerde sigorta sözleşmesi yapılmaktadır (Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği 2004:44).

Öte yandan çalışanların meslek hayatları boyunca biriktirdikleri emeklilik tasarruflarından oluşan özel emeklilik fonları, ülkemizde 4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu ile uygulama alanı bulmuştur ve Bireysel Emeklilik Sistemi olarak bilinmektedir. Bireysel emeklilik sistemi çerçevede faaliyet gösteren şirketler “Emeklilik Şirketi” unvanı taşımalarına rağmen, Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği’ne üyelikleri devam etmekte ve bu şirketler 7397 sayılı Sigorta Murakabe Kanunu hükümleri ne göre hayat ve ferdi kaza sigortaları branşlarında da ruhsat alabilmektedirler (Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu).

Bu nedenle çalışmamızın bundan sonraki kısmında özel sigorta şirketlerinin sunduğu sigortacılık hizmetleri; hayat sigortaları, bireysel emeklilik ve hayat dışı sigortalar olmak üzere üç başlık altında ele alınacaktır.

3.1. HAYAT SİGORTALARI

Hayat sigortaları, sigortalının yaşlılık halinde kendisinin, ölümü halinde ise geride bıraktığı aile bireylerinin sıkıntıya düşmeden hayatını sürdürmesini sağlamaya yönelik bir sigorta güvencesi verir. Hayat sigortalarını diğer sigorta dallarından ayıran en önemli unsur, koruma ve tasarruf fonksiyonlarına birlikte sahip olmasıdır (Güvel ve Güvel 2002:134). Sigortacı bu sigorta ile bir kimsenin belirli bir süre içerisinde veya sözleşmede belirtilen şart ve haller içinde ölümü veya o kimsenin sözleşmede belirtilen belli bir süreden fazla yaşaması ihtimalini ya da her iki ihtimali beraber sigorta ettirebilir (Hayat Sigortaları Genel Şartları 1995)

Yaşlılık halinde kendisinin, ölümü halinde ise geride bıraktığı aile bireylerinin sıkıntıya düşmeden hayatını sürdürmesini sağlamaya yönelik güvence veren hayat sigortası, gerek yaşlılığı güvenceye altına almak, gerekse geride kalan aile fertlerinin hayatlarını sıkıntıya düşmeden devam ettirme amacıyla olsun, bugünden yarına bir tasarruf sağlamaktadır (Güvel ve Güvel 2002:134).

Bireylerin kendi gelirlerinden tasarrufa ayıramadığı bölümleri, hayat sigortası sayesinde belirli aralıklarla ve düzenli bir şekilde biriktirmektedir. Söz konusu birikimlerin oluşturduğu fonlar, gelişmiş ekonomilerin en büyük finansman kaynağını oluşturmaktadır (Kahya 2000:25).

Sigorta sektörünün fon yaratma işlevinin gerçekleşmesini sağlayan en önemli etken hayat sigortacılığıdır. Sigorta sektörünün fon yaratma gücü, özellikle gelişmiş ülkelerde, hayat sigortacılığında kaynaklanmaktadır. Hayat sigortaları aracılığı ile kişilerin küçük tasarruflarından ülke ekonomisine kaynak olabilecek büyük fonlar oluşmaktadır (Ünal 1994:53).

Hayat dışı sigortalarda sigorta sözleşmeleri genelde bir yıl olur ve sigorta sektörünün kısa vadeli fonlar yaratmasını sağlar. Oysa hayat sigortaları uzun vadeli olup, bir yatırım ve tasarruf aracıdır. Bu nedenle hayat sigortalarının, sermaye piyasaları için uzun vadeli fon yaratma fonksiyonu hayat dışı sigortalara nazaran ön plana çıkmaktadır (İşgören 1988:12).

Hayat sigortası, sigorta sözleşmesinin konusuna göre vade sonuna kadar muhtemel rizikonun ortaya çıkması ya da çıkmaması durumuna bağlı olarak sözleşmede belirtilmiş miktarda tazminat ödenmesini veya nemalandırılmış toplu ya da aylık ödeme yapılmasını sağlamaktadır. Hayat sigortacılığında gelirin periyodik tahsili ve vade sonuna kadar muhtemel rizikonun ortaya çıkmaması durumunda sigortalıya nemalandırılmış toplu ödeme yapılacak olması, bu sigorta dalının tüm dünyada ayrı bir kurumsal çerçevede değerlendirilmesine yol açmıştır (O.Erdoğan ve Özer 1998:25).

Ülkemizde hayat sigortalarında 2004 yılı sonu itibariyle, 1.223.945 milyar lira prim üretimi gerçekleştirilmiştir. Hayat sigorta şirketlerimiz bu faaliyetleri sonucu 2003 yılına göre %18.54 oranında bir prim artışı gerçekleştirmiş olmaktadır. 2004 yılı gerçekleşen enflasyon oranının TEFE %13.84 olduğu dikkate alındığında hayat sigortalarında, 2004 yılında %4.13 oranında reel büyüme gerçekleştirmiş olduğunu söyleyebiliriz (Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği 2004:22).

2004 yılında hayat sigortalarında 6.861.126 adet poliçe düzenlenmiştir. 2004 yılında düzenlenen poliçe sayısında bir önceki yıla göre %38 oranında artış olmuştur (Hazine Müsteşarlığı 2004 b:11).

Hayat sigortalarında senelik vefat sigortası ve tasarruflu hayat sigortası olmak üzere iki türde sigorta yapılmaktadır (Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği 2004:44).

3.1.1. SENELİK VEFAT SİGORTASI

Sigortacının tazminat ödeme yükümlülüğünün ancak sigortalının ölümü ile meydana geldiği bir bireysel hayat sigortası türüdür. Süreli Ölüme Bağlı, Süresiz Ölüme Bağlı ve Karma Hayat sigortası olarak üçe ayrılır (Güvel ve Güvel 2002:137).

- i) Süreli ölüme bağlı hayat sigortasında sigortacının tazminat sorumluluğu sigortalının belirli bir süre içinde ölmesi ile doğmaktadır. Bu süre genellikle 10 yıl olarak kabul edilir. Bu süre içerisinde sigortalının ölmemesi halinde sigortacı bütün yükümlülüklerinden kurtulur ve o güne kadar ödenen primler sigortacıya kalır.
- ii) Süresiz ölüme bağlı hayat sigortasında, sigortalıya ömür boyu sigorta güvencesi verilir. Sigortalı hangi tarihte ölürse ölsün, sigortacı, sözleşmede kararlaştırılmış sigorta tutarını ödemek zorundadır.

- iii) Karma hayat sigortası ise, sigortalının belirlenen bir süre içerisinde ölmesi halinde mirasçılara, sözleşme süresi sonunda hayatta kalması koşulu ile de kendisine tazminat ödenmesini içeren bir sigorta türüdür. Hayat sigortasının en çok uygulanan çeşidi olan karma hayat sigortası hem koruma hem de tasarruf fonksiyonlarına sahiptir.

3.1.2. TASARRUFLU HAYAT SİGORTASI

Yaşlılığı güvence altına almaya yönelik bir sigorta türüdür. Gelir ve Sermaye sigortası olarak ikiye ayrılır (Güvel ve Güvel 2002:135).

- i) Gelir Sigortasında, sigortalı önceden ödenen primler karşılığında sözleşmede belirtilen belli bir tarihten sonra sürekli gelir güvencesi sağlar. Ülkemizde de bireysel emeklilik sistemi olarak uygulama alanı bulan özel emeklilik sigortası gelir sigortasının en tipik örneğidir. Sigorta mekanizmasından ziyade, uzun vadeli portföy yönetimi esasına dayanan bireysel emeklilik sisteminde 10 yıllık prim ödeme süresine ilave olarak 56 yaşında emekli olma koşulu öngörülmüştür.
- ii) Sermaye sigortasında ise, sigortalının önceden kararlaştırılmış belirli bir tarihte hayatta kalması koşuluyla, sigortacı, sözleşmede gösterilmiş bulunan sigorta tutarını bir defada öder.

3.2. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ

Bireysel emeklilik (özel emeklilik fonları), koşulları önceden belirlenmiş bir sözleşme çerçevesinde, katılımcıların bireysel hesaplarına düzenli olarak yatırılan katkı paylarının emeklilik döneminin başlangıcına kadar etkin bir fon yöntemiyle değerlendirilerek organize edilen bir emeklilik sigortası türüdür (Ergenokon 1998:2).

Bireysel emeklilik sisteminde bireylerin sosyal güvenlik ihtiyaçları, devletin önderliğinde kurulan ve denetlenen fakat özel sektör tarafından işletilen, sigorta tekniğine dayalı ve bireysel katkılarla oluşturulan bir fonla sağlanmaktadır (Tuncay 2000:3). Genelde tercihli bir vergi muamelesine tabi olan özel emeklilik fonları; gerekli şartlara uyulması kaydıyla, sigorta şirketlerince, bankalarca ve diğer özel sektör finansal kurumlarınca, bunların yanı sıra yetkilendirilmiş işverenlerce sunulmaktadır (Andrietti 2002:175).

İlk özel emeklilik programları 1875 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde Amerikan Demiryolu Şirketi tarafından kurulmuş olmakla birlikte asıl gelişim süreci 1929 Dünya Buhranı sonrasında olmuştur. Bu dönemde kamu sosyal güvenlik sistemlerinin yetersizliği, çalışanın sosyal güvenlik sorumluluğunun işveren tarafından paylaşılması gerektiği fikrini doğurmuştur. 1940'lardan itibaren Avrupa'da da yaygınlık kazanan özel emeklilik programları İngiltere, Hollanda ve İsviçre gibi bazı ülkelerde Amerika Birleşik Devletleri'nin önüne geçmiştir (Şentürk 2000:37).

Çalışanların meslek hayatları boyunca biriktirdikleri emeklilik tasarruflarından oluşan özel emeklilik fonları, ülkemizde 07 Nisan 2001 tarihli 24366 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yayımından itibaren 6 ay sonra, 07 Ekim 2001 tarihinde yürürlüğe giren 4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu ile uygulama alanı bulmuştur ve Bireysel Emeklilik Sistemi olarak bilinmektedir.

Bireysel Emeklilik Sistemi ülkemizde, sosyal güvenlik sistemimizin tamamlayıcısı olarak, bireylerin emekliliğe yönelik tasarruflarının yatırıma yönlendirilmesi ile emeklilik döneminde ek bir gelir sağlanarak refah düzeylerinin yükseltilmesi, ekonomiye uzun vadeli kaynak yaratarak istihdamın artırılması ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunulmasını teminen, gönüllülük esasına dayalı olarak uygulanmaktadır (Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu).

Kamu ağırlıklı sosyal güvenlik sistemini tamamlayıcı bir fonksiyona sahip olan özel emeklilik fonlarının dünya genelinde ülkelerin gelişmişlik durumuna göre; geliş

miş ülkelerde gönüllülük, gelişmekte olan ülkelerde ise zorunluluk esasına dayalı olarak uygulandığını söylemek mümkündür.

Tüm dünyada önemli bir kurumsal yatırımcı olarak kabul edilen ve uzun vadeli bir yatırım perspektifi olan Bireysel Emeklilik Sisteminin (özel emeklilik fonlarının) Türkiye’de faaliyete geçmesi ile sermaye piyasamızda etkinliğin ve derinliğin artması, reel sektöre daha fazla kaynak aktarılması ve bunun da büyüme ve istihdam üzerinde olumlu etkiler yaratması beklenmektedir (Sigortacı 2004:4). Bununla birlikte ülkemizde Bireysel Emeklilik Sistemine katılımın gönüllülük esasına göre düzenlenmiş olması sistemin gelişimini olumsuz yönde etkileyecek bir faktör olarak ifade edilmektedir (Alper 2002:30).

Bireysel Emeklilik sistemi çerçevesinde faaliyet gösteren şirketler “emeklilik şirketi” unvanını taşırlar ve sermayelerinin 20 trilyon liradan az olmaması, ödenmiş sermayelerinin asgari 10 trilyon olması, kalanının 3 yıl içerisinde ödenmesinin taahhüt edilmesi gerekir (Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu).

Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu’nun yayımı tarihinden önce hayat branşında faaliyet gösteren ve yeni poliçe akdetme yetkisi olan sigorta şirketleri, Kanunun yürürlük tarihinden itibaren beş yıl içinde başvurdukları takdirde emeklilik branşında faaliyet gösterebilirler. (Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu).

Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu’nun yayımı tarihinden önce hayat branşında faaliyet gösteren ve yeni poliçe akdetme yetkisi olan sigorta şirketlerinden emeklilik şirketi statüsüne geçen ve unvanları değişen şirketler aşağıda gösterilmiştir. (www.bireysel.emeklilik.gov.tr. [31 08 2004]).

Tablo 1: Emeklilik Şirketi Statüsüne Geçen Hayat Sigorta Şirketleri

ESKİ UNVANI	YENİ UNVANI
1 Ak Hayat Sigorta A.Ş	Ak Emeklilik A.Ş
2 Anadolu Hayat Sigorta A.Ş	Anadolu Hayat Emeklilik AŞ
3 Ankara Hayat Sigorta A.Ş	Ankara Emeklilik A.Ş
4 Başak Hayat Sigorta A.Ş	Başak Emeklilik A.Ş
5 Commercial Union Hayat Sig. A.Ş	Commercial Union Hayat ve Em. A.Ş ¹
6 Doğan Hayat Sigorta A.Ş	Doğan Emeklilik A.Ş ²
7 Garanti Hayat Sigorta A.Ş	Garanti Emeklilik A.Ş
8 Güneş Hayat Sigorta A.Ş	Vakıf Emeklilik A.Ş
9 Koç Allianz Hayat Sigorta A.Ş	Koç Allianz Hayat ve Emeklilik A.Ş
10 Yapı Kredi Yaşam Sigorta A.Ş	Yapı Kredi Emeklilik A.Ş

Kaynak : Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği 2002:4

Bireysel emeklilik sisteminde faaliyet gösterme izni alan 11 emeklilik şirketine ilişkin bilgiler aşağıda gösterilmiştir (www.bireyselemeklilik.gov.tr.[31 08 2004]).

Tablo 2: Ülkemizde Faaliyet Gösteren Emeklilik Şirketleri

ŞİRKETİN ADI	BAŞVURU VE RUHSAT TARİHİ	
1 Ak Emeklilik A.Ş	07 07 2003	07 07 2003
2 Anadolu Hayat Emeklilik A.Ş.	07 07 2003	07 07 2003
3 Ankara Emeklilik A.Ş.	01 08 2003	01 08 2003
4 Aviva Hayat ve Emeklilik A.Ş.	26 08 2003	26 08 2003
5 Başak Emeklilik A.Ş.	01 08 2003	01 08 2003
6 Fortis Emeklilik ve Hayat ve A.Ş	26 08 2003	26 08 2003
7 Garanti Emeklilik ve Hayat A.Ş.	07 07 2003	07 07 2003
8 Koç Allianz Hayat ve Emeklilik A.Ş.	01 08 2003	01 08 2003
9 Oyak Emeklilik A.Ş ³	25 04 2003	07 07 2003
10 Vakıf Emeklilik A.Ş.	01 08 2003	01 08 2003
11 Yapı Kredi Emeklilik A.Ş.	07 07 2003	07 07 2003

Kaynak : www.bireyselemeklilik.gov.tr 2004

¹ Commercial Union Hayat ve Emeklilik A.Ş'nin unvanı Aviva Hayat ve Emeklilik A.Ş olarak değiştirilmiştir.

² Doğan Emeklilik A.Ş'nin ünvanı, Fortis Emeklilik ve Hayat ve A.Ş olarak değiştirilmiştir.

³ Oyak Emeklilik A.Ş, emeklilik şirketi olarak kurulmak üzere başvuru yapmış ve emeklilik şirketi ruhsatı almıştır (www.bireyselemeklilik.gov.tr.[31 08 2004]).

Bireysel emeklilik sisteminin ülkemizde fiilen hayata geçtiği tarih olan 27 Ekim 2003 tarihinden 31 Aralık 2003 tarihine kadar geçen sürede katılımcı sayısı 15.245, yatırıma yönlendirilen fon büyüklüğü 5,6 trilyon TL (www.egm.org.tr. [12.10.2004]), 19 Ocak 2004 tarihinde katılımcı sayısı 22.794, yatırıma yönlendirilen fon büyüklüğü 8,9 trilyon TL (Koç ve Yavru 2004:329), 31 Mayıs 2004 tarihinde katılımcı sayısı 124.900, yatırıma yönlendirilen fon büyüklüğü 54,6 trilyon TL (Gençyürek 2004:102), 14 Haziran 2004 tarihinde katılımcı sayısı 133.934 yatırıma yönlendirilen fon büyüklüğü de 62,1 trilyon TL (Sigortacı 2004:1), 31 Aralık 2004 tarihi itibarıyla da katılımcı sayısı 314.257, yatırıma yönlendirilen fon büyüklüğü 276,2 trilyon TL'ye ulaşmıştır (www.egm.tr. [25.11.2005]).

Tablo 3: Bireysel Emeklilik Sistemi Hakkında Genel Bilgiler

	31.12.2003	31.12.2004
Katılımcı Sayısı	15.245	314.257
Fon Miktarı (Milyar TL)	5.693	276.287
GSMH (Milyar TL)	357.045.000	428.932.343
Fon Miktarı / GSMH (%)	0.0015	0.0644

Kaynak: www.egm.org.tr. [25.11.2005]

Yatırıma yönlendirilen fon tutarının Gayri Safi Milli Hasıla'ya oranı 2003 yılı sonu itibarıyla %0,0015 iken 2004 yılı sonu itibarıyla %0,0644'dür. Yapılan açıklama ve tahminlere göre 2010 yılından sonra sistemin Gayri Safi Milli Hasıla'nın %5'i ile %10'u arasında bir fon büyüklüğüne ulaşacağı tahmin edilmektedir (Arpaç 2004:1).

3.2.1. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN AMACI VE KAPSAMI

Bireysel emeklilik sisteminin amacı; Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu'nda "kamu sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olarak, bireylerin emekliliğe yönelik tasarruflarının yatırıma yönlendirilmesi ile emeklilik döneminde ek gelir sağlayarak refah düzeylerinin yükseltilmesi, ekonomiye uzun vadeli

kaynak yaratarak istihdamın artırılması ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunulmasını temin etmektir” şeklinde ifade edilmiştir.

Bireysel Emeklilik Sistemi Hakkında Yönetmelik (28.02.2002 tarih ve 24681 sayılı Resmi Gazete) hükümlerine göre bireysel emeklilik sistemine katılmak için medeni hakları kullanma ehliyetine sahip olmak yeterlidir. Bu anlamda 18 yaşını dolduran herkes kadın, erkek, yaşlı, genç, işçi, memur, esnaf, işveren ayrımı olmaksızın bireysel emeklilik sistemi kapsamında yer alabilmektedir. Hatta sosyal sigortalardaki teklik ilkesinin aksine kişi isterse birden fazla bireysel emeklilik hesabına aynı anda katılabilmektedir. Söz konusu yönetmeliğin 27. maddesi, “giriş aidatının katılımcının sisteme ilk kez katılması veya yeni bir bireysel emeklilik hesabı açtırması halinde alınabileceğini” belirtmektedir. “...yeni bir bireysel emeklilik hesabı açtırması” ifadesinden kişinin birden fazla bireysel emeklilik hesabı sahibi olabileceği sonucu çıkmaktadır.

Sisteme katılacak kişiler emeklilik şirketi ile emeklilik sözleşmesi imzalamak zorundadırlar. Sisteme katılan kişiler “katılımcı” olarak tanımlanmaktadır. Yani katılımcı, emeklilik sözleşmesine kendi ad ve hesabına taraf olan gerçek kişiyi ifade etmektedir (Bireysel Emeklilik Sistemi Hakkında Yönetmelik).

Emeklilik sözleşmesi, katılımcının sisteme girmesine, sistemden ayrılmasına, emekli olmasına, katkıların ödenmesine, bu katkıların bireysel emeklilik hesaplarında izlenmesine, fonlarda yatırıma yönlendirilmesine ve katılımcı veya lehdarına yapılacak ödemelere ilişkin esaslar ile tarafların diğer hak ve yükümlülüklerini düzenleyen, esas olarak katılımcı ve şirketin taraf olarak yer aldığı bir sözleşmedir. Emeklilik sözleşmesinde bulunacak hususlara ilişkin esas ve usuller Sermaye Piyasası Kurulu’nun uygun görüşü alınarak Hazine Müsteşarlığı’na belirlenir (Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu).

3.2.2. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN ÖZELLİKLERİ VE İŞLEYİŞ YAPISI

Bireysel emeklilik sisteminin özelliklerinden biri, gönüllülük esasına dayalı olması bir diğeri kamusal emeklilik programlarını ikame eden değil, tamamlayan nitelikte olmasıdır. Yani, sistem gönüllülük esasına dayalı olarak kişilerin emeklilik dönemlerinde kamu sosyal güvenlik kurumlarından aldıkları emeklilik maaşına ilave olarak ikinci bir gelir kaynağına sahip olmalarını sağlamaktadır. Bireysel emeklilik sisteminin diğeri bir özelliği, sistemin işleyişine ilişkin sahip olduğu şeffaflık yapısıdır. Emeklilik şirketleri katılımcıların hesaplarına ilişkin bilgileri, yazılı olarak adreslerine göndermektedir. Ayrıca katılımcılar, telefon, internet, banka kartları ve benzeri araçlarla birikimlerinin durumunu günün her saatinde görebilmektedir. Sistemin bir başka özelliği ise, katılımcı tarafından ödenen katkı paylarının emeklilik şirketleri tarafından değil portföy yönetim şirketi tarafından yönetilmesi ve katılımcıların, birikimlerinin değerlendirilmesinde söz sahibi olmalarıdır (Capital 2003:17).

Bireysel emeklilik sisteminin işleyişine ilişkin esaslar, Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu'nu (07.04.2001 tarihli 24366 sayılı Resmi Gazete) ve bu Kanun'a bağlı olarak çıkarılan yönetmelikler ile düzenlenmiştir.

Söz konusu düzenlemeler incelendiğinde, sistemin katılımcılar ve emeklilik şirketleri açısından işleyiş yapısı ön plana çıkmaktadır. Ayrıca, katılımcılar ile emeklilik şirketleri arasında aracılık yapacak bireysel emeklilik aracıları ve katkıların değerlendirileceği emeklilik yatırım fonlarına ilişkin düzenlemelerin de yapıldığı görülmektedir. Yapılan düzenlemelere göre emeklilik şirketleri ve bireysel emeklilik aracıları; katılımcılara, üçüncü kişilere ve kuruluşlara karşı gerçeğe aykırı, yanıltıcı ve aldatıcı beyanda bulunamamakta ve ilan, reklâm ve broşürleri ile bu amaca yönelik her türlü faaliyetlerinde bu nitelikteki ifadeler yer verememektedir. Aksi halde idari para cezaları uygulanmaktadır (Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu; Bireysel Emeklilik Sistemi Hakkında Yönetmelik; Emeklilik Yatırım Fonlarının Kuruluş ve Faaliyetlerine İlişkin Esaslar Hakkında Yönetmelik).

3.2.3. EMEKLİLİK YATIRIM FONLARI

Emeklilik Yatırım Fonlarının Kuruluş ve Faaliyetlerine İlişkin Esaslar Hakkında Yönetmelik (28.02.2002 tarihli 24681 sayılı Resmi Gazete), emeklilik yatırım fonunu, “emeklilik şirketi tarafından emeklilik sözleşmesi çerçevesinde alınan ve katılımcılar adına bireysel emeklilik hesaplarında izlenen katkıların, riskin dağıtılması ve inancılı mülkiyet esaslarına göre işletilmesi amacıyla oluşturulan malvarlığıdır” şeklinde tanımlamıştır.

Sermaye Piyasası Kanunu’nun 32. maddesi uyarınca sermaye piyasası kurumu niteliğinde olan emeklilik yatırım fonu, süresiz olarak kurulmaktadır ve tüzel kişiliği yoktur (Sermaye Piyasası Kanunu).

Fonun malvarlığı emeklilik şirketinin; Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu, emeklilik sözleşmesi, fon içtüzüğü ve ilgili diğer mevzuattan doğan yükümlülüklerinin yerine getirilmesi dışında hiçbir amaçla kullanılamaz, teminat gösterilemez, rehnedilemez, üçüncü şahıslar tarafından haczedilemez ve iflas masasına dâhil edilemez (Emeklilik Yatırım Fonlarının Kuruluş ve Faaliyetlerine İlişkin Esaslar Hakkında Yönetmelik).

3.2.3.1. EMEKLİLİK YATIRIM FONLARININ KURULUŞU

Emeklilik yatırım fonları, Sermaye Piyasası Kurulu’ndan izin almak koşuluyla emeklilik şirketi tarafından kurulur. Emeklilik şirketi; kuruluş başvuru formu, fon içtüzüğü, emeklilik sözleşmesi ve formda belirtilen belgelerle birlikte fon kurmak için Sermaye Piyasası Kurulu’na başvurmak zorundadır. Sermaye Piyasası Kurulu başvuruların elektronik ortamda yapılmasını isteyebilir. Her emeklilik şirketinin grup emeklilik yatırım fonları hariç en az üç ayrı fon kurması şarttır. Kurulması zorunlu üç fonun her birinin başlangıç tutarı, şirketin ödenmiş sermayesinin yirmide birinden (%5) az olamaz. Kurulması zorunlu üç fon için, fonların kuruluşunu müteakip, her bir fon için ayrı ayrı olmak üzere şirketin ödenmiş sermayesinin yirmide birinden az

olmamak üzere fonlara avans tahsis edilir (Emeklilik Yatırım Fonlarının Kuruluş ve Faaliyetlerine İlişkin Esaslar Hakkında Yönetmelik).

3.2.3.2. EMEKLİLİK YATIRIM FONLARININ TÜRLERİ

Emeklilik yatırım fonu türleri; Gelir Amaçlı Fonlar, Büyüme Amaçlı Fonlar, Para Piyasası Fonları, Kıymetli Madenler Fonları, İhtisaslaşmış Fonlar ve Diğer Fonlar olmak üzere 6 kategoride sınıflandırılmıştır (Sermaye Piyasası Kurulu 2002:1).

i) Gelir Amaçlı Fonlar, yatırım yapılacak varlıkların, bunlardan elde edilecek temettü ve faiz gelirlerine ağırlık verilerek belirlendiği fonlardır. Gelir amaçlı fonlar; hisse senedi fonu, kamu borçlanma araçları fonu, özel sektör borçlanma araçları fonu, karma borçlanma araçları fonu, karma fon, uluslararası hisse senedi fonu, uluslararası borçlanma araçları fonu, uluslararası karma fon ve esnek fon olmak üzere çeşitli fonlardan oluşmaktadır.

ii) Büyüme Amaçlı Fonlar, yatırım yapılacak varlıkların, bunlardan elde edilecek sermaye kazancına ağırlık verilerek belirlendiği fonlardır. Büyüme amaçlı fonlar; hisse senedi fonu, küçük şirketler hisse senedi fonu, karma fon, uluslararası hisse senedi fonu, uluslararası karma fon ve esnek fon olmak üzere çeşitli fonlardan oluşmaktadır.

iii) Para Piyasası Fonları, fon portföyünün tamamını vadesine 3 ay veya daha az kalmış ve likiditesi yüksek varlıklardan oluşturmak amacıyla kurulan fonlardır. Para piyasası fonları; likit fon-kamu, likit fon-özel sektör, likit fon-karma türlerinden oluşmaktadır.

iv) Kıymetli Madenler Fonları, fon portföyünün en az %80'nini kıymetli madenler ve altına dayalı varlıklardan oluşturmak amacıyla kurulan fonlardır. Kıymetli madenler fonları; kıymetli madenler fonu ve altın fonundan oluşmaktadır.

v) İhtisaslaşmış Fonlar, coğrafi bölge, ülke, sektör ve endeksler bazında yatırım yapan fonlardır. İhtisaslaşmış fonlar; yabancı ülke fonu, sektör fonu ve endeks fondan oluşmaktadır.

vi) Diğer Fonlar, yukarıdaki fon türlerine girmeyen diğer fonlardır. Diğer fonlar; dengeli fon ve esnek fondan oluşmaktadır.

Yukarıda yapılan sınıflandırma, sınırlandırıcı nitelikte olmamak ve fakat uygulamalara yön vermek, yol gösterici olmak üzere yapılmıştır ve Sermaye Piyasası Kurulu'nun uygun görmesi şartıyla yeni fon türlerinin belirlenmesi her zaman mümkündür (Sermaye Piyasası Kurulu 2002:1).

3.2.3.3. FON PORTFÖYÜ VE PORTFÖY YÖNETİM İLKELERİ

Emeklilik Yatırım Fonlarının Kuruluş ve Faaliyetlerine İlişkin Esaslar Hakkında Yönetmelik (28.02.2002 tarihli 24681 sayılı Resmi Gazete), hükümlerine göre emeklilik yatırım fonu portföyü; nakit, vadeli ve vadesiz mevduat, borçlanma araçları (ters repo dâhil) ile hisse senetleri, kıymetli madenler ve gayrimenkullere dayalı varlıklar, repo işlemleri vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri, borsa para piyasası işlemleri, yatırım fonu katılma belgeleri, Sermaye Piyasası Kurulu tarafından uygun görülen ve kamuya ilan edilen diğer para ve sermaye piyasası araçlarından oluşmaktadır.

Söz konusu yönetmeliğe göre, fon portföyü, portföy yöneticileri tarafından yönetilir. Portföy yöneticileri, fon portföyünü Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu, Sermaye Piyasası Kanunu, fon içtüzüğü, emeklilik sözleşmesi, izahname, portföy yönetim sözleşmesi ve ilgili mevzuat hükümlerine göre yönetmekle yükümlüdür. Alınacak portföy yönetimi hizmetine ilişkin esaslar, bu konuda şirket ile portföy yöneticileri arasında yapılacak portföy yönetim sözleşmesi çerçevesinde belirlenir. Portföy yönetim sözleşmesinin hazırlanmasında Sermaye Piyasası Kurulu'nun bu konudaki düzenlemeleri esas alınır.

Fon yönetiminde, portföy yöneticisinin aşağıdaki ilkelere uymasını zorunlu kılmıştır (Emeklilik Yatırım Fonlarının Kuruluş ve Faaliyetlerine İlişkin Esaslar Hakkında Yönetmelik).

i) Portföy yöneticisi fon portföyünü yönetirken riskin dağıtılması, likidite ve getiri unsurlarını göz önünde bulundurmamak, fonun portföy yönetim stratejilerine ve yatırım sınırlarına uygun hareket etmek, fon içtüzüğü, izahname, portföy yönetim sözleşmesi ve ilgili mevzuatta belirlenen esaslara uymak zorundadır.

ii) Portföy yöneticisi, yönettiği her fonun çıkarını ayrı ayrı gözetmekle yükümlüdür. Yönetimindeki fonlar veya diğer müşterileri arasında, müşterilerden biri veya fonlarından biri lehine diğerleri aleyhine sonuç verebilecek işlemlerde bulunmaz.

iii) Portföy yöneticisi, fon portföyü ile ilgili yatırım kararlarında objektif bilgi ve belgelere dayanmak ve sözleşme ile belirlenen yatırım ilkelerine uymak zorundadır. Bu bilgi ve belgeler ile portföy yönetim stratejilerine mesnet teşkil eden araştırma ve raporların en az on yıl süreyle saklanması zorunludur.

iv) Portföy yöneticisi, borsada işlem gören varlıkların alım satımlarını borsa kanalıyla yapmak ve fon portföyüne alım satım işlemlerinde, işlemi gerçekleştiren aracı kuruluşun, fonu temsil eden fon kodu ile borsalarda işlem yapmasını temin etmek zorundadır. Portföy yöneticisi fon ile diğer müşteriler adına yapılan işlemleri ayrı ayrı izlemekle yükümlüdür.

v) Fon portföyüne hiçbir şekilde rayiç bedelinin üzerinde varlık satın alınmaz ve portföyden bu değer altındaki varlık satılamaz.

vi) Portföy yöneticisi, herhangi bir şekilde kendisine ve üçüncü kişilere çıkar sağlamak amacıyla fon portföyüne işlem yapamaz. Fon adına vereceği emirlerde gerekli özen ve basireti göstermek zorundadır.

vii) Fon portföyünün önceden saptanmış belirli bir getiri sağlayacağına dair yazılı veya sözlü bir garanti verilemez.

viii) Portföy yöneticisi fon portföyüne yapılan işlemlerde işlemin büyüklüğünü, alınan varlıkların fiyatını, piyasa koşullarını, komisyon oranlarını, işlem yapılan aracı kuruluşun tecrübesini, mali durumunu ve piyasadaki itibarını göz önünde bulundurmak suretiyle, işlemleri zaman ve fiyat açısından en uygun şekilde gerçekleştirir.

ix) Şirket fon kurulu üyeleri, portföy yöneticisi, saklayıcı ve fonların yönetimi ile ilgili olarak meslekleri nedeniyle veya görevlerini ifa etmeleri sırasında bilgi sahibi olabilecek olanlar bu bilgileri açıklayamazlar, doğrudan veya dolaylı olarak kendilerine veya üçüncü kişilere menfaat sağlamak veya başkalarını zarara uğratmak amacıyla kullanamazlar. Bu yükümlülük bu kişilerin görevlerinden ayrılmalarından sonra da devam eder.

3.2.4. HAYAT SİGORTALARI İLE BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Amaçları ve kapsamı açısından farklılıklar taşıyan hayat sigortası ile bireysel emeklilik sisteminin birbirlerine benzer yönleri de bulunmaktadır. Aşağıda hayat sigortası ile bireysel emeklilik sisteminin kapsamlı bir karşılaştırması yapılmaktadır.¹

¹ Bu karşılaştırma başta 4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu (07.04.2001 tarihli 24366 sayılı Resmi Gazete) olmak üzere, 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu ile bu kanunda değişiklikler yapan 4697 sayılı (10.07.2001 tarihli 24458 sayılı Resmi Gazete) ve 4842 sayılı (24.04.2003 tarihli 25088 sayılı Resmi Gazete) kanunlar, Bireysel Emeklilik Aracıları Hakkında Yönetmelik (03.03.2004 tarihli 25391 sayılı Resmi Gazete), Emeklilik Yatırım Fonlarının Kuruluş ve Faaliyetlerine İlişkin Esaslar Hakkında Yönetmelik (28.02.2002 tarihli 24681 sayılı Resmi Gazete), Emeklilik Şirketleri Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik (28.02.2002 tarihli 24681 sayılı Resmi Gazete), Hayat Sigortaları Yönetmeliği (09.12.1996 tarihli 22842 sayılı Resmi Gazete), Bireysel Emeklilik Sistemi Hakkında Yönetmelik (28.02.2002 tarihli 24681 sayılı Resmi Gazete) ve emeklilik şirketlerinin internet sitelerindeki bilgiler derlenerek yapılmıştır.

i) Hayat Sigortası ve Bireysel Emeklilik Sisteminin Benzer Yönleri

- Hayat sigortası ve bireysel emeklilik sistemi gönüllülük esasına dayalı olarak özel sigortalar altında faaliyet göstermektedir.
- Hayat sigortasında sigortalı tarafından ödenen primler, bireysel emeklilik sisteminde ise katılımcı tarafından ödenen katkı payları para ve sermaye piyasalarında değerlendirilerek oluşan birikimler, toplu para veya maaş olarak sigorta şirketleri tarafından sigortalılara emeklilik şirketi tarafından da katılımcılara emeklilik dönemlerinde geri ödenmektedir.
- Hayat sigortasında ve bireysel emeklilik sisteminde yalnızca medeni hakları kullanma ehliyetine sahip kişiler kapsama alınmaktadır. Her ikisinde de katılımcı veya sigortalı adına başka birisi de katkıda bulunabilmektedir.
- Hayat sigortasında ve bireysel emeklilik sisteminde 10 yıllık süreyi doldurmadan ayrılan sigortalı ve katılımcıların toplam birikimleri üzerinden %15 oranında stopaj kesilmektedir.
- Hayat sigortalarında ve bireysel emeklilik sisteminde ödenen primler ve katkı payları hem ücretliler hem de yıllık beyanname verenler için, asgari ücretin yıllık tutarı kadarı vergi matrahından indirilebilmektedir.
- Hayat sigortasında ve bireysel emeklilik sisteminde grup sigorta sözleşmesi yapılabilmektedir.

ii) Hayat Sigortası ve Bireysel Emeklilik Sisteminin Farklı Yönleri:

- Hayat sigortasında sigorta fonksiyonu, bireysel emeklilik sisteminde ise tasarruf fonksiyonu ön plana çıkmaktadır.
- Hayat sigortasında sisteme giren kişiye sigortalı denmekte ve sigortalı, sigorta şirketi ile sigorta sözleşmesi imzalamaktadır. Bireysel emeklilik sisteminde ise sisteme giren kişiye katılımcı denmekte ve katılımcı emeklilik şirketiyle emeklilik sözleşmesi imzalamaktadır.
- Hayat sigortasında sisteme giriş için üst yaş sınırı 60'tır. Bireysel emeklilik sisteminde ise sisteme giriş için üst yaş sınırı bulunmamaktadır.
- Hayat sigortasında ürün yapısına göre değişken oranlarda ölüm ve ferdi kaza risklerine karşı teminatlar verilmektedir. Bireysel emeklilik sistemi ise, ölüm ve ferdi kaza risklerine karşı teminatlar içermemektedir.
- Hayat sigortasında sigortalının primleri sigorta şirketi tarafından yönetilmekte ve sigortalı birikimlerinin değerlendirilmesinde söz sahibi olamamaktadır. Bireysel emeklilik sisteminde ise, katılımcı tarafından ödenen katkı payları portföy yönetim şirketi tarafından yönetilmekte ve katılımcı birikimlerini istediği emeklilik yatırım fonunda değerlendirebilmektedir.
- Hayat sigortasında birikimlerin başka bir sigorta şirketine aktarılması mümkün değildir. Bireysel emeklilik sisteminde ise yılda bir defa birikimler başka bir emeklilik şirketine aktarılabilir.

- Hayat sigortasında en az 10 yıl prim ödemiş olmak emekliliğe hak kazanabilmek için yeterlidir. Bireysel emeklilik sisteminde ise, emekliliğe hak kazanabilmek için en az 10 yıl katkı payı ödemiş ve 56 yaşını doldurmuş olmak gerekmektedir
- Hayat sigortasında en az beş yıldan beri yürürlükte olan sigorta sözleşmeleri için birikim miktarı, yatırım gelirleri ve ilgili diğer bilgilerin lehdara veya sigorta ettirene yılda en az bir kez gönderilmesi gerekmektedir. Bireysel emeklilik sisteminde ise, katılımcı birikimlerinin durumunu günün her saatinde görebilmektedir.
- Hayat sigortasında primin sigorta şirketine intikalini takip eden ilk işgününden itibaren sözleşmenin sona erdiği tarihe kadar gün esasına göre kâr payı dağıtılması zorunluluğu bulunmaktadır. Bireysel emeklilik sisteminde ise, kâr payı dağıtılmamaktadır.
- Hayat sigortasında emekliliğe hak kazananların (yani en az 10 yıl prim ödemiş olanların) veya vefat, maluliyet ya da tasfiye gibi zorunlu nedenlerle sistemden ayrılanların toplam birikimlerinin %10'u vergiden muaf olup kalan %90 üzerinden %10 stopaj kesilmektedir. Yani, toplam birikimler üzerinden %9 oranında stopaj kesintisi yapılmaktadır. Bireysel emeklilik sisteminde ise, emekliliğe hak kazananların (yani en az 10 yıl katkı payı ödemiş ve 56 yaşını doldurmuş olanların) veya yukarıda sayılan diğer nedenlerle sistemden ayrılanların toplam birikimlerinin %25'i vergiden muaf olup kalan %75 üzerinden %5 stopaj kesilmektedir. Yani, toplam birikimler üzerinden %3,75 oranında stopaj kesintisi yapılmaktadır. Ancak bireysel emeklilik sisteminde katılımcıların emekliliğe hak kazanmadan yani en az 10 yıl katkı payı ödemiş olmasına rağmen 56 yaşını doldurmadan, sistemden ayrılması halinde tüm birikimlerinin %10'u stopaja tabidir.

- Hayat sigortasından ayrılırken birikimlerin alınabilmesi için en az üç yılın geçmiş olması gerekirken, bireysel emeklilik sisteminden ayrılırken birikimler birinci yıldan itibaren alınabilmektedir.
- Hayat sigortasında giriş aidatı alınmamakta ancak, birinci yıl toplam primlerinin %45'i, ikinci yıl %20'si, üçüncü yıl %15'i oranına kadar komisyon alınmaktadır. Bireysel emeklilik sisteminde ise, sisteme giren katılımcıdan emeklilik şirketi giriş aidatı alabilmektedir. Ayrıca, üyelik döneminde katılımcının katkı payları üzerinden %8'e kadar yönetim gideri ve fon net varlık değeri üzerinden yıllık %3,7 oranına kadar fon işletim gideri kesintisi yapılabilmektedir
- Hayat sigortasında teknik karşılıkların yatırıldığı varlıklar kısmen ve ya tamamen teminat olarak gösterilebilmektedir. Bireysel emeklilik sisteminde ise, fon malvarlığı, rehnedilememekte, teminat olarak gösterilememekte, üçüncü şahıslar tarafından haczettirilememekte ve iflas masasına dâhil edilememektedir.
- Hayat sigortasında, aynı miktarda ve sürede prim yatıranların emeklilik gelirleri eşit olmasına karşın bireysel emeklilik sisteminde aynı miktarda veya daha düşük katkı payı yatıran katılımcıların, emeklilik planını ve fon dağılımlarını seçme ve değiştirebilme imkânları nedeniyle birbirlerinden daha fazla veya daha az gelir elde etmeleri mümkün bulunmaktadır.
- Hayat sigortasında kişi adına merkezi bir saklama kuruluşunda hesap açılmamaktadır. Bireysel emeklilik sisteminde ise, her katılımcının yatırımı saklayıcı kuruluşta kendi adlarına açılan hesaplarda takip edilmektedir.

- Hayat sigortasında sözleşmeye göre 1 ile 3 yıl arasında değişen sürede eksiksiz prim ödenmesi gerekmekte olup bu dönemde prim ödenmesinden vazgeçildiğinde sigorta sözleşmesi feshedilmekte ve her hangi bir hak talep edilememektedir. Bireysel emeklilik sisteminde ise, hiçbir kayba uğranılmaksızın katkı payı ödemeye ara verilebilmektedir.
- Hayat sigortasında vergi muafiyeti ücretliler için brüt aylık kazancın, yıllık beyanname verenler için beyan edilen gelirin %5'i bireysel emeklilik sisteminde ise ücretliler için brüt aylık kazancın, yıllık beyanname verenler için gelirin elde edildiği yılda ödenmiş olması kaydıyla beyan edilen gelirin %10'u kadar olabilmektedir.
- Hayat sigortasında grup sigorta sözleşmesi akdedilirken gruba dâhil sigortalı sayısının on kişiden az olamaması gerekirken bireysel emeklilik sisteminde gruba dâhil sigortalı sayısı on kişiden az olsa dahi grup sigorta sözleşmesi akdedilebilmektedir.

3.3. HAYAT DIŞI SİGORTALAR

Hayat dışı sigortalarda; elementer dallar olarak da bilinen Yangın, Nakliyat, Kaza, Makine-Montaj, Tarım, Hukuksal Koruma, Sağlık, Ferdi Kaza, Kredi ve Karayolu Motorlu Araçlar Mali Sorumluluk (Trafik) branşlarında Mal Sigortaları, Can Sigortaları ve Sorumluluk Sigortaları olarak üç ana grup altında farklı türlerde sigorta sözleşmesi yapılmaktadır (Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği 2004:44).

Mal sigortaları ile çeşitli rizikoların doğrudan ya da dolaylı olarak sigortalının mal varlığında neden olacağı mali kayıplar güvence altına alınmaktadır. Mal sigortalarında güvence altına alınan mal varlığı, taşınır veya taşınmaz mallar ile maddi olmayan malları kapsar. Yani mal sigortalarında para ile ölçülebilir bir menfaat sigorta teminatı altına alınmaktadır. (Ulaş 1992:77; Arseven 1991:45).

Can sigortaları insan hayatı ile ilgili rizikoları teminat altına alan sigortalardır. Bu riziko kişinin ölümü olabileceği gibi, kazaya uğraması, sakatlanması, hastalanması ve ihtiyarlanması şeklinde de olabilir. Can sigortalarında sigortanın konusu herhangi bir mal değil, bizzat sigortalının kendisidir. İnsan hayatının para ile ölçülmesine hukuk ve ahlak prensipleri engel olduğu gibi, bunun tespit edilebilmesi de fiilen mümkün değildir. Bu nedenle can sigortalarında mal sigortalarından farklı olarak, sigorta teminatı altına alınan para ile ölçülebilir bir menfaat değildir. (Arseven 1991:47).

Diğer sigorta branşları gibi ihtiyaçlar sonucu ortaya çıkan sorumluluk sigortaları, kısa sayılabilecek bir geçmişe sahiptir. Sorumluluk sigortalarında risk “sorumluluk” tur. Sorumluluk sigortaları ile sigortalı “sorumluluğu”nu kabul etmekte ancak sorumluluğun neticesi olan “zararı karşılama” veya “tazminat ödeme” borcundan kurtulmaktadır. Diğer bir deyişle sorumluluk sigortaları ile sigortalının zarar veya tazminat ödemesine konu davranışları, hile ve kasıt halleri hariç olmak üzere, kusurlu ve kusursuz sorumluluklarının maddi sonuçları, sigorta şirketince güvence altına alınmaktadır (www.tsrbs.org.tr.[19 09 2005]).

Ülkemizde hayat dışı sigortalarda 2004 yılı sonu itibariyle, 5.561.847 milyar lira prim üretimi gerçekleştirilmiştir. Hayat dışı sigorta şirketlerimiz bu faaliyetleri sonucu 2003 yılına göre %37.14 oranında bir prim artışı gerçekleştirmiş olmaktadır. 2004 yılı gerçekleşen enflasyon oranının TEFE %13.84 olduğu dikkate alındığında hayat dışı sigortalarda, 2004 yılında %20.47 oranında reel büyüme gerçekleştirmiş olduğunu söyleyebiliriz (Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği 2004:22).

2004 yılında hayat dışı sigortalarda 18.451.884 adet poliçe düzenlenmiştir. 2004 yılında düzenlenen poliçe sayısında bir önceki yıla göre %27 oranında artış olmuştur (Hazine Müsteşarlığı 2004 b:11).

Hayat dışı sigortalarda; Yangın, Nakliyat, Kaza, Makine-Montaj, Tarım, Sağlık, Hukuksal Koruma, Ferdi Kaza, Kredi ve Karayolu Motorlu Araçlar Mali Sorum-

luluk (Trafik) branşlarında farklı türlerde sigorta sözleşmesi yapılmaktadır. Sigorta branşları ve türleri aşağıda incelenmiştir.

3.3.1. YANGIN SİGORTALARI

Yangın sigortaları branşında, yangın sigortası, yangına bağlı kâr kaybı sigortası ve zorunlu deprem sigortası olmak üzere üç türde sigorta yapılmaktadır (Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği 2004:44).

Yangın Sigortası ile; yangının, yıldırımın, infilakın veya yangın ve infilak sonucu meydana gelen duman, buhar ve hararetin sigortalı mallarda doğrudan neden olacağı maddi zararlar, sigorta bedeline kadar teminat altına alınmaktadır (Yangın Sigortası Genel Şartları 1993).

Yangına Bağlı Kâr Kaybı Sigortası ile bir ticari faaliyetin yürütülmesinde kullanılan taşınır ve taşınmaz değerlerde, bir yangın sigorta sözleşmesinin teminat altına aldığı risklerin gerçekleşmesi ile ortaya çıkan hasar ve kayıplar sonucu, ticari faaliyetin kısmen veya tamamen durması veya aksaması nedeniyle oluşan kâr kayıpları, sigortacı tarafından poliçede belirtilen sigorta bedeline kadar teminat altına alınmıştır (Yangına Bağlı Kâr Kaybı Sigortası Genel Şartları 1998).

Zorunlu Deprem Sigortası ile depremin, yangın, infilak ve yer kayması dâhil, sigortalı binalarda doğrudan neden olacağı maddi zararlar (temeller, ana duvarlar, bağımsız bölümleri ayıran ortak duvarlar, tavan ve tabanlar, merdivenler, sahanlıklar, koridorlar, çatılar ve bacalarda meydana gelenler de dâhil olmak üzere), sigorta bedeline kadar Doğal Afet Sigortaları Kurumu tarafından teminat altına alınmıştır (Zorunlu Deprem Sigortası Genel Şartları 2000).

3.3.2. NAKLİYAT SİGORTALARI

Nakliyat sigortaları, belli bir yerden hareket edip belli bir yere varıncaya kadar kara, deniz, hava ve demiryolu ile yapılan her türlü mal ve eşyanın nakliyatı esnasında gerek taşıt araçlarının gerekse taşınan malların uğrayabileceği hasarları güvence altına alır. Diğer sigorta branşlarında belirli riskler olmasına karşılık nakliyat sigortalarında taşıt aracına ya da mallara zarar verebilecek çok çeşitli riskler vardır. Bu özelliği ile diğer sigorta branşlarından ayrılan nakliyat sigortalarında diğer branşlardan farklı olarak, sadece belirli riskleri belirleyen özellik ilkesi yerine çeşitli riskleri kapsayan genellik ilkesi uygulanır (Pekiner 1981:53; Güvel ve Güvel 2002:110).

Nakliyat sigortaları branşında, tekne ve navlun sigortası, kıymet nakliyat sigortası ve emtia nakliyat sigortası olmak üzere üç türde sigorta yapılmaktadır (Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği 2004:44).

Tekne sigortası ile poliçede belirtilen süre içinde gemi veya diğer deniz ve göl araçları ya da bunlara ilişkin diğer sigorta ettirilebilir menfaatlerin maruz kalabileceği rizikolar, poliçede belirlenen koşullara bağlı olarak güvence altına alınır. Tekne sigortalarında teminat altına alınan bir başka menfaat de kısaca taşıma ücreti olarak tanımlanabilecek olan navlundur (Tekne ve Navlun Sigortası Genel Şartları 1996).

Kıymet nakliyat sigortası ile özel ve hükmi şahısların, sahibi buldukları veya muhafaza ettikleri, kıymetli evrak (hisse senedi, tahvilat, bono, senet, çek gibi) ile altın ve gümüş külçe, para, döviz ve efektiflerin, gemi, tren, uçak veya karayolunda taşınması sırasındaki rizikolar teminat altına alınır.

Emtia nakliyat sigortası ile sigortalı malların fırtınadan, geminin batmasından veya karaya vurmaya veyahut kaya veya sığığa bindirmek gibi haller neticesinde tamamen veya kısmen harap olmasından, oturmadan, çatışmadan, sabit, seyyar veya sabit bir cisme (buz dâhil) çarpmasından, malın denize atılmasından, yangından, infilaktan, kaptan ve gemi adamlarının barataryasından yükleme, aktarma veya bo-

şaltma ameliyeleri esnasında bir veya birden çok dengin düşmesinden ve genel olarak deniz kaza ve tehlikelerinden gelebilecek her türlü ziya veya hasarlar teminat altına alınır (Emtia Nakliyat Sigortası Genel Şartları 1953).

3.3.3. KAZA SİGORTALARI

Kaza sigortaları branşında, kara taşıtları kasko sigortası, hırsızlık sigortası ve cam kırılmasına karşı sigorta olmak üzere üç türde sigorta yapılmaktadır (Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği 2004:44).

Kara taşıtları kasko sigortası ile sigortacı, sigortalının, karayolunda kullanılabilen motorlu, motorsuz taşıtlardan, römork veya karavanlar ile iş makinelerinden ve lastik tekerlekli traktörlerden doğan menfaatinin aşağıdaki tehlikeler dolayısıyla uğrayacağı maddi zararları temin eder:

- i) Gerek hareket gerek durma halinde iken sigortalının veya aracı kullananın iradesi dışında araca ani ve harici etkiler neticesinde sabit veya hareketli bir cismin çarpması veya aracın böyle bir cisme çarpması, müsademesi, devrilmesi, düşmesi, yuvarlanması gibi kazalar ile üçüncü kişilerin kötü niyet veya muziplikle yaptıkları hareketler,
- ii) Aracın yanması,
- iii) Aracın çalınması veya çalınmaya teşebbüs.

Teminat poliçede belirtmek şartıyla yukarıda sıralanan riziko gruplarından sadece biri veya birkaçı için verilebilir (Kara Taşıtları Kasko Sigortası Genel Şartları 1994).

Hırsızlık sigortası ile poliçede belirlenen sigortalı yerde hırsızlık veya hırsızlığa teşebbüsün;

- i) Kırma, delme, yıkma, devirme ve zorlamayla girilerek,
- ii) Araç, gereç veya bedeni çeviklik sayesinde tırmanma veya aşma sureti ile girilerek,
- iii) Kaybolan, çalınan veya haksız yere elde edilen asıl anahtarla veya anahtar uydurarak veya başka aletler veya şifre yardımıyla kilit açma sureti ile girilerek,
- iv) Sigortalı yerlere gizlice girip saklanarak veya kapanarak,
- v) Öldürme, yaralama, zor ve şiddet kullanma veya tehditle, yapılması halinde sigortalı kıymetlerde doğrudan meydana gelen maddi kayıp ve zararlar, teminat altına alınmıştır.

Teminat poliçede belirtilmek şartıyla yukarıda sıralanan riziko gruplarından sadece biri veya birkaçı için de verilebilir (Hırsızlık Sigortası Genel Şartları 1996).

Cam kırılmasına karşı sigorta ile sigortacı poliçede gösterilen cam ve aynaları kırılma neticesinde uğrayacakları ziya ve hasarlara karşı temin eder (Cam Kırılmasına Karşı Sigorta Genel Şartları 1976).

3.3.4. MAKİNE MONTAJ SİGORTALARI

Makine montaj sigortaları branşında, makine kırılması sigortası, montaj sigortası, inşaat sigortası ve elektronik cihaz sigortası olmak üzere dört türde sigorta yapılmaktadır. (Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği 2004:44).

Makine kırılması sigortasının konusunu bir işyerinde bulunan ve deneme devresini geçirmiş olan tüm makine ve tesisler oluşturmaktadır. Sigortacı, bu poliçe ile bu poliçenin ayrılmaz cüzünü teşkil eden ekli envanter cetvelinde sayıları, imalat

yılları; nitelikleri ve değerleri yazılı makine ve tesisleri deneme devresinden sonra normal çalışır halde iken veya aynı iş yerinde temizleme, revizyon veya değiştirme esnasında veya dururken ani ve beklenmedik her türlü sebepten ortaya çıkan maddi ziya ve hasarların gerektirdiği tamirat ve ikame masraflarını temin eder (Makine Kırılması Sigortası Genel Şartları 1967).

Montaj sigortası; tüm makine ve tesisat, muhtelif silo ve tanklar, boru hatları, soğuk hava depoları, enerji santralleri, trafolar gibi değerlerin teminat müddeti içinde, montaj sahasında bulunduğu sırada, bu poliçede gösterilen istisnalar dışında kalan, önceden bilinmeyen ve ani bir sebeple (yangın, yıldırım, infilak, sel, seylâp, fırtına, deprem, don, toprak kayması, toprak çökmesi, araç çarpması, uçak parçası düşmesi, hırsızlık vb) herhangi bir ziya ve hasara uğraması halini temin eder (Montaj Sigortası Genel Şartları 1976).

İnşaat sigortası ile inşaat halindeki yapıların (Mesken, iş hanı, depo, fabrika, köprü, yol, baraj vb) teminat müddeti içinde, inşaat sahasında bulunduğu sırada, inşaat süresince bu poliçede gösterilen istisnalar dışında kalan, önceden bilinmeyen ve ani bir sebeple (yangın, yıldırım, infilak, sel, seylâp, fırtına, deprem, don, toprak kayması, toprak çökmesi, araç çarpması, uçak parçası düşmesi, hırsızlık vb) herhangi bir ziya ve hasara uğraması hali teminat altına alınmaktadır (İnşaat Sigortası Genel Şartları 1976).

Elektronik cihaz sigortası ise,

- i) İşletme personelinin veya üçüncü kişilerin ihmali, kusuru, hatası, dikkatsizliği veya sabotajından,
- ii) Sigortalı kıymetlerin bulunduğu mahallerde yapılan hırsızlık veya hırsızlığa teşebbüsten,
- iii) Hatalı dizayn ve malzemedenden,
- iv) Kısa devre, yüksek voltaj ve endüksiyon akımının etkilerinden,

- v) Yangın, yıldırım, her türlü infilak ve bunlar sebebiyle yapılan söndürme, yıkma ve kurtarma işlemlerinden,
- vi) Kavrulma, kararma, duman ve isten,
- vii) Deprem hariç fırtına, sel, seylâp, yer kayması, toprak çökmesi gibi doğal afetlerden,
- viii) Su ve rutubet etkisi ve bunlardan doğan korozyon hasarlarından,
- ix) İstisna edilmeyen diğer hallerden meydana gelen maddi ziya ve hasarların gerektirdiği tamirat masrafları ve ikame bedellerini teminat altına alır.

Elektronik cihaz, elektronik bileşenlerden meydana gelen donanımların, insan müdahalesi dışında, belli bir düzen ve uyum içinde çalıştığı makinelerdir (Elektronik Cihaz Sigortası Genel Şartları 1989).

3.3.5. TARIM SİGORTALARI

Tarım sigortaları branşında, tarım ürünleri dolu sigortası, sera sigortası, hayvan hayat sigortası, kümes hayvanları hayat sigortası olmak üzere dört türde sigorta yapılmaktadır (Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği 2004:44).

Tarım ürünleri dolu sigortası, dolu taneleri vuruşunun doğrudan doğruya tarım ürünlerinin miktarında meydana getirdiği eksilmeyi, teminat altına alır. Seralar ve içinde yetiştirilen ürünler bu sigorta kapsamına dâhil değildir. Sigorta ettirenin isteği halinde yan ürünler (ancak yan ürünler tek başına sigorta edilemez) ana ürünün belirlenen bir oranı dâhilinde ve poliçede ayrı olarak belirtilmek kaydıyla sigorta bedeline eklenir (Tarım Ürünleri Dolu Sigortası Genel Şartları 1995).

Sera sigortası ile dolunun seraya vereceği zararlar ile serada yetiştirilen ürünlerin miktarında meydana getirdiği eksilme sigorta bedeline kadar temin olunmuştur (Sera Sigortası Genel Şartları 1995).

Hayvan hayat sigortası, aşağıda tür ve nitelikleri belirtilen hayvanların;

- i) Her türlü adi ve bulaşıcı hastalıklar ve gebelik, doğum, iğdişleme veya ameliyat sebebiyle,
- ii) Her türlü kazalardan, kurt parçalamasından, başkası tarafından kasten yapılan zehirlemelerden veya yaralamalardan veya sakatlıktan,
- iii) Güneş çarpması, soğuktan donma, tel, çivi, taş vesaire gibi sert ve delici cisimlerin yutulması, zehirli çayır otlarından yeme ve ilaçlanmış meralarda otlama sebebiyle,
- iv) Fırtına, yıldırım, yer sarsıntısı veya toprak kayması ve su baskını neticesinde,
- v) Yangın veya infilak sebebiyle meydana gelen zorunlu öldürmeler veya kestirmeler dâhil, ölümlerinden sigortalının bu genel şartlara göre doğrudan doğruya uğradığı maddi zararı temin eder (Hayvan Hayat Sigortası Genel Şartları 1965).

Sigorta edilebilecek hayvanlar ve yaşları;

- i) At, merkep ve katırlar, 1 yaşından 12 yaşına kadar (12 yaş dâhil),
- ii) Sığırlar, 1 yaşından 9 yaşına kadar (9 yaş dâhil),
- iii) Mandalar, 1 yaşından 14 yaşına kadar (14 yaş dâhil),

- iv) Yerli ve merinos koyunları ve tiftik keçileri, 1 yaşından 4 yaşına kadar (4 yaş dâhil),
- v) Domuzlar, altı aylıktan 3 yaşına kadar (3 yaş dâhil),
- vi) Ev, av, bekçi, çoban köpekleri, 1 yaşından 8 yaşına kadar (8 yaş dâhil)

şeklinde belirlenmiştir. Uzun süreli sigortalarda sigortalı hayvan, sigorta süresi içinde yukarıda öngörülen yaş sınırına erişirse o hayvana ait teminat sona erer (Hayvan Hayat Sigortası Genel Şartları 1965).

Kümes hayvanları hayat sigortası üretim işletmelerinde bulunan kümes hayvanlarının;

- i) Her türlü adi ve bulaşıcı hastalıklar,
- ii) Her türlü kazalar, vahşi hayvan parçalaması, başkası tarafından kasten yapılan zehirlemeler, yaralamalar veya sakatlıklar ile yem zehirlenmeleri
- iii) Soğuktan donma, fırtına, yer sarsıntısı veya toprak kayması ve su baskını,
- iv) Yangın, yangına sebebiyet vermiş olsun olmasın yıldırım ve infilak neticesinde meydana gelen zorunlu öldürmeler veya kesmeler dâhil, ölümlerinden dolayı sigortalının doğrudan doğruya uğradığı maddi zararları temin eder.

Sigorta süresi içerisinde meydana geldiği tespit edilen bir hastalık, sigorta bitim tarihinden itibaren iki hafta içinde ölümlere neden olursa teminata dâhildir (Kümes Hayvanları Hayat Sigortası Genel Şartları 1984).

3.3.6. SAĞLIK SİGORTALARI

Sağlık sigortaları¹, sigortalıların sigorta süresi içinde hastalanmaları ve/veya herhangi bir kaza sonucu yaralanmaları halinde tedavileri için gerekli masrafları ile varsa gündelik tazminatları, bu genel şartlarla varsa özel şartlar çerçevesinde, poliçede yazılı meblağlara kadar temin eder (Sağlık Sigortası Genel Şartları 1990).

3.3.7. HUKUKSAL KORUMA SİGORTALARI

Hukuksal koruma sigortası ile sigortacı; sigortalının taraf olduğu ve sigorta sözleşmesiyle belirlenen konular kapsamındaki sözleşmeler ya da mevzuattan doğan hak ve yükümlülükleriyle ilgisi olan hukuksal uyuşmazlıkların, sulh yahut ilgili yargılama usulleri çerçevesinde giderilmesinde hukuksal çıkarlarının korunması için yapılması gereken gider ve diğer edimleri üstlenir (Hukuksal Koruma Sigortası Genel Şartları 1996).

Aşağıdaki hallerden biri veya birkaçı ya da bütünü için hukuksal koruma sağlanabilir.

- i) Motorlu Araca Bağlı Hukuksal Koruma; bu sigorta, poliçede belirtilen motorlu araçların maliki, işleteni, kiracısı ve sair zilyedi durumundaki sigortalıya koruma sağlar.
- ii) Sürücü Hukuksal Koruması; bu sigorta sigortalıya, poliçede gösterilen kendisi veya başkası adına tescilli araçları sözleşme veya hukuki statüsü gereği sürücü olarak kullanmasından doğabilecek uyuşmazlıklar için hukuksal koruma sağlar.

¹ Hastalık Sigortası branşının adı 15.08.2005 tarihinden itibaren Sağlık Sigortası olarak değiştirilmiştir (Hazine Müsteşarlığı 2005 a).

- iii) Taşınmaz Mala Bağlı Hukuksal Koruma; bu sigortada sigortacı sigortalıya, poliçede gösterilen taşınmaz malın tamamının veya bir bölümünün poliçede gösterilmek kaydıyla kiralamayı, kiracısı veya aynı hak sahibi sıfatlarından biri veya hepsine bağlı olarak doğabilecek uyuşmazlıklar için koruma sağlar.
- iv) Kişi-Aile Hukuksal Koruması; sigortacı bu sözleşme ile sigorta ettiren ve poliçede açıkça belirtilmiş olan diğer aile fertleri yahut birlikte yaşadığı kimselere hukuksal koruma sağlamayı temin eder (Hukuksal Koruma Sigortası Genel Şartları 1996).

3.3.8. FERDİ KAZA SİGORTALARI

Ferdi kaza sigortası, sigortalıyı sigorta müddeti içinde maruz kalacağı kazaların neticelerine karşı temin eder. Kaza tabirinden maksat, ani ve harici bir hadisenin tesiri ile sigortalının iradesi dışında ölmesi veya cismani bir arızaya maruz kalmasıdır (Ferdi Kaza Sigortası Genel Şartları 1961).

Aşağıdaki haller de kaza sayılır:

- i) Birdenbire ve beklenilmeyen bir şekilde intişar eden gazların teneffüs edilmesinden,
- ii) Yanıklardan ve ani bir hareket neticesinde adale ve sinirlerin incinmesi, burkulması ve kopmasından,
- iii) Yılan veya haşarat sokması neticesinde husule gelen zehirlenmeler,
- iv) Isırılma neticesinde meydana gelen kuduzdan,

mütevellit vefat hali veya cismani arızalar. Ayrıca poliçede belirtilmiş olma şartıyla kaza gününden itibaren bir sene içerisinde ortaya çıkacak doktor ücreti ile ilaç, rad-

yografi, banyo, masaj, hastane ve diğer tedavi masrafları da (nakil ücretleri hariç) teminat altına alınır (Ferdî Kaza Sigortası Genel Şartları 1961).

3.3.9. KREDİ SİGORTALARI

Kredi sigortaları branşında, kredi sigortası ve ihracat kredi sigortası olmak üzere iki türde sigorta yapılmaktadır (Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği 2004:44).

Kredi sigortası ile kredili satış işlemlerinde alıcının;

- i) İflas etmesi,
- ii) Tüzel kişi olması halinde, borçlarını ödeyememesi nedeniyle hakkında tasfiye kararı alınması,
- iii) Borçlarının ödenmesi ile ilgili olarak bir mahkeme veya yetkili bir resmi merci tarafından tüm alacaklıları bağlayan kısıtlayıcı bir karar alınması,
- iv) Hakkında yapılan icra takibinin sonuçsuz kalması,
- v) Borç ödemede acze düşmesinin belgelenmesi veya bu durumun sigortacı tarafından kabul edilecek başka bir şekilde kanıtlanması,
- vi) Borçları ile ilgili konkordato ilan etmesi

ve hukuki olarak yukarıda belirtilen durumlara eşdeğer görülen diğer haller sonucu satıcı konumundaki sigortalının Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yaptığı satışların bedelini kısmen veya tamamen alamaması nedeniyle uğrayacağı maddi zararlar teminat altına alınmıştır (Kredi Sigortası Genel Şartları 1998).

İhracat kredi sigortası ile kredili ihracat işlemlerinde alıcının;

- i) İflas etmesi,
- ii) Tüzel kişi olması halinde, borçlarını ödeyememesi nedeniyle hakkında tasfiye kararı alınması,
- iii) Borçlarının ödenmesi ile ilgili olarak bir mahkeme veya yetkili bir resmi merci tarafından tüm alacaklıları bağlayan kısıtlayıcı bir karar alınması,
- iv) Hakkında yapılan icra takibinin sonuçsuz kalması,
- v) Borç ödemedede acze düşmesinin belgelenmesi veya bu durumun sigortacı tarafından kabul edilecek başka bir şekilde kanıtlanması,
- vi) Borçları ile ilgili konkordato ilan etmesi

ve hukuki olarak yukarıda belirtilen durumlara eşdeğer görülen diğer haller sonucu ihracatçı konumundaki sigortalının yaptığı ihracat bedelini kısmen veya tamamen alamaması nedeniyle uğrayacağı maddi zararlar teminat altına alınmıştır (İhracat Kredi Sigortası Genel Şartları 2000).

3.3.10. TRAFİK SİGORTALARI (KARAYOLLARI MOTORLU ARAÇLAR ZORUNLU MALİ SORUMLULUK SİGORTASI)

Bu sigorta motorlu aracın işletilmesi sırasında, bir kimsenin ölümüne veya yaralanmasına veya bir şeyin zarara uğramasına sebebiyet vermiş olmasından dolayı, 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu'na göre işletene düşen hukuki sorumluluğu, zorunlu sigorta limitlerine kadar temin eder. Araca bağlı olarak çekilmekte olan römork veya yarı römorkların (hafif römorklar dâhil) veya çekilen bir aracın sebebiyet vereceği zararlar çekicinin sigortası kapsamındadır. Ancak, insan taşımada kullanılan römorklar bunlar için poliçede özel şartları belirtilecek ek bir sorumluluk sigortası

sağlanmış olması kaydıyla teminata dâhil olur. Bu sigorta işletenin (sigorta ettirenin) haksız taleplere karşı savunmasını da temin eder (Karayolları Motorlu Araçlar Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası Genel Şartları 2003).

Yukarıda sayılanlar dışında ülkemizde uygulama alanı bulan diğer sigorta türleri şunlardır:

- i) *Karayolu Yolcu Taşımacılığı Zorunlu Koltuk Ferdi Kaza Sigortası*: Bu sigorta, şehirlerarası ve uluslararası yolcu taşımacılığı kapsamında seyahat eden yolcuları, sürücülerini ve yardımcılarını, taşımacılık hizmetinin başlangıcından bitimine kadar geçen seyahat süresi içinde, duraklamalar da dâhil olmak üzere, maruz kalacakları her türlü kazaların neticelerine karşı teminat altına alır. Poliçede kayıtlı taşımacının, 4925 sayılı Karayolu Taşıma Kanunu'na (19.07.2003 tarihli 25173 sayılı Resmi Gazete) istinaden verilen taşımacı yetki belgesine sahip olması; yolcu taşımacılığının zorunlu haller hariç, bu kanun hükümleri çerçevesinde yapılması ve taşımanın yapıldığı aracın poliçede kayıtlı olması zorunludur (Karayolu Yolcu Taşımacılığı Zorunlu Koltuk Ferdi Kaza Sigortası Genel Şartları 2004).
- ii) *Zorunlu Karayolları Taşımacılık Mali Sorumluluk Sigortası*: Bu sigorta ile sigortacı, poliçede belirtilen motorlu taşıtta seyahat eden yolcuların, duraklamalar da dâhil olmak üzere, kalkış noktasından varış noktasına kadar geçecek süre içinde meydana gelecek bir kaza sonucu bedeni zarara uğraması halinde, sigortalının 4925 sayılı Karayolu Taşıma Kanunu'ndan (19.07.2003 tarihli 25173 sayılı Resmi Gazete) doğan sorumluluğunu, poliçede yazılı sigorta tutarlarına kadar temin eder. Sigortalının taşımayı zaruri haller hariç, 4925 sayılı Karayolu Taşıma Kanunu (19.07.2003 tarihli 25173 sayılı Resmi Gazete) ve ilgili yönetmelik hükümleri çerçevesinde yapması gerekir. Bu sigorta, sigortalının haksız

taleplere karşı savunmasını da temin eder (Zorunlu Karayolu Taşımacılık Mali Sorumluluk Sigortası Genel Şartları 2004).

- iii) *Motorlu Kara Taşıt Araçları İhtiyari Mali Sorumluluk Sigortası*: Bu sigorta ile sigortacı, poliçede gösterilen aracın kullanılmasından doğan ve 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu'na ve umumi hükümlere göre aracın işletenine terettüp eden hukuki sorumluluğu ve bu poliçe teminat kapsamında olmak şartıyla Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası hadlerinin üzerinde kalan kısmını, poliçede yazılı hadlere kadar temin eder (Motorlu Kara Taşıt Araçları İhtiyari Mali Sorumluluk Sigortası Genel Şartları 1986).
- iv) *Asansör Kazalarında Üçüncü Kişilere Karşı Sorumluluk Sigortası*: Bu sigorta, sözleşme ile daimi bakıma tabi olan ve marka, tip, kullanım tarzı, taşıma kapasitesi ile bulunduğu yerin adresi, poliçede gösterilen asansör veya asansörlerle ilgili olarak meydana gelebilecek kazalar sonucu üçüncü kişiler tarafından ileri sürülecek tazminat miktarlarını poliçede yazılı meblağlara kadar temin eder. Sigortacı, ayrıca bu sigorta ile ilgili olarak bir dava açılması halinde hükmolunan mahkeme masrafları ile avukatlık ücretlerini ödemekle yükümlüdür. Şu kadar ki hükmolunan tazminat sigorta bedelini geçerse sigortacı, avukatlık ücreti dâhil dava masraflarına, ancak sigorta bedeli oranında iştirak eder (Asansör Kazalarında Üçüncü Kişilere Karşı Sorumluluk Sigortası Genel Şartları 1984).
- v) *İşveren Sorumluluk Sigortası*: Bu sigorta işyerinde meydana gelebilecek iş kazaları sonucunda işverene terettüp edecek hukuki sorumluluk nedeniyle işverene bir hizmet akdi ile bağlı ve Sosyal Sigortalar Kanunu'na tabi işçiler veya bunların hak sahipleri tarafından işverenden talep edilecek ve Sosyal Sigortalar Kurumu'nun sağladığı yardımların üstündeki ve dışındaki tazminat talepleri ile yine aynı Kurum tarafından

işverene karşı iş kazalarından dolayı ikame edilecek rücu davaları sonunda ödenecek tazminat miktarlarını, poliçede yazılı meblağlara kadar temin eder (İşveren Sorumluluk Sigortası Genel Şartları 1983).

vi) *Üçüncü Şahıslara Karşı Mali Mesuliyet Sigortası*: Bu sigorta sigortalıyı sigortanın meriyet (geçerlilik) müddeti esnasında vukua gelecek bir hadise neticesinde,

- Üçüncü şahısların ölmesi, yaralanması veya sıhhatinin muhtel (ihlal) edilmiş olması,
- Üçüncü şahıslara ait mallarda ziya ve hasar (maddi zarar ve ziyantarlar) husule gelmesi sebebi ile poliçede gösterilen sıfat, faaliyet ve hukuki münasebetlerinden dolayı, kendisine karşı, üçüncü şahıslar tarafından ileri sürülecek zarar ve ziyan taleplerinin neticelerine karşı, Türkiye Cumhuriyeti'nin hukuki mesuliyete müteallik mevzuatı hükümleri dairesinde ve işbu poliçede tespit olunan meblağlara kadar temin eder.

İşbu poliçe, sigortalıyı haklı taleplere karşı olduğu gibi yersiz ve aşırı taleplere karşı da korur (Üçüncü Şahıslara Karşı Mali Mesuliyet Sigortası Genel Şartları 1959).

vii) *Tehlikeli Maddeler Zorunlu Sorumluluk Sigortası*: Bu sigorta, yanıcı, parlayıcı ve yakıcı maddeleri üreten, depolayan, nakleden veya satanların, bu mesleki faaliyetleri nedeniyle, bu maddelerin doğrudan doğruya neden olduğu olaylar sonucu kusurları olsun olmasın üçüncü kişilere verilecek bedeni ve maddi zararlara karşı sorumluluklarını, poliçede yazılı sınırlara kadar temin eder (Tehlikeli Maddeler Zorunlu Sorumluluk Sigortası Genel Şartları 1991).

- viii) *Tüp gaz Zorunlu Sorumluluk Sigortası*: Bu sigorta, Likit Petrol Gazı (LPG) tüpleyen firmaların, doldurdukları veya doldurttukları ve yetkili bayileri vasıtasıyla veya doğrudan doğruya tüketiciye intikal ettirdikleri tüplerin kullanılmak üzere bulundurdıkları yerlerde infilakı, gaz kaçırmaması, yangın çıkarması sonucu (kusurları olsun veya olmasın) verecekleri bedeni ve maddi zararlara karşı sorumluluklarını temin eder. Bu sigortayı, Likit Petrol Gazını (LPG) depolayan, tüplere dolduran, nakleden, bayileri vasıtasıyla veya doğrudan doğruya tüketiciye satan LPG Dağıtım Şirketleri, yaptırmak zorunda oldukları Tehlikeli Maddeler Sorumluluk Sigortasına ek olarak yaptıracaklardır (Tüp gaz Zorunlu Sorumluluk Sigortası Genel Şartları 1991).
- ix) *Özel Güvenlik Mali Sorumluluk Sigortası*: Özel güvenlik mali sorumluluk sigortası ile sigortacı, 5188 sayılı Özel Güvenlik Hizmetlerine Dair Kanun'a (26.06.2004 tarihli 25504 sayılı Resmi Gazete) göre faaliyet izni almış olan ve aynı Kanun uyarınca özel güvenlik mali sorumluluk sigortası yaptırmakla yükümlü olan özel hukuk kişileri ve özel güvenlik şirketleri (sigorta ettiren) tarafından istihdam edilen özel güvenlik görevlilerinin, özel güvenlik hizmetine dair mevzuat çerçevesindeki görevlerini yerine getirmeleri sırasında üçüncü şahıslara verecekleri zararları, sigorta poliçesinde belirtilen tutara kadar teminat altına alır. Bu sigorta, sigorta ettirenin, sigorta konusu olaylar sonucunda kendisine yöneltilebilecek haksız taleplere karşı savunmasını da temin eder. Sigorta kapsamına giren teminat türleri şunlardır;
- Ölüm teminatı; zarara sebebiyet veren olayın zarar görenin derhal veya olay tarihinden itibaren iki sene içinde ölümüne neden olması halinde, hak sahibinin destekten yoksun kalma tazminatını karşılar.
 - Sakatlık teminatı; zarara sebebiyet veren olayın zarar görenin derhal veya olay tarihinden itibaren iki sene içinde geçici veya sürekli bir biçimde sakatlanmasına neden olması halinde, tıbbi tedavinin sona

ermesi ve sakatlığın kesin olarak tespiti sonucunda saptanan sakatlanma tazminatını karşılar.

- Tedavi giderleri teminatı; zarara sebebiyet veren olay sonucunda zarar görenlerin; ilk yardım, muayene, kontrol veya yaralanmadan ötürü hastane veya benzeri diğer tedavi merkezlerindeki ayakta veya yatakta tedavi giderleri ile tedavinin gerektirdiği diğer giderleri karşılar.
- Maddi zarar teminatı; zarara sebebiyet veren olay nedeniyle zarar görenlerin beraberindeki eşyalarına gelebilecek zararları karşılar (Özel Güvenlik Mali Sorumluluk Sigortası Genel Şartları 2005).

x) *Zorunlu Sertifika Mali Sorumluluk Sigortası*: Bu sigorta ile ulusal veya uluslararası düzeyde nitelikli elektronik sertifika, zaman damgası ve elektronik imzalarla ilgili hizmetleri sağlayan Elektronik Sertifika Hizmet Sağlayıcısı'nın 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu'ndan (23.01.2004 tarihli 25355 sayılı Resmi Gazete) doğan yükümlülüklerini yerine getirmemesi sonucu oluşan, nitelikli elektronik sertifika sahibi kişi veya kuruluşların ve üçüncü şahısların uğrayacağı zararlara ilişkin sorumluluğu, sözleşmede belirlenen zorunlu sigorta limitlerine kadar teminat altına alınmıştır. Bu sigorta, sigortalıya karşı yapılan talepler sonucundaki yasal giderler için de teminat verir. Sertifika mali sorumluluk sigortası;

- Elektronik Sertifika Hizmet Sağlayıcısı'nın güvenli ürün ve sistemleri kullanmak, hizmeti güvenilir bir biçimde yürütmek, sertifikaların taklit ve tahrif edilmesini önlemek ile ilgili görevlerini gerektiği biçimde yerine getirmemesi,
- Sertifikaların içeriğinde Elektronik Sertifika Hizmet Sağlayıcısından kaynaklanan yanlış bilgilerin bulunması,

- Sertifikaların oluşturulması sırasında nitelikli elektronik imza sahiplerinin verdikleri bilgilerin Elektronik Sertifika Hizmet Sağlayıcısı tarafından eksik veya yanlış işlenmesi sonucu ortaya çıkan hataların bulunması,
- Sertifikaların Elektronik Sertifika Hizmet Sağlayıcısı ile nitelikli elektronik imza sahipleri arasında yapılan sözleşmeye tam ve uygun olarak hazırlanmaması,

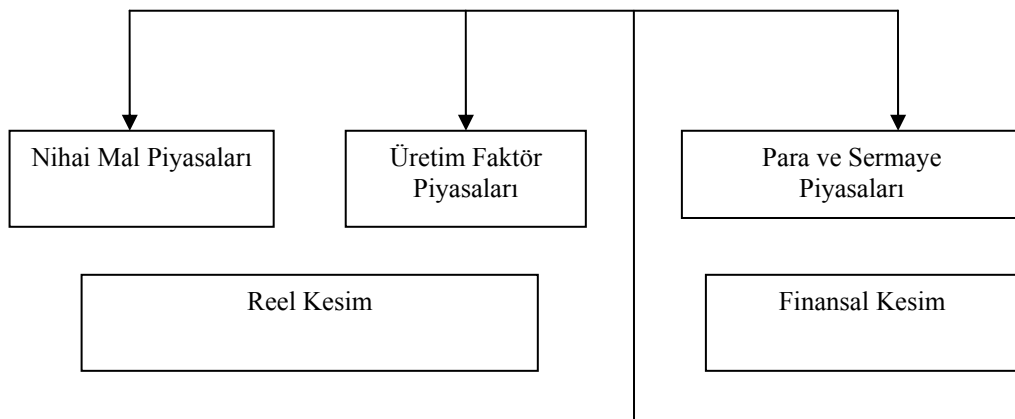
gibi Elektronik Sertifika Hizmet Sağlayıcısı'nın ve eylemlerinden sorumlu bulunduğu personelin kusurundan, ihmalinden veya gerekli özeni göstermemesinden doğan maddi zararları kapsar. Türkiye'de faaliyette bulunan Elektronik Sertifika Hizmet Sağlayıcısı'nın sigortacının bilgisi dâhilinde olan yabancı bir ülkede kurulu başka bir Elektronik Sertifika Hizmet Sağlayıcısı'na ait kabul ettiği sertifikalardan doğan maddi zararlar da kapsam dâhilindedir. (Zorunlu Sertifika Mali Sorumluluk Sigortası Genel Şartları 2005).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE FİNANSAL SİSTEM İÇİNDE SİGORTA SEKTÖRÜNÜN YERİ

1. FİNANSAL SİSTEM

Her ulusal ekonomi; nihai mal ve hizmet piyasaları, üretim faktör piyasaları ve finans piyasaları olmak üzere üç önemli piyasanın, saç ayağı şeklinde, üzerinde durur. Bir tüketicinin herhangi bir ihtiyacını giderebilecek özelliklere kavuşturulmuş mal ve hizmetlerin alım-satımının yapıldığı piyasalar nihai mal ve hizmet piyasaları, müşteriye son noktada ulaşan nihai mal ve hizmetlerin üretiminde kullanılan doğal kaynaklar, emek ve sermaye üretim faktörlerinin temin edildiği piyasalar üretim faktör piyasaları ve ekonomideki atıl kaynakların, atıl fonların ekonomiye kazandırılmasını sağlayan piyasalar ise finans piyasalarıdır. Nihai mal ve hizmetlerin alım-satımının yapıldığı piyasalar ile üretim faktör piyasaları Reel Kesim'i, Finans Piyasaları ise, Finansal Kesim'i (Finansal Sistemi) oluşturmaktadır. Piyasa türlerini aşağıdaki gibi göstermek mümkündür.

Şekil 4: **Piyasa Türleri** (Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği 2005:48).

Finansal piyasalara fon sunan yatırımcılar, fon talep eden bireyler, işletmeler, devlet ve bunların piyasaya sundukları finansal varlıklar ile aracı kurumlar bir bütün olarak “Finansal Sistemi” oluştururlar (Ceylan ve Korkmaz 2000:1).

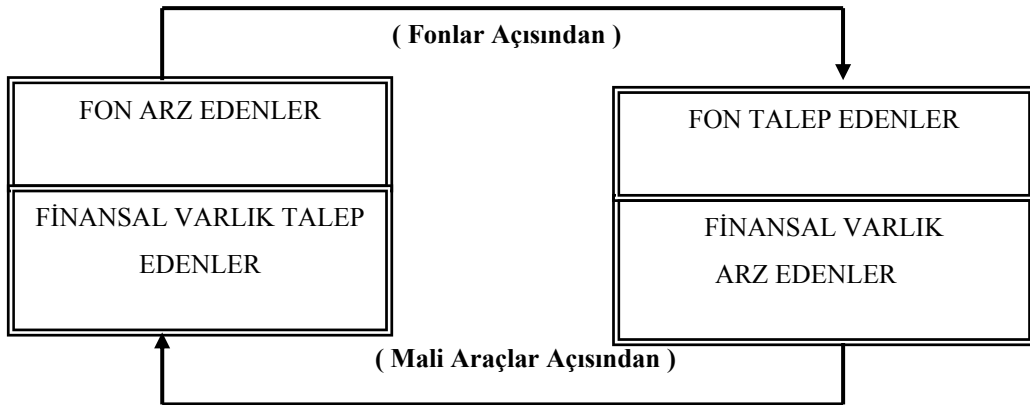
1.1. FİNANSAL PİYASALAR

Finansal piyasalar, fonların ve finansal varlıkların el değiştirdikleri piyasalar olarak da tanımlanabilir. Bir başka ifadeyle finansal piyasalar, fon talep edenlerin, finansal varlık ihraç ederek ihtiyaç duydukları fonları sağladıkları piyasalardır (Ceylan ve Korkmaz 2000:5).

Bir ekonomide tasarrufların bu tasarrufları daha verimli kullanacak olanlara finansal araçlarla aktarılmasını sağlayan piyasalar olarak tanımlanabilen (İ. Ertuna 1987:17) finansal piyasaların temelini ekonomik sistem içerisinde fon arz edenlerle fon talep edenler arasındaki fon akışı oluşturur (Litter ve Silber 1991:25).

Finansal piyasalar; tasarrufları özendirmek ve arttırmak, böylece sermaye birikimini sağlamak ve ülke fonlarının etkin kullanımını olanaklı kılmak gibi iki önemli görevi yerine getirmektedirler (Sarıkamış 1995:11).

Finansal piyasaların işleyişi şekilde aşağıdaki gibi gösterilebilir.

Şekil 5: Finansal Piyasaların İşleyişi

Finansal piyasaların çeşitli kriterlere göre sınıflandırılması mümkündür. Örneğin finansal piyasalar şu şekilde sınıflandırılabilir (Seyidoğlu 1992:541):

- i) Para piyasaları,
- ii) Sermaye piyasaları,
- iii) Döviz piyasası,
- iv) Altın piyasası

Finansal piyasalar aşağıdaki gibi de sınıflandırılabilir (Canbaş ve Doğukanlı 1995:8).

- i) Fonların ödünç verilif sürelerine göre
 - Para piyasaları
 - Sermaye piyasaları
- ii) Örgütlenme derecelerine göre
 - Örgütlenmiş finansal piyasalar
 - Örgütlenmemiş finansal piyasalar
- iii) İşlemlere göre
 - Birincil piyasalar
 - İkincil piyasalar
- iv) Kullanılan finansal araçlara göre
 - Hisse senetleri piyasası
 - Devlet tahvilleri piyasası
 - Şirket tahvilleri piyasası
 - Konut kredileri piyasası
 - Tüketim kredileri piyasası

- v) Piyasanın yöresel olup olmamasına göre
- Bölgesel finansal piyasalar
 - Ulusal finansal piyasalar
 - Uluslar arası finansal piyasalar

Bir ülkede fon kullananlar ile fon arz edenler arasında fon akımlarını düzenleyen kurumlar, akımı sağlayan araçlar ve gereçler ile bunları düzenleyen hukuki ve idari kurallardan oluşan yapı (Büker ve diğerleri 1997:414) olarak tanımlayabileceğimiz finansal piyasalar en yaygın şekliyle aktarılan fonların ödünç verilmiş sürelerine göre *para piyasaları* ve *sermaye piyasaları* olarak sınıflandırılmaktadır.

- i) Para piyasaları, kısa vadeli likidite ihtiyacı bulunan kurumlarla likidite fazlası olan kurumların karşılaştığı piyasalardır. Finans sisteminin, bireylerden bağımsız ve tek düze koşullara bağlanmış kısa süreli kaynak arz ve talebin karşılandığı bölümü olarak ifade edilebilen para piyasalarında sürenin üst sınırı bir yıl olarak kabul edilir (Ö. Ertuna 1982:9). Kısa vadeli kredi arz ve talebinin karşılaştığı para piyasalarının iki önemli özelliği; kısa vadeli fon sağlamak ve kısa vadeli kredi vermektir. Ancak kredi veren ile alanın şahsi ilişkileri yoktur (Cristy ve Roden 1976:100).
- ii) Sermaye piyasaları, fon arz ve talebinin uzun vadeli olarak karşılaştığı piyasalardır. Geniş anlamda sermaye piyasası kredi, döviz, hisse senedi, tahvil, altın gibi her türlü menkul değerlerin alım satımını içermektedir. Uzun vadeli fon arz ve talebinin karşılaştığı ve menkul kıymetlerin el değiştirdiği piyasalar (Büker ve diğerleri 1997:420) olarak tanımlanabilen sermaye piyasaları, işletmelerin kaynak yetersizliği çözümünde hisse senedi ve tahvillerini kolayca pazarlamalarında yardımcı olur. İşletmeler açısından uzun vadeli borç ve öz kaynak sermayelerinin karşılaştığı yerler (Johnson 1996:334) olan sermaye piyasaları, küçük tasarruf sahipleri ne de cazip gelir imkânı sağlar. Sermaye piyasaları klasik ola-

rak son yıllara kadar yeni çıkarılan menkul kıymetlerin işlem gördüğü birincil ve mevcut (en az bir kez el değiştirmiş) olan menkul kıymetlerin işlem gördüğü ikincil piyasalar olarak ayrılmakta iken, son yıllarda üçüncül ve dördüncül sermaye piyasalarının varlığından da söz edilmektedir (Francis 1972:44).

1.2. FON SUNAN VE FON TALEP EDEN EKONOMİK BİRİMLER

Ekonomide bir kısım kişiler belirli bir zaman dilimi içinde elde ettikleri gelirlerden fazlasını harcama, diğer bir kısım kişiler ise gelirlerinin bir bölümünü tasarruf etme ve bu tasarruflarını, bir çıkar karşılığında, fonlara gereksinme duyan kişilerin kullanımına sunma eğilimindedirler (Sarıkamış 1995:5).

Tüketimlerinin üzerinde gelire sahip olan ve fon ihtiyacı olanlar için potansiyel kaynak durumundaki ekonomik birimler fon sunan ekonomik birimlerdir (Çonkar 1988:32). Fon sunan ekonomik birimler; kişiler, işletmeler, bankalar, sigorta şirketleri, sosyal güvenlik kurumları (Emekli Sandığı, Sosyal Sigortalar Kurumu ve Bağ Kur), bireysel emeklilik şirketleri ve Ordu Yardımlaşma Kurumu gibi ekonomik birimlerdir.

Herhangi bir ekonomik birimin kendi yapabildiği tasarruftan daha fazla yatırım yapmak istemesi kendi dışından finansman kaynağı bulması gereğini ortaya çıkarmaktadır. Bu durumdaki ekonomik birimleri tasarruf açığı olan (fon talep eden) ekonomik birimler olarak vasıflandırıyoruz (Çonkar 1988:31). Fon talep eden ekonomik birimler ise, kişiler, işletmeler ve kamu kesimi (devlet) olarak sayılabilir.

1.3. FİNANSAL VARLIKLAR

Finansal piyasalar gelir fazlası olan ekonomik birimlerin fonlarını, süresi ne olursa olsun (kısa, uzun veya sonsuz vadeli) fon talep eden birimlere aktardığı piyasalardır. Fonların fon talep edenlere aktarılması sırasında sahiplik ve el değiştirme

olgusunu kanıtlayacak belgelere ihtiyaç duyulur. Alacak ve ortaklık hakkını gösteren kıymetli evrak niteliğindeki bu belgelere genel olarak, *finansal araç*, *finansal yatırım aracı* veya *finansal varlık* adı verilmektedir (Canbaş ve Doğukanlı 1995:8).

Belirli bir satın alma gücünü temsil eden ve fon talebinde bulunanlar tarafından, fon sahiplerine fonlarının karşılığında verilen finansal varlıklar; fon alışverişi sırasında yapılan sözleşmenin niteliğine, fon sunan ve kullananın özelliğine, sağladıkları güvence ve haklara, gelir düzeylerine, sürelerine ve likitidelerine göre birçok değişik türde düzenlenebilirler (Canbaş ve Doğukanlı 1995:14).

1.4. FİNANSAL ARACI KURUMLAR

Finansal piyasalarda fon sunan ve fon talep eden ekonomik birimlerin doğrudan karşılaşmaları çoğu kez imkânsızdır. Bu birimler arasında fon akışını gerçekleştirmek amacıyla çeşitli finansal aracı kurumlara ihtiyaç vardır. Finansal kurumlar finansal amaçlı girişimler olup, aşağıda sıralanan hizmetleri müşterilerine sunmaktadır;

- i) Müşterileri hesabına finansal varlıkların değişimini sağlamak,
- ii) Kendi hesaplarına finansal varlıkların değişimini sağlamak,
- iii) Müşterilerin ihtiyaç duyduğu finansal varlıkları çıkartmak veya düzenlemek ve söz konusu finansal varlıkların piyasadaki diğer katılımcılara satışını veya pazarlamasını yapmak,
- iv) Finansal piyasalarda faaliyette bulunmak isteyenlere yatırım danışmanlığı yapmak,
- v) Finansal piyasalarda faaliyette bulunmak isteyenlere profesyonel portföy yöneticiliği hizmeti vermek (Ceylan ve Korkmaz 2000:21).

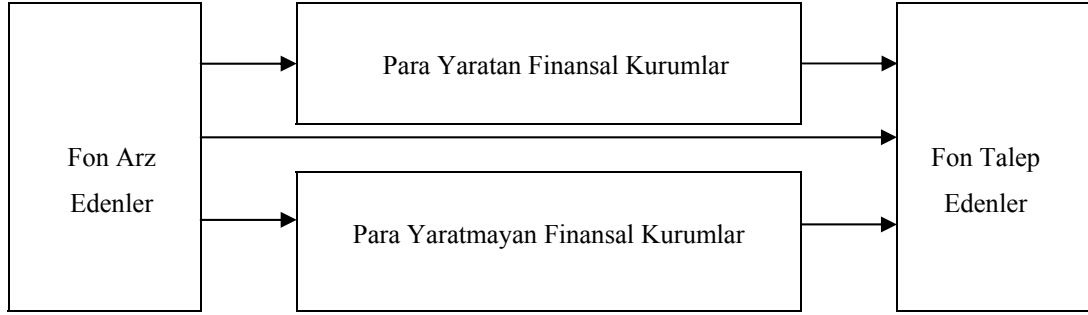
Bir ülkede finansal kurumların yapısını ve türlerini o ülkenin tarihsel mirası, sosyal ve ekonomik yapısı ile hukuk düzeni belirler. Bu nedenle finansal sistemde aracılık görevini üstlenen finansal kurumlar ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Ancak bütün ülkelerde ticaret bankaları, merkez bankaları, sigorta şirketleri, emeklilik ve yardımlaşma sandıkları, tasarruf ve banka sandıkları, kalkınma bankaları ve yatırım ortaklıkları bu aracılık fonksiyonunu yüklenmiş kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Sarıkamış 1995:9).

Fonların, fon arz edenlerden fon talep edenlere aktarılmasında aracılık görevi üstlenen finansal kurumları en yaygın şekliye *Para Yaratan Finansal Kurumlar* ve *Para Yaratmayan Finansal Kurumlar* olarak gruplandırmak mümkündür.

Para yaratan finansal kurumlar, fon arz ve talebinin büyük bir kısmını karşılayan ve satın alma gücü yaratan finansal kurumlardır. Merkez bankaları ve mevduat bankalarından oluşan bu parasal sistem araçları küçük birikimlerin cepte, küpte saklanmasını ve ekonomi dışında kalmasını önleyerek birikimlerin artmasına ve kullanılabilir duruma gelmesine olanak sağlarlar. Ayrıca kayıtsal para yaratarak ekonomide yatırılabilir fonları arttırmaları (Canbaş ve Doğukanlı 1995:134).

Para yaratmayan finansal kurumlar ise, kendileri satın alma gücü yaratmaksızın topladıkları fonları ödünç veren kurumlardır. Yatırım ve kalkınma bankaları, sigorta şirketleri, sosyal güvenlik kurumları, leasing şirketleri, faktoring şirketleri, tüketici finansman şirketleri, sermaye piyasasında işlem yapan aracı kurumlar gibi kurumlar para yaratmayan finansal kurumlardır (Canbaş ve Doğukanlı 1995:163).

Finansal kurumların fonksiyonu şekilde aşağıdaki gibi gösterilebilir.

Şekil 6 : Finansal Kurumların Fonksiyonu

2. ÜLKEMİZDE FİNANSAL SİSTEMİN YAPISI VE SİGORTA SEKTÖRÜNÜN ÜLKEMİZ FİNANS SİSTEMİ İÇİNDEKİ YERİ

Finansal kesimin yapısı incelenirken genellikle finansal piyasalarda faaliyet gösteren finansal kurumlar esas alınmakta ve daha önce de değinildiği gibi finansal kurumlar para yaratan finansal kurumlar ve para yaratmayan finansal kurumlar olarak gruplandırılmaktadır.

Ülkemizde finansal piyasalarda çeşitli özel ve kamusal kuruluşlar faaliyet göstermektedir fakat bu finansal kurumların tümünün bir arada mali verilerini toplu bir istatistik yoktur. Hazine Müsteşarlığı ve Merkez Bankası yayınları ülkemiz finansal kesiminin önemlice bir kısmına ilişkin verileri bir araya getirmektedir.

Konumuzla ilgili olarak yapılan son çalışmalardan biri, 2004 Türkiye İktisat Kongresi hazırlıkları kapsamında Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı tarafından Başbakanlık Genelgesiyle oluşturulan ve koordinasyon görevi Türkiye Bankalar Birliği'ne verilen "Mali Piyasalar Çalışma Grubu" tarafından hazırlanan *Türk Mali Sektörü Raporu* isimli çalışmadır.

Ülkemiz finansal kesimini, finansal kurumlar açısından, söz konusu rapor ve yukarıdaki ayrıma uyarak aşağıdaki gibi sınıflandırabiliriz.

i) *Para Yaratan Finansal Kurumlar*

- *Bankalar:* Bankalar, sermayenin teşebbüs alanına aktarılmasını sağlayan ve kendilerine özgü özellikleri yardımıyla ekonomik hayatın sürdürülebilmesi için mutlaka sağlanması gereken bir kısım hizmetleri üreten itibar kuruluşlarıdır (Sevilengül 1997:1).
- *Özel Finans Kurumları:* Özel finans kurumları, dünyada İslam Bankaları olarak bilinen ve geliştirilmeye çalışılan faizsiz bankacılık sisteminin Türkiye versiyonu olarak belirtilebilir (Çonkar 1995:53). Fonksiyonel olarak bankalarla büyük benzerlik gösteren özel finans kurumları özel hesaplar ve kâr ve zarara katılma hakkı veren hesaplar yoluyla fon toplayan finansal kuruluşlardır. Özel finans kurumlarını bankalardan ayıran en önemli husus fon toplama ve kullandırma yöntemlerindeki farklılıktır. Özel finans kurumları hem fon toplarken hem de kullandırırken faiz yerine kar ve zarar ortaklığı esasına göre faaliyet göstermektedir. Ancak özel finans kurumları, Bazı Kanunlarda ve 178 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname'de Değişiklik Yapılması Hakkında 5228 Sayılı Kanun (31.07.2004 tarih ve 25539 sayılı Resmi Gazete) uyarınca vergi kanunları uygulamasında özel belirleme yapılmadığı sürece, banka olarak addolunmuştur.

ii) *Para Yaratmayan Finansal Kurumlar*

- *Sigorta Şirketleri:* Sigorta şirketleri; riskleri azaltmak ve riskin gerçekleşmesi halinde ortaya çıkan zararları belirginleştirmek amacı ile oluşturulmuş iktisadi ve sosyal kurumlardır (Asunakutlu 2000:1).
- *Leasing Şirketleri:* Leasing temel olarak; bir malın kullanım hakkının belirlenen süre için ve önceden belirlenmiş bir dizi ödeme karşılığında kiracıya devredilmesini öngören bir anlaşmadır. Bu ilişkide

leasing şirketi, işletmenin ihtiyaç duyduğu yatırım malının, kiracı tarafından satıcı firmayla anlaşarak temin edilmesi aşamasın da devreye girer ve gerekli finansmanı sağlar (Türk Mali Sektörü Raporu 2004:2 Ek 6 Leasing).

- *Factoring Şirketleri:* Factoring, büyük miktarlarda satış yapan firmaların, bu satışlardan doğan alacak haklarının factor veya factoring şirketi olarak adlandırılan finansal kuruluşlar tarafından satın alınması işlemidir (Çonkar 1993:65).
- *Tüketici Finansman Şirketleri:* Finansman Şirketlerinin Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik (26.07.1994 tarih ve 22002 sayılı Resmi Gazete) Tüketici Finansman Şirketlerini, “devamlı ve mutad iştigal konusu olarak her türlü mal ve hizmet alımını kredilendirmek üzere ödünç para veren tüketici kredi şirketleridir” şeklinde tanımlamıştır.
- *Sermaye Piyasasında İşlem Yapan Aracı Kurumlar:* Aracılık Faaliyetleri ve Aracı Kuruluşlara İlişkin Esaslar Tebliği Seri: V, No: 19 (01.03.1195 tarih ve 22217 sayılı Resmi Gazete) hükümlerine göre aracı kurumlar, sermaye piyasası araçlarının ihracına veya halka arz yoluyla satışına ya da daha önce ihraç edilmiş olan sermaye piyasası araçlarının alım satımına aracılık eden ayrıca yatırım danışmanlığı, portföy yöneticiliği ve menkul kıymetlerin geri alım ve satım taahhüdüyle alım satımı faaliyetlerini yapabilen kuruluşlardır.

Aşağıda ülkemizde finansal sistemin yapısı finansal kurumlar açısından incelenmektedir.

Tablo 4: Finansal Kurumların Sayısı (Haziran 2003)

FİNANSAL KURUMLAR		TOPLAM İÇİNDEKİ PAYI %
Bankalar	52	13.99
Özel Finans Kurumları	5	1.34
Sigorta Şirketleri	58	15.59
Leasing Şirketleri	36	9.68
Factoring Şirketleri	97	26.07
Tüketici Finansman Şirketleri	5	1.34
Sermaye Piyasasında İşlem Yapan Aracı Kurumlar ¹	119	31.99
TOPLAM	372	100.00

Kaynak: Türk Mali Sektörü Raporu 2004:Ek:1

Ülkemizde faaliyet gösteren finansal kurumlar sayıları itibarıyla incelendiğinde sermaye piyasasında işlem yapan aracı kurumların %32’lik bir payla ilk sırada, factoring şirketlerinin ise %26’lık bir payla ikinci sırada olduğu görülmektedir. Finansal kurumların sayısı bakımından yapılan bu sıralamada sigorta şirketleri %16’lık payla üçüncü bankalar (özel finans kurumları dâhil) ise %15’lik payla dördüncü sırada yer almaktadır.

Tablo 5: Finansal Kurumların Öz Kaynakları Haziran 2003 (Trilyon TL)

FİNANSAL KURUMLAR	ÖZ KAYNAKLAR	TOPLAM İÇİNDEKİ PAYI %
Bankalar	30.147	87.82
Özel Finans Kurumları	488	1.42
Sigorta Şirketleri	1.496	4.36
Leasing Şirketleri	787	2.29
Factoring Şirketleri	588	1.71
Tüketici Finansman Şirketleri	43	0.13
Sermaye Piyasasında İşlem Yapan Aracı Kurumlar	778	2.27
TOPLAM	34.327	100.00

Kaynak: Türk Mali Sektörü Raporu 2004:Ek:1

¹ Sermaye Piyasasında İşlem Yapan Aracı Kurumlar başlığı altında; “İstanbul Menkul Kıymetler Borsası”, “Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası” ile “İstanbul Altın Borsası ve Kıymetli Maden Sektörü” nde yer alan aracı kurumlar incelenmiştir.

Finansal kurumların öz kaynakları açısından yapılan karşılaştırmada bankalar (özel finans kurumları dâhil) %89'luk bir payla ilk sırada yer almaktadır. Bankaları %4'lük bir payla sigorta şirketleri ve %2'lik bir payla leasing şirketleri izlemektedir.

Tablo 6: Finansal Kurumların Toplam Aktifleri Haziran 2003 (Trilyon TL)

FİNANSAL KURUMLAR	AKTİF TOPLAMI	TOPLAM İÇİNDEKİ PAYI %
Bankalar	211.661	92.28
Özel Finans Kurumları	4.027	1.76
Sigorta Şirketleri	6.263	2.73
Leasing Şirketleri	3.455	1.51
Factoring Şirketleri	2.431	1.06
Tüketici Finansman Şirketleri	470	0.20
Sermaye Piyasasında İşlem Yapan Aracı Kurumlar	1.054	0.46
TOPLAM	229.361	100.00

Kaynak: Türk Mali Sektörü Raporu 2004:Ek:1

Ülkemizde finansal sistem içinde öz kaynaklar açısından önemli bir paya sahip olan bankalar (özel finans kurumları dâhil), sahip oldukları varlıklar açısından da ilk sırada yer almaktadır. Bankacılık sistemi toplam aktiflerinin (özel finans kurumları dâhil), finansal sistemdeki kurumların toplam aktifleri içindeki payı %94'dür. İkinci sırada %3 ile sigorta şirketleri gelmektedir. leasing şirketlerinin payı ise %2'dir.

Bankaların (özel finans kurumları dâhil) toplam finansal kurum sayısı açısından %15'lik bir payla dördüncü sırada yer almasına karşılık, gerek öz kaynaklar gerekse aktif toplamı açısından ilk sırada olduğu görülmektedir.

Finansal kurumları esas alarak yapılan bu kısa değerlendirmede ülkemizde, finansal kesimin bankacılık ağırlıklı bir yapıda olduğu ortaya çıkmaktadır. Mali kaynakların çok büyük bir bölümü bankalar tarafından toplanmakta ve kullanılmaktadır. Bir başka ifadeyle ülkemizde finansal kesimin temelini bankacılık sistemi oluşturmaktadır. Banka dışı finansal kurumlar ise hala çok küçüktür.

Finansal kesimin incelenmesinde son yıllarda bakış açısı, mali kurumları esas alan inceleme yönteminden mali araçları esas alan bir yaklaşıma yönelmiştir. Bu yaklaşımın temel nedeni mali kurumların giderek daha çok birbirlerine yaklaşmaları ya da diğer bir deyişle aynı mali ürünün birden fazla kurumca sunulmaya başlama sıdır (Karacan 1994:65).

Ülkemiz finansal kesimi mali araçlar bakış açısı ile değerlendirildiğinde yine bankacılık kesiminin (özel finans kurumları dâhil) %94 civarında bir ağırlığa sahip olduğu görülmektedir (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu 2003:3).

Tablo 7: Mali Sistemin Toplam Varlıklarının Kurumsal Dağılımı

(2003, GEÇİCİ)	%
Mevduat Bankaları	88.1
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	4.1
Özel Finans Kurumları	1.7
Sigorta ve Reasürans Şirketleri	2.5
Leasing Şirketleri	1.5
Factoring Şirketleri	0.9
Aracı Kurumlar	0.5
TOPLAM	100.00

Kaynak: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu 2003:3

Ülkemizde finansal kesim gerek mali kurumları gerekse mali araçları esas alan bir yaklaşımla incelendiğinde bankacılık sisteminin ülkemiz finans kesiminde çok önemli bir yeri olduğu görülmektedir.

Bankacılık kesimi ülkemiz mali sisteminin belkemiğini oluşturmakta ve mali aracılık hizmetlerinin temel sağlayıcısı olmaktadır. Bankacılık sektörü hem reel ekonomi hem de para ve maliye politikalarının oluşturulması ve uygulanması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmanın konusunu oluşturan sigorta şirketleri ise ülkemiz finansal kesiminde ikinci sırada yer almaktadır.

Finans piyasalarının asli işlevi olan, reel sektöre kaynak aktarma görevini tamamiyle yapabilmesi, yani tasarruflar ile yaratılan kaynakların verimli alanlara, yatırımlara aktarılabilmesi için finans piyasalarındaki aracı kurumların ve finansal araçların çeşitliliğine ihtiyaç duyulmaktadır.

Gelişmiş ülkelerin finans piyasaları ile karşılaştırıldığında finansal kesimin henüz büyüme aşamasında olduğu ülkemizde finansal kurumların çeşitliliğinin yeterli olmaması yanında finansal araçlara olan talep de sınırlıdır.

Finansal derinleşmenin göstergelerinden olan, finansal kurumların çeşitliliği açısından ülkemiz finans piyasası gelişmiş ülkelerin finans piyasaları ile karşılaştırıldığında; Türkiye’de finansal piyasanın kurumsal açıdan yeterince çeşitlilik arz etmediği görülmektedir. Finansal derinleşmenin göstergesi olan finansal kurumların çeşitliliği kadar, finansal araçların çeşitliliği de ülkemiz için büyük önem arz etmektedir. Bu çerçevede, gelişmiş ülkelerin finansal piyasalarında işlem gören finansal araçların sadece bir kısmının ülkemizde kullanıldığı görülmektedir. Bu itibarla, yukarıda da belirtildiği gibi, ülkemizde finansal kurumların çeşitliliğinin yeterli olmaması yanında, finansal araç çeşitliliğinin de az sayıda kurum tarafından (özellikle bankalar tarafından) sağlanması derinleşmesini tamamlamadığını gösteren önemli göstergelerden biridir (Oksay 2000:35).

Çalışmanın bundan sonraki bölümünde Türk Sigorta Sektörü’nün genel durumu hakkında bilgi verilecek ve sektördeki önemli bazı göstergeler üzerinde durulacaktır.

3. TÜRK SİGORTA SEKTÖRÜNÜN GENEL YAPISI VE BAZI ÖNEMLİ GÖSTERGELERİ

Ülkemizde 2000–2004 yılları arasında sektörde faaliyet gösteren sigorta şirketi sayısı altmış üçten elli üçe, reasürans şirketi sayısı ise dörtten üçe inmiştir. Bunda, son yıllarda yaşanan ekonomik krizlerin sektöre de yansması nedeniyle bazı şirketle-

rin iflas etmesi, tasfiye kararı alması, Hazine Müsteşarlığı'nca şirketlerin sözleşme yapma yetkilerinin kaldırılması veya ruhsatlarının iptal edilmesinin rolü büyüktür.¹

Nitekim ülkemizde yaşanan ekonomik krizlerin sigortacılık sektörü üzerindeki etkileri genel ekonomideki değişim düzeyinin çok üstünde olmuştur. Örneğin Gayri Safi Milli Hasıla 1994 yılında %6,1 oranında küçülürken, sigortacılık sektörü Toptan Eşya Fiyat Endeksi değişim düzeyi esas alındığında reel olarak %61,1 oranında küçülmüştür. Yine benzer bir şekilde 2001 yılında ekonomi %9,4 oranında küçülürken, sigorta sektörü %47,5 oranında küçülmüştür (K.Erdoğan 2003:1). Ülkemizde 2000–2004 yılları arasında faaliyet gösteren sigorta ve reasürans şirketleri sayıları aşağıda verilmiştir (Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği 2004:11).

Tablo 8: Sigorta ve Reasürans Şirketleri Sayıları

	2000	2001	2002	2003	2004
Sigorta Şirketleri	63	63	58	55	53
Hayat	22	22	21	21	21
Hayat Dışı	41	41	37	34	27
Kompozit Şirket					5
Reasürans Şirketleri ²	4	4	3	3	3
Toplam Şirket Sayısı	67	67	61	58	56

Kaynak: Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği 2004:11

Hayat dışı sigortalarda sigorta şirketleri tarafından; Yangın, Nakliyat, Kaza, Makine-Montaj, Tarım, Hukuksal Koruma, Sağlık, Ferdi Kaza, Kredi ve Karayolu Motorlu Araçlar Mali Sorumluluk (Trafik) olmak üzere farklı branşlarda sigorta yapılmaktadır.

¹ G.I.C Dünya Sigorta A.Ş., EGS Sigorta A.Ş ve Kapital Sigorta A.Ş'nin ruhsatları iptal edilmiş, Merkez Sigorta A.Ş., Rumeli Hayat Sigorta A.Ş., Rumeli Sigorta A.Ş ve Demir Sigorta A.Ş'nin yeni sigorta ve reasürans sözleşmesi yapma yetkisi kaldırılmış, Akdeniz Sigorta A.Ş ve Ünlversal Sigorta A.Ş'nin iflaslarına karar verilmiş, Sanko Sigorta A.Ş ve İstanbul Reasürans AŞ tasfiye kararı almıştır (Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği 2004:9).

² Reasürans şirketlerinden iki tanesi (Halk Reasürans ve Destek Reasürans) prim üretimini durdurmuş olduğundan faal reasürans şirket sayısı 1'dir (www.sigortacilik.gov.tr.).

Hayat sigortası ve hayat dışı sigortalarda branşlara göre sigorta şirketleri sayıları aşağıda verilmiştir.

Tablo 9: Hayat Sigortası ve Hayat Dışı Sigortalarda Branşlara Göre Sigorta Şirket Sayıları

BRANŞLAR	2000	2001	2002	2003	2004
Yangın	40	40	38	34	31
Nakliyat	40	40	38	34	31
Kaza	40	40	38	34	31
Makine-Montaj	40	40	38	34	31
Tarım	15	15	14	14	13
Hukuksal Koruma	4	6	7	9	14
Sağlık	40	40	39	36	33
Ferdi Kaza	58	58	56	49	49
Kredi	1	1	1	1	1
Karayolu Motorlu Araçlar Mali Sorumluluk (Trafik) ¹	–	–	–	34	31
Hayat	35	33	28	28	26

Kaynak: Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği Faaliyet Raporları 2000–2004

Ülkemizde 2000–2004 yılları arasında sigorta sektöründe faaliyet gösteren acente ve personel sayıları aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 10: Acente ve Personel Sayıları

	2000	2001	2002	2003	2004
Acente Sayısı	10.619	11.812	11.248	12.348	14.785
Personel Sayısı	10.393	10.211	10.614	11.151	11.610

Kaynak: Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği Faaliyet Raporları 2000–2004

¹ Karayolu Motorlu Araçlar Mali Sorumluluk Sigortası Branşı, 01.01.2003 tarihinde yürürlüğe girmek üzere yeni bir branş olarak tesis edilmiştir (Hazine Müsteşarlığı 2002).

2004 yılı sonu itibariyle sigorta sektöründe çalışanların sayısı bir önceki yıla göre %4.12 oranında artarak 11.610 kişiye ulaşmıştır. Sektördeki acente sayısı ise, 14.785 olup bir önceki yıla göre %19.74 oranında artmıştır.

3.1. PRİM ÜRETİMİ

Prim, bir sigorta sözleşmesinin en önemli unsurlarından birisidir ve sigorta sözleşmenin diğer tüm şartları, sigortalı veya sigorta ettiren tarafından yerine getirilmiş olsa dahi, primin ödenmemesi, birçok durumda sigorta sözleşmesinin yürürlüğe girmesini engelleyen bir durumdur (Pekiner 1981:198; Arseven 1991:125; Güvel ve Güvel 2002:63).

Prim, herhangi bir riske ilişkin olarak, sigortacının vermiş olduğu teminata karşılık olmak üzere, sigortalı veya sigorta ettiren tarafından para olarak ödenen bedeldir. Bu bedel; risk primi (sigorta riskinin karşılığı), genel giderler, emniyet payı (katastrofik hasar payı),¹ komisyonlar, faaliyet kârı, vergi ve fonlar² gibi unsurları içerir (Milli Reasürans T.A.Ş 2004:214).

Sigortacının önde gelen amacı, prim gelirlerinin her şeyden önce, meydana gelmesi beklenen hasarlara ait tazminat giderlerini karşılamasını sağlamaktır. İşte, sigorta işletmeciliğinde “uygunluk prensibi” olarak belirtilen ve literatürde bazı yazarlarca “risk primi” olarak tanımlanan, prim gelirlerinin beklenen tazminat giderlerine uygunluğunu sağlayacak, bu prim haddi net primdir (Pekiner 1981:141; Güvel ve Güvel 2002:64).

Prim tutarı düşük olursa, riziko karşılığı eksik kalır, sigortacı gelecekteki borcu nu yerine getiremez. Yüksek olursa sigorta ettiren aldatılmış olur (Arseven 1991: 117).

¹ Deprem, fırtına, sel, yangın, terör gibi tek veya bir dizi olayın, etkilerinin hissedildiği süreç içinde neden olduğu çok büyük miktardaki hasar.

² Gider vergisi, banka ve sigorta muameleleri vergisi, yangın sigorta vergisi, garanti fonu, trafik hizmetleri geliştirme fonu vb.

Risk primi (risk premium), bir branş veya belli bir risk grubu itibarıyla, belli bir sigorta dönemine ilişkin olarak, muhtemel hasar miktarı ve hasar masraflarını karşılamak üzere, istatistiklere dayanılarak hesaplanmış primdir. Sadece tehlikenin maliyeti esas alındığı için safi (net) prim veya tehlike primi olarak da adlandırılmaktadır. Bu terim, “pure premium” veya “net risk premium” olarak ifade edilmektedir (Milli Reasürans T.A.Ş 2004:246).

Risk primine bir başka deyişle, sigorta riskinin karşılığı olan net prime, genel giderler, emniyet payı (katastrofik hasar payı), komisyonlar ve faaliyet kârı ilave edilerek hesaplanan tutar ise brüt primdir (Pekiner 1981:146; Arseven 1991:118; Güvel ve Güvel 2002:66).

Sigortalı veya sigorta ettiren tarafından sigorta şirketine ödenen prim tutarı ise, brüt prime vergi ve fonların ilavesi ile ulaşılan tutardır.

Ancak; sigorta uygulamalarında, sigorta muhasebesinde ve bazı kaynaklarda (Koçak 2000:68; Alpay 2001:41) yukarıda brüt prim olarak tanımlanan tutar net prim, sigortalı veya sigorta ettiren tarafından sigorta şirketine ödenen prim tutarı ise brüt prim olarak ifade edilmektedir.

Prim; rizikonun paylaşımı sırasında, koasürans¹ anlaşmaları gereği jeran şirket tarafından koasürörlere, reasürans anlaşmaları gereği sedan şirket tarafından reasürörlere, retrosesyon anlaşmaları gereği retrosedan şirket tarafından retrosesyonerlere ödenen bedeli ifade etmek için de kullanılmaktadır.

¹ Koasürans (Müşterek Sigorta), rizikonun iki veya daha çok sigorta şirketince ortaklaşa teminat altına alınmasıdır. Koasürans işleminde çoğunlukla tek poliçe düzenlenir. Poliçeyi düzenleyen şirkete jeran, diğer şirketlere ise koasürör adı verilir.

Sigorta şirketlerinin temel faaliyeti olan prim üretimi dört kaynaktan yapılmaktadır (Koçak 2000:64).

- i) Bunlardan birincisi, sigorta şirketinin merkezi ile bölge ve şubelerinden yapılan direkt satışlardır.
- ii) Prim istihsalinin ikinci kaynağı ise sigorta aracılardır.
- iii) Prim istihsalindeki üçüncü kaynak koasürans yoluyla prim istihsalidir.
- iv) Prim istihsalinin son kaynağını ise reasürans yolu ile alınan primler oluşturmaktadır.

Ülkemizde 2000–2004 yılları arasında faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin prim üretimleri aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 11: Prim Üretimi (Milyar TL)

YILLAR	TOPLAM PRİM ÜRETİMİ	TOPLAM İÇİNDEKİ PAYI (%)	BİR ÖNCEKİ YILA GÖRE DEĞİŞİM (%)
2000	1.790.739	100.00	
Hayat	326.205	18.22	
Hayat Dışı	1.464.534	81.78	
2001	2.504.862	100.00	39.88
Hayat	461.350	18.42	41.43
Hayat Dışı	2.043.512	81.58	39.53
2002	3.718.522	100.00	48.45
Hayat	686.350	18.46	48.77
Hayat Dışı	3.032.172	81.54	48.38
2003	5.088.125	100.00	36.83
Hayat	1.032.552	20.29	50.44
Hayat Dışı	4.055.573	79.71	33.75
2004	6.785.792	100.00	33.37
Hayat	1.223.945	18.04	18.54
Hayat Dışı	5.561.847	81.96	37.14

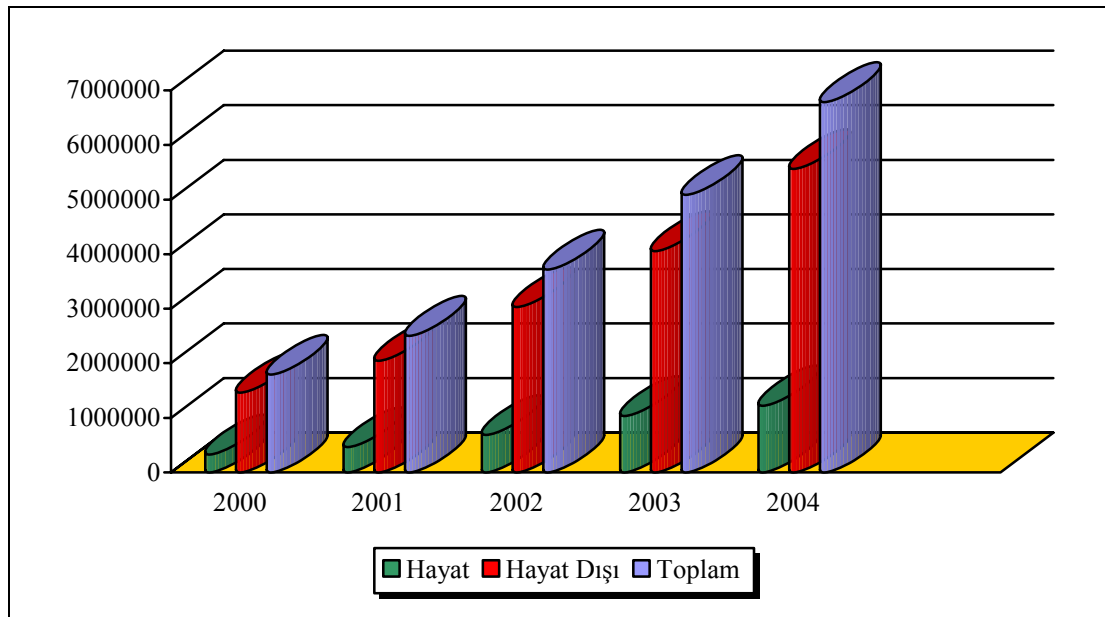
Kaynak: Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği Faaliyet Raporları 2000–2004

Sigorta şirketlerinin prim üretimleri 2000–2004 yılları arasında sürekli olarak artmıştır. 2004 yılı sonu itibarıyla prim üretimi cari fiyatlarla bir önceki yıla göre %33.37 oranında artarak 6.785.792 milyar lira olarak gerçekleşmiştir.

Toplam prim üretimi içinde hayat ve hayat dışı sigortalardaki prim üretimleri ayrı ayrı ele alındığında ise, yıllar itibarıyla hayat sigortaları prim üretiminin hayat dışı sigortalar prim üretimine nazaran daha az olduğu görülmektedir.

2004 yılı sonu itibarıyla hayat sigortalarının toplam prim gelirleri içindeki payı %18.04, hayat dışı sigortaların ise %81.96'dır.

Grafik 1: Prim Üretimi (Milyar TL)

Kaynak: Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği Faaliyet Raporları 2000–2004

Sigorta sektörünün uzun vadeli fon yaratma kapasitesinin özellikle hayat sigortalarından kaynaklanması nedeniyle, bu durum ülkemizde sigorta sektörünün fon yaratma kapasitesinin istenilen düzeyde olmadığı anlamındadır.

Hayat dışı sigortalarda sigorta şirketlerinin branşlara göre 2000–2004 yıllarına ait prim üretimleri aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 12: Branşlara Göre Prim Üretimi (Milyar TL)

Branşlar	2000	2001	2002	2003	2004
Yangın	261.949	449.050	676.549	865.562	1.067.121
Nakliyat	71.480	109.530	163.267	201.380	268.596
Kaza	828.092	1.026.479	1.489.223	1.468.991	1.998.986
Makine-Montaj	68.562	122.548	195.868	221.497	275.452
Tarım	6.566	8.655	15.424	20.586	29.417
Hukuksal Koruma	1.533	2.254	2.878	5.492	18.934
Sağlık	188.855	270.383	410.422	517.595	682.014
Ferdi Kaza	37.414	54.259	78.097	107.847	166.223
Kredi	83	354	444	1.147	2.681
Trafik	–	–	–	645.476	1.052.423
Hayat Dışı Toplam	1.464.534	2.043.512	3.032.172	4.055.573	5.561.847
Hayat	326.205	461.350	686.350	1.032.552	1.223.945
Genel Toplam	1.790.739	2.504.862	3.718.522	5.088.125	6.785.792

Kaynak: Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği Faaliyet Raporları 2000–2004

Branşlar itibarıyla prim üretimine bakıldığında, bir önceki yıla göre 2004 yılında tüm branşlarda cari fiyatlarla prim üretiminin arttığı görülmektedir. En yüksek artış %244,6 ile Hukuksal Koruma branşında gerçekleşmiş olup, bunu %133,74 ile Kredi, %63,05 ile Trafik, %54,13 ile Ferdi Kaza, %42,90 ile Tarım, %36,08 ile Kaza, %33,38 ile Nakliyat, %31,77 ile Sağlık %24,36 ile Makine Montaj, %23,29 ile Yangın ve %18,54 ile Hayat branşları izlemiştir.

3.2. TAZMİNAT ÖDEMELERİ

Hasar genel olarak, herhangi bir mala, eşyaya verilen kırılma, dökülme, yıkılma gibi fiziki zararı veya kişinin gerek bedeni, gerekse manevi zararını ifade eder. Sigortacı için ise, her hasar zarar doğuran bir olayı ifade etmeyebilir. Ortaya çıkan hasarın sigortacı için zarar doğuran bir olayı ifade etmesi için söz konusu hasarın herhangi bir sigorta poliçesi kapsamı içinde yani, teminat altına alınmış olması gerekir (Alpay 2001:48).

Sigorta poliçesi kapsamı içinde olan teminatlardan herhangi birinin (rizikonun) gerçekleşmesi sigortacının tazminat ödeme yükümlülüğünü doğurur. Sigorta konusunun ziyayı veya hasarı sigortacı tarafından; hasarın karşılığının para ile ödenmesi, hasarlı sigorta konusunun tamir edilmesi, tamirinin ekonomik olmaması durumunda eşdeğeri ile değiştirilmesi veya yenilenmesi gibi değişik şekillerde tazmin edilmektedir (Alpay 2001:48).

Tazminat sigorta sisteminin en önemli prensibidir ve sigortalının, sigorta edilebilir menfaat ilişkisiyle bağlı olduğu sigorta konusunun ziyayı veya hasarı nedeni ile uğramış olduğu, para ile ölçülebilen kaybının, sigortacı tarafından karşılanarak, hasar meydana gelmeden önceki durumuna getirilmesini ifade eder (Milli Reasürans T.A.Ş 2004:142).

Sigorta sözleşmesi, sigortacıya yükümlülükler getirdiği gibi, mutlak iyi niyet ilkesi gereğince sigortalıya da bazı yükümlülükler getirir. Bu yükümlülüklerden biri de rizikonun gerçekleştiğinin sigortacıya bildirilmesidir. Rizikonun gerçekleşmesi halinde sigortalı, rizikonun gerçekleştiğini haber aldığı tarihten itibaren, beş gün içinde sigortacıya bildirmek zorundadır (Türk Ticaret Kanunu).

Hasar ihbarı olarak bilinen bu bildirim, sigortalının kendisi, temsilcisi veya mücbir sebeplerden dolayı herhangi biri tarafından sigorta şirketine, acenteye veya müşteri temsilcisine yazılı ve sözlü olarak yapılabilir. (Alpay 2001:48; Türk Ticaret Kanunu).

Hasar ihbarının süresi, sigorta genel şartlarında sigortalının lehine olmak üzere, beş günden daha uzun bir süre olarak belirlenmiş olabilir. İhbar süresi örneğin,

- i) Zorunlu Deprem Sigortalarında sigortalının rizikonun gerçekleştiğini öğrendiği tarihten itibaren *on beş gün* (Zorunlu Deprem Sigortası Genel Şartları 2000),

- ii) Sağlık Sigortalarında sigortalının rizikonun gerçekleştiğini öğrendiği veya her halükarda haber vermeye muktedir olduğu tarihten itibaren *sekiz gün* (Sağlık Sigortası Genel Şartları 1990),
- iii) Zorunlu Karayolu Taşımacılık Mali Sorumluluk ve Karayolu Yolcu Taşımacılığı Zorunlu Koltuk Ferdi Kaza Sigortalarında sigortalının rizikonun gerçekleştiğini öğrendiği tarihten itibaren *otuz gün*, olay yurtdışında meydana gelmişse *altmış gün* (Zorunlu Karayolu Taşımacılık Mali Sorumluluk Sigortası Genel Şartları 2004; Karayolu Yolcu Taşımacılığı Zorunlu Koltuk Ferdi Kaza Sigortası Genel Şartları 2004),
- iv) Emtia Nakliyat Sigortalarında ise umumi avarya garame payları için dispeçin tanzimi tarihinden itibaren bir sene, bütün diğer hallerde, geminin hareket tarihinden itibaren *iki senedir* (Emtia Nakliyat Sigortası Genel Şartları 1953).

Sigorta Eksperleri Yönetmeliği'ne (11.05.1992 tarih ve 21225 sayılı Resmi Gazete) göre sigortaya konu edilen rizikoların gerçekleşmesi sonucunda ortaya çıkan kayıp ve hasarların miktarının, nedenlerinin ve niteliklerinin tespiti sigorta eksperleri tarafından yapılır.

Yine, aynı yönetmelik hükümlerine göre eksper, sigorta şirketinin veya sigortalının yazılı veya sözlü başvurusuna dayanarak görevine başlar ve durumu karşı tarafa bildirir. Ekspertiz ücretinin miktarı, eksperle kendini tayin eden taraf arasında anlaşma ile kararlaştırılır ve ödenir.

Ülkemizde 2000–2004 yılları arasında faaliyet gösteren sigorta şirketlerince ödenen tazminatlar aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 13: Tazminat Ödemeleri (Milyar TL)

YILLAR	TOPLAM TAZMİNAT ÖDEMESİ	TOPLAM İÇİNDEKİ PAYI (%)
2000	1.010.483	100.00
Hayat	240.682	23.82
Hayat Dışı	769.801	76.18
2001	1.503.820	100.00
Hayat	449.516	29.89
Hayat Dışı	1.054.304	70.11
2002	2.219.675	100.00
Hayat	532.769	24.00
Hayat Dışı	1.686.906	76.00
2003	2.675.471	100.00
Hayat	629.185	23.52
Hayat Dışı	2.046.286	76.48
2004	3.813.873	100.00
Hayat	894.942	23.47
Hayat Dışı	2.918.581	76.53

Kaynak: Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği Faaliyet Raporları 2000–2004

Sigorta şirketlerinin tazminat ödemeleri 2000–2004 yılları arasında sürekli olarak artmıştır. 2004 yılı sonu itibarıyla tazminat ödemeleri cari fiyatlarla bir önceki yıla göre %42.55 oranında artarak 3.813.873 milyar lira olarak gerçekleşmiştir.

Toplam tazminat ödemeleri içinde hayat ve hayat dışı sigortalardaki tazminat ödemeleri ayrı ayrı ele alındığında ise, prim üretimine paralel olarak yıllar itibarıyla hayat sigortaları tazminat ödemelerinin hayat dışı sigortalar tazminat ödemelerine nazaran daha az olduğu görülmektedir.

2004 yılı sonu itibarıyla hayat sigortalılarının toplam tazminat ödemeleri içindeki payı %23.47, hayat dışı sigortalıların ise %76.53'dür.

Hayat dışı sigortalarda sigorta şirketlerinin branşlara göre 2000–2004 yıllarına ait tazminat ödemeleri aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 14: Branşlara Göre Tazminat Ödemeleri (Milyar TL)

Branşlar	2000	2001	2002	2003	2004
Yangın	149.172	170.458	257.903	258.732	375.305
Nakliyat	30.945	39.103	59.108	90.417	90.439
Kaza	425.683	599.420	869.043	875.427	1.293.339
Makine-Montaj	35.912	54.512	224.933	130.517	113.127
Tarım	2.759	3.352	6.474	11.682	16.931
Hukuksal Koruma	–	1	6	9	3.510
Sağlık	121.823	180.408	259.152	353.626	517.098
Ferdi Kaza	3.507	6.736	9.890	15.857	19.099
Kredi	–	314	397	36	424
Trafik	–	–	–	309.983	489.930
Hayat Dışı Toplam	769.801	1.054.304	1.686.906	2.046.286	2.918.581
Hayat	240.682	449.516	532.769	629.185	894.942
Genel Toplam	1.010.483	1.503.820	2.219.675	2.675.471	3.813.873

Kaynak: Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği Faaliyet Raporları 2000–2004

Branşlar itibarıyla tazminat ödemelerine bakıldığında, bir önceki yıla göre 2004 yılında Makine Montaj branşı hariç diğer branşlarda cari fiyatlarla tazminat ödemelerinin arttığı görülmektedir. En yüksek artış %38 900,00 ile Hukuksal Koruma branşında gerçekleşmiş olup, bunu %1 077,78 ile Kredi, %57,96 ile Trafik, %47,74 ile Kaza, %46,12 ile Sağlık, %45,06 ile Yangın, %44,93 ile Tarım, %40,94 ile Hayat, %20,45 ile Ferdi Kaza ve %0,02 ile Nakliyat branşları izlemiştir. Makine Montaj branşında ise %13,32 oranında azalış gerçekleşmiştir.

3.3. KÂR/ZARAR

Kâr veya zarar, sigorta şirketleri de dâhil, herhangi bir şirketin dönem sonunda ulaştığı faaliyet sonucudur. En basit tanımla, gelirlerle giderler arasındaki olumlu fark, öz kaynaklarda artış anlamına gelen, kâr'ı, olumsuz fark ise, öz kaynaklarda azalış anlamına gelen, zarar'ı ifade eder (Çankaya 1994:27).

Sigorta sektöründe, sigortacılık faaliyetleri sonucu ulaşılan kâr/zarar ile bu faaliyetler sonrası ortaya çıkan fonların çeşitli mali varlıklarla değerlendirilmesi sonucu ulaşılan kâr/zarar, teknik ve mali kâr/zarar olarak ifade edilmektedir.

Teknik kâr/zarar, sigorta şirketlerinin sigortacılık faaliyetleri sonucu, mali kâr/zarar ise sigorta şirketlerinin faaliyet sonrası ortaya çıkan fonlarının çeşitli mali varlıklarla değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Sektörde yapılan bu ayırım ile sigorta şirketlerinin faaliyet sonuçlarının daha iyi açıklanması, sigortacılık faaliyetleri ile bu faaliyetler dışında yapılan iş ve işlemlerin daha iyi analiz edilmesi sağlanmış olmaktadır. Ayrıca sigorta şirketleri tarafından hazırlanan kâr/zarar tablolarında branşlar bazında teknik kâr/zarar sonuçları ayrı ayrı gösterilmekte ve böylece hangi branş ya da branşlarda teknik kâr/zararın daha çok veya az olduğu rahatlıkla takip edilebilmektedir (Koçak 2000:311).

Sigorta sektöründe kâr/zarar, teknik ve mali kâr/zarar olmak üzere iki gruba ayrılmış olduğundan dönem kârı/zararı bu iki sonucun toplamı olacaktır.

3.3.1. TEKNİK KÂR / ZARAR

Sigorta şirketlerinin, sigortacılık faaliyetleri sonucu elde ettikleri gelirler teknik gelirler, giderler ise teknik giderler olarak ifade edilmektedir. Teknik gelirler ile teknik giderler arasındaki olumlu fark teknik kârı, olumsuz fark ise teknik zararı ifade etmektedir.

Teknik gelirler; devreden teknik karşılıklar, alınan primler, alınan komisyonlar, ödenen tazminatta reasürörler payı, teknik karşılıklarda reasürörler payı ve diğer gelirlerden oluşmaktadır. Ülkemizde faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin 2000–2004 yıllarına ait teknik gelirleri aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 15: Sigorta Şirketlerinin Teknik Gelirleri (Milyar TL)

	2000	2001	2002	2003	2004
Devreden Teknik Karşılıklar	1.302.309	1.763.395	2.847.328	3.803.011	5.418.929
Alınan Primler	1.790.739	2.504.862	3.718.522	5.088.125	6.785.792
Alınan Komisyonlar	147.468	192.670	303.117	351.920	418.460
Ödenen Tazm. Reas. Payı	361.646	438.020	743.752	764.140	976.684
Teknik Karş. Reas. Payı	386.721	755.937	779.455	1.012.582	1.151.047
Diğer Gelirler	324.189	685.236	799.103	824.549	838.863
Teknik Gelirler Toplamı	4.313.072	6.340.120	9.191.277	11.844.327	15.589.775

Kaynak: Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği Faaliyet Raporları 2000–2004

2004 yılı sonu itibarıyla sigorta şirketlerinin toplam teknik gelirleri cari fiyatlarla bir önceki yıla göre %31.62 oranında artarak 15.589.775 milyar liraya yükselmiştir.

Teknik giderler ise; devreden teknik karşılıklarda reasürörler payı, reasürörlere devredilen primler, ödenen komisyonlar, ödenen tazminatlar, teknik karşılıklar ve diğer giderlerden oluşmaktadır. Ülkemizde faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin 2000–2004 yıllarına ait teknik giderleri aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 16: Sigorta Şirketlerinin Teknik Giderleri (Milyar TL)

	2000	2001	2002	2003	2004
Devr. Teknik Karşılıklarda					
Reasürörler Payı	340.203	37.607	747.513	774.039	998.176
Reasürörlere Devr. Primler	589.451	909.688	1.406.879	1.743.602	2.106.772
Ödenen Komisyonlar	229.583	294.428	461.275	617.315	840.541
Ödenen Tazminatlar	1.010.483	1.503.820	2.219.675	2.675.471	3.813.872
Teknik Karşılıklar	1.801.950	2.914.897	3.851.285	5.554.370	7.077.965
Diğer Giderler	60.792	58.452	60.791	87.565	92.666
Teknik Giderler Toplamı	4.032.462	6.051.892	8.747.418	11.452.362	14.929.992

Kaynak: Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği Faaliyet Raporları 2000–2004

2004 yılı sonu itibarıyla sigorta şirketlerinin toplam teknik giderleri cari fiyatlarla bir önceki yıla göre %30.37 oranında artarak 14.929.992 milyar liraya yükselmiştir.

Ülkemizde faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin 2000–2004 yıllarına ait toplam teknik kâr/zararları (Tablo 17) ile toplam teknik kâr/zarar içinde hayat ve hayat dışı sigortalardan payları (Tablo 18) aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 17: Sigorta Şirketlerinin Toplam Teknik Kâr/Zararları (Milyar TL)

	2000	2001	2002	2003	2004
Teknik Gelirler Toplamı	4.313.072	6.340.120	9.191.277	11.844.327	15.589.775
Teknik Giderler Toplamı	4.032.462	6.051.892	8.747.418	11.452.362	14.929.992
Teknik Kâr (Zarar)	280.610	288.228	443.859	391.965	659.783

Kaynak: Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği Faaliyet Raporları 2000–2004

Tablo 18: Hayat ve Hayat Dışı Sigortalarda Teknik Kâr/Zarar (Milyar TL)

YILLAR	TEKNİK KAR/ZARAR	TOPLAM İÇİNDEKİ PAYI (%)
2000	280.610	100.00
Hayat	69.891	24.91
Hayat Dışı	210.719	75.09
2001	288.228	100.00
Hayat	81.030	28.11
Hayat Dışı	207.198	71.89
2002	443.859	100.00
Hayat	142.076	32.01
Hayat Dışı	301.783	67.99
2003	391.965	100.00
Hayat	201.846	51.50
Hayat Dışı	190.119	48.50
2004	659.783	100.00
Hayat	241.690	36.63
Hayat Dışı	418.093	63.37

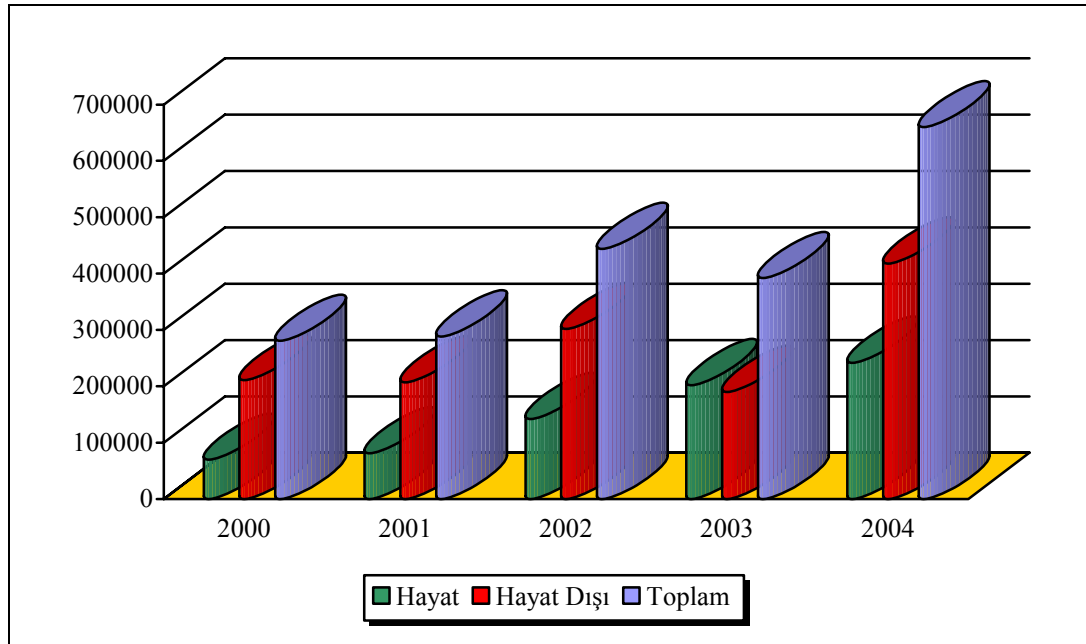
Kaynak: Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği Faaliyet Raporları 2000–2004

Sigorta şirketlerinin teknik kârları 2000–2004 yılları arasında sürekli olarak artmıştır. 2004 yılı sonu itibarıyla sigorta şirketlerinin teknik kârları cari fiyatlarla bir önceki yıla göre %45,37 oranında artarak 659 783 milyar liraya yükselmiştir.

Ülkemizde 2000–2004 yılları arasında faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin toplam teknik kâr/zararları içinde hayat ve hayat dışı sigortaların teknik kâr/zararları ayrı ayrı ele alındığında, 2003 yılı hariç hayat sigortaları teknik kâr/zararlarının hayat dışı sigortalar teknik kâr/zararlarına nazaran daha az olduğu görülmektedir.

2004 yılı sonu itibarıyla hayat sigortalarının toplam teknik kâr/zarar içindeki payı %36.63, hayat dışı sigortaların ise %63.37'dir.

Grafik 2: Hayat ve Hayat Dışı Sigortalarda Teknik Kâr/Zarar (Milyar TL)

Kaynak: Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği Faaliyet Raporları 2000–2004

Hayat dışı sigortalarda sigorta şirketlerinin branşlara göre 2000–2004 yıllarına ait teknik kâr/zararları aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 19: Branşlara Göre Teknik Kâr / Zarar (Milyar TL)

Branşlar	2000	2001	2002	2003	2004
Yangın	44.789	21.164	59.254	42.384	88.725
Nakliyat	20.132	30.312	47.098	61.869	68.475
Kaza	90.919	84.805	90.206	(70.823)	44.643
Makine-Montaj	14.186	18.244	17.959	22.837	34.153
Tarım	1.355	873	1.840	2.006	1.217
Hukuksal Koruma	934	1.584	1.961	2.764	8.219
Sağlık	23.009	26.830	51.458	26.913	40.314
Ferdi Kaza	15.392	23.366	31.991	43.341	65.855
Kredi	4	20	16	49	183
Trafik	–	–	–	58.779	66.309
Hayat Dışı Toplam	210.719	207.198	301.783	190.119	418.093
Hayat	69.891	81.030	142.076	201.846	241.690
Genel Toplam	280.610	288.228	443.859	391.965	659.783

Kaynak: Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği Faaliyet Raporları 2000–2004

Branşlar itibarıyla teknik kâr/zararlara bakıldığında, bir önceki yıla göre 2004 yılında Tarım branşı hariç diğer branşlarda cari fiyatlarla teknik kârların arttığı görülmektedir.

En yüksek artış %273,47 ile Kredi branşında gerçekleşmiş olup, bunu %194,10 ile Hukuksal Koruma, %163,03 ile Kaza, %109,34 ile Yangın, %51,95 ile Ferdi Kaza, %49,79 ile Sağlık, %49,55 ile Makine Montaj, %19,74 ile Hayat, %12,81 ile Trafik ve %10,68 ile Nakliyat branşları izlemiştir. Tarım branşında ise %39,33 oranında azalış gerçekleşmiştir. 2004 yılı sonu itibarıyla hayat dışı branşların teknik kâr (zarar) içindeki payı %63,37 hayat branşının ise %36,63'dür.

2004 yılı sonu itibarıyla hayat dışı sigortalarda branşların prim üretimleri, tazminat ödemeleri, teknik kâr/zararları ve toplam içindeki payları Tablo 20'de gösterilmiştir.

Tablo 20: Hayat Dışı Branşların Prim Üretimleri, Tazminat Ödemeleri, Teknik Kârları ve Toplam İçindeki Payları (31.12.2004)
(Milyar TL)

BRANŞLAR	PRİM ÜRETİMİ	%	BRANŞLAR	TAZMİNAT ÖDEMELERİ	%	BRANŞLAR	TEKNİK KÂRLAR	%
Kaza	1.998.986	35.94	Kaza	1.293.339	44.31	Yangın	88.725	21.22
Yangın	1.067.121	19.19	Sağlık	517.098	17.72	Nakliyat	68.475	16.38
Trafik	1.052.423	18.92	Trafik	489.930	16.79	Trafik	66.309	15.86
Sağlık	682.014	12.26	Yangın	375.305	12.86	Ferdi Kaza	65.855	15.75
Makine-Montaj	275.452	4.95	Makine-Montaj	113.127	3.88	Kaza	44.643	10.68
Nakliyat	268.596	4.83	Nakliyat	90.439	3.10	Sağlık	40.314	9.64
Ferdi Kaza	166.223	2.99	Ferdi Kaza	19.099	0.65	Makine-Montaj	34.153	8.17
Tarım	29.417	0.53	Tarım	16.931	0.58	Hukuksal Koruma	8.219	1.97
Hukuksal Koruma	18.934	0.34	Hukuksal Koruma	3.510	0.12	Tarım	1.217	0.29
Kredi	2.681	0.05	Kredi	424	0.01	Kredi	183	0.04
Hayat Dışı Toplam	5.561.847	100.00	Hayat Dışı Toplam	2.918.581	100.00	Hayat Dışı Toplam	418.093	100.00

Kaynak: Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği 2004

Prim üretiminde %35,94 ile Kaza branşı ilk sırayı almakta, bunu %19,19 ile Yangın, %18,92 ile Trafik, %12,26 ile Sağlık, %4,95 ile Makine Montaj, %4,83 ile Nakliyat, %2,99 ile Ferdi Kaza, %0,53 ile Tarım, %0,34 ile Hukuksal Koruma ve %0,05 ile Kredi branşları izlemektedir.

Tazminat ödemelerinde de Kaza branşı %44,31 ile ilk sıradadır. Kaza branşını %17,72 ile Sağlık, %16,79 ile Trafik, %12,86 ile Yangın, %3,88 ile Makine Montaj, %3,10 ile Nakliyat, %0,65 ile Ferdi Kaza, %0,58 ile Tarım, %0,12 ile Hukuksal Koruma ve %0,01 ile Kredi branşları izlemektedir.

Teknik kârlarda ise ilk sırayı %21,22 ile Yangın branşı almakta, bunu %16,38 ile Nakliyat, %15,86 ile Trafik, %15,75 ile Ferdi Kaza, %10,68 ile Kaza, %9,64 ile Sağlık, %8,17 ile Makine Montaj, %1,97 ile Hukuksal Koruma %0,29 ile Tarım ve %0,04 ile Kredi branşları izlemektedir.

3.3.2. MALİ KAR / ZARAR

Genel anlamda mali kâr/zarar, ticari faaliyetler sonucu ortaya çıkan ticari kâr/zarardan hareketle mükellefler tarafından, vergi kanunları dikkate alınarak, hesaplanan tutardır. Yapılan hesaplama sonucu ulaşılan tutar kâr ise bu kâr verginin matrahını oluşturmakta ve mali kâr ya da yasal deyimıyla “Safi Kurum Kazancı” olarak ifade edilmektedir. Yapılan hesaplama sonucu ulaşılan tutar zarar ise bu zarar mali zarar olarak tanımlanmaktadır (Çankaya 1994:114).

Ancak, sigorta sektöründe, daha önce de değinildiği gibi, mali kâr/zarar kavramı farklı bir anlam ifade etmektedir.

Sigorta şirketlerinin yatırımları sonucu finansal piyasalardan elde ettikleri kâr veya uğradıkları zarar mali kâr/zarar olarak ifade edilmektedir. Bir başka deyişle sigorta sektöründe mali kâr/zarar, sigorta şirketlerinin faaliyet sonrası ortaya çıkan

fonlarının çeşitli mali varlıklarla değerlendirilmesi ile ulaşılan sonucu ifade etmek tedir (Ünal 1994:55).

Mali gelirler; faiz gelirleri, kâr payı gelirleri, satış kârları, kira gelirleri, zorunlu deprem sigortası komisyon gelirleri, kambiyo kârları ve diğer gelirlerdir.

Mali giderler ise, personel giderleri, genel idare giderleri, faiz giderleri, satış zararları, vergi ve diğer yükümlülükler, kambiyo zararları, amortisman giderleri, karşılık giderleri, zorunlu deprem sigortası komisyon giderleri ve diğer giderlerdir.

Ülkemizde 2000–2004 yılları arasında faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin mali gelirleri aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 21: Sigorta Şirketlerinin Mali Gelirleri (Milyar TL)

	2000	2001	2002	2003	2004
Faiz Gelirleri	266.248	450.305	465.895	549.064	489.295
Kâr Payı Gelirleri	51.768	50.475	40.200	76.500	84.813
Satış Kârları	23.890	51.700	43.029	90.733	107.341
Kira Gelirleri	3.287	5.071	5.880	7.228	6.557
Zorunlu Deprem Sig.Kom.Gel.	434	7.139	9.704	12.931	18.765
Kambiyo Kârları	17.446	169.864	149.852	80.987	87.787
Diğer Gelirler	13.495	32.460	35.997	41.595	44.454
Mali Gelirler Toplamı	376.568	767.014	750.557	858.498	839.012

Kaynak: Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği Faaliyet Raporları 2000–2004

2004 yılı sonu itibarıyla sigorta şirketlerinin toplam mali gelirleri cari fiyatlarla bir önceki yıla göre %2.27 oranında azalarak 839 012 milyar liraya düşmüştür.

Ülkemizde 2000–2004 yılları arasında faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin mali giderleri aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 22: Sigorta Şirketlerinin Mali Giderleri (Milyar TL)

	2000	2001	2002	2003	2004
Personel Giderleri	124.518	164.878	233.041	309.429	404.673
Genel İdare Giderleri	100.008	162.940	225.222	263.891	300.977
Faiz Giderleri	70.354	15.084	8.395	8.466	6.067
Satış Zararları	5.692	7.302	4.421	6.256	7.626
Vergi ve Diğer Yükümlülükler	94.188	177.829	174.788	149.703	137.933
Kambiyo Zararları	15.714	117.669	116.433	96.857	95.234
Amortisman Giderleri	12.561	20.232	29.971	37.930	49.014
Karşılık Giderleri	58.009	70.519	90.135	73.476	64.420
Zorunlu Deprem Sig.Kom.Gid.	223	3.704	5.279	7.056	11.328
Diğer Giderler	6.869	11.609	20.197	23.931	44.153
Mali Giderler Toplamı	488.136	751.766	907.882	976.995	1.124.425

Kaynak: Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği Faaliyet Raporları 2000–2004

2004 yılı sonu itibarıyla sigorta şirketlerinin toplam mali giderleri cari fiyatlarla bir önceki yıla göre %15,09 oranında artarak 1.124.425 milyar liraya yükselmiştir.

Mali gelirler ile mali giderler arasındaki olumlu fark mali kârı, olumsuz fark ise mali zararı ifade etmektedir.

Tablo 23: Sigorta Şirketlerinin Mali Kâr / Zararları (Milyar TL)

	2000	2001	2002	2003	2004
Mali Gelirler Toplamı	376.568	767.014	750.557	858.498	839.012
Mali Giderler Toplamı	488.136	751.766	907.882	976.995	1.124.425
Mali Kâr (Zarar)	(111.568)	15.248	(157.325)	(118.497)	(285.413)

Kaynak: Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği Faaliyet Raporları 2000–2004

2004 yılı sonu itibarıyla sigorta şirketlerinin mali zararları cari fiyatlarla bir önceki yıla göre %140,86 oranında artarak 285 413 milyar liraya yükselmiştir.

Ülkemizde faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin 2000–2004 yıllarına ait toplam mali kâr/zarar içinde hayat ve hayat dışı sigortaların payları aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 24: Hayat ve Hayat Dışı Sigortalarda Mali Kâr/Zarar (Milyar TL)

YILLAR	MALİ KAR/ZARAR	TOPLAM İÇİNDEKİ PAYI (%)
2000	(111.568)	100.00
Hayat	(46.761)	41.91
Hayat Dışı	(64.807)	58.09
2001	15.248	100.00
Hayat	308	2.02
Hayat Dışı	14.940	97.98
2002	(157.325)	100.00
Hayat	(63.128)	40.13
Hayat Dışı	(94.197)	59.87
2003	(118.497)	100.00
Hayat	(84.422)	71.24
Hayat Dışı	(34.075)	28.76
2004	(285.413)	100.00
Hayat	(158.168)	55.42
Hayat Dışı	(127.245)	44.58

Kaynak: Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği Faaliyet Raporları 2000–2004

Teknik ve mali kârın (zararın) toplamı sigorta şirketlerinin dönem kârını (zararını) gösterir.

Ülkemizde 2000–2004 yılları arasında faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin dönem kâr zararları aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 25: Sigorta Şirketlerinin Dönem Kâr / Zararları (Milyar TL)

	2000	2001	2002	2003	2004
Teknik Kâr (Zarar)	280.610	288.228	443.859	391.965	659.783
Mali Kâr (Zarar)	(111.568)	15.248	(157.325)	(118.497)	(285.413)
Dönem Kârı (Zararı)	169.042	303.476	286.534	273.468	374.370

Kaynak: Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği Faaliyet Raporları 2000–2004

2004 yılı sonu itibarıyla sigorta şirketlerinin dönem kârları cari fiyatlarla bir önceki yıla göre %36.90 oranında artarak 374.370 milyar liraya yükselmiştir.

4. SİGORTA ŞİRKETLERİNDE MALİ YETERLİLİK

Sigortalılar veya sigorta ettirenler, teminat altına aldıkları olası rizikoların gerçekleşmesi sonucu oluşan tazminatlarının karşılanması için bugünden gelirlerinin bir bölümünü prim olarak sigorta şirketlerine vermektedirler. Rizikonun gerçekleşmesi halinde ise sigorta şirketlerinden güvence satın alanlar, doğal hakları olarak, hasar bedellerinin tazmin edilmesini beklemektedirler.

Sigorta şirketlerinden beklenen, özellikle sigortalılar veya sigorta ettirenlerden tazminata hak kazananlara karşı yükümlülüklerini yerine getirmede belli bir ödeme gücüne (mali yeterliliğe) sahip olmalarıdır. Bu nedenle bir sigorta şirketi başlıca iki temel konuda güvence sağlamalıdır. Bunlar:

- i) Mali kapasitenin yeterli olması (Ödeme Gücü, Yükümlülük Karşılama Yeterliliği (Solvency), Finansal Yeterlilik, Solvabilite) ve
- ii) Şirketin üstlendiği sorumlulukları karşılamaya istekli olmasıdır (Swiss Re 1995:2; Kahya 2001:150).

Mali yeterlilik bir sigorta şirketinin varlık ve borçları arasındaki olumlu fark ya da bir başka deyişle öz kaynaklarının tümü olarak tanımlanabilir (Müler ve Trakes 1998:2).

Herhangi bir şirketin yükümlülüklerini karşılamaya yetecek kadar aktifinin bulunması, bir başka deyişle, varlık toplamının yabancı kaynaklar toplamından fazla olması durumunda mali yeterliliği olduğu kabul edilmektedir. Ancak sigorta sektöründe bu kural tek başına bir anlam ifade etmemektedir. Belli bir zaman dilimi dikate alındığında, sigorta şirketinin yükümlülüklerinin sadece bir kısmı kesin olarak bilinebilir (Cummins ve Derrig 1988:50). Ayrıca, söz konusu yükümlülükler henüz ortadan kalkmadan, bunlara her geçen gün yenileri de eklenerek gelecek yıllara aksedebilir (Yanık 2001:46).

Sigortacılık temelde bir risk işi olduğu için, önceden öngörülemeyen risklerin ortaya çıkması durumunda şirketlerin kaynakları yükümlülüklerini karşılamada yetersiz kalabilmektedir. İşte bu nedenle, poliçe sahiplerinin menfaatlerini korumak amacıyla, sigorta şirketlerinin mali yapılarının yeterince güçlü olması gerekmektedir (Acar 2005:1).

Sigorta sektöründe mali yeterlilik düzenlemeleri geniş anlamda, yükümlülük karşılama yeterliliği, teknik karşılıklar, mali analiz rasyoları, konservasyon oranları gibi çeşitli kontrol mekanizmalarını kapsamaktadır (Arslan 2003:1). Sigorta sektöründe mali yeterliliğe ilişkin düzenlemelerin amacı, şirketin elinde poliçe olan sigortalılarına karşı mali yükümlülüklerini yerine getirememeye riskini en aza indirmektir (Carter 1996:5).

Sigorta şirketlerinin yüksek hasar düzeyleri veya olumsuz yatırım sonuçları gibi öngörülemeyen risklere karşı bir güvenlik eşiği olarak şirket bünyesinde tutması gereken asgari sermaye olarak tanımlanan yükümlülük karşılama yeterliliği (Arslan 2003:11) sigorta şirketlerinin sigortalılara karşı olan yükümlülüklerini karşılayıp karşılamayacaklarına dair işletme hesapları ve olası değişimler hakkında bilgi sunan bir uygulamadır ve bu uygulamayla, şirketlerin belli bir anda borçlarını karşılamaya yeterli olup olmadığı ölçülmektedir (Yanık 2001:129).

Bir sigorta şirketinin mali yeterlilik içinde bulunması diğer bir ifadeyle ödeme gücünün (yükümlülük karşılama yeterliliği) var olması, hasar tazminatlarını ve giderlerini ödeyebilecek durumda olması anlamına gelir. Mali açıdan yetersiz olması hali ise, hasarların ödenebilmesi için gerekli aktiflerinin yetersiz (borca batık) veya zamanında paraya çevrilemez (likitide eksikliği) durumunda olmasının sonucudur. Başka bir ifadeyle sigorta şirketlerinin mali gücü veya yeterliliği, yüklenimlerini karşılayabilecek ölçüde teknik karşılıklarının ve yeterli sermaye güvencesinin bulunup bulunmadığına bağlıdır (Swiss Re 1995:2).

Sigorta şirketlerinin ödeme güçleri (yükümlülük karşılama yeterliliği) önceleri, sigorta faaliyetleri açısından değerlendirilmekte ve hasar ödemelerinin prim gelirleri ni aşmaması gerektiğine inanılırdı. Eğer hasar ödemeleri prim gelirleri aşarsa bir enkaz yaratılırdı. Bu durum Enkaz Teorisi (Ruin Theory) olarak isimlendirilmiştir (Kahya 2001:153).

Daha sonraları sigorta şirketlerinin ödeme güçlerinin sigorta portföylerinden çok, yatırım portföylerinin performansına dayandığı düşünülmeye başlanmıştır. Günümüzde ise, sigorta şirketlerinin ödeme güçlerinin sadece sigorta ya da yatırım portföylerine dayanmadığı, şirketlerin bütün faaliyetlerine dayanan bir olgu olduğu fikri yaygınlaşmış ve kabul görmüştür (Kahya 2001:153).

Uygun bir şekilde belirlenmiş yükümlülük karşılama yeterliliği sigorta sektörü için hayati önem taşımaktadır. Bu aynı zamanda sigorta sektörüne olan kamuoyu güveninin sürdürülmesi açısından da zorunludur. Bu nedenle birçok ülkede sigorta şirketlerinin yükümlülük karşılama yeterliliği konusunda özel şartlar getirilmiştir. Bu şartların yerine getirilmesi kamu denetimi yoluyla kontrol edilmektedir. Son birkaç yıldır aralarında belirli bir uyum sağlanmasına rağmen, bu şartlar bir ülkeden diğerine farklılık göstermektedir (Savaşçı 1998:82).

Aşağıda Avrupa Birliği'nde ve ülkemizdeki yükümlülük karşılama yeterliliğine ilişkin düzenlemeler ele alınmıştır.

4.1. AVRUPA BİRLİĞİ VE AVRUPA BİRLİĞİ'NDE YÜKÜMLÜLÜK KARŞILAMA YETERLİLİĞİ DÜZENLEMELERİ

Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) (European Economic Community EEC), Avrupa Topluluğu (AT) (European Community EC) bugünse Avrupa Birliği (AB) (European Union EU), II. Dünya Savaşı'nın ardından büyük bir yıkıma uğrayan Avrupa'da, barışın ve bölgesel istikrarın yeniden sağlanması ve ekonominin yeniden yapılanması amacıyla oluşturulan bir ülkeler topluluğudur (Dura ve Atik 2003:34).

Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kuran antlaşma, Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg tarafından 25 Mart 1957 tarihinde Roma'da imzalanmıştır ve bu kentin adıyla anılmaktadır. Antlaşmaya göre, üye ülkelerin toplam ekonomik kaynakları içinde mal, insan, hizmet ve sermayenin serbestçe dolaştığı ve dış ticaret, tarım gibi konularda izlenecek ortak bir politikanın ulusal politikaların yerini alacağı bir ortak pazar içinde toplanması öngörülmektedir (Uygar 1993:20).

Temelleri, 6 ülke tarafından, Roma Antlaşması ile atılan Avrupa Birliği, 1973 yılında İngiltere, İrlanda ve Danimarka'yı içine alan ilk genişleme süreciyle 9 üyeli hale gelmiş, bunu 1981 yılında Yunanistan'ın, 1986 yılında İspanya ve Portekiz'in, 1995 yılında ise Avusturya, İsveç ve Finlandiya'nın üyelikleri izlemiştir. Avrupa Birliği'nin beşinci ve bugüne kadarki en büyük genişleme süreci ise 1 Mayıs 2004 tarihinde 10 ülkenin (Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Polonya, Slovakya ve Slovenya) katılımıyla gerçekleşmiş ve Avrupa Birliği'nin üye sayısı 25'e yükselmiştir (Dura ve Atik 2003:34).

Avrupa Birliği günümüzde beş kurum tarafından yönetilmektedir. Bu kurumlardan Avrupa Komisyonu temel yürütme organı, Avrupa Birliği Konseyi (eski adıyla Bakanlar Konseyi) temel yasama ve karar organı, Avrupa Parlamentosu yasama ve başlıca denetim organı, Avrupa Adalet Divanı temel yargı organı, Avrupa Birliği Sayıştayını mali denetleme organıdır (Dura ve Atik 2003:160).

Finansal hizmetler alanında Avrupa Birliği'nin temel önceliklerinden biri sigortacılık sektöründe bir tek pazar yaratmak olmuştur. Kurucu Antlaşmalar uyarınca sigorta alanındaki tek pazar iç sınırların bulunmadığı bir alandır. Sigorta alanında tek pazarın gerçekleştirilmesi süreci, 1961 yılında ulusal hukuk kurallarının yaklaştırılması amacını taşıyan hizmetlerin serbest dolaşımına ilişkin Genel Programın kabulüyle başlamıştır. 1 Temmuz 1994 tarihinden itibaren Avrupa Birliği sigorta piyasaları (1 Mayıs 2004 tarihi itibarı ile üyelikleri gerçekleşen 10 yeni ülke de dâhil olmak üzere) ile Avrupa Ekonomik Alanı altında Lihtenştayn, Norveç ve İzlanda geniş ve tek bir sigorta pazarı oluşturmuşlardır. Sürecin 40 yıldan fazla zamana yayılması,

Üye Devletlerdeki düzenlemelerin kapsam ve yapılarına ilişkin farklılıklardan kaynaklanmaktadır (Özşar 2005:19).

Avrupa Sigortacılık Tek Pazarı'nın kurulabilmesi için kırk yıldır yürütülen çalışmalar, teknik anlamda, iki farklı sigortacılık kültürü arasında yakınlaşmanın sağlanması gayretleri olarak özetlenebilir. İngiltere ve Hollanda'nın benimsediği daha rekabet yanlısı, daha az devlet müdahalesi öngören "Denizcilik Sigortası Geleneği - Anglo Sakson Model" ile Fransa, Almanya ve Avusturya'nın benimsediği devletin rolünün önemli olduğu, hatta yükümlülük karşılama yeterliliği, asgari sermaye, garanti fonu, teknik rezervler ve yatırım portföyleri gibi işletmelerin mali yapılarına ilişkin hususların ötesinde prim tarifeleri ile sigorta poliçesi ve şartlarının dahi devlet onayı gerektirdiği, rekabeti göz ardı ederek sigortalı güvenliğini temel amaç olarak belirleyen "Alp Stili Sigortacılık Geleneği - Kontinental Model" arasında bu yakınlaşmanın sağlanması kolay olmamıştır (Atalay 2004:28).

Üye devletlerce ulusal bazda farklı çerçevelerde düzenlenmiş olan hayat ve hayat dışı sigortalara ilişkin Avrupa Birliği mevzuatının oluşturulmasına yönelik olmak üzere, Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Birliği Konseyi tarafından çeşitli Direktifler yayımlanmaktadır¹. Söz konusu Direktifler, üye devletlerin iç hukuklarına aktarmaları gereken önlemlerin belirlendiği Avrupa Birliği Resmi Gazetesi'nde yayımlanan yasal metinlerdir.

Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Birliği Konseyi tarafından, hayat dışı ve hayat sigortası alanlarında yayımlanan Direktiflerin yanı sıra muhasebe, mali tablolar ve denetim, yükümlülük karşılama yeterliliği, istatistikler, tasfiye ve yeniden yapılanma, sigorta aracıları, reasürans, ek denetim, elektronik ticaret, motorlu taşıtlar mali sorumluluk sigortaları ve sigorta grupları gibi alanları düzenleyen pek çok Direktif bulunmaktadır (www.europa.eu.int/comm/internal_market/insurance [16.12.2005]).

¹ Sigortacılık sektörüne ilişkin tüm Direktiflerin tam metni için bkz. www.europa.eu.int/comm/internal_market/insurance

Sigorta sektörüne yönelik olarak yayımlanan ilk Direktif, hayat dışı sigortacılık faaliyetlerine başlama ve yürütme ile ilgili kanun, tüzük ve idari düzenlemelerin koordinasyonuna ilişkin kuralları içeren 24 Temmuz 1973 tarihli 73/239/EEC sayılı Direktiftir. Söz konusu Direktifte hayat dışı sigortalarda yükümlülük karşılama yeterliliği ile ilgili ilk düzenlemeler de yer almıştır (Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Birliği Konsey Direktifleri 1973).

Hayat sigortası alanındaki ilk düzenleyici Direktif ise, 5 Mart 1979 tarihli 79/267/EEC sayılı Direktiftir. Söz konusu Direktif, hayat sigortacılığı faaliyetlerine başlama ve yürütme ile ilgili kanun, tüzük ve idari düzenlemelerin koordinasyonuna ilişkin kuralları içermektedir. Ayrıca bu Direktifte hayat sigortalarında yükümlülük karşılama yeterliliği ile ilgili ilk düzenlemeler de yer almıştır (Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Birliği Konsey Direktifleri 1979).

Avrupa Birliği mali yeterlilik sisteminin değerlendirilmesi amacıyla 1996 yılında Dr. Müller başkanlığında bir çalışma grubu oluşturmuş ve oluşturulan bu çalışma grubu Nisan 1997 yılında bir rapor (Müller Raporu) hazırlamıştır. Müller Raporu'nda Avrupa Birliği mali yeterlilik sisteminin genel olarak tatmin edici bulunduğunu ancak metodolojide bazı zayıflıkların olduğu ve Riske Dayalı Sermaye'ye (Risk Based Capital) daha yakın bir çalışma gerekliliği belirtilmiştir (Arslan 2003:23).

Bunun üzerine 73/239/EEC ve 79/267/EEC sayılı Direktiflerde yer alan yükümlülük karşılama yeterliliğine ilişkin düzenlemeler, hayat sigortası şirketlerinin yükümlülük karşılama yeterliliğine ilişkin 5 Mart 2002 tarihli 2002/12/EC sayılı Direktifle (Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Birliği Konsey Direktifleri 2002 a) ve hayat dışı sigorta şirketlerinin yükümlülük karşılama yeterliliğine ilişkin 5 Mart 2002 tarihli 2002/13/EC sayılı Direktifle (Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Birliği Konsey Direktifleri 2002 b) tadil edilmiştir.

Mali Yeterlilik I (Solvency I) olarak adlandırılan sistem, bu Direktiflerle 2004 yılı başından itibaren yürürlüğe girmiş olup böylece hayat ve hayat dışı şirketler için yükümlülük karşılama yeterliliği ile ilgili gereklilikler güçlendirilmiştir (Arslan 2003:17).

Ancak hayat sigortası şirketlerinin yükümlülük karşılama yeterliliği ile ilgili 2002/12/EC sayılı Direktif, tüm hayat sigortası direktiflerini tek bir direktifte toplayan 5 Kasım 2002 tarihli 2002/83/EC sayılı Direktifle yürürlükten kaldırılmış ve hayat sigorta şirketlerinin yükümlülük karşılama yeterliliği bu Direktif altında düzenlenmiştir (Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Birliği Konsey Direktifleri 2002 c).

Avrupa mevzuatındaki anlamıyla Yükümlülük Karşılama Yeterliliği (Solvency) bir sigortacının sahip olması gereken gelecekteki yükümlülüklerinden bağımsız varlıklardır (Arslan 2003:15). Mevcut sistemde “Solvency Margin” denen bu kavram, sigorta şirketlerinin bulundurması gereken ek sermayeyi ifade etmektedir (Acar 2005:2).

Bu düzenlemeler çerçevesinde sigorta şirketlerinin Yükümlülük Karşılama Yeterliliği'nin (Solvency Margin), belirlenmesinde Gerekli Yükümlülük Karşılama Yeterliliği (Required Solvency Margin) ve Cari Yükümlülük Karşılama Yeterliliği (Available Solvency Margin) olmak üzere iki parametre önemlidir (Acar 2005:4). Buna göre eğer bir sigorta şirketinin cari yükümlülük karşılama yeterliliği, gerekli yükümlülük karşılama yeterliliğine eşit ise o şirket mali yeterliliğe sahiptir denir (Arslan 2003:15).

Gerekli yükümlülük karşılama yeterliliği bir sigorta şirketinin sigortacılık faaliyeti yapabilmesi için gerekli olan zorunlu sermaye miktarıdır. Hayat branşında teknik karşılıkların, hayat dışı branşlarda ise hem prim hem de hasar esasına göre yapılan hesaplamalar sonucunda elde edilen sonuçların yüksek olanına eşittir (Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Birliği Konsey Direktifleri 2002 b; 2002 c).

Cari yükümlülük karşılama yeterliliği ise sigortacının, genellikle gerekli yükümlülük karşılama yeterliliğini de kapsayacak şekilde, sahip olduğu sermaye unsurlarını ifade eder. Söz konusu sermaye unsurları hayat ve hayat dışı branşlarda ödemiş sermaye, sigorta kapsamındaki sorumluluklara tekabül etmeyen yasal ve serbest yedek akçeler, ödenecek temettünün çıkartılmasından sonra geriye kalan kâr veya zararı içermektedir (Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Birliği Konsey Direktifleri 2002 b; 2002 c).

Avrupa Birliği'nde sigorta şirketlerinin mali bünyelerinin yükümlülüklerini karşılama yeterliliğiyle bağlantılı Garanti Fonu (The Guarantee Fund) uygulamasıdır. Bir sigorta şirketinin bulundurması gereken en düşük sermaye miktarını ifade eden Garanti Fonu, hayat sigortalarında gerekli yükümlülük karşılama yeterliliğinin üçte biridir ve 3 milyon Euro'dan az olamaz (Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Birliği Konsey Direktifleri 2002 c). Hayat dışı sigortalarda gerekli yükümlülük karşılama yeterliliğinin yine üçte biri garanti fonunu oluşturmakta olup bu miktar 2 Milyon Euro'nun altında olamamaktadır (Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Birliği Konsey Direktifleri 2002 b).

Ancak, motorlu taşıt, hava taşıtları sorumluluk sigortası, deniz taşıtları sorumluluk sigortası, genel sorumluluk sigortası ile kredi ve kefalet sigortalarında garanti fonu yine en az 3 Milyon Euro olmak zorundadır. Yeni kurulacak olan sigorta şirketlerinin ruhsat almak için bu şartı yerine getirmesi gerekmektedir (Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Birliği Konsey Direktifleri 2002 b; 2002 c).

1 Ocak 2004 tarihinde yürürlüğe konan yükümlülük karşılama düzenlemeleri Mali Yeterlilik I (Solvency I), Bozkurt'a göre (2004:4), aslında çok daha radikal bir değişiklik öngören ve Avrupa sigorta şirketleri için bir reform niteliğine sahip Mali Yeterlilik II (Solvency II) düzenlemeleri için bir geçiş süreci düzenlemesidir.

Nitekim Avrupa Birliği Komisyonu 2000 yılı başında bir sigorta şirketinin bütün mali durumunun geniş çaplı olarak incelenmesi hakkında Mali Yeterlilik II Projesini (Solvency II Project) başlatmıştır. Mali Yeterlilik Projesi I ile başlayan çalışmanın devamı niteliğinde olan Mali Yeterlilik II Projesi, bankacılık sektörü için düzenlenen Basel II'den esinlenilerek geliştirilmektedir (Arslan 2003:30; Acar 2005:15; Bozkurt 2004:4).

Yeni Basel Sermaye Yeterliliği Uzlaşısı (Basel II), Basel Bankacılık Denetim Komitesi¹ tarafından, 1988 yılında farklı ülkelerde uygulanan sermaye yeterliliği hesaplama yöntemlerini birbirleriyle uyumlu hale getirmek ve bu konuda uluslararası platformda geçerli olacak asgari bir sektör standardı oluşturmak amacıyla hazırlanan ve Basel I olarak adlandırılan Sermaye Yeterliliği Uzlaşısının sermaye yeterliliği ölçümüne ilişkin eksikliklerini ve finansal piyasalarda meydana gelen gelişmeleri dikkate alarak, Haziran 2004'te yayımlanan ve 2007 yılında tüm bankalar ve menkul kıymet şirketleri için uygulanması planlanan standartlar bütünüdür (Bankacılık Düzenleme Denetleme Kurumu 2005:1).

Yeni Basel Sermaye Yeterliliği Uzlaşısı (Basel II) bankaların, Mali Yeterlilik II (Solvency II) ise sigorta şirketlerinin karşı karşıya olduğu riskler için daha uygun bir ihtiyat çerçevesi yaratmayı, şirketlerin bu riskleri daha iyi anlamasını ve yönetmesini amaçlamaktadır. Mali Yeterlilik II Projesinin çalışma alanları; teknik karşılıklar, yatırım riski, aktif pasif yönetimi, reasürans, yükümlülük karşılama yeterliliği ve muhasebe sistemi olarak belirlenmiştir (Acar 2005:15).

Mali Yeterlilik II Projesinde ana amaç, sigortacıların hangi miktarda sermaye tutması gerektiğini belirleyen bir sistem geliştirmektir. Avrupa'da sigorta şirketlerinin genelinde bugüne kadar yükümlülük karşılama düzeyi şirketlerin hasar ve prim değerleri esas alınarak belirlenirken Mali Yeterlilik II Projesi ile Amerika Birleşik

¹ Basel Bankacılık Denetim Komitesi (Basel Committee on Banking Supervision BCBS), İsviçre'nin Basel kentinde yerleşik Uluslararası Takas Bankası (Bank for International Settlements BIS) bünyesinde faaliyet gösteren, gelişmiş ülkelerin merkez bankaları ve bankacılık denetim otoritelerinden yetkililerin katılımıyla oluşturulan ve bankacılık konusunda istişari mahiyetli olarak uluslararası standartları yayımlayan komitedir.

Devletleri ve Avustralya’da olduğu gibi, yükümlülük karşılama yeterliliği daha ziyade şirketlerin risk profillerine dayandırılmaktadır (Bozkurt 2004:4).

Mali Yeterlilik II Projesi, sigorta şirketlerinin sermaye yeterliliklerinin belirlenmesinde sadece muhasebe açısından yapılan hesaplamaları değil, bununla birlikte nicel olarak ölçülebilen riskleri (piyasa riski, kredi riski, sigorta riski), rakamsal olarak ifade edilemeyen riskleri (işletme riski, varlık yönetimi, risk yönetimi, dinamik mali yeterlilik analizi) ve finansal bilgilerin açıklanması ile ilgili gereklilikleri dikkate almayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede, Mali Yeterlilik II Projesi tek başına muhasebe penceresinden yapılan hesaplara ve aktiflerin durumuna değil, gerçek risk ölçümlerine dayanmakta ve varlıklarla beraber yükümlülükleri de daha fazla dikkate alan bir uygulama getirmeyi amaçlamaktadır (Acar 2005:25; Linder 2005:209; Overbeek 2005:225).

Hem daha “dinamik” hem de daha fazla “riske dayalı” olması beklenen Mali Yeterlilik II Projesi iki aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamada, yeni sistemin genel yapısı ve ele alınacak konular belirlenmiştir. İkinci aşamada ise, daha teknik konular, özellikle de sigorta şirketlerinin karşılaştıkları farklı risklerin nasıl hesaba katılacağı incelenecektir. Mali Yeterlilik II Direktifinin 2006 Ekiminde çıkarılması öngörülmekte olup, sistemin tamamen yürürlüğe girmesinin 2010 yılını bulması beklenmektedir (Arslan 2003:31; Acar 2005:15).

4.2. TÜRKİYE’DE YÜKÜMLÜLÜK KARŞILAMA YETERLİLİĞİ DÜZENLEMELERİ

Ülkemizdeki yükümlülük karşılama yeterliliği uygulamaları Avrupa Birliği sisteminden alınmıştır ve Sigorta ve Reasürans Şirketlerinin Kuruluş ve Çalışma Esasları Yönetmeliği (26.12.1994 tarihli 22153 sayılı Resmi Gazete) ile düzenlenmiştir.

Buna göre, Avrupa Birliği’ndeki uygulama paralelinde, Türk mevzuatında kısaca öz kaynaklar olarak tanımlanan cari yükümlülük karşılama yeterliliği, söz konu-

su yönetmeliğin 29. maddesinde belirtildiği gibi, Ödenmiş Sermaye, Yedek Akçeler, Yeniden Değerleme Fonu ve Dağıtılmamış Kâr toplamından Zararın düşülmesi sonucu bulunan tutardır.

Sigorta şirketlerinde öz kaynakların işlevi bu nedenle, diğer şirketlerden farklı olarak, finansmandan çok garanti ve güvencedir. Bu açıdan sigorta şirketlerinde öz kaynaklar, herhangi bir ters gelişmeye karşın, sigortalıya karşı bir emniyet sibobu işlevini üstlenmiştir.

Ülkemizde faaliyette bulunan sigorta şirketlerinin öz kaynakları 2000–2004 yılları arasında aşağıdaki gibi bir gelişme göstermiştir.

Tablo 26: Sigorta Şirketlerinin Öz Kaynakları (Milyar TL)

YILLAR	ÖZ KAYNAKLAR	DEĞİŞİM (%)
2000	462.842	-
2001	731.376	58.02
2002	1.166.897	59.55
2003	1.635.278	40.14
2004	1.880.904	15.02

Kaynak: Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği Faaliyet Raporları 2000–2004

Gerekli yükümlülük karşılama yeterliliği ise Sigorta ve Reasürans Şirketlerinin Kuruluş ve Çalışma Esasları Yönetmeliği'nin (26.12.1994 tarihli 22153 sayılı Resmi Gazete) 30. maddesinde gösterilmiştir ve hayat dışı sigortalar ve hayat sigortaları için ayrı ayrı hesaplanır.

- i) Hayat dışı (sağlık ve ferdi kaza dâhil) sigortalarda gerekli yükümlülük karşılama yeterliliği Avrupa Birliği'nde olduğu gibi, prim ve hasar esasına göre bulunan tutarlardan yüksek olanıdır. Prim ve hasar esasına göre yükümlülük karşılama yeterliliği şu şekilde hesaplanır:

- *Prim Esasına Göre Yükümlülük Karşılama Yeterliliği:* Son bir yıllık süre içinde yazılan primlerden (vergi ve harçlar hariç) fesih ve iptaller düşüldükten sonra kalan tutarın 3,6 Trilyon TL'ye kadar olan kısmının %18, geri kalan kısmının ise %16 ile çarpılmasından sonra bulunan sonuçların toplamının; son bir yıllık süre içinde şirket üstünde kalan hasar tutarının brüt hasara oranı %50'den aşağı ise %50, yüksek ise bulunan oranla çarpılması sonucunda bulunan tutar.
 - *Hasar Esasına Göre Yükümlülük Karşılama Yeterliliği:* Son bir yıllık sürede ödenen brüt hasarlara muallâk hasarlar karşılığı eklenerek rücu yoluyla tahsil edilen hasar tazminatları ile bir yıl önce ayrılan muallâk hasar karşılıkları düşüldükten sonra tespit edilecek miktarın ilk 2,7 Trilyon TL'ye kadar olan kısmı %26, kalanın %23 ile çarpılması sonucu bulunan tutarlar toplamının son bir yıllık sürede şirket nezdindeki hasar tutarının brüt hasar tutarına oranı %50'den aşağı ise %50, yukarı ise bulunan oranla çarpılması sonucunda bulunan tutar.
- ii) Hayat sigortalarındaki yükümlülük karşılama yeterliliği ise yükümlülüğe ve riske ilişkin sonuçların toplamıdır. Yükümlülüğe ve riske ilişkin sonuçlar şu şekilde hesaplanır:
- *Yükümlülüğe İlişkin Sonuç:* Hayat matematik karşılığı ile bir yıllık hayat sigortaları için ayrılan cari riskler karşılığı toplamının %4'nün, son bir yıllık süre için ayrılan net (reasürans payı hariç) matematik karşılığı ile son bir yıllık sürede düzenlenen bir yıllık hayat sigortaları için ayrılan net (reasürans payı hariç) cari riskler karşılığının toplamının brüt (reasürans devirlerinden önceki) matematik karşılıkları ile bir yıllık hayat sigortaları için ayrılan brüt (reasürans devirlerinden önceki) cari riskler karşılığının toplamına oranı

%85'ten aşağı ise %85, yüksekse bulunan oranla çarpılması sonucunda elde edilen tutar.

- *Riske İlişkin Sonuç*: Ölüm halinde sigortalıya ödenecek meblağdan matematik karşılıklar ile cari rizikolar karşılığının düşülmesi sureti ile saptanan risk kapitalinden,
 - sigorta süresi azami üç yıla kadar olanların %0,1,
 - sigorta süresi üç yıldan fazla beş yıldan az olanların %0.15,
 - sigorta süresi beş yıldan fazla olanların %0,3

ile çarpılmaları sonucunda elde edilen bu üç tutar toplamının, son bir yıllık sredeki reasürans devirlerinden sonraki toplam risk kapitalinin reasürans devirlerinden önceki toplam risk kapitaline oranı %50'den aşağı ise % 50, yüksek ise bulunan oranla çarpılması sonucunda bulunan tutar.

Hayat dışı (sağlık ve ferdi kaza dâhil) sigortalar ve birikimli hayat sigortaları dışındaki hayat sigortalarına ilişkin prim alacakları bu sigortalarda son bir yıllık sürede yazılan prim tutarının %30'undan fazla ise, fazla tutarın %50'si yükümlülük karşılama yeterliliğine eklenir. Kompozit şirketler için ise, gerekli yükümlülük karşılama yeterliliği hayat dışı ve hayat branşları için ayrı ayrı hesaplanan iki sonucun toplamıdır (Sigorta ve Reasürans şirketlerinin Kuruluş ve alışma Esasları Yönetmeliği).

Ülkemizde Avrupa Birliği'nde yer alan gerekli yükümlülük karşılama yeterliliğiyle bağlantılı Garanti Fonu uygulaması bulunmamakta, bunun yerine aslında aynı amaca hizmet eden ancak yetersiz bir teminat sistemi bulunmaktadır (Arslan 2003:55).

Sigorta ve Reasürans şirketlerinin Kuruluş ve alışma Esasları Yönetmeliği'nin (16.01.1998 tarihli 23232 sayılı ve 24.09.1998 tarihli 23473 sayılı Resmi Ga-

zetelerde yayımlanan yönetmelikler ile değişik) 18. maddesinde sigorta şirketlerinin yurt içinde akdetmiş oldukları sigorta sözleşmelerinden doğan taahhütleriyle orantılı olarak teminat ayırmak zorunda oldukları belirtilmektedir. Bu teminat, hayat dışı sigorta branşları ile sağlık ve ferdi kaza branşları için, yılsonu itibariyle yazılan primlerden fesih ve iptaller düşüldükten sonra kalan tutarın %15'i, hayat branşı için ise, yılsonu itibariyle ayrılan matematik karşılıkları ile muallâk tazminat karşılıklarının toplamından, sigortalılara poliçe karşılığı yapılan ikrazlar ve henüz tahsil edilmemiş prim alacakları tutarına isabet eden matematik karşılıkların düşülmesinden sonra kalan tutar kadardır.

Bununla birlikte, Garanti Fonu uygulamasına paralel bir uygulama ülkemizde, şu an çalışmaları devam eden Sigortacılık Kanun taslağıyla getirilmektedir.¹

Söz konusu taslağın 16. maddesine göre, hayat dışı sigorta şirketleri için Avrupa Birliği'nde olduğu gibi, "hesaplama yöntemi yönetmelikle belirlenecek yükümlülük karşılama yeterliliğinin üçte birinden az olmamak kaydıyla teminat olarak asgari garanti fonu (asgari yükümlülük karşılama yeterliliği) tesis edecekleri" belirtilmektedir. Söz konusu tasarıda hayat branşında faaliyet gösteren sigorta şirketleri içinse aynı uygulama devam ettirilerek, sigorta şirketlerinin "Müsteşarlıkça belirlenen dönemler itibarıyla ayrılan matematik karşılıkları ile muallâk tazminat karşılıklarının toplamından, Türk Ticaret Kanunu uyarınca yapılan ikrazlar ve henüz tahsil edilmemiş prim alacakları tutarına isabet eden matematik karşılıkların düşülmesinden sonra kalan tutara karşılık gelen varlıkları Müsteşarlıkça belirlenen süreler içinde teminat olarak bloke ettirmek zorunda oldukları" ifade edilmektedir.

Ülkemizde faaliyet gösteren sigorta ve reasürans şirketlerinin yeterli mali güce sahip olup olmadığını kontrol etmek için Hazine Müsteşarlığı tarafından yayımlanan bir Genelge ile finansal analiz oranları kategoriler itibarıyla tespit edilmiştir.

¹ Taslak için bkz. www.sigortacilik.gov.tr

Hazine Müsteşarlığı tarafından yapılan sınıflandırmada her bir grupta yer alan oranlar aşağı da verilmiştir (Hazine Müsteşarlığı 2004 a).

i) Sermaye Yeterliliğine İlişkin Oranlar

- Alınan Primler (Brüt)/Öz kaynaklar (4 kattan büyük olmamalıdır).
- Öz kaynaklar/Aktif toplamı (Sektör ortalamasından büyük olmalıdır).
- Öz kaynaklar/Teknik Karşılıklar (Net) (Sektör ortalamasından büyük olmalıdır).

ii) Aktif Kalitesi ve Likiditeye İlişkin Oranlar

- Likit Aktifler¹/Aktif Toplamı (Sektör ortalamasından büyük olmalıdır).
- Likidite Oranı (Hayat Dışı Şirketler için 1, Hayat Şirketleri için 9.75'den düşük olmamalıdır).
- Cari Oran (Hayat Dışı Şirketler için 1,7, Hayat Şirketleri için 11'den düşük olmamalıdır).
- Prim ve Reasürans Alacakları²/Aktif Toplamı (Sektör ortalamasından küçük olmalıdır.)
- Acente Alacakları/Öz kaynaklar (Hayat Dışı Şirketler için 0.80, Hayat Şirketleri için 0,2'den düşük olmalıdır).

iii) Faaliyet Oranları

- Konservasyon Oranı
- Tazminat Tediye Oranı (Sektör ortalamasından büyük olmalıdır).

iv) Kârlılık Oranları

¹ Likit Aktifler = Kasa+Banka + Menkul Değerler Cüzdanı

² Prim ve Reasürans Alacakları = Prim Alacakları (Net) + Sigorta ve Reasürans Şirketleri Cari Hesabı + Sedan ve Retrosedanlar Nezdinde Depolar

- Hasar Prim Oranı (Brüt) (Sektör ortalamasından küçük olmalıdır).
- Hasar Prim Oranı (Net) (Sektör ortalamasından küçük olmalıdır).
- Masraf Oranı (Sektör ortalamasından küçük olmalıdır).
- Bileşik Rasyo (Sektör ortalamasından küçük olmalıdır).
- Vergi Öncesi Kâr/Alınan Primler (Sektör ortalamasından büyük olmalıdır).
- Mali Kâr (Brüt)/Alınan Primler (Sektör ortalamasından büyük olmalıdır).
- Teknik Kâr/Alınan Primler (Sektör ortalamasından büyük olmalıdır).

Genelge ekinde sigorta ve reasürans şirketlerinin sermaye yeterliliğine ilişkin olarak; Alınan Primler (Brüt)/Öz kaynaklar, Öz kaynaklar/Aktif toplamı ve Öz kaynaklar/ Teknik Karşılıklar (Net) olmak üzere 3 oran belirlenmiştir.

Bu oranlardan da anlaşılacağı gibi, şirketlerin yükümlülüklerini yerine getirmekte zorluğa düşmemesi için aldıkları primlerin öz kaynaklarından 4 kat (%400) fazla olabileceği kuralı getirilmiştir. Sermaye yeterliliğine ilişkin oranlar hesaplanırken ayrıca aktiflerin ve teknik karşılıkların da öz kaynaklara oranına dikkat edilmektedir. Paydada yer alan aktiflerin ve teknik karşılıkların artması durumunda, oranı muhafaza etmek için şirketlerin aynı oranda öz kaynaklarını da artırması gerekmektedir. Bir başka deyişle, şirketin prim üretimine bağlı olarak sermayesini de büyümesi gerekmektedir. Ancak, bu hesaplamaların statik hesaplamalar, yani geçmiş belli bir dönem dikkate alınarak yapılan hesaplamalar olduğu ve gelecekte ortaya çıkabilecek ani değişimleri dikkate almadığı unutulmamalıdır. Belli bir an için hesaplanan yüksek mali yeterlilik, aynı zamanda etkin ve yeterli rezerv anlamına da gelmemekte olup, bu konu risk yapısı ile yakından ilişkilidir (Acar 2005:11).

Avrupa Birliği'nde denetleme otoritesinin mali yetersizlik durumunda sigorta şirketine müdahale aşamaları daha açık şekilde belirlenmiş olmakla birlikte (Acar 2005:27), ülkemizde de Hazine Müsteşarlığı'nca belirlenen finansal analiz oranlarına

göre, sigorta ve reasürans şirketlerinin mali tabloları ile şirketlere ilişkin diğer doküman, bilgi ve belge sonuçlarına istinaden yapılan değerlendirme ve analiz sonucunda; söz konusu finansal analiz oranları olumsuz bulunan şirketlere gerekli düzeltme için uyarı yapılmakta veya ilgili şirket Müsteşarlığın bağlı bulunduğu Devlet Bakanlığı tarafından 7397 sayılı Sigorta Murakabe Kanunu'nun 20. maddesi kapsamına alınmaktadır.

Söz konusu Kanunun “Mali Bünyenin Güçlendirilmesi” başlıklı 20. maddesi, sigorta şirketlerinin mali bünyelerinin zayıflama nedenlerini çok genel olarak belirtmekte, bu zayıflamanın belirtilerine değinmemekte ve bu hususları incelemeyi yapan denetim elemanının takdirine bırakmaktadır (Arslan 2003:61).

Söz konusu madde, şirketin mali bünyesinin sigortalıların hak ve menfaatlerini tehlikeye düşürecek şekilde zayıfladığının tespiti halinde Hazine Müsteşarlığı'nın bağlı olduğu Bakana şirketten;

- i) Sermayenin artırılması, varsa ödenmemiş kısmının ödenmesi, sermayeye mahsuben şirkete ödeme yapılması veya kar dağıtımının durdurulması,
- ii) İştiraklerin veya sabit değerlerin kısmen veya tamamen elden çıkarılması,
- iii) Reasürans anlaşmalarının ve saklama paylarının oran ve miktarlarının değiştirilmesi,
- iv) Tespit edilecek gündemle genel kurulun toplantıya çağırılması

isteme hakkını vermektedir.

Bu isteklerin yerine getirilmemesi veya getirilse de çözüm sağlamaması ve şirketin mali bünyesinin zayıflamaya devam etmesi durumunda ise ilgili Bakana;

- i) Mali bünyeyi zayıflatan karar ve işlemlerin yönetim veya müdürler kuruluna ait olması halinde, yönetim veya denetim veya müdürler kurulu üyelerinden bir kısmını veya tamamını görevden alarak veya yönetim veya denetim veya müdürler kurulu üye sayısını artırarak bu kurullara üye atama,
- ii) Sigorta veya reasürans şirketinin yeni sigorta veya reasürans sözleşmesi yapma yetkisini kaldırma,
- iii) Şirketin faaliyette bulunduğu sigorta branşlarından birine veya tamamına ait sigorta portföyünün teminat ve karşılıkları ile birlikte başka şirket veya şirketlere devrine karar verme

yetkileri verilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK SİGORTA SEKTÖRÜNÜN SERMAYE PİYASASINA ETKİSİ VE FON YARATMA KAPASİTESİ

1. TÜRK SİGORTA SEKTÖRÜNÜN FON KAYNAK VE KULLANIM ALANLARININ ANALİZİ

Fransızca “fond” kelimesinden dilimize geçen fon genel olarak, bir faaliyette bulunmak veya bir girişimi desteklemek üzere bir hesapta toplanan veya ayrılan paralar olarak tanımlanmaktadır (Seyidoğlu 1992:275).

Fon kavramı muhasebe ve finans alanında değişik anlamlarda kullanılmaktadır. Fon kavramı ile bazen para ve para benzerleri, bazen net işletme sermayesi bazen de firmanın sahip olduğu tüm mali olanaklar ifade edilmektedir (Akgüç 1982:149).

Bu çalışmada fon kavramı, geniş anlamı ile ele alınmakta ve bilançonun pasifinde yer alan kaynakları ifade etmek için kullanılmaktadır.

Bilançoların pasif tarafı şirketin finansal yapısını yani sahip olduğu fonları, aktif tarafı ise ekonomik yapısını yani fonların kullanım yerlerini gösterir.

Türk sigorta sektörünün fon kaynakları ve kullanımları hakkında genel bir bilgi vermek amacıyla aşağıda ülkemizde faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin (hayat ve hayat dışı) 2003 ve 2004 yıllarına ait konsolide bilançoları karşılaştırılarak sektörün fon kaynaklarının ve kullanım yerlerinin genel bir değerlendirmesi yapılmaktadır.

Tablo 27: Sigorta Şirketlerinin Konsolide Bilançoları 31.12.2003 (Milyar TL)

BİLANÇO KALEMLERİ	HAYAT	HAYAT DIŞI	GENEL TOPLAM
I Nakit ve Benzeri Değerler	3.316.084	1.591.044	4.907.129
A Nakit Değerler	14.998	7.183	22.181
B Bankalar	373.088	403.665	776.753
C Menkul Değerler Cüzdanı	2.934.902	1.181.536	4.116.438
D Menkul Değerler Değer Azalış Karş. (-)	(6.904)	(1.340)	(8.244)
II Alacaklar	182.930	1.321.530	1.504.460
A Sigortalılar	64.128	295.484	359.612
B Prim Alacakları Karşılığı (-)	(342)	(9.106)	(9.448)
C Acenteler	2.912	928.014	930.926
D Prim Alacakları Karşılığı (-)	(295)	(58.270)	(58.565)
E Zorunlu Deprem Sig. Prim Borç. Acente	0	9.710	9.710
F Bireysel Emeklilik Sistemi Alacakları	28.841	0	28.841
G Sedanlar ve Retrosedanlar	9.478	70.841	80.319
H Sedan ve Retrosedanlar Nezd. Depolar	0	2.443	2.443
I İkazlar	64.384	4	64.388
J DASK C/H	0	(3.549)	(3.549)
K Diğer Alacaklar	13.752	70.486	84.238
L İdari ve Kanuni Takipteki Alacaklar	1.191	63.067	64.258
M Ayrılan Diğer Karşılıklar (-)	(1.119)	(47.594)	(48.713)
III Sabit Değerler ve Diğer Aktifler	266.382	905.540	1.171.922
A İştirakler	22.255	415.241	437.496
B İştirakler Değer Azalış Karşılığı (-)	(1.363)	(2.179)	(3.542)
C İştirak Taahhüdünden Borçlar (-)	(145)	(5.259)	(5.404)
D Menkuller	50.554	130.076	180.630
E Gayrimenkuller	67.701	358.206	425.907
F Özel Maliyet Bedelleri	16.105	13.315	29.420
G İlk Tesis ve Taazzuv Giderleri	2.670	4.926	7.596
H Birikmiş Amortismanlar (-)	(50.556)	(119.634)	(170.190)
I Ayniyat Mevcudu ve Stoklar	285	1.393	1.678
J Borçlu Geçici Hesaplar	152.346	101.819	254.165
K Diğer	6.530	7.636	14.166
AKTİF TOPLAMI	3.765.396	3.818.115	7.583.511

BİLANÇO KALEMLERİ	HAYAT	HAYAT DIŞI	GENEL TOPLAM
I Borçlar	55.827	493.229	549.057
A Reasürörler Cari Hesabı	9.083	278.291	287.374
B Milli Reasürans – Zorunlu İşler	0	(5.499)	(5.499)
C Reasürörlerin Depoları	1.744	85.484	87.228
D Öden. Vergi Resim Harç ve Diğ. Yüküm.	8.140	49.209	57.348
E Zorunlu Depr. Sig. Kom. Al. Acenteler	0	525	525
F Bireysel Emeklilik Sistemi Borçları	6.901	0	6.901
G Diğer Borçlar	29.960	85.218	115.178
II Teknik Karşılıklar	3.073.786	1.644.886	4.718.672
A Cari Riskler Karşılığı (Net)	31.172	1.007.003	1.038.175
B Muallâk Hasarlar Karşılığı (Net)	2.956	438.951	441.907
C Uzun Süreli İşler Karşılığı (Net)	0	199	199
D Hayat Matematik Karşılıkları (Net)	1.734.369	0	1.734.369
E Hayat Muallâk Tazminat Karşılığı (Net)	45.836	0	45.836
F Hayat Kar Payı Karşılıkları (net)	1.259.453	0	1.259.453
G Deprem Hasar Karşılığı (Net)	0	198.732	198.732
III Serbest Karşılıklar	79.180	154.609	233.789
A Kıdem Tazminatı Karşılığı	15.747	46.068	61.815
B Vergi Karşılığı	60.485	82.159	142.644
C Diğer Karşılıklar	2.948	26.382	29.330
IV Diğer Pasifler	75.138	100.469	175.608
V Özkaynaklar	371.950	1.263.328	1.635.278
A Ödenmiş Sermaye	309.825	880.485	1.190.310
B Kanuni Yedek Akçeler	23.103	63.599	86.701
C İhtiyari Yedek Akçeler	5.464	6.008	11.472
D Fevkalade Yedek Akçeler	42.733	173.787	216.520
E Yeniden Değerleme Fonu	41.272	163.093	204.366
F Geçmiş Yıllar Kâr / Zararı	(50.447)	(23.644)	(74.091)
VI Dönem Kârı / Zararı	116.830	154.276	271.106
A Dönem Kârı	135.447	218.825	354.272
B Dönem Zararı	(18.617)	(64.549)	(83.166)
PASİF TOPLAMI	3.772.712	3.810.798	7.583.511

Kaynak: Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliğı Faaliyet Raporları 2003

Tablo 28: Sigorta Şirketlerinin Konsolide Bilançoları 31.12.2004 (Milyar TL)

BİLANÇO KALEMLERİ	HAYAT	HAYAT DIŞI	GENEL TOPLAM
I Nakit ve Benzeri Değerler	4.039.146	2.129.880	6.169.027
A Nakit Değerler	24.255	13.797	38.053
B Bankalar	262.681	522.195	784.876
C Menkul Değerler Cüzdanı	3.763.828	1.598.546	5.362.374
D Menkul Değerler Değer Azalış Karş. (-)	(11.617)	(4.659)	(16.276)
II Alacaklar	454.268	1.771.168	2.225.436
A Sigortalılar	62.436	322.934	385.370
B Prim Alacakları Karşılığı (-)	(689)	(8.778)	(9.468)
C Acenteler	6.980	1.279.449	1.286.429
D Prim Alacakları Karşılığı (-)	(5.839)	(57.212)	(57.795)
E Zorunlu Deprem Sig. Prim Borç. Acente	-	13.332	13.332
F Bireysel Emeklilik Sistemi Alacakları	292.519	-	292.519
G Sedanlar ve Retrosedanlar	12.535	72.021	84.556
H Sedan ve Retrosedanlar Nezd. Depolar	-	3.237	3.237
I İkazlar	73.122	-	73.122
J DASK C/H	-	(6.379)	(6.379)
K Diğer Alacaklar	7.940	130.269	138.209
L İdari ve Kanuni Takipteki Alacaklar	1.212	88.581	89.792
M Ayrılan Diğer Karşılıklar (-)	(1.203)	(66.285)	(67.487)
III Sabit Değerler ve Diğer Aktifler	283.142	1.088.795	1.371.937
A İştirakler	62.748	554.906	617.654
B İştirakler Değer Azalış Karşılığı (-)	(1.364)	(542)	(1.906)
C İştirak Taahhüdünden Borçlar (-)	-	(1.338)	(1.338)
D Menkuller	56.733	154.194	210.926
E Gayrimenkuller	55.025	364.938	419.963
F Özel Maliyet Bedelleri	23.073	14.515	37.588
G İlk Tesis ve Taazzuv Giderleri	2.279	6.831	9.110
H Birikmiş Amortismanlar (-)	(61.644)	(140.568)	(202.211)
I Ayniyat Mevcudu ve Stoklar	336	1.589	1.925
J Borçlu Geçici Hesaplar	141.508	116.593	258.101
K Diğer	4.447	17.678	22.125
AKTİF TOPLAMI	4.776.557	4.989.843	9.766.400

BİLANÇO KALEMLERİ	HAYAT	HAYAT DIŞI	GENEL TOPLAM
I Borçlar	356.878	571.664	928.542
A Reasürörler Cari Hesabı	7.593	296.508	304.101
B Milli Reasürans – Zorunlu İşler	(9)	(8.569)	(8.578)
C Reasürörlerin Depoları	1.533	82.174	83.707
D Öden. Vergi Resim Harç ve Diğ. Yüküm.	12.880	58.998	71.878
E Zorunlu Depr. Sig. Kom. Al. Acenteler	-	471	471
F Bireysel Emeklilik Sistemi Borçları	301.605	-	301.605
G Diğer Borçlar	33.275	142.082	175.357
II Teknik Karşılıklar	3.744.191	2.405.989	6.150.180
A Cari Riskler Karşılığı (Net)	34.012	1.421.964	1.455.976
B Muallâk Hasarlar Karşılığı (Net)	2.165	693.561	695.726
C Uzun Süreli İşler Karşılığı (Net)	-	-	-
D Hayat Matematik Karşılıkları (Net)	2.203.070	-	2.203.070
E Hayat Muallâk Tazminat Karşılığı (Net)	67.567	-	67.567
F Hayat Kar Payı Karşılıkları (net)	1.437.377	-	1.437.377
G Deprem Hasar Karşılığı (Net)	-	290.464	290.464
III Serbest Karşılıklar	65.379	163.084	228.463
A Kıdem Tazminatı Karşılığı	20.080	55.448	75.527
B Vergi Karşılığı	40.302	80.313	120.616
C Diğer Karşılıklar	4.997	27.323	32.320
IV Diğer Pasifler	56.605	155.045	211.650
V Özkaynaklar	488.516	1.392.388	1.880.904
A Ödenmiş Sermaye	403.698	1.016.988	1.420.686
B Kanuni Yedek Akçeler	31.662	86.908	118.570
C İhtiyari Yedek Akçeler	9.419	4.836	14.255
D Fevkalade Yedek Akçeler	82.617	207.648	290.265
E Yeniden Değerleme Fonu	28.710	128.731	157.441
F Geçmiş Yıllar Kâr / Zararı	(67.590)	(52.723)	(120.313)
VI Dönem Kârı / Zararı	80.584	286.077	366.661
A Dönem Kârı	115.288	318.376	433.664
B Dönem Zararı	(34.704)	(32.299)	(67.003)
PASİF TOPLAMI	4.792.153	4.974.247	9.766.400

Kaynak: Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliğı Faaliyet Raporları 2004

2003 yılında 7.583.511 milyar lira olan aktif toplamı, 2004 yılında %28.78 oranında artarak 9.766.400 milyar liraya yükselmiştir.

Likit aktiflerin (kasa, banka ve menkul değerler cüzdanı) aktif toplamına oranı, kolaylıkla paraya çevrilebilen (likitidesi yüksek olan) varlıkların toplam varlıklar içindeki payını gösterir. 2003 yılında söz konusu oran %64.71 iken 2004 yılında %63.17'ye düşmüştür.

Dönem kârının aktif toplamına oranı, aktiflerin işletmede ne ölçüde verimli kullanılıp kullanılmadığının belirlenmesinde kullanılır. Söz konusu oran arttıkça kârlılık oranı da yükselecektir (Akdoğan ve Tenker 1992:391). Sektör bazında, 2003 yılında %3.57 olan dönem kârının aktif toplamına oranı 2004 yılına %3.75'e çıkmıştır.

Öz kaynakların aktif toplamına oranı, varlıkların yüzde kaçının şirket sahip ve ortakları tarafından finanse edildiğini gösterir. Şirketlerin toplam kaynakları içinde öz kaynakların payını da gösteren oran, şirketlerin uzun vadeli borç ödeme gücünü de ortaya koyar. Oranın yüksek olması işletmenin uzun vadeli borçlarını ödemedeki herhangi bir güçlüğü karşılamayacağını belirtir ve genellikle yönetimin başarısı olarak değerlendirilir (Akdoğan ve Tenker 1992:373). 2003 yılında söz konusu oran %21.56 iken 2004 yılında %19.26'ya düşmüştür.

Bu arada sigorta sektörünün menkul değer yatırımlarına ayrıca değinmekte fayda vardır. 2003 ve 2004 yıllarında yatırım yapılan menkul değer türleri aşağıda gösterilmektedir.

Sigorta sektörünün menkul değerler yatırımları içinde devlet tahvili ve hazine bonusu yatırımlarının 2003 ve 2004 yıllarında %90'ın üzerinde bir paya sahip olduğu görülmektedir. Devlet tahvili ve hazine bonusu yatırımları 2004 yılında 2003 yılına göre yaklaşık olarak %0.66 oranında bir artışla %92.12 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 29: Sigorta Sektörünün Menkul Değerler Yatırımları (Milyar TL)

MENKUL DEĞERLER	2003	TOPLAM		
		İÇİNDEKİ	TOPLAM	
		PAYI	2004	İÇİNDEKİ
				PAYI
Devlet Tahvili, Hazine Bonosu	3.760.726	91.52	4.925.308	92.12
Özel Sektör Tahvilleri	9.728	0.24	3.834	0.07
Hisse Senetleri	23.862	0.58	45.352	0.85
Diğer	314.593	7.66	371.905	6.96
Toplam Menkul Değerler (Net)	4.108.909	100.00	5.346.399	100.00

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı 2005 b

2003 yılında toplam menkul değer yatırımları içinde %0.24'lük bir paya sahip olan özel sektör tahvil yatırımlarında 2004 yılında dikkat çekici bir azalış olmuştur. Bir önceki yıla göre yaklaşık olarak %70.83 oranında azalan özel sektör tahvil yatırımlarının 2004 yılında toplam menkul değer yatırımları içindeki payı %0.07 olarak gerçekleşmiştir.

Hisse senetleri yatırımlarında 2004 yılında 2003 yılına göre yaklaşık olarak %46.55 oranında bir artış, diğer menkul kıymet yatırımlarında ise %9.14 oranında bir azalış gerçekleşmiştir.

Şirketlerin belirli bir dönem içinde sağladıkları finansal kaynakları ve bunların kullanım yerlerini göstermek suretiyle bilanço ve gelir tablosunda görülmeyen fon akımları fon akım tablosu ile ortaya konulabilmektedir. Fon akım tablosunun hazırlanmasında ilk yapılması gereken birbirini takip eden yıllara ait bilanço kalemlerinde oluşan farkların belirlenmesidir. Aktif kalemlerdeki azalışlar ile pasif kalemlerdeki artışlar fon kaynaklarını, aktif kalemlerdeki artışlar ile pasif kalemlerdeki azalışlar ise fon kullanımlarını ifade eder (Akdoğan ve Tenker 1992:169; Akgüç 1982:150; Savcı 2006:111; Gücenme 1996:115).

Aşağıda sigorta şirketlerinin 2003–2004 yıllarına ait konsolide bilançolarından yararlanılarak hazırlanan fon kaynak ve kullanım tablosu aracılığıyla sektörel bazda genel bir değerlendirme yapılmaktadır.

Tablo 30: Sigorta Sektörünün Fon Kaynak ve Kullanım Tablosu (Milyar TL)

FON KAYNAKLARI		Dikey %	
AKTİFTE AZALIŞ	5.944		0.26
Nakit ve Benzeri Değerler			
Alacaklar			
Sabit Değerler ve Diğer Aktifler	5.944		0.26
PASİFTE ARTIŞ	2.255.618		99.74
Borçlar	383.061		16.94
Teknik Karşılıklar	1.431.708		63.31
Serbest Karşılıklar	16.702		0.74
Diğer Pasifler	36.041		1.59
Özkaynaklar	292.551		12.93
Dönem Kârı / Zararı	95.555		4.23
FON KAYNAKLARI TOPLAMI	2.261.562	100.00	100.00
FON KULLANIMLARI		Dikey %	
AKTİFTE ARTIŞ	2.188.835		96.78
Nakit ve Benzeri Değerler	1.261.899		55.80
Alacaklar	720.977		31.88
Sabit Değerler ve Diğer Aktifler	205.959		9.11
PASİFTE AZALIŞ	72.727		3.22
Borçlar	3.575		0.16
Teknik Karşılıklar	199		0.01
Serbest Karşılıklar	22.028		0.97
Diğer Pasifler			
Özkaynaklar	46.925		2.07
Dönem Kârı / Zararı			
FON KULLANIMLARI TOPLAMI	2.261.562	100.00	100.00

Kaynak: Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği Faaliyet Raporlarından yararlanılarak tarafımızdan hazırlanmıştır.

Sektörel bazda yaratılan kaynakların ve kullanılan fonların toplamı 2.261.562 milyar liradır. Fon kaynaklarının 5.944 milyar lirası (%0.26) aktif kalemlerde azalış, 2.255.618 milyar lirası (%99.74) pasif kalemlerdeki artıştan kaynaklanmıştır. Fon kullanımlarının ise 2.188.835 milyar lirası (%96.78) aktif kalemlerde artış, 72.727 milyar lirası (%3.22) pasif kalemlerde azalış şeklinde gerçekleşmiştir.

Fon kaynakları içinde %63.31'lük payla teknik karşılıklar ilk sırada yer almakta, bunu %16.94'lük payla borçlar ve %12.93'lük payla öz kaynaklar izlemektedir. Fon kullanımları içinde ise %55.80'lik payla ilk sırada yer alan nakit ve benzeri değerleri %31.88'lik payla alacaklar ve %9.11'lik payla sabit değerler ve diğer aktifler izlemektedir.

Sektörel bazda yapılan bu genel değerlendirmeden sonra, sigorta sektörünün sermaye piyasasına etkisi ve ülkemizdeki durumun değerlendirilmesi yerinde olacaktır.

2. TÜRK SİGORTA SEKTÖRÜNÜN SERMAYE PİYASASINA ETKİSİ

Ülkemizde finansal sistemin gelişmesi aşamasında en çok ihtiyaç duyulan kavramlardan birinin bireysel yatırımların ağırlıklı olarak kurumsal yatırımlara dönüşmesi gerektiği (www.tempodergisi.net. [25.11.2005]) ve dünyada uzun vadeli hayat ve emeklilik fonlarının ekonomilerdeki paylarının gelişmişlik göstergesi olarak kabul edildiği (Su 2003:15) gerçeği göz önüne alınacak olursa ekonomiye uzun vadeli fon sağlama işlevini yerine getiren kurumsal yatırımcı kimliğine sahip sigorta ve emeklilik şirketlerinin ülkemiz sermaye piyasasının gelişimine sağladığı katkılar kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Gelişmiş sermaye piyasalarının en önemli yapı taşlarından birisi olan kurumsal yatırımcılar; bireysel yatırımcılardan, tasarruf sahiplerinden veya sigortalılardan bir menkul kıymet veya poliçe gibi araçlar karşılığı topladıkları fonları, sonuncul fon kullanıcılarına aktaran kuruluşlar olarak tanımlanabilir (Soydemir 1996:205).

Kurumsal yatırımcıların ekonomiye sağladıkları en önemli katkı, fon akışını düzenli ve ucuz olarak, tasarruf sahiplerinden son kullanıcılara veya projelerini finanse etmek isteyen girişimcilere aktarmaktır (Ceylan ve Korkmaz 2000:21).

Sigorta şirketleri gelişmiş ülkelerin en büyük kurumsal yatırımcıları arasında yer almaktadır (Ergenekon 1995:17). Bu ülkelerde sigorta aracılığı ile kişilerin küçük tasarruflarından ülke yatırımlarına kaynak olabilecek büyük fonlar oluşmakta ve sigorta şirketleri finansal kurumlar olarak büyük yatırımlara girişmektedirler. Ülkemizde ise, sigorta şirketleri bünyesinde finansal departmanlar olmasına rağmen bunlar tam anlamı ile verimli çalışmamaktadırlar (Kahya 2000:25).

Özel emeklilik fonları da hayat sigortaları gibi kurumsal yatırımcı olarak bireysel küçük tasarrufların oluşturdukları birikimi sermaye piyasalarına aktararak, gerek sermaye piyasalarının gelişimine gerekse ekonomiye uzun vadeli kaynak sağlayarak istihdamın artırılmasına ve sonuçta ülke ekonomisinin sağlıklı, hızlı ve istikrarlı şekilde gelişmesine katkıda bulunmaktadır (Cansızlar 2001:22).

Emeklilik fonlarının sermaye piyasalarına bir başka katkısı da, menkul kıymetlere sabit bir talep yaratması sonucunda, piyasada likidite ve istikrar sağlayarak, yatırımcılar için işlem maliyetlerini düşürmeleri olacaktır. Tüm bunların bir sonucu olarak kısa vadeli stratejik amaçlı alım satım işlemleri, yerini büyük ölçüde uzun vadede getiri elde etme amacına yönelik kurumsal yatırımlara bırakacaktır (Cansızlar 2001: 23).

Öte yandan hayat sigortaları ve emeklilik fonları, Risk Sermayesi finansman modeli açısından son derece uygun bir kaynak özelliği taşımaktadırlar.

Risk sermayesi yatırımı riskli ve en iyi ihtimalle orta vadede kârlı hale gelebilecek, bu nedenle normal olarak likitasyonu uzun zaman alabilecek bir yatırım biçimidir ve spekülâtif tavırlarla kâr elde etme alışkanlığındaki yatırımcılık anlayışı ile

bağdaşmaz. Belirli bir süre bekleyerek yüksek kâr elde etmeyi uygun bulabilecek bir yatırımcılar grubuna ihtiyaç vardır (Çonkar 1995:45).

Özellikle küçük ve orta ölçekli işletmelerin koşullarına ve beklentilerine uygun bir finansman yöntemi olan (Canbaş 1992:73; Özkök 1992:207; Ceylan 1993:116; Çonkar 1995:66), Risk Sermayesi finansman yöntemi; yaratıcı, ancak finansal gücü yeterli olmayan girişimcilerin yatırım fikirlerinin gerçekleştirilmesine katkıda bulunan bir yatırım finansman modelidir (Uludağ 1996:7).

Sigorta şirketlerinin toplam Risk Sermayesi içindeki payı Avrupa Birliği'nde %11, Amerika Birleşik Devletlerinde ise %13 civarındadır (Dağdelen 1991:40).

Sigorta sektörünün ülkemiz sermaye piyasasının gelişimine sağladığı katkıların rakamsal olarak ifade edilebilmesi açısından 2000–2004 yılları arasında ülkemizde faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin yatırım portföyleri aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 31: Sigorta Sektörünün Yatırım Portföyü (Milyar TL)

	2000	2001	2002	2003	2004
Devlet Tah., Hazi.Bonosu	1.057.335	1.628.874	2.583.317	3.760.726	4.925.308
Özel Sektör Tahvilleri	1.676	7.795	19.616	9.728	3.834
Hisse Senetleri	118.421	185.535	15.173	23.862	45.352
Diğer	121.502	237.365	200.577	314.593	371.905
Top. Menkul Değerler	1.298.934	2.059.569	2.818.683	4.108.909	5.346.399
Sabit Değerler	266.760	435.890	689.976	912.060	1.095.572
Toplam Yatırımlar	1.565.694	2.495.459	3.508.659	5.020.969	6.441.971

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı 2005 b

Sigorta şirketlerinin yatırımlarında yıllar itibarıyla menkul kıymetlerin önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Menkul kıymet yatırımlarının toplam yatırımlara oranı 2000 yılında %82.96, 2001 yılında %82.53, 2002 yılında %80.34, 2003 yılında %81.83 ve 2004 yılında ise %82.99 olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu oranlar sigor-

ta sektörünün toplam yatırımlarının yıllar itibarıyla %80'den fazlasının sermaye piyasasına aktarıldığını göstermektedir.

Sigorta şirketlerinin menkul kıymet yatırımları içinde yıllar itibarıyla, devlet tahvilleri ve hazine bonusu en yüksek paya sahiptir. Devlet tahvilleri ve hazine bonusu yatırımlarının toplam menkul kıymet yatırımları içindeki payı 2000 yılında %81.40, 2001 yılında %79.09, 2002 yılında %91.65, 2003 yılında %91.53 ve 2004 yılında ise %92.12'dir. Hiç şüphesiz bu durum sigorta sektörü tarafından yaratılan fonların kullanımında, yatırıma yönlendirilmesinde, sigortalıların korunması amacı ile devlet tarafından belirlenen yasal sınırlamalardan ve devlet tahvilleri ile hazine bonolarının diğer menkul kıymetlere nazaran daha güvenli bir yatırım aracı olmasından kaynaklanmaktadır.

Her ne kadar, sigorta sektörünün toplam yatırımlarının yıllar itibarıyla (2001 yılı hariç) %80'den fazlası menkul kıymet yatırımlarından oluşmakta yani sermaye piyasasına aktarılmakta ise de sermaye piyasasında ihraç edilen toplam menkul kıymetler içinde sigorta fonları önemli bir yer tutmamaktadır.

Sigorta sektörünün 2000–2004 yılları arasında menkul kıymet yatırımları (Hazine Müsteşarlığı 2005 b:28) ve menkul kıymet yatırımlarının ihraç edilen toplam menkul kıymetler içindeki oranları aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 32: Sigorta Sektörünün Menkul Değer Yatırımlarının İhraç Edilen Toplam Menkul Değerler İçindeki Oranı

	SİGORTA SEKTÖRÜNÜN MENKUL DEĞER YATIRIMLARI	İHRAÇ EDİLEN TOPLAM MENKUL DEĞERLER	(%)
2000	1.298.934	53.026.606	2.45
2001	2.059.569	46.775.537	4.40
2002	2.818.683	102.977.714	2.74
2003	4.108.909	126.688.157	3.24
2004	5.346.399	126.577.507	4.22

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı 2005 b; www.dpt.gov.tr.

Sigorta sektörünün menkul değer yatırımlarının ihraç edilen toplam menkul değerlerin %2 ile %4'ü arasında olması sigorta sektörü tarafından sermaye piyasalarına aktarılan fonların düşük düzeyde kaldığını göstermektedir. Bununla birlikte bireysel emeklilik sisteminin uygulamaya geçmesi ile sigorta sektörü tarafından sermaye piyasalarına aktarılan fonların düzeyinin artacağı sektörün sermaye piyasalarına daha fazla katkı sağlayacağı söylenebilir.

Şili ve çeşitli Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (Organisation for Economic Cooperation and Development OECD) ülkeleri ile Asya ve diğer Latin Amerika ülkelerinde sosyal güvenlik alanında yaşanan deneyimler, doğru makro ekonomik istikrar politikalarının uygulanması koşulu ile emeklilik fonlarının sermaye piyasalarının gelişiminde önemli bir rol oynayabileceğini ortaya koymuştur (Cansızlar 2001:23).

3. TÜRK SİGORTA SEKTÖRÜNÜN FON KAYNAKLARI

Sigorta şirketlerinde, diğer şirketlerde olduğu gibi, şirket bilançosunun pasif tarafı şirketin sahip olduğu fonları ve dışarıdan sağlanan kaynakları içerir.

Ancak, sigorta şirketleri diğer şirketlerden farklı bir yapıya sahiptirler ve bu farklılık bilançolarında net bir biçimde kendini göstermektedir.

Bir sigorta şirketinin bilançosunun pasif tarafı (fon kaynakları) ana hatlarıyla;

- i) Borçlar¹,
- ii) Teknik Karşılıklar,

¹ Reasüröre ve retrosesyona olan borçların karşılıklı menfaat ve dayanışma gereklerinin ölçüsünde geciktirilmesi sonucu doğan cari hesap bakiyeleri, sigorta işletmelerine faizsiz ve vadesiz kredi kullanım olanağı sağlamaktadır. Bir kesimin alacağını geç tahsil ettiği için uğradığı kayıp, diğer tarafın sağladığı yatırım geliri ile telafi edildiği için endüstri açısından sonuç değişmemektedir. Bu nedenle borçlar, bazı yazarlarca bir fon kaynağı olarak değerlendirilmemektedir (Ünal 1994:48).

- iii) Serbest Karşılıklar,
- iv) Diğer Pasifler,
- v) Öz kaynaklar ve
- vi) Dönem Kârı/Zararı kalemlerinden oluşur.

Borçlar; Reasürörler Cari hesabı, Milli Reasürans-Zorunlu İşler ve Reasürörlerin Depoları gibi kalemlerden oluşur. Reasürörler Cari Hesabı ve Milli Reasürans Zorunlu İşler sigorta şirketlerinin, yaptıkları anlaşmalar gereği, reasürör veya retrosesyoner şirketlere, Milli Reasürans T.A.Ş'ne devredilen prim borçlarının, Reasürörlerin Depoları ise sigorta şirketlerinin reasürör veya retrosesyonere devredecekleri prim tutarlarından üzerlerinde tuttıkları kısmın izlendiği hesaplardır (Koçak 2000:193).

Teknik karşılıklar, sigorta ve reasürans şirketlerinin nihai yükümlülüklerini karşılayabilmeleri amacıyla, ilgili yasal otorite tarafından ayrılması zorunlu tutulmuş karşılıklardır (Pekiner 1981:125).

Serbest karşılıklar, diğer tüm şirketler gibi, sigorta şirketlerinin de ayırmak zorunda oldukları kıdem tazminatı karşılığı, vergi karşılığı gibi karşılıklardır.

Öz kaynaklar ise Ödenmiş Sermaye, Kanuni, İhtiyari ve Olağanüstü Yedek Akçeler, Yeniden Değerleme Fonu, Geçmiş Yıllar Kâr Zararı gibi kalemlerden oluşur.

2000–2004 yılları arasında ülkemizde faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin fon kaynaklarının dağılımı aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 33 : Sigorta Sektörünün Fon Kaynaklarının Dağılımı (Milyar TL)

	2000	2001	2002	2003	2004
Hayat	1.211.997	1.893.512	2.691.062	3.772.712	4.792.153
Borçlar	28.308	49.664	60.221	55.827	356.878
Teknik Karşılıklar (Net)	980.512	1.520.074	2.200.616	3.073.786	3.744.191
Serbest Karşılıklar	29.107	54.364	65.279	79.180	65.379
Diğer Pasifler	41.067	27.266	24.779	75.138	56.605
Öz kaynaklar	109.308	161.190	258.226	371.950	488.516
Dönem Kâr / Zararı	23.695	80.954	81.941	116.830	80.584
Hayat Dışı	1.467.093	2.159.516	2.743.303	3.810.798	4.974.247
Borçlar	285.872	343.361	424.400	493.229	571.664
Teknik Karşılıklar (Net)	467.020	708.761	986.601	1.644.886	2.405.989
Serbest Karşılıklar	111.050	175.775	179.389	154.609	163.084
Diğer Pasifler	104.861	138.917	39.652	100.469	155.045
Öz kaynaklar	353.534	570.186	908.671	1.263.328	1.392.388
Dönem Kâr / Zararı	144.756	222.516	204.590	154.276	286.077
TOPLAM	2.679.090	4.053.028	5.434.365	7.583.511	9.766.400

Kaynak: Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği Faaliyet Raporları 2000–2004

Türk sigorta sektörünün 2000–2004 yılları arasındaki fon kaynakları toplamı ve yüzdesel değişimleri hayat ve hayat dışı sigortalar bazında aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 34: Sigorta Sektörünün Fon Kaynakları ve Yüzdesel Değişimler

(Milyar TL)

YILLAR	FON KAYNAKLARI		BİR ÖNCEKİ YILA GÖRE DEĞİŞİM		T.E.F.E.
	TOPLAMI	NOMİNAL (%)	REEL (%) ¹	ARTIŞI (%)	
2000	2.679.090				
Hayat	1.211.997				
Hayat Dışı	1.467.093				
2001	4.053.028	51.28	-19.77	88.56	
Hayat	1.893.512	56.23	-17.14		
Hayat Dışı	2.159.516	47.20	-21.93		
2002	5.434.365	34.08	2.51	30.80	
Hayat	2.691.062	42.12	8.65		
Hayat Dışı	2.743.303	27.03	-2.88		
2003	7.583.511	39.55	22.48	13.94	
Hayat	3.772.712	40.19	23.03		
Hayat Dışı	3.810.798	38.91	21.91		
2004	9.766.400	28.78	13.12	13.84	
Hayat	4.792.153	27.02	11.58		
Hayat Dışı	4.974.247	30.53	14.66		

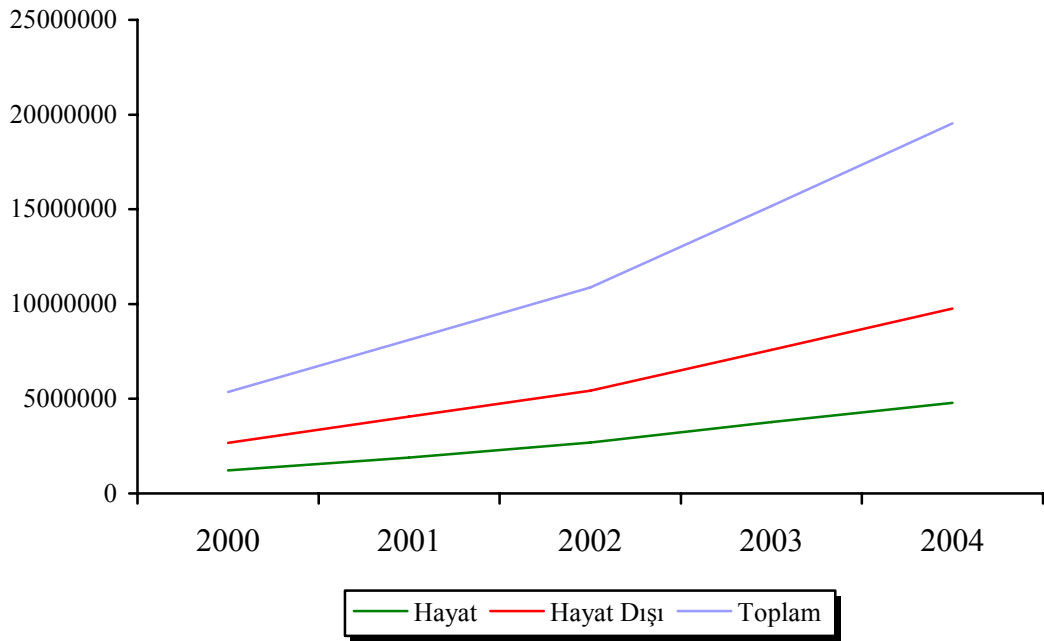
Kaynak: Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği Faaliyet Raporları'ndan (2000–2004) yararlanılarak tarafımızdan düzenlenmiştir.

Türk sigorta sektöründe yaratılan fonlar 2000–2004 yılları arasında cari fiyatlarla sürekli artış göstermiştir. 2000–2004 yılları arasında sektörde yaratılan fon miktarında görülen artış oranları reel olarak 2002 yılında hayat sigortalarında, 2003 ve 2004 yıllarında hayat ve hayat dışı sigortalarda pozitif iken, 2001 yılında hayat ve hayat dışı sigortalarda ve 2002 yılında hayat dışı sigortalarda negatif olarak gerçekleşmiştir.

¹ Reel değişimler DİE tarafından yayınlanan TEFE (1994 = 100) nin bir önceki yılın Aralık ayına göre değişim oranı esas alınarak $[(1 + \text{Nominal Değişim Oranı}) \div (1 + \text{Enflasyon Oranı}) - 1]$ formülü ile tarafımızdan hesaplanmıştır.

2000–2004 yılları arasında bir önceki yıla göre hayat sigortalarında yaratılan fon miktarındaki artış oranı, 2004 yılı hariç, hayat dışı sigortalarda yaratılan fon miktarındaki artış oranından fazla olmuştur. Ancak grafikte de görüldüğü gibi 2000–2004 yılları arasında hayat sigortalarında yaratılan fon miktarı hayat dışı sigortalarda yaratılan fon miktarından az gerçekleşmiştir.

Grafik 3: Sigorta Sektörünün Fon Kaynakları (Milyar TL)

Kaynak: Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği Faaliyet Raporları 2000–2004

Türkiye’de gerçekleşen Gayri Safi Milli Hasıla tutarları göz önüne alındığında, sigorta sektöründe yaratılan fon miktarının büyüklük itibariyle ekonomide fazlaca bir önem arz etmediği ortaya çıkmaktadır.

Tablo 35 : Sigorta Sektörünün Fon Kaynaklarının GSMH İçindeki Payı

(Milyar TL)

YILLAR	FON KAYNAKLARI TOPLAMI	GAYRİ SAFİ MİLLİ HASILA	FON KAYNAKLARI / GSMH (%)
2000	2.679.090	124.405.569	2.15
Hayat	1.211.997		0.97
Hayat Dışı	1.467.093		1.18
2001	4.053.028	184.766.666	2.19
Hayat	1.893.512		1.02
Hayat Dışı	2.159.516		1.17
2002	5.434.365	271.406.000	2.00
Hayat	2.691.062		0.99
Hayat Dışı	2.743.303		1.01
2003	7.583.511	357.045.000	2.12
Hayat	3.772.712		1.05
Hayat Dışı	3.810.798		1.07
2004	9.766.400	428.932.343	2.28
Hayat	4.792.153		1.12
Hayat Dışı	4.974.247		1.16

Kaynak: Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği Faaliyet Raporları'ndan (2000–2004) yararlanılarak tarafımızdan düzenlenmiştir.

Sigorta sektörünün fon kaynaklarının Gayri Safi Milli Hasıla içindeki payı 2000–2004 yılları arasında genel olarak %2 nispetindedir ve önemli bir değişme göstermemiştir. Aynı dönemde hayat sigortalarında yaratılan fon kaynaklarının Gayri Safi Milli Hasıla içindeki payı, hayat dışı sigortalarda yaratılan fon kaynaklarının Gayri Safi Milli Hasıla içindeki payından az gerçekleşmiştir.

Türk sigorta sektörünün fon kaynakları içerisinde teknik karşılıklar ve öz kaynaklar önemli bir yere sahiptir. Teknik karşılıkların fon kaynakları toplamına oranı 2000 yılında %54.01, 2001 yılında %54.99, 2002 yılında %58.65, 2003 yılında %62.20 ve 2004 yılında ise %62.92'dir. Öz kaynakların fon kaynakları toplamına oranı ise, 2000 yılında %17.27, 2001 yılında %18.05, 2002 yılında %21.47, 2003 yılında %21.56 ve 2004 yılında ise %19.24'dir.

Türk sigorta sektörünün fon kaynakları içinde önemli bir yere sahip olan teknik karşılıklar ve öz kaynaklar aynı zamanda sigorta şirketlerinin mali açıdan yeterli olup olmadıklarının da bir göstergesidir. Bilindiği gibi sigorta sektöründe mali yeterliliğe ilişkin düzenlemelerin amacı, elinde poliçesi olan sigortalılara karşı şirketin mali yükümlülüklerini yerine getirememesi riskini en aza indirmektir.

Esasında *güven sağlama* özelliğine sahip olan sigortacılıkta, mali yeterlilik, sigorta şirketlerinin teknik karşılıklarının ve öz kaynaklarının uygun ve yeterli olmasına bağlıdır. Teknik karşılıklar ve öz kaynaklar, gerek fon kaynakları içinde önemli bir yere sahip olmaları gerekse sigorta şirketlerinde mali yeterliliğin bir göstergesi durumunda olmaları nedeniyle aşağıda incelenmektedir.

3.1. TEKNİK KARŞILIKLAR

Teknik karşılıklar; Cari Riskler Karşılığı (Cari Muhataralar İhtiyatı), Muallâk Hasarlar Karşılığı, Uzun Süreli İşler Karşılığı, Hayat Matematik Karşılıkları (Riyazî İhtiyatlar), Hayat Muallâk Tazminat Karşılığı, Hayat Kâr Payı Karşılığı ve Deprem Hasar Karşılığı kalemlerinden oluşur. Sigorta şirketleri tarafından ayrılan teknik karşılıkların tutarları yıllar itibarıyla aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 36: Sigorta Sektöründe Ayrılan Teknik Karşılıklar (Milyar TL)

TEKNİK KARŞILIKLAR	2000	2001	2002	2003	2004
Cari Riskler Karşılığı	301.110	412.106	578.881	1.038.175	1.455.976
Muallâk Hasarlar Karşılığı	124.549	212.162	287.745	441.907	695.726
Uzun Süreli İşler Karşılığı	1.670	919	405	199	-
Hayat Matematik Karşılığı	423.961	737.744	1.160.734	1.734.369	2.203.070
Hayat Muallâk Tazminat Karş.	9.376	22.019	15.134	45.836	67.567
Hayat Kâr Payı Karşılığı	536.535	746.365	997.258	1.259.453	1.437.377
Deprem Hasar Karşılığı	50.332	97.520	147.060	198.732	290.464
TOPLAM	1.447.533	2.228.835	3.187.217	4.718.672	6.150.180

Kaynak: Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği Faaliyet Raporları 2000–2004

Teknik karşılıklar içerisinde, yıllar itibarıyla en yüksek payın sadece hayat branşında faaliyet gösteren sigorta şirketleri tarafından ayrılan matematik karşılıklar ve kâr payı karşılıklarına ait olduğu görülmektedir. Söz konusu karşılıkları sırasıyla cari riskler karşılığı ve muallâk hasarlar karşılığı izlemektedir.

Teknik karşılıklar ele alınmadan önce açıklanması gereken bir husus; “Cari Muhtatlar¹ İhtiyatı” ve “Riyazî İhtiyatlar” ifadelerinde *ihtiyat*, kısa bir süre uygulamada kalan “Olağanüstü Hasar Karşılığı” ifadesinde ise *karşılık* kelimelerinin yanlış seçilmiş olduğudur. İhtiyatlar (yedek akçeler) karşılıklara benzemekle birlikte tam olarak karşılık değildirler.

İhtiyatlar (yedek akçeler); Türk Ticaret Kanunu’na Sigorta Murakabe Kanunu, Bankalar Kanunu gibi özel kanunlara, ana sözleşme hükümlerine veya genel kurul kararlarına göre muhtelif adlarla zorunlu ya da ihtiyari olarak kârdan ayrılan tutarlardır. Bir başka ifadeyle ihtiyatlar (yedek akçeler), dönemin kârla sonuçlanması durumunda ileride doğabilecek zararları karşılamak düşüncesi ile söz konusu kârın şirkette alıkonulan kısmıdır (Çankaya 1994:203).

Karşılıklar ise, muhasebe ilke ve kavramları gereği kârın varlığına bakılmaksızın ayrılan tutarlardır. Bir başka deyişle karşılıklar; Bilanço İlkeleri uyarınca varlıkları, bilanço tarihindeki gerçeğe uygun değerleriyle gösterebilmek için, çeşitli nedenlerle varlıklarda meydana gelen değer düşüklükleri ile İhtiyatlılık Kavramı gereğince muhtemel gider ve zararlar için ayrılan tutarlardır (Maliye Bakanlığı 1992).

Öte yandan ihtiyatlar, faaliyet dönemi sonunda net kârdan ayrılan fonlar oldukları için öz kaynak sermayesinin parçasıdır. Halbuki teknik karşılıklar öz kaynak sermayesinin değil, dış kaynak sermayesinin unsurudurlar. Faaliyet dönemi sonunda primlerden ayrılan tutarlar, aslında, sigortalıların sigortacılarından olan alacaklarını ifade etmektedir (Pekiner 1981:125).

¹ Tehlike ve zarar ihtimali

5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun, "Kabul Edilmeyen İndirimler" başlıklı 15. maddesinin 4. fıkrasında her ne şekilde ve her ne isim altında olursa olsun ayrılan ihtiyat akçelerinin (yedek akçe) gider yazılamayacağı hükmü yer almaktadır.

Oysa dönem kârından ayrılmamakla birlikte, muhasebe ilke ve kavramları gereği ayrılmış olan karşılıklar gider olarak dikkate alınmaktadır. Ancak, ayrılan karşılıkların gider olarak dikkate alınabilmesi için, Vergi Usul Kanunu'nda veya diğer vergi kanunlarında özel bir hükmün bulunması gerekmekte olup Vergi Usul Kanunu'nda veya diğer vergi kanunlarında özel bir hükme dayanmaksızın ayrılan karşılıkların (muhasebe ilke ve kavramları gereği ayrılmış olsa dahi) gider yazılmasına imkân bulunmamaktadır.

Yine aynı Kanunu'nun, "İndirilecek Giderler" başlıklı 14. maddesinin 1. fıkrasının 4 numaralı bendinde "Sigorta ve reasürans şirketlerinde bilanço gününde hükmü devam eden sigorta sözleşmelerine ait karşılıklar" olarak tanımlanan teknik karşılıkların "Muallâk (Asıda Kalmış) Hasar Karşılıkları, Kazanılmamış Prim Karşılıkları (Cari Riskler Karşılığı, Cari Muhataralar İhtiyatı, Döner Riskler Karşılığı) ve Hayat Matematik Karşılıkları (Riyazî İhtiyatlar)dan ibaret olduğu" ve "hasılattan indirileceği" belirtilmiştir.

Bu nedenle sigorta şirketleri tarafından ayrılan teknik karşılıklardan sadece, Muallâk (Asıda Kalmış) Hasar Karşılıkları¹, Kazanılmamış Prim Karşılıkları (Cari Riskler Karşılığı, Cari Muhataralar İhtiyatı, Döner Riskler Karşılığı) ve Hayat Matematik Karşılıkları (Riyazî İhtiyatlar) mali kârın tespitinde gider olarak dikkate alınabilmektedir. Aşağıda detaylı bir biçimde açıklandığı gibi, Cari Riskler Karşılığı ve Hayat Matematik Karşılıkları kârın varlığına bakılmaksızın primlerden ayrılan tutarlar olduğu için *ihtiyat* değil *karşılık*, Olağanüstü Hasar Karşılığı ise, kârdan ayrıldığı için *karşılık* değil *ihtiyat* olarak ifade edilmelidir.

¹Meydana Gelmiş Ancak Bildirilmemiş Hasarlar (Incurred But Not Reported IBNR) için ayrılan karşılıklar hariç

✓ CARİ RİSKLER KARŞILIĞI

Cari muhataralar ihtiyatı, döner riskler karşılığı veya kazanılmamış prim karşılığı olarak da ifade edilen cari riskler karşılığı, aslında, belirli bir dönem içinde tahsil edilmiş bir prim gelirinin henüz kazanılmamış kısmını ifade eder (Pekiner 1981:128).

Yılın her hangi bir gününde çeşitli süreler itibarıyla düzenlenen sigorta poliçelerinin büyük bir çoğunluğu 31 Aralık tarihinde sona ermemekte, bir sonraki yıla sarmaktadır. Poliçelerin düzenlendiği tarihten 31 Aralık gününe kadar olan süreye ait prim kazanılmış prim, 31 Aralık gününden poliçenin sona ereceği güne kadar olan süreye ait prim ise kazanılmamış prim olarak tanımlanmaktadır. Sigorta işlemlerinin yapısından kaynaklanan zorunluluğun sonucu olarak ortaya çıkan bu karşılık, bilanço tarihinde sona ermeyip bir sonraki yıla sarkan teminatlar ile ilgili, gelecek yıl gelirlerine isabet eden prim tutarlarının, dönem gelirlerinden düşülmesi ve gelecek yıl gelirlerine aktarılması için ayrılmaktadır (Pekiner 1981:129; Koçak 2000:222).

Sigorta sözleşmesi ile teminat verilen olası riskler ertesi yıla da uzadığından risk ile birlikte primin de izleyen yıla aktarılması hem sigorta işlemlerinin mahiyetine hem de muhasebenin dönemsellik ilkesine uygun düşmektedir (Koçak 2000:222).

7397 Sayılı Sigorta Murakabe Kanunu'nun 539 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile değişik 25. maddesine göre; sigorta ve reasürans şirketleri, bir yıldan uzun süreli hayat sigortaları ve deprem teminatları dışındaki taahhütleri için cari rizikolar karşılığı ayırmak zorundadırlar.

7397 Sayılı Sigorta Murakabe Kanunu'na göre cari rizikolar karşılıklarının poliçe bazında hesaplanması zorunludur. Ancak, sigorta şirketinin portföyünde bulunan her bir poliçe için bu işlemi yapmak çok zor olduğu için, cari riskler karşılığını bulmak üzere, çeşitli yöntemler geliştirilmiştir.

Bu yöntemler arasında;

- i) Poliçelerin her ayın ortasından başladığı ve bu poliçelerin bir yıllık olarak düzenlendiği varsayımından hareket eden 1/24 yöntemi,
- ii) 3'er aylık devrelerin esas alındığı 1/8 yöntemi,
- iii) Primin belli bir yüzdesinin cari risklere ait olduğu varsayımından hareket eden ortalama yöntem

yaygın olarak kullanılmaktadır (Milli Reasürans T.A.Ş 2004:286).

7397 Sayılı Sigorta Murakabe Kanunu'nun 539 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile değişik 25. maddesine göre; cari rizikolar karşılığı, yürürlükte bulunan sözleşmeler için tahakkuk etmiş primlerden komisyonlar düşüldükten sonra kalan tutarın gün esasına göre ertesi yıla sarkan kısmından oluşur; ancak poliçe bazında cari rizikolar karşılığının ayrılamaması halinde hesap dönemi itibariyle tahakkuk eden primlerden iptal ve süresi sona eren sözleşmelere ait primlerin düşülmesinden sonra kalan tutar üzerinden nakliyat branşında asgari %25, diğer branşlarda asgari %33,5 oranlarında cari rizikolar karşılığı ayrılır.

Uygulamada sigorta şirketleri, cari rizikolar karşılığı hesabını poliçe bazında gün esasına göre yapmamakta, nakliyat branşında %25, diğer branşlarda ise %33,5 olarak hesaplamaktadırlar (Koçak 2000:225).

Hayat dalında faaliyet gösteren sigorta şirketleri ise 09.12.1996 tarihli 22842 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Hayat Sigortaları Yönetmeliği'nin 22. maddesine göre cari rizikolar karşılığı ayırmak zorundadırlar.

Ancak deprem teminatları için alınan primler, cari rizikolar karşılığı kapsamı dışında tutulmaktadır. Oysa deprem teminatı verilen poliçelerin primlerinin tamamı cari yılda kazanılmaz, bir sonraki yıla sarkan primler de bulunmaktadır. Bu nedenle deprem teminatları karşılığında alınan primler için cari rizikolar karşılığı hesaplanmaması hem sigorta işlemlerinin mahiyetine ters düşmekte hem de muhasebenin dönemsellik ilkesine aykırılık teşkil etmektedir.

Oysa bilindiği gibi, ticari esaslara göre faaliyet gösteren sigorta şirketleri de Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği Seri No:1 (26.12.1992 tarihli 21447 sayılı Resmi Gazete) yayımlanan kapsamında “Muhasebenin Temel Kavramları”na uymak zorundadırlar.

✓ MUALLÂK HASARLAR KARŞILIĞI

7397 sayılı Sigorta Murakabe Kanunu muallâk hasarlar karşılığını, “tahakkuk etmiş ve hesaben tespit edilmiş tazminat bedellerinden veya bu hesap yapılmamışsa tahmini değerlerinden ibarettir” şeklinde tanımlamıştır.

Asıda kalmış hasarlar karşılığı veya ödenmemiş hasarlar karşılığı olarak da ifade edilen muallâk hasarlar karşılığı, faaliyet dönemi içinde meydana geldiği halde çeşitli nedenlerle ödenmemiş bulunan hasarları karşılamak üzere ayrılır. Burada iki durum söz konusu olabilir (Pekiner 1981:131):

- i) Hasar meydana gelmiş ve hasarla ilgili tazminat da talep edilmiş olduğu halde, hasar o faaliyet dönemi içinde henüz ödenememiştir,
- ii) Hasar meydana gelmiş, fakat henüz tazminat talebinde bulunulmamıştır.

Muallâk hasarlar karşılığı, hasar meydana gelmiş ve hasarla ilgili tazminat da talep edilmiş olmasına rağmen ekspertiz işlemlerinin yapılamaması, hasarla ilgili bilgi ve belgelerin sigortalılar tarafından sigorta şirketine verilmemesi, taraflar arasında tazminat tutarı veya hasarın teminat kapsamında olup olmaması gibi konularda ortaya çıkan anlaşmazlık nedeniyle işin hakeme veya mahkemeye intikal etmesi ve benzeri nedenlerle cari yıl içinde ödenemeyen hasarlar için ayrılır (Koçak 2000:232).

Muallâk hasarlar karşılığı ayrıca cari yıl içinde meydana gelmiş fakat henüz ihbarı yapılmamış Meydana Gelmiş Ancak Bildirilmemiş Hasarlar (Incurred But Not Reported IBNR) için ayrılan karşılıkları da kapsamaktadır. Ancak vergi kanunlarımız

cari yıl içinde meydana gelmiş fakat henüz ihbarı yapılmamış hasarlar için ayrılan bu tür karşılıkları mali kârın tespitinde gider olarak kabul etmemektedir.

✓ UZUN SÜRELİ İŞLER KARŞILIĞI

Tanzim Edilmiş Tarife Rejiminin uygulandığı dönemlerde yangın sigortalarında sigorta şirketleri tarafından sigortalıları özendirmek, pazar payını arttırmak gayesi ile daha önce ödenmiş primler toplamı üzerinden belli oranlarda indirimler yapılmakta idi. Poliyeal rezervler olarak da ifade edilen uzun süreli işler karşılığı, o dönemlerde sigorta şirketlerinin, primini alamayacağı sigorta devresini düşünerek yıllık sigorta priminden ücretsiz devrelerde meydana gelecek hasarları karşılamak amacıyla ayırdıkları karşılıklardır. 1990 yılı Ekim ayından sonra yangın sigortalarında Serbest Tarife Sistemine Rejimine geçilmesi ile uzun süreli işler karşılığının günümüzde çok fazla uygulama alanı bulunmamaktadır (Koçak 2000:244; Kahya 2001:127).

✓ HAYAT MATEMATİK KARŞILIKLARI

Riyazî ihtiyatlar, aktüeryal matematik karşılıklar olarak da ifade edilen hayat matematik karşılıkları, sadece hayat sigortalarında faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin Hazine Müsteşarlığı'nın uygun göreceği genel kabul görmüş aktüerya hesaplarına göre ayırmak zorunda oldukları karşılıklardır (Koçak 2000:247; Kahya 2001:127).

Hayat Sigortaları Yönetmeliği'nin (09.12.1996 tarihli 22842 sayılı Resmi Gazete) 20. maddesine göre hayat matematik karşılıkları;

- i) Aktüeryal matematik karşılıklar ve
- ii) Kâr payı karşılıkları toplamından oluşur.

Ancak sigorta şirketleri tarafından hazırlanan tek tip bilançolarda hayat matematik karşılıkları (aktüeryal matematik karşılıklar) ve kâr payı karşılıkları ayrı ayrı

gösterilmektedir. Bu nedenle kâr payı karşılıkları ayrıca ele alınacak burada sadece aktüeryal matematik karşılıklar incelenecektir.

Aktüeryal matematik karşılıklar, sigorta şirketinin üstlendiği riziko için alınan primler ile sigorta ettirenler ile lehdarlara olan yükümlülüklerinin peşin değerleri arasındaki farktır.

Aktüeryal matematik karşılıklar, Prospektif ve Retrospektif Yöntem olmak üzere başlıca iki yönteme göre hesaplanır. Aktüeryal matematik karşılıklar; Prospektif Yöntemde ileride ödenecek tazminatların peşin değerinden, ileride ödenecek primlerin peşin değerinin çıkarılması ile Retrospektif Yöntemde ise sigorta ettirenin ödediği primlerin sonuç değeri ile sigortacının üstlendiği rizikonun sonuç değeri arasındaki farkın hesaplanması şeklinde bulunur (Koçak 2000:248).

Aktüeryal matematik karşılığın negatif olarak hesaplandığı durumlarda bu değer sıfır olarak kabul edilir. Birikim priminin de alındığı hayat sigortalarında aktüeryal matematik karşılık, primlerin birikime kalan kısmı ile birikmiş aktüeryal matematik karşılıklar toplamıdır. Aktüeryal matematik karşılıklar tarifinin teknik özelliklerine göre tahakkuk veya tahsil esasına göre hesaplanabilir (Hayat Sigortaları Yönetmeliği md. 20).

✓ HAYAT MUALLÂK TAZMİNAT KARŞILIĞI

Hayat muallâk tazminat karşılığı, faaliyet dönemi içinde gerçekleşmiş, ancak çeşitli nedenlerle (işlemlerin tamamlanmamış olması, taraflar arasında tazminat tutarı veya hasarın teminat kapsamında olup olmaması gibi konularda anlaşmazlığa düşülmesi gibi) dönem sonu itibarıyla ödenmemiş hayat tazminatları için ayrılan karşılıklardır. Muallâk hasarlar karşılığı anlatılırken izah edilen hususlar hayat muallâk tazminat karşılığı için de geçerlidir.

✓ HAYAT KÂR PAYI KARŞILIĞI

Hayat kâr payı karşılığı, sigorta şirketlerinin kâr payı vermeyi taahhüt ettikleri sözleşmeler için sigorta ettirenler ile lehdarlara olan yükümlülüklerine istinaden ayrılan karşılıkların yatırıldıkları varlıkların gelirlerinden, onaylı kâr payı teknik esaslarında belirtilen kâr payı dağıtım sistemine göre hesaplanan teknik faiz geliri ile sınırlı olmak kaydıyla garanti edilen kısmın dışında kalan miktar ile önceki yıllara ait birikmiş kâr payı karşılıklarından oluşur (Koçak 2000:249; Kahya 2001:127).

✓ DEPREM HASAR KARŞILIĞI

7397 sayılı Sigorta Murakabe Kanunu hükümlerine göre sigorta ve reasürans şirketleri yangın ve mühendislik sigorta branşlarında verilen deprem teminatı karşılığında aldıkları ve kendi saklama paylarında kalan primlerle bu primlerin net gelirlerini on beş yıl süre ile deprem hasar karşılığı olarak ayırmak zorundadırlar. Deprem hasar karşılıkları ayrılmasına esas primler ve prim gelirlerinin hesaplanma usulleri ile karşılık oranı Hazine Müsteşarlığı'nca belirlenir.

Sigorta ve reasürans şirketleri, yılsonu itibari ile yangın ve mühendislik sigorta branşlarında verdikleri deprem teminatı karşılığında yazdıkları ve kendi saklama paylarında kalan primlerin üçte birini ödenen komisyon ve diğer masraf payı olarak düşükten sonra kalan tutarın %50'sini on beş yıl süre ile deprem hasar karşılığı olarak ayırırlar (Sigorta ve Reasürans Şirketlerinin Kuruluş ve Çalışma Esasları Yönetmeliği).

3.2. ÖZKAYNAKLAR

Öz kaynaklar Ödenmiş Sermaye, Kanuni, İhtiyari ve Fevkalade Yedek Akçeler, Yeniden Değerleme Fonu, Geçmiş Yıllar Kâr Zararı ve Olağanüstü Hasar Karşılığı¹ kalemlerinden oluşur. Sigorta şirketlerinin özkaynakları yıllar itibarıyla aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 37: Sigorta Sektörünün Öz kaynakları (Milyar TL)

ÖZKAYNAKLAR	2000	2001	2002	2003	2004
Ödenmiş Sermaye	346.329	531.109	825.987	1.190.310	1.420.686
Kanuni Yedek Akçeler	25.197	38.640	63.509	86.701	118.570
İhtiyari Yedek Akçeler	7.925	7.637	14.645	11.472	14.255
Fevkalade Yedek Akçeler	34.159	46.128	114.208	216.520	290.265
Yeniden Değerleme Fonu	89.703	137.211	201.340	204.366	157.441
Geçmiş Yıllar Kar/Zararı	(40.471)	(33.535)	(52.791)	(74.091)	(120.313)
Olağanüstü Hasar Karşılığı	-	4.186	-	-	-
TOPLAM	462.842	731.376	1.166.897	1.635.278	1.880.904

Kaynak: Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği Faaliyet Raporları 2000–2004

Öz kaynaklar içerisinde, yıllar itibarıyla en yüksek payın ödenmiş sermayeye ait olduğu görülmektedir. Ödenmiş sermayeyi 2000, 2001 ve 2002 yıllarında yeniden değerlendirme fonu, 2003 ve 2004 yıllarında ise fevkalade yedek akçeler izlemektedir.

✓ ÖDENMİŞ SERMAYE

Sermaye, şirket sahip veya ortaklarının şirkete yaptıkları yatırım tutarını ifade etmektedir. Şahıs şirketlerinde ortakların sorumluluklarının sınırsız olması nedeniyle (Komandit şirketlerde komanditer ortak hariç) ortakların şirket dışındaki varlıkları sermayenin bir unsuru gibi devreye sokulabilmektedir. Bu durum şirket alacaklıları açısından bir güvence ve destek anlamındadır.

¹ Olağanüstü Hasar Karşılığı, gelir ve kurumlar vergisi kanunlarına göre kurum kazancı üzerinden ödenen vergi ve fon kesintilerinden sonraki kârdan ayrıldığı için *karşılık* değil *ihtiyat* olarak ifade edilmeli ve öz kaynak unsurları içerisinde yer almalıdır.

Oysa sermaye şirketleri, ortaklarının sorumlulukları taahhüt ettikleri sermaye ile sınırlı olduğundan, böyle bir güvence ve destekten yoksundurlar. Bu nedenle özellikle sermaye şirketlerinde şirket sahip veya ortaklarının şirkete yaptıkları yatırım tutarını ifade eden sermaye kavramı şirket alacaklıları açısından büyük bir öneme sahiptir.

Şirketler kurulurken sermaye ortaklar tarafından taahhüt edilir ancak, taahhüt edilen sermaye tutarının tamamının bir anda ödenme zorunluluğu yoktur. Bu sebeple özellikle sermaye şirketlerinde sermaye kavramı dışında ödenmiş sermaye ve ödenmemiş sermaye kavramları da önem kazanmaktadır.

Ödenmemiş sermaye ortaklar tarafından taahhüt edilen sermaye tutarının henüz ödenmemiş kısmıdır. Ödenmiş sermaye ise, taahhüt edilen sermaye ile ödenmemiş sermaye arasındaki fark, bir başka deyişle, şirket sahip veya ortaklarının şirkete fiilen ödedikleri sermaye tutarıdır.

Şirketlerin kuruluşu için gerekli en az sermaye miktarının şirketin faaliyet konusu ile uyumlu olması gerekir. Bununla birlikte gerek ülkemizde ticari hayatı düzenleyen genel nitelikte bir kanun olan Türk Ticaret Kanunu'nda gerekse sigortacılık, bankacılık gibi belirli alanlarda faaliyet gösteren şirketleri kapsamına alan Sigorta Murakabe Kanunu'nu, Bankalar Kanunu'nu gibi özel kanunlarda şirketlerin kuruluşu için gerekli en az sermaye miktarı yasal olarak belirlenmiştir.

Bilindiği gibi, sigorta şirketleri anonim şirket olarak kurulabilmektedir ve Türk Ticaret Kanunu'nun 272. maddesine göre anonim şirketlerin "hususî kanunlarında aksine bir hüküm olmadıkça esas sermaye miktarı elli milyar Türk lirasından aşağı olamaz." Yine aynı kanunun 285. maddesine göre anonim şirketlerde taahhüt edilen nakdi sermayenin dörtte birinin ödenmiş olması şarttır.

Ancak, Türk Ticaret Kanunu'nun 285. maddesi 559 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kaldırılmış olduğu için, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından benzer

bir düzenleme yapılmıştır. Söz konusu düzenlemeye göre taahhüt edilen nakdi sermayenin şirketin kuruluşunun tescili tarihinden itibaren ¼'ünün en geç 3 ay içinde kalan kısmın ise en geç ise 3 yıl içinde ödenmesi zorunludur (Sanayi ve Ticaret Bakanlığı 2003).

Sermaye miktarı, tüm sermaye şirketlerinde olduğu gibi sigorta şirketlerinde de üçüncü kişiler açısından büyük önem taşımakla birlikte sigorta şirketleri açısından diğer şirketlerden farklı olarak, finansmandan çok garanti ve güvencedir, şirketin mali gücünü ve ödeyebilirliğini ölçmede önemli bir göstergedir. Bu nedenle sigorta alanında anonim şirket olarak faaliyet gösteren şirketlerin sahip olmaları zorunlu en az ödenmiş sermaye tutarları Türk Ticaret Kanunu'nda anonim şirketler için belirtilen tutarların çok üstündedir.

Türkiye'de kurulacak sigorta ve reasürans şirketlerinin sahip olması zorunlu en az ödenmiş sermaye tutarı 10.3 trilyon, emeklilik şirketlerinin ise, 20 trilyon Türk Lirası olarak belirlenmiştir.

✓ KANUNİ YEDEK AKÇELER

Kanuni yedek akçeler, sigorta şirketlerinin anonim şirket statüsünde oldukları için Türk Ticaret Kanunu hükümlerine göre ayırmak zorunda oldukları yedek akçelerdir. Şirketlerin yetkili organları kaynağını kanundan alan bu yedek akçelerin ayrılmaması veya düşük oranlarda ayrılması yolunda karar alamazlar. Türk Ticaret Kanunu' nun 466. maddesine göre ayrılması zorunlu olan kanuni yedek akçeler I.Tertip Yedek Akçe ve II. Tertip Yedek Akçedir.

I.Tertip Yedek Akçe Türk Ticaret Kanunu'nun 466. maddesinin 1. fıkrasına göre, her yıl safi kârın %5'i oranında ayrılır. Her yılsonunda ayrılan I.Tertip Yedek Akçe toplam tutarı ödenmiş sermayenin %20'sine ulaşınca kadar I.Tertip Yedek Akçe ayrılmasına devam edilir.

II. Tertip Yedek Akçe Türk Ticaret Kanunu'nun 466. maddesinin 2. fıkrasının 3. bendine göre, I.Tertip Yedek Akçe ayrıldıktan sonra dağıtımına karar verilen kârın ödenmiş sermayenin %5'ini aşan kısmının %10'udur. Daha açık bir ifadeyle II. Tertip Yedek Akçe ayrılabilmesi için öncelikle I.Tertip Yedek Akçe ayrılmış olmalı ve dağıtımına karar verilen kâr ödenmiş sermayenin %5'inden fazla olmalıdır.

Dağıtımına karar verilen kâr ödenmiş sermayenin %5'ini aşıyor ise aşan kısmın saptanması ve II. Tertip Yedek Akçenin bu tutar üzerinden hesaplanması gerekmektedir. Dağıtımına karar verilen kâr ödenmiş sermayenin %5'ini aşmıyor ya da bunun altındaysa bu dağıtımdan II. Tertip Yedek Akçe ayrılmayacaktır (Çankaya 1994: 207).

✓ İHTİYARİ YEDEK AKÇELER

İhtiyari yedek akçeler, Türk Ticaret Kanunu'nun 467. maddesinde "Yedek akçeye safi kârın yirmide birinden fazla bir meblâğın ayrılacağı ve yedek akçenin ödenmiş sermayenin beşte birini aşabileceği hakkında esas mukaveleye hüküm kona bilir." şeklinde tanımlanmıştır.

İhtiyari yedek akçeler, şirketlerin Türk Ticaret Kanunu'nun 467. maddesi uyarınca ana sözleşmelerinde hüküm olması kaydıyla I.Tertip ve II. Tertip Yedek Akçeler dışında ayırdıkları yedek akçelerdir.

✓ FEVKALADE YEDEK AKÇELER

Yedek akçeler, hangi isim altında ayrılmış olursa olsun, aslında ileride ortaya çıkabilecek riskleri karşılamak ve mali bünyeyi sağlam tutmak amacını taşır. Bu nedenle yasal olarak zorunlu olmasa bile sermaye şirketlerinde yetkili organlar tarafından zaman zaman farklı isimlerle yedek akçe ayrılmasına karar verilebilir.

Fevkalade yedek akçeler, sermaye şirketlerinde genel kurul tarafından ileride ortaya çıkabilecek riskleri karşılamak ve mali bünyeyi sağlam tutmak amacıyla ayrılmasına karar verilen yedek akçelerdir.

✓ YENİDEN DEĞERLEME FONU

Yeniden değerlendirme fonu, maddi duran varlıkların ve maddi varlıklara ilişkin birikmiş amortisman tutarlarının yeniden değerlemeye tabi tutulması sonucu ortaya çıkan değerdir. En basit anlatımıyla yeniden değerlendirme, amortisman tabi maddi duran varlıkların Maliye Bakanlığı tarafından yayınlanan yeniden değerlendirme oranlarına göre muhasebedeki tutarlarının artırılmasıdır.

Ülkemizdeki uygulamada maddi duran varlık ve maddi duran varlıklara ilişkin birikmiş amortisman tutarları yeniden değerlendirme katsayısı ile çarpılarak değer artışları bulunur. Söz konusu değer artışları maddi duran varlık ve maddi duran varlıklara ilişkin birikmiş amortisman tutarlarına ilave edilir. Bu iki artış arasındaki fark ise yeniden değerlendirme fonunu oluşturur.

Aslında yeniden değerlendirme enflasyonun finansal tablolar üzerindeki etkilerini azaltmak için vergi kanunlarımızda yer alan (Vergi Usul Kanunu mükerrer madde 298) ve sadece maddi duran varlıkların bilanço tarihi itibarıyla gerçek değerlerini göstermesi amacıyla uygulanan kısmi bir düzeltme yöntemidir. Ancak, finansal tabloların enflasyonun etkilerinden tamamen arındırılmasına yönelik olarak vergi yasalarında değişiklikler içeren ve uygulamada kısaca Enflasyon Muhasebesi Yasası olarak ifade edilen “Vergi Usul Kanunu, Gelir Vergisi Kanunu ve Kurumlar Vergisi Kanunu’nda Değişiklik Yapılması Hakkında 5024 Sayılı Kanun ile Vergi Usul Kanunu’nun “Yeniden Değerleme” başlığını taşıyan mükerrer 298. maddesi başlığı ile birlikte uygulamadan kaldırılmıştır.

5024 sayılı Kanun’un amacı finansal tabloların enflasyonun etkisinden tamamen arındırılması ve böylece vergileme üzerindeki enflasyondan kaynaklanan olum-

suzlukların giderilmesidir. Enflasyon muhasebesi uygulamaları ile sadece maddi duran varlıkların değil tüm bilanço kalemlerinin bilanço tarihi itibarıyla gerçek değerlerini göstermesi amaçlandığı için maddi duran varlıkların yeniden değerlemeye tabi tutulmasına gerek kalmamaktadır. 31 Aralık 2003 tarihli bilançoların 5024 sayılı Kanun uyarınca yapılan düzeltme işlemleri sırasında şirketlerin bilançolarında yer alan yeniden değerlendirme fonu düzeltme işlemlerine tabi tutulmayıp sıfırlanmıştır.

✓ GEÇMİŞ YILLAR KÂR ZARARI

Geçmiş yıllar kârı, şirketin önceki faaliyet dönemlerinde ortaya çıkan şirket ortaklarına dağıtılmamış ve yedek akçe hesaplarına alınmamış kârlardan, geçmiş yıllar zararları ise, şirketin önceki faaliyet dönemlerinde ortaya çıkan zararlarından oluşur.

✓ OLAĞANÜSTÜ HASAR KARŞILIĞI

Olağanüstü hasarlar karşılığı, Sigorta Murakabe Kanunu'nun 15.09.1993 tarih ve 510 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile değişik 25. maddesinin birinci fıkrası gereği, sigorta ve reasürans şirketlerinin, Sigorta Murakabe Kanunu ile Türk Ticaret Kanunu'nun ve ana sözleşmelerinin ayrılmasını zorunlu kıldığı yedek akçelerden başka, Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisi kanunlarına göre kurum kazancı üzerinden ödenen vergi ve fon kesintilerinden sonraki kârlarının %5'ni, ödenmiş sermayeleri tutarına ulaşıncaya kadar ayırmak zorunda oldukları karşılıklardır. Ancak, daha sonra uygulamaya konulan 16.06.1994 tarih ve 539 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile söz konusu karşılık ayırma zorunluluğu ortadan kaldırılmıştır.

4. TÜRK SİGORTA SEKTÖRÜNÜN FON KULLANIMLARI

Sigorta şirketlerinde de, diğer şirketlerde olduğu gibi, fon kullanımı şirket bilançosunun aktif tarafını şekillendirir. Diğer bir anlatımla fon kullanımı elde edilen fonların yatırıma yönlendirilmesidir ve şirket yatırımları bilançonun aktif tarafında

yer almaktadır. Bir sigorta şirketinin bilançosunun aktif tarafı (fon kullanımları) ana hatlarıyla;

- i) Nakit ve Benzeri Değerler,
- ii) Alacaklar,
- iii) Sabit Değerler ve Diğer Aktifler kalemlerinden oluşur.

Nakit ve benzeri değerler; sigorta şirketlerinin tahsil ettikleri ve ödedikleri para mevcudunun, sigorta şirketlerince yurtiçi ve yurt dışı banka ve benzeri finans kurumlarına yatırılan ve çekilen paraların, faiz geliri veya kâr payı sağlamak yahut fiyat değişmelerinden yararlanarak kâr elde etmek amacı ile geçici bir süre elde tutulmak üzere alınan hisse senedi, tahvil, hazine bonosu ve benzeri gibi menkul kıymetlerin izlendiği nakit değerler, bankalar ve menkul değerler cüzdanı kalemlerinden oluşur (Koçak 2000:37).

Alacaklar, sigorta şirketlerinin sigortacılık faaliyetlerinden kaynaklanan alacakları ile sigortacılık faaliyetleri dışındaki işlemler nedeniyle ortaya çıkan alacaklarının izlendiği sigortalılar, acenteler, sedanlar retrosedanlar, ikrazlar ve diğer alacaklar gibi kalemlerden oluşur (Koçak 2000:64).

Sabit değerler ve diğer aktifler, sigorta şirketleri tarafından bir faaliyet döneminden daha uzun sürede kullanılacak olan malî, maddi ve maddi olmayan duran varlıkların izlendiği iştirakler, gayrimenkuller ve ilk tesis ve taazzuv giderleri gibi kalemlerden oluşur. (Koçak 2000:162).

2000–2004 yılları arasında ülkemizde faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin fon kullanımlarının dağılımı aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 38: Sigorta Sektörünün Fon Kullanımlarının Dağılımı (Milyar TL)

	2000	2001	2002	2003	2004
Hayat	1.208.837	1.889.497	2.684.933	3.765.396	4.776.557
Nakit ve Benzeri Değerler	1.033.372	1.652.790	2.367.191	3.316.084	4.039.146
Alacaklar	75.342	88.807	108.788	182.930	454.268
Sabit Değ. ve Diğer Aktifler	100.123	147.900	208.954	266.382	283.142
Hayat Dışı	1.470.253	2.163.531	2.749.432	3.818.115	4.989.843
Nakit ve Benzeri Değerler	692.605	997.898	1.064.900	1.591.044	2.129.880
Alacaklar	503.655	703.791	1.000.135	1.321.530	1.771.168
Sabit Değ. Ve Diğer Aktifler	273.993	461.842	684.397	905.540	1.088.795
TOPLAM	2.679.090	4.053.028	5.434.365	7.583.511	9.766.400

Kaynak: Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği Faaliyet Raporları 2000–2004

2000–2004 yılları arasında ülkemizde faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin fon kullanımları toplamı ve yüzdesel değişimler hayat ve hayat dışı sigortalar bazında aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 39: Sigorta Sektörünün Fon Kullanımları ve Yüzdesel Değişimler

(Milyar TL)

YILLAR	FON KULLANIMLARI TOPLAMI	BİR ÖNCEKİ YILA GÖRE DEĞİŞİM		T.E.F.E. ARTIŞI (%)
		NOMİNAL (%)	REEL (%)	
2000	2.679.090			
Hayat	1.208.837			
Hayat Dışı	1.470.253			
2001	4.053.028	51.28	-19.77	88.56
Hayat	1.889.497	56.31	-17.10	
Hayat Dışı	2.163.531	47.15	-21.96	
2002	5.434.365	34.08	2.51	30.80
Hayat	2.684.933	42.10	8.64	
Hayat Dışı	2.749.432	27.08	-2.84	
2003	7.583.511	39.55	22.48	13.94
Hayat	3.765.396	40.24	23.08	
Hayat Dışı	3.818.115	38.87	21.88	
2004	9.776.400	28.78	13.12	13.84
Hayat	4.776.557	26.85	11.43	
Hayat Dışı	4.989.843	30.69	14.80	

Kaynak: Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği Faaliyet Raporları'ndan (2000–2004) yararlanılarak tarafımızdan düzenlenmiştir.

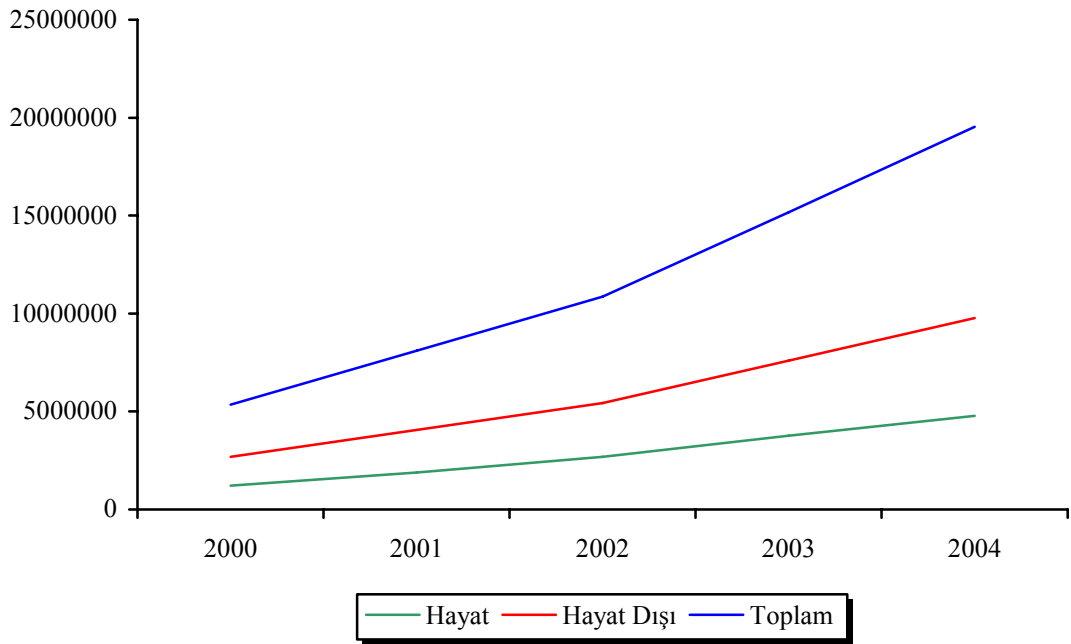
En önemli fonksiyonlarından biri fon yaratmak ve yaratılan bu fonları çeşitli yatırım araçları kanalıyla ekonomiye kazandırmak olan sigorta şirketlerinin fon kullanımları yani yatırımları, 2000–2004 yılları arasında cari fiyatlarla sürekli olarak artmıştır.

2000–2004 yılları arasında sigorta şirketlerinin yatırımlarında görülen artış oranları reel olarak 2002 yılında hayat sigortalarında, 2003 ve 2004 yıllarında hayat ve

hayat dışı sigortalarda pozitif iken, 2001 yılında hayat ve hayat dışı sigortalarda ve 2002 yılında hayat dışı sigortalarda negatif olarak gerçekleşmiştir. Sigorta şirketlerinin 2004 yılındaki yatırımları bir önceki yıla göre nominal olarak %28.78 reel olarak ise %13.12 oranında artarak 9.766.400 milyar liraya ulaşmıştır.

2000–2004 yılları arasında bir önceki yıla göre hayat sigortalarında gerçekleşen fon kullanımları artış oranı, 2004 yılı hariç, hayat dışı sigortalarda gerçekleşen fon kullanımlarındaki artış oranından fazla olmuştur. Ancak grafikte de görüldüğü gibi 2000–2004 yılları arasında hayat sigortalarında fon kullanımı hayat dışı sigortalardaki fon kullanımından az gerçekleşmiştir.

Grafik 4: Sigorta Sektörünün Fon Kullanımları (Milyar TL)

Kaynak: Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği Faaliyet Raporları 2000–2004

Fon yönetiminde mali kurumlar için genelde geçerli olan, emniyet, paraya çevrilebilirlik (likitide), kârlılık ve riski dağıtma gibi temel ilkeler sigorta şirketleri için de geçerlidir (Ünal 1994:56). Ancak, sigorta şirketlerinin topladıkları fonların değerlendirilmesi konusunda, sigortalıların korunması amacıyla, devlet tarafından belirle-

nen sınırlamalar nedeniyle sigorta şirketleri birçok mali kurumdan farklı olarak elde ki fonları, öncelikle güvenlik prensibini, daha sonra likidite ve kârlılık prensiplerini göz önünde bulundurarak yatırıma dönüştürmektedirler. Ayrıca yatırımlarında riskin dengeli dağılımı ilkesine de önem vermektedirler (Asunakutlu 2000:3).

Yatırım genel olarak, bir işi yapmak amacıyla belirli bir sermayenin o işe aktarılması anlamındadır (Çonkar 1992:12). Belli bir miktar paranın gelir getiren menkul veya gayrimenkul değerlere, mallara ya da diğer servet unsurlarına yatırılması, bu işlemi gerçekleştiren kişi açısından yatırım olarak kabul edilse de ekonomik anlamda bir yatırım söz konusu değildir. Bu işlem mevcut yatırımların el değiştirmesidir ve plasman olarak ifade edilir (Seyidoğlu 1992:727). Bu işlemde hakkı devralan kişi kendince bir yatırım yaparken, hakkı devreden kişi ise eskiden yapmış olduğu yatırımını çözmüş, yani bir anlamda menfi yatırım yapmış olmaktadır (Çonkar 1992:14).

Ekonomik bir terim olarak yatırım, sermaye stokuna yapılan ilavelerdir. Fonun gerçek yatırım özelliği kazanması için, bir plasman niteliğinde değil, bir yatırım niteliğinde olması sermaye mallarına yönelmesi gerekir. Sermaye malları veya reel varlıklar başka mal ve hizmetlerin üretilmesi için kullanılan mallardır ve fabrika tesisat, teçhizat ve stoklardan oluşur (Sarıkamış 1995:19).

Sigorta işletmelerinde ise yatırım; sigorta güvencesi hizmetinin sunumuna hazır hale getirilmesiyle yakından ilişkili temel bir faaliyet olarak ele alınmaktadır. Bu açıdan sigorta yatırımlarının hacmi, kalitesi ve yapısı sigortalılara karşı üstlenilen sorumlulukların yerine getirilmesinde önemli bir güvence unsuru olarak kabul edilmektedir (Duman 1990:40).

Bu husus, Avrupa Birliği'nde sigortacılıkla ilgili olarak yapılan düzenlemelerde Avrupa Parlamentosu ve Konsey Direktifleri arasında yer alan 98/78/EC sayılı "Bir Sigorta Grubundaki Sigorta Şirketlerinin Tamamlayıcı Denetimleri" hakkında Direktif'in varlıklara ilişkin 3. ilkesinde "...sigorta şirketleri yatırımlarında mutlaka risk ve getiri optimizasyonu amaçlamalıdır. Kolayca çeşitlenebilir olması gereken varlıklar,

şirketin ihtiyaç duyduğunda likitide ihtiyacını karşılayacak şekilde seçilmelidir” şeklinde ifade edilmektedir. (Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Birliği Konsey Direktifleri 1998).

Ülkemizde sigorta işletmelerinde yatırımların belirli kriterler göz önünde bulundurularak gerçekleştirilmesi ile ilgili yasal düzenlemeler bulunmakta ve devlet tarafından Kontrol ve Denetleme Kurulları’nca söz konusu yatırımlar denetlenmektedir (Asunakutlu 1997:117).

Söz konusu yasal düzenlemeler Sigorta Murakabe Kanunu ve Sigorta ve Reasürans Şirketlerinin Kuruluş ve Çalışma Esasları Yönetmeliği’nde (26.12.1994 tarihli 22153 sayılı Resmi Gazete) yapılmış olup, sigorta şirketleri bünyelerinde toplanan fonları, yükümlülüklerini yerine getirmek amacıyla, belirlenen temel kurallara uygun olarak değişik alanlarda yatırıma dönüştürmektedirler. (Asunakutlu 1997:120; Savaşçı 1998:89).

Sigorta Murakabe Kanunu’na (madde 12) göre sigorta şirketleri sigorta sözleşmelerinden doğan taahhütlerine karşılık olmak üzere, sigorta primleri ile orantılı olarak teminat göstermek zorundadırlar¹. Söz konusu kanunun 539 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile değişik 15. maddesinde teminat olarak kabul edilebilecek kıymetler;

- i) Türk lirası olarak nakden tevdiat ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası’na alım satım konusu yapılan dövizler,

¹ Hastalık ve ferdi kaza sigortalı ile diğer hayat dışı sigortalarda, her hesap dönemi sonu itibarıyla Türkiye’de akdedilmiş sigortalardan fesih ve iptaller çıkarıldıktan sonra kalan prim tutarının %20’sinden çok olmamak üzere Müsteşarlıkça tespit edilen oranda teminat tesis edilir. Müsteşarlık, hesap dönemine bağlı kalmaksızın yürürlükte bulunan sözleşme tutarları ile orantılı olarak teminat tesis edilmesini isteyebilir.

Sigorta şirketlerinin hayat branşında göstereceği teminat, hayat sigortalılarının safi primleri üzerinden ayrılan matematik karşılıkları toplamından hayat sözleşmeleri üzerine yapılmış ikrazların düşülmesinden sonra kalan tutar ile hayat muallâk tazminat karşılıkları ve tahakkuk etmiş kâr payları ihtiyat toplamıdır. Müsteşarlık, hayat branşında gösterilecek teminatları kısmen veya tamamen kaldırmaya yetkilidir.

Yeni kurulan şirketler, teminat tesis dönemine kadar ödenmiş sermayelerinin %20’si oranında teminat tesis ederler. Sigorta şirketlerinin tesis edecekleri teminatlar her halükarda ödenmiş sermayelerinin %20’sinden az olamaz.

- ii) Devlet iç ve dış istikraz tahvilleri, Hazine bonoları, gelir ortaklığı senetleri ile Devletçe ihraç edilecek diğer menkul değerler,
- iii) Sermayesinin en az %51'i Devlete ait şirketlerin hisse senetleri,
- iv) Müsteşarlıkça kabul edilen diğer sermaye piyasası araçları,
- v) Sigorta şirketlerin Türkiye'de sahip olduğu gayrimenkuller

olarak belirtilmiştir.

Ayrıca, sigorta şirketlerinin Sigorta Murakabe Kanunu (madde 25) ile Sigorta ve Reasürans Şirketlerinin Kuruluş ve Çalışma Esasları Yönetmeliği (madde 23–26) uyarınca ayırdıkları teknik karşılıklarda toplanan fonlar, Sigorta ve Reasürans Şirketlerinin Kuruluş ve Çalışma Esasları Yönetmeliği'nde belirtilen kıymetlere yatırılır (Savaşçı 1998:90).

Söz konusu yönetmeliğin 19. maddesinde teminat olarak kabul edilebilecek kıymetler;

- i) Türk Lirası ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nca alım satım konusu yapılan dövizler ile bunlar üzerinden açılan mevduat,
- ii) Devlet tahvilleri, Hazine bonoları ile Devletin ihraç edeceği diğer menkul değerler veya ilgili sigorta şirketi adına düzenlenmesi kaydıyla bu değerler için Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından düzenlenen muvakkat makbuzlar,

- iii) Sermayesinin en az yüzde 51'i Devlete ait şirketlerin hisse senetleri, bu şirketlerce ihraç olunan tahvil ve benzeri menkul kıymetler ve Türkiye Cumhuriyeti garantisi ile ihraç edilen diğer menkul kıymetler,
- iv) Genel olarak teminatların yüzde 30'unu ve ayrıca bir şirkete ait olanlarının payının toplam teminatların yüzde 10'unu, bir sermaye grubuna ait olanlarının payının ise toplam teminatların yüzde 20'sini aşmaması kaydıyla borsada işlem gören hisse senetleri ile tahviller,
- v) Bir kurucuya ait olanların toplamı teminatların yüzde 10'undan fazla olmaması kaydıyla yatırım fonu katılma belgeleri,
- vi) Teminatlar içerisindeki payı yüzde 50'yi aşmamak üzere Türkiye'deki gayrimenkuller olarak sayılmıştır.

Görüldüğü gibi sigorta şirketlerinin yatırımlarında bazı yasal sınırlamalar mevcuttur. Bu sınırlamalar; her ne kadar sigorta şirketlerinin yükümlülüklerini yerine getirmek amacıyla, belirlenen temel kurallar olup (Asunakutlu 1997:117; Savaşçı 1998:89) sigortalılara karşı üstlenilen sorumlulukların yerine getirilmesinde önemli bir güvence unsuru olarak kabul edilmekte (Duman 1990:40) ise de, sigorta şirketlerinin yatırımlarını ve fon yaratma kapasitelerini olumsuz yönde etkilemektedir (Sülün 1997:14; E.Yücel 1998:42; Ünal 1994:66).

Sigorta işletmeleri, fonların oluşumuna aracılık etmek suretiyle, birçok ekonomik görevi de, dolaylı ve direk olarak yerine getirmektedirler. Yatırımlara kanalize edilen fonlar genel ekonomik gelişmeye önemli katkılarda bulunduğu gibi, toplumsal refahın artmasında da büyük önem taşımaktadırlar (Duygulu 2006:189).

Sigortanın fon yaratma gücünün ekonominin emrine verilerek kullanılması, özellikle sanayileşmiş ülkelerde vazgeçilmez bir kaynaktır. Sigortanın tasarrufu teşvik

fonksiyonu ve biriken fonların verimli alanlara yatırılması, ülke kalkınmasında önemli rol oynamaktadır (Ünal 1994:55).

Sigorta kesiminin fon yaratma işlevi, dar olarak tanımlandığında; sermaye piyasasına tahsis edilen tutarlar olarak yorumlanmaktadır. Fon yaratma işlevi; en geniş anlamıyla tasarruflara katkı olarak tanımlandığında ise, primler kurumsal tasarruf niteliğinde sayılmaktadır. Sigorta kesimi, bu anlamda gönüllü tasarruflar yoluyla fon yaratmaktadır (Asunakutlu 1997:77).

Ancak fon yaratma ile ekonomik işlevin tam olarak gerçekleştiği söylenemez. Söz konusu fonların etkin ve verimli bir biçimde yatırımlara yönlendirilmesi, ekonomik işlevin tamamlayıcı unsuru olarak değerlendirilmektedir (Asunakutlu 1997:78; Ünal 1994:38).

Sigorta şirketlerinin sigortacılık faaliyetlerinden elde ettikleri teknik gelirlerden genel giderler düşüldüğünde, sigortacılık işlemlerinden elde edilen teknik kâr/zarar ortaya çıkmaktadır. Teknik faaliyetler sonucu sağlanan kazanç; menkul ve gayrimenkul yatırımlarında değerlendirilmektedir. Elde edilen yatırım gelirleri, hem sigorta şirketlerinin varsa zararını karşılamakta, hem de sigortalıya ödenecek tazminat tutarını yükseltmektedir. Diğer yandan, yatırım artışı ekonomiyi de olumlu yönde etkilemektedir (Orhaner 1995:42).

Bir başka ifadeyle, sigorta sektörünün fon yaratma kapasitesi üzerinde etkili olan iki unsur; sigorta teknik faaliyetleri ve mali yatırımlardır. Yani sigorta sektöründe yaratılan fonlar teknik faaliyetler ve mali yatırımlar sonucu oluşmaktadır.

Sigorta şirketlerinde fon kaynakları, başlıca bu iki faaliyete; teknik işlere ve mali yatırımlara kanalize edilmektedir. Bu faaliyetlerden elde edilen kârdan, vergiler ve dağıtılacak kâr payları düşüldükten sonra kalan “ihtiyat”, işletmenin bünyesinde yeni bir fon oluşturmaktadır (Ünal 1994:48).

Sigorta sektörünün fon yaratma kapasitesi üzerinde etkili olan en önemli unsur, mali yatırımlardır. Sigorta şirketleri, mali yatırımlardan elde ettikleri kârlarla gelişmekte ve ekonomiye kaynak yaratmaktadır. Mali yatırımların sonuçları, teknik ve mali kârlılık üzerinde görülmektedir (Ünal 1994:56).

5. TÜRK SİGORTA SEKTÖRÜNÜN FON YARATMA KAPASİTESİ

Fon yaratmanın ekonomik anlamı, tasarrufların yatırıma dönüşmesidir. Para biriktirme, artırım anlamına gelen tasarruf, bireyin parasal gelirinin tüketim için sarf edilmemiş bölümü olarak tanımlanabilir (Amling 1970:36).

Bir sigorta şirketinin fon kaynaklarının esasını, devraldığı riskler karşılığında sigortalılardan veya sigorta ettirenlerden tahsil ettiği primler oluşturur. Bu nedenle sigortacıkta fon yaratmanın en önemli şartı prim üretimidir. Prim üretimi sigorta sektörünün temel ürünü olup, sigortaya olan talebin parasal göstergesidir. Prim üretiminin seviyesini, ülkelerin ekonomik ve sosyal şartları tayin eder. Bu şartların gelişmediği ülkelerde, genel olarak prim gelirleri düşüktür. Zorunlu tüketim harcamalarını dahi karşılamaktan yoksun bir kesimden tasarrufa yönelmesini beklemek pek fazla bir anlam ifade etmeyecektir (Ünal 1994:39).

Bu nedenle sigorta sektöründe gelişmeyi sağlamak için öncelikle kişi başına düşen milli gelir düzeyi arttırılmalıdır. Ancak bundan sonra fertler normal tüketim harcamaları dışında tasarrufa yönelme eğiliminde bulunabilirler. Nitekim prim üretiminin kişi başına düşen milli gelir ile ilişkisinin 73 ülkedeki 1995 yılı verileri kullanılarak yatay-kesit analizi ile yapılan araştırma sonucunda ülkelerin sigorta sektörüne verdiği önemin fertlerin kazanç durumuyla yakından ilişkili olduğu anlaşılmıştır (O.Erdoğan ve Özer 1998:97).

Sigortacıkta fon yaratmanın en önemli şartı prim üretimi olduğundan Türk sigorta sektörünün fon yaratma kapasitesi belirlenirken incelenmesi gereken ilk kriter sektörün prim üretimi ve yıllar itibarıyla gösterdiği yüzdesel değişimler olmalıdır.

Öte yandan yıllık prim üretiminin yanı sıra uluslararası karşılaştırmalarda yıllık prim üretiminin Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) veya Gayri Safi Yurt İçi Hasıla'ya oranı (Sigorta Yaygınlık Oranı) ve kişi başına düşen prim miktarı (Sigorta Yoğunluğu) da ölçü olarak kullanılmaktadır. Bu karşılaştırmalar, sigorta şirketlerinin ülkelerin finansal piyasalarındaki önemini de dolaylı olarak göstermektedir (Ünal 1994:39).

Sigorta Yaygınlık Oranı (Insurance Penetration), bir ülkede özel sigortalar tarafından üretilen sigorta priminin, o ülkenin Gayri Safi Yurt İçi Hasıla'sına (GSYİH) ya da ulusal kaynaklar tarafından bir yıl içerisinde üretilen tüm mal ve hizmetlerin, piyasa fiyatlarıyla toplam değerine (Gayri Safi Milli Hasıla GSMH) bölünmesi ile bulunan orandır (Milli Reasürans T.A.Ş 2004:151). Sigorta sektörünün milli ekonomi içindeki yerinin doğrudan bir göstergesi olan sigorta yaygınlık oranı Penetrasyon¹ Değeri olarak da ifade edilmektedir.

Sigorta Yoğunluğu (Insurance Density) bir başka ifadeyle kişi başına düşen yıllık prim üretimi ise kişi başına düşen sigorta prim harcamasını ifade etmektedir. Bu miktar, zorunlu olarak yapılan sosyal güvenlik harcamaları hariç olmak kaydıyla, bir ülke içerisinde yaşayan kişilerin, özel sigortalar için harcadığı tutarı göstermektedir (Milli Reasürans T.A.Ş 2004:150).

Türk sigorta sektörünün fon yaratma kapasitesi; yıllık prim üretimi, sigorta yaygınlık oranı ve sigorta yoğunluğu kriterleri ele alınarak incelenmektedir.

5.1. YILLIK PRİM ÜRETİMİ

Ülkemizde 2000–2004 yılları arasında sigorta sektörünün prim üretimi ve yıllar itibarıyla gösterdiği yüzdesel değişimler aşağıda gösterilmiştir.

¹ Penetrasyon kelimesi; yaygınlık, giriş, içine işleme, nüfuz etme anlamındadır (www.tdk.org.tr; www.sozluk.net [16.08.2004]).

Tablo 40 : Sigorta Sektörünün Prim Üretimi ve Yüzdesele Değişimler (Milyar TL)

YILLAR	TOPLAM PRİM ÜRETİMİ	TOPLAM İÇİNDEKİ PAYI	BİR ÖNCEKİ YILA GÖRE DEĞİŞİM		T.E.F.E. ARTIŞI (%)
			NOMİNAL (%)	REEL (%)	
2000	1.790.739	100.00			
Hayat	326.205	18.22			
Hayat Dışı	1.464.534	81.78			
2001	2.504.862	100.00	39.88	-25.82	88.56
Hayat	461.350	18.42	41.43	-24.99	
Hayat Dışı	2.043.512	81.58	39.53	-26.00	
2002	3.718.522	100.00	48.45	13.49	30.80
Hayat	686.350	18.46	48.77	13.74	
Hayat Dışı	3.032.172	81.54	48.38	13.44	
2003	5.088.125	100.00	36.83	20.09	13.94
Hayat	1.032.552	20.29	50.44	32.03	
Hayat Dışı	4.055.573	79.71	33.75	17.39	
2004	6.785.792	100.00	33.37	17.16	13.84
Hayat	1.223.945	18.04	18.54	4.13	
Hayat Dışı	5.561.847	81.96	37.14	20.47	

Kaynak: Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği Faaliyet Raporları'ndan (2000–2004) yararlanılarak tarafımızdan düzenlenmiştir.

Ülkemizde sigorta şirketlerinin prim üretimi 2000–2004 yılları arasında sürekli bir artış göstermiştir. Toptan Eşya Fiyatları Endeksi (TEFE) dikkate alındığında prim üretimindeki artışın (2001 yılı hariç) enflasyonun üzerinde olduğu görülmektedir.

2001 yılının ikinci ayından sonra hızla tırmanışa geçen olumsuz ekonomik koşullar, 1999 yılında meydana gelen doğal afetlerin yarattığı hasar ödemeleri ve 11 Eylül'de New York'ta Dünya Ticaret Merkezi binalarına karşı gerçekleştirilen terörist saldırılar gibi nedenlerle 2001 yılı sigorta sektörü açısından kötü bir yıl olmuş buna rağmen 2001 yılı hariç sigorta şirketlerinin prim üretimleri reel anlamda artış göstermiştir.

Reel olarak en yüksek artış 2003 yılında (%20.09), en düşük artış ise 2002 yılında (%13.49) gerçekleşmiştir. 2001 yılında ise %25.82 oranında azalış meydana gelmiştir. 2004 yılında prim üretimi bir önceki yıla nazaran, nominal olarak %33.37, reel olarak ise %17.16 oranında artmıştır.

Toplam prim gelirleri içinde hayat ve hayat dışı sigortalardan elde edilen prim gelirleri incelendiğinde 2000–2003 yılları arasında toplam prim gelirleri içinde; hayat dışı sigortalardan elde edilen prim gelirlerinin payının azaldığı, hayat sigortalardan elde edilen prim gelirlerinin payının ise arttığı görülmektedir.

Toplam prim gelirleri içinde hayat sigortalardan elde edilen prim gelirlerinin artması, sigorta sektörü tarafından sermaye piyasasına aktarılabilecek uzun vadeli fon yaratma kapasitesi açısından önemli bir gelişmedir. Ancak, 2004 yılında bu durum tersine dönmüş bir önceki yıla nazaran toplam prim gelirleri içinde; hayat sigortalardan elde edilen prim gelirlerinin payı azalmış, hayat dışı sigortalardan elde edilen prim gelirlerinin payı ise artmıştır.

Ekonomik açıdan daha çok uzun vadeli fon birikiminin oluşumuna katkıda bulunmakla önem arz eden hayat sigortalarının toplam prim üretimi içerisindeki payı

2000–2004 yılları arasında (2000 yılında %18.22 iken 2004 yılında %18.04'e düşmüş) %0.99'luk bir azalış göstermiştir.

Sigorta sektörü tarafından sermaye piyasasına aktarılacak uzun vadeli fon yaratma kapasitesinin bir göstergesi olan hayat sigortalarından elde edilen prim gelirlerinin toplam prim gelirlerinin %20 ile %18'i arasında, hayat dışı sigortalardan elde edilen prim gelirlerinin ise toplam prim gelirlerinin %80 ile %82'si arasında, değiştiği dikkate alındığında ülkemizde sigorta sektörü tarafından yaratılan fonların büyük bir kısmının kısa vadeli olduğu, sektörün özellikle sermaye piyasasına aktarılacak uzun vadeli fon yaratılmasında yetersiz kaldığı görülmektedir.

Hayat sigortacılığının toplam sigorta sektörü içinde düşük bir paya sahip olmasının temel nedenlerinden birisinin ülkemizdeki emeklilik sisteminin kamu ağırlıklı olmasından kaynaklandığı belirtilmektedir (Çiftçi 1999:12).

5.2. SİGORTA YAYGINLIK ORANI

Ülkemizde sigorta yaygınlık oranı bir başka ifadeyle Penetrasyon Değeri 2000–2004 yılları arasında (2001 yılı hariç) sürekli bir artış göstermiştir. Bununla birlikte söz konusu oranın %1–1.5 arasında olması ülkemizde sigorta şirketlerinin finansal piyasalarda etkin olamadıklarını ortaya çıkmaktadır.

Sigorta yaygınlık oranı açısından hayat ve hayat dışı sigortalar ayrı ayrı ele alındığında ise, 2000 yılında %0.26 olan hayat sigortaları prim üretiminin Gayri Safi Milli Hasıla içindeki payının 2001 yılında %0.25'e düştüğü görülmektedir. 2002 yılında da %0.25 olarak gerçekleşen sigorta yaygınlık oranı 2003 ve 2004 yıllarında %0.29'dur.

Hayat dışı sigortalarda ise 2000 yılında %1.18 olan sigorta yaygınlık oranı, 2001 yılında %1.11'düşmüştür. 2002 ve 2003 yıllarında bir önceki yıla göre artarak sırasıyla %1.12 ve %1.14'e yükselen söz konusu oran 2000 yılındaki seviyeye ula-

şamamıştır. 2004 yılında ise %1.30 olarak gerçekleşmiştir. Ülkemizde 2000–2004 yılları arasında gerçekleşen sigorta yaygınlık oranları aşağıda gösterilmiştir

Tablo 41: Sigorta Yaygınlık Oranı

YILLAR	TOPLAM PRİM ÜRETİMİ (MİLYAR TL)	GSMH (MİLYAR TL)	SİGORTA YAYGINLIK ORANI (PRİM/GSMH) (%)
2000	1.790.739	124.405.569	1.44
Hayat	326.205		0.26
Hayat Dışı	1.464.534		1.18
2001	2.504.862	184.766.666	1.36
Hayat	461.350		0.25
Hayat Dışı	2.043.512		1.11
2002	3.718.522	271.406.000	1.37
Hayat	686.350		0.25
Hayat Dışı	3.032.172		1.12
2003	5.088.125	357.045.000	1.43
Hayat	1.032.552		0.29
Hayat Dışı	4.055.573		1.14
2004	6.785.792	428.932.343	1.58
Hayat	1.223.945		0.29
Hayat Dışı	5.561.847		1.30

Kaynak: Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği Faaliyet Raporları 2000–2004

5.3. SİGORTA YOĞUNLUĞU

Kişi başına düşen yıllık prim üretimi bir başka ifadeyle sigorta yoğunluğunda da 2000–2004 yılları arasında sürekli bir artış görülmektedir.

Hayat sigortalarında sigorta yoğunluğunun hayat dışı sigortalara nazaran daha az olduğu görülmektedir. 2000–2004 yılları arasında hayat sigortalarının kişi başına düşen yıllık prim üretimi içindeki payı %18 ile %20 arasında, hayat dışı sigortaların ise %82 ile %80 arasında değişmektedir. Ülkemizde 2000–2004 yılları arasındaki sigorta yoğunluğu ve yıllar itibarıyla gösterdiği yüzdesel değişimler aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 42 : Sigorta Yoğunluğu

YILLAR	TOPLAM PRİM ÜRETİMİ (MİLYAR TL)	NÜFUS	SİGORTA YOĞUNLUĞU (TL)	
			NOMİNAL	(%)
2000	1.790.739	65.293.000		27.426.202
Hayat	326.205		4.996.018	18.22
Hayat Dışı	1.464.534		22.430.184	81.78
2001	2.504.862	66.275.000		37.794.975
Hayat	461.350		6.961.146	18.42
Hayat Dışı	2.043.512		30.833.829	81.58
2002	3.718.522	69.749.000		53.312.908
Hayat	686.350		9.840.285	18.46
Hayat Dışı	3.032.172		43.472.623	81.54
2003	5.088.125	70.712.000		71.955.609
Hayat	1.032.552		14.602.218	20.29
Hayat Dışı	4.055.573		57.353.391	79.71
2004	6.785.792	71.332.000		95.129.703
Hayat	1.223.945		17.158.428	18.04
Hayat Dışı	5.561.847		77.971.275	81.96

Kaynak: Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği Faaliyet Raporları 2000–2004

6. TÜRK SİGORTA SEKTÖRÜNÜN FON YARATMA KAPASİTESİ AÇISINDAN DÜNYADAKİ YERİ

Türk sigorta sektörünün dünya sigortacılığı içindeki yerini belirlemek açısından yıllık prim üretimi, sigorta yaygınlık oranı ve sigorta yoğunluğu diğer ülkelerin verileri ile karşılaştırılacaktır. Dünya sigortacılığına ilişkin tüm veriler İsviçre reasürans şirketi olan Swiss Re tarafından yayımlanan ve dünya sigortacılığı ile ilgili istatistiksel bilgiler içeren Sigma adlı dergiden alınmıştır

6.1. YILLIK PRİM ÜRETİMİ

Aşağıda dünya prim üretimi ve prim üretimi açısından ülkemiz sigorta sektörünün dünya sigortacılığı içindeki yeri belirlenmeye çalışılmaktadır.

Tablo 43: Dünya Prim Üretimi ve Türkiye'nin Dünya Sigortacılığı İçindeki Yeri (Milyon USD)

	2000	2001		2002		2003		2004	
	Prim	Prim	Artış (%)	Prim	Artış (%)	Prim	Artış (%)	Prim	Artış (%)
Hayat	1.521.253	1.439.177	- 4.83	1.536.122	6.73	1.672.514	8.88	1.860.158	11.22
Hayat Dışı	922.420	969.074	5.06	1.090.775	15.56	1.268.157	16.26	1.397.278	10.18
Dünya Prim Üretimi	2.443.673	2.408.251	- 1.45	2.626.897	9.08	2.940.671	11.94	3.257.436	10.77
Hayat	522	375	- 28.16	444	18.40	570	28.38	857	50.35
Hayat Dışı	2.318	1.660	- 28.39	1.958	17.95	2.672	36.47	3.763	40.83
Türkiye Prim Üretimi	2.840	2.035	- 28.38	2.402	18.04	3.242	35.03	4.620	42.47
Prim Üretimi Açısından Türkiye'nin									
Dünya Prim Üretimi İçindeki Sırası	37	41		40		40		36	
Dünya Prim Üretimi İçindeki Payı (%)	0.12	0.08		0.09		0.11		0.14	

Kaynak: Swiss Re 2001, 2002, 2003, 2004, 2005

2000–2004 yılları arasında dünya prim üretimi (2001 yılı hariç) sürekli bir artış göstermiştir. En yüksek artış 2003 yılında (%11.94), en düşük artış ise 2002 yılında (%9.18) gerçekleşmiştir. 2001 yılında ise %1.45 oranında azalış meydana gelmiştir. 2004 yılında dünya prim üretimi bir önceki yıla nazaran %10.77 oranında artmıştır.

Türkiye prim üretiminde de 2000–2004 yılları arasında (2001 yılı hariç) sürekli bir artış olmuştur. En yüksek artış 2004 yılında (%42.47), en düşük artış ise 2002 yılında (%18.04) gerçekleşmiştir. 2001 yılında ise %28.38 oranında azalış meydana gelmiştir.

2000–2004 yılları arasında (2001 yılı hariç) Türkiye prim üretimindeki artış oranları, dünya prim üretimindeki artış oranından fazla olmuştur. Aradaki farkın en fazla olduğu yıl 2004 yılıdır. 2004 yılında dünya prim üretimi %10.77, Türkiye prim üretimi ise %42.47 oranında artmıştır.

Şüphesiz bu durum ülkemiz sigortacılığı açısından sevindirici bir gelişmedir. Fakat ülkemizdeki prim üretiminin dünya prim üretimi içindeki payı *binde* hatta *on binde*'ler ile ifade edilmektedir. Türkiye prim üretiminin dünya prim üretimi içindeki payı; 2000 yılında %0.12, 2001 yılında %0.08, 2002 yılında %0.09, 2003 yılında %0.11 ve 2004 yılında ise %0.14'dür.

2004 yılında dünya prim üretimi (1.860.158 milyon dolar hayat, 1.397.278 milyon dolar ise hayat dışı sigortalardan olmak üzere) toplam 3.257.436 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir (Swiss Re 2005:6).

2004 yılı dünya prim üretimi, 2003 yılında 2.940.671 milyon dolar olarak gerçekleşen dünya prim üretimi (Swiss Re 2004:35) ile karşılaştırıldığında yıllık prim artışının bir önceki yıla göre %10.77 olduğu görülmektedir. Dünya prim üretiminde 2004 yılında hayat sigortalarında bir önceki yıla göre %11.22, hayat dışı sigortalarda ise %10.18 oranında artış olmuştur.

Türkiye 2003 yılında, 570 milyon dolar hayat, 2.672 milyon dolar hayat dışı sigortalardan olmak üzere toplam 3.242 milyon dolar prim üretimi ile dünya ülkeleri arasında 40. sırada yer almaktadır (Swiss Re 2004:35).

2004 yılında toplam 4.620 milyon dolar prim üretimi ile dünya ülkeleri arasında 36. sıraya yükselen (Swiss Re 2005:6) ülkemizde, hayat sigortalarındaki prim üretimi bir önceki yıla göre %50,35 oranında artarak 857 milyon dolar, hayat dışı sigortalardaki prim üretimi ise %40,83 oranında artarak 3.763 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Toplam prim üretiminde ise bir önceki yıla göre %42,47 oranında bir artış olmuştur.

Aşağıda 2004 yılında toplam prim üretiminde ilk ve son 5 sırada yer alan ülkeler ile ülkemizdeki prim üretimi arasında bir karşılaştırma yapılmaktadır.

Tablo 44 : Toplam Prim Üretimi Ülkeler Sıralaması 2004

SIRA NO	ÜLKE ADI	PRİM ÜRETİMİ (Milyon USD)	DÜNYA PRİM ÜRETİMİ İÇİNDEKİ PAYI (%)
İlk 5 sırada yer alan ülkeler			
1	ABD	1.108.110	34.02
2	Japonya	492.500	15.12
3	İngiltere	288.594	8.86
4	Fransa	196.969	6.05
5	Almanya	191.036	5.86
36	Türkiye	4.620	0.14
Son 5 sırada yer alan ülkeler			
1	Mauritius	276	0.01
2	Ürdün	270	0.01
3	Umman	267	0.01
4	Estonya	252	0.01
5	Barbados	251	0.01
Dünya Prim Üretimi		3.257.436	

Kaynak: Swiss Re 2005

2003 yılında dünya prim portföyündeki %35.89 dünya payı ile birinci sırada yer alan Amerika Birleşik Devletleri (Swiss Re 2004:35), 2004 yılında da %34.02 dünya payı ile birinci sırayı almıştır. Arkasından %15.12 ile Japonya, %8.86 ile İngiltere, %6.05 ile Fransa, %5.86 ile Almanya gelmektedir. Türkiye'nin payı sadece %0.14'dür ve 2004 yılında prim üretimi açısından dünya ülkeleri arasında 36. sırada yer almaktadır (Swiss Re 2005:6).

Dünya prim üretiminde ilk sırayı alan Amerika Birleşik Devletleri'ndeki prim üretimi Türkiye'deki prim üretiminin yaklaşık olarak 240 katıdır. Türkiye'deki prim üretimini dünya prim üretiminde en son sırada yer alan Barbados'taki prim üretimi ile karşılaştırdığımızda ise Türkiye'deki prim üretiminin Barbados'taki prim üretiminin yaklaşık olarak 18 katı olduğunu görmekteyiz.

Dünya prim üretimi açısından ülkeler sıralamasında Türkiye'nin 89 ülke arasında 36. sırada yer alması Türk sigorta sektörünün fon yaratma kapasitesinin istenilen düzeyde olmadığını göstermektedir.

Toplam prim üretimi açısından yapılan bu karşılaştırmanın hayat ve hayat dışı sigortalar açısından da yapılmasında fayda vardır.

2004 yılında hayat sigortaları dünya prim üretimi 1.860.158 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir ve Türkiye %0.05 dünya payı ve 857 milyon dolar prim üretimi ile dünya ülkeleri arasında 42. sıradadır (Swiss Re 2005:8).

Dünya prim üretiminin 1.397.278 milyon dolar olarak gerçekleştiği hayat dışı sigortalarda ise Türkiye %0.27 dünya payı ve 3.763 milyon dolar prim üretimi ile 30. sırada yer almaktadır (Swiss Re 2005:10).

Aşağıda 2004 yılında hayat ve hayat dışı sigortalar yıllık prim üretiminde ilk ve son 5 sırada yer alan ülkeler ile ülkemizdeki hayat ve hayat dışı sigortalar yıllık prim üretimi arasında bir karşılaştırma yapılmaktadır.

Tablo 45: Hayat ve Hayat Dışı Sigortalar Prim Üretimi Ülkeler Sıralaması 2004

HAYAT SİGORTALARI				HAYAT DIŞI SİGORTALAR			
SIRA NO	ÜLKE ADI	PRİM ÜRETİMİ (Milyon USD)	DÜNYA PRİM ÜRETİMİ İÇİNDEKİ PAYI (%)	SIRA NO	ÜLKE ADI	PRİM ÜRETİMİ (Milyon USD)	DÜNYA PRİM ÜRETİMİ İÇİNDEKİ PAYI (%)
İlk 5 sırada yer alan ülkeler				İlk 5 sırada yer alan ülkeler			
1	ABD	502.303	27.00	1	ABD	605.807	43.36
2	Japonya	386.897	20.80	2	Almanya	106.176	7.60
3	İngiltere	189.591	10.19	3	Japonya	105.603	7.56
4	Fransa	130.192	7.00	4	İngiltere	99.003	7.09
5	Almanya	84.860	4.56	5	Fransa	66.777	4.78
42	Türkiye	857	0.05	30	Türkiye	3.763	0.27
Son 5 sırada yer alan ülkeler				Son 5 sırada yer alan ülkeler			
1	Costa Rica	28	0.00	1	Namibya	143	0.01
2	Cezayir	24	0.00	2	Malta	137	0.01
3	Katar	16	0.00	3	Mauritius	110	0.01
4	Suudi Arabistan	14	0.00	4	Bangladeş	109	0.01
5	Kazakistan	5	0.00	5	Botsvana	98	0.01
DÜNYA PRİM ÜRETİMİ		1.860.158		DÜNYA PRİM ÜRETİMİ		1.397.278	

Kaynak: Swiss Re 2005

Hayat sigortaları prim üretiminde 502.303 milyon dolar prim üretimi ve %27 dünya payı ile Amerika Birleşik Devletleri ilk sıradadır. Arkasından 386.897 milyon dolar prim üretimi ve %20.80 dünya payı ile Japonya, 189.591 milyon dolar prim üretimi ve %10.19 dünya payı ile İngiltere, 130.192 milyon dolar prim üretimi ve %7 dünya payı ile Fransa, 84.860 milyon dolar prim üretimi ve %4.56 dünya payı ile Almanya gelmektedir.

Sigorta sektörü tarafından sermaye piyasasına aktarılabilecek uzun vadeli fon yaratma kapasitesinin bir göstergesi olan hayat sigortaları prim üretiminde Türkiye dünya ülkeleri arasında 857 milyon dolar prim üretimi ve %0.05 dünya payı ile 42. sırada yer almaktadır.

Hayat dışı sigortalar prim üretiminde de Amerika Birleşik Devletleri 605.807 milyon dolar prim üretimi ve %43.36 dünya payı ile sıradadır. Arkasından 106.176 milyon dolar prim üretimi ve %7.60 dünya payı ile Almanya, 105.603 milyon dolar prim üretimi ve %7.56 dünya payı ile Japonya, 99.003 milyon dolar prim üretimi ve %7.09 dünya payı ile İngiltere, 66.777 milyon dolar prim üretimi ve %4.78 dünya payı ile Fransa gelmektedir.

Türkiye hayat dışı sigortalar prim üretiminde dünya ülkeleri arasında 3.763 milyon dolar prim üretimi ve %0.27 dünya payı ile 30. sırada yer almaktadır.

6.2. SİGORTA YAYGINLIK ORANI

Dünya ülkeleri arasında sigorta yaygınlık oranına¹ baktığımızda, 2004 yılında ilk sırayı %14.13'lük oranla Tayvan'ın aldığını görmekteyiz. Tayvan'ı %13.92 ile Güney Afrika, %12.50 ile İngiltere, %11.76 ile İsviçre ve %10.47 ile Japonya izlemektedir. (Swiss Re 2005:12).

¹ Sigma Dergisi'nde Sigorta Yaygınlık Oranı, Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği Faaliyet Raporlarında olduğu gibi yıllık prim üretimi Gayri Safi Milli Hasılaya (Gross National Product GNP) değil, Gayri Safi Yurt İçi Hasılaya (Gross Domestic Product GDP) bölünerek hesaplanmıştır.

Türkiye 2003 yılında %1.35'lik sigorta yaygınlık oranı ile dünya ülkeleri arasında 76. sırada yer alırken (Swiss Re 2004:41), 2004 yılında %1.54'lük oranla 70. sıraya yükselmiştir (Swiss Re 2005:12).

Tablo 46 : Sigorta Yaygınlık Oranı Ülkeler Sıralaması 2004

SIRA NO	ÜLKE ADI	YAYGINLIK ORANI (PRİM/GSYİH) (%)
İlk 5 sırada yer alan ülkeler		
1	Tayvan	14.13
2	Güney Afrika	13.92
3	İngiltere	12.50
4	İsviçre	11.76
5	Japonya	10.47
70	Türkiye	1.54
Son 5 sırada yer alan ülkeler		
1	Kazakistan	0.71
2	Pakistan	0.67
3	Cezayir	0.62
4	Bangladeş	0.61
5	Suudi Arabistan	0.46

Kaynak: Swiss Re 2005

Sigorta sektörünün milli ekonomi içindeki yerinin doğrudan bir göstergesi olan sigorta yaygınlık oranı açısından ülkeler sıralamasında Türkiye'nin %1.54'lük oranla 89 ülke arasında 70. sırada yer alması Türk sigorta sektörünün ülkemizin ekonomik büyümesine sağladığı katkının çok düşük düzeyde kaldığını göstermektedir.

Sigorta yaygınlık oranının en az %5 olmasının gelişmişlik göstergesi olarak değerlendirildiği dikkate alındığında, ülkemiz sigortacılık sektörünün prim üretiminin en az dört kat daha büyük olması, hedef prim üretimi olarak kabul edilebilir. 2004 yılı toplam prim üretiminin 5 milyar dolar civarında olduğu göz önünde tutulduğunda, sektörün prim üretiminin 20 milyar dolar düzeyine çıkarmayı hedeflemesi gerektiğini ifade edebiliriz (Çanakçı 2005:26).

6.3. SİGORTA YOĞUNLUĞU

Sigorta yoğunluğu yani kişi başına düşen yıllık prim üretiminde dünya sıralamasında 2004 yılında 5.740,2 dolarlık üretimle ilk sırada yer alan İsviçre'yi 4.484,4 dolarla İngiltere, 3.921,2 dolarla İrlanda, 3.875,4 dolarla Japonya ve 3.790,2 dolarlık üretimle Amerika Birleşik Devletleri izlemektedir (Swiss Re 2005:11). Türkiye 2003 yılında 47 dolarlık kişi başına düşen yıllık prim üretimi ile dünya ülkeleri arasında 62. sırada yer alırken (Swiss Re 2004:40), 2004 yılında 65 dolarlık üretimle 63.sıraya düşmüştür (Swiss Re 2005:11).

Tablo 47 : Sigorta Yoğunluğu Ülkeler Sıralaması 2004

SIRA NO	ÜLKE ADI	SİGORTA YOĞUNLUĞU (USD)
İlk 5 sırada yer alan ülkeler		
1	İsviçre	5.740,2
2	İngiltere	4.484,4
3	İrlanda	3.921,2
4	Japonya	3.875,4
5	ABD	3.790,2
63	Türkiye	64,5
Son 5 sırada yer alan ülkeler		
1	Vietnam	10,9
2	Mısır	8,4
3	Nijerya	4,6
4	Pakistan	4,0
5	Bangladeş	2,5

Kaynak: Swiss Re 2005

Gelişmiş ülke ekonomilerinde, ekonominin gelişmiş olma düzeyi ile doğru orantılı olarak çok yüksek olan kişi başına düşen yıllık prim üretimi açısından ülkeler sıralamasında Türkiye'nin 89 ülke arasında 63. sırada yer alması ülkemizin ekonomik gelişmişlik düzeyinin istenilen seviyede olmadığını ve ülkemizde yaşayan kişilerin, özel sigortalar için harcadığı tutarın çok düşük düzeyde kaldığını göstermektedir.

Aynı karşılaştırmaları Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (Organisation for Economic Cooperation and Development OECD) ve Avrupa Birliği (European Union EU) ülkeleri ile Türkiye arasında yaptığımızda ise, Türkiye'ye nazaran yıllık prim üretiminin Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) ülkelerinde yaklaşık olarak 645 kat, Avrupa Birliği (EU) ülkelerinde ise yaklaşık olarak 242 kat fazla olduğunu görmekteyiz.

2004 yılı itibarıyla Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) ülkelerinde sigorta yaygınlık oranı %8.80, Avrupa Birliği (EU) ülkelerinde ise %8.23'dir (Swiss Re 2005:4). Türkiye'nin bu seviyelere gelebilmesi içi söz konusu oranı yaklaşık 5,7 kat artırması gerekmektedir.

2004 yılı itibarıyla Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (Organisation for Economic Cooperation and Development OECD) ülkelerinde kişi başına düşen prim miktarı ülkemizde kişi başına düşen prim miktarından yaklaşık olarak 39 kat, Avrupa Birliği (EU) ülkelerinde ise yaklaşık 36 kat daha fazladır.

Tablo 48: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) ve Avrupa Birliği (EU) Ülkeleri ile Türk Sigorta Sektörünün Karşılaştırılması 2004

	YILLIK PRİM ÜRETİMİ (MİLYON USD)	SİGORTA YAYGINLIK ORANI (%)	SİGORTA YOĞUNLUĞU (USD)
OECD (30 ülke)	2.981.146	8.80	2.528,3
Hayat	1.693.850	5.04	1.447,2
Hayat Dışı	1.287.296	3.76	1.081,1
EU (25 ülke)	1.116.816	8.23	2.327,5
Hayat	662.350	4.98	1.409,6
Hayat Dışı	454.465	3.25	917,9
Türkiye	4.620	1.54	64,5
Hayat	857	0.29	12,0
Hayat Dışı	3.763	1.26	52,6

Kaynak: Swiss Re 2005

Avrupa Birliği sigorta sektörü 2004 yılında 1.116.816 milyon dolarlık prim hacmine ulaşmıştır. Ancak, Avrupa Birliği ülkeleri arasında, gerek yıllık prim üretimi gerekse sigorta yaygınlık oranı ve sigorta yoğunluğu açısından büyük farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin, İngiltere’de 2004 yılı yıllık prim üretimi 288.594 milyon dolar iken Lüksemburg’da 11.067 milyon dolar, Malta’da 277 milyon dolar ve Estonya’da ise 252 milyon dolardır. Sigorta yaygınlık oranı örneğin, Hollanda’da %9.93 iken Estonya’da bu oran %2.24, Çek Cumhuriyeti’nde %2.17 ve Litvanya’da %1.48’dir. Yine aynı şekilde örneğin İngiltere’de sigorta yoğunluğu yani kişi başına düşen prim tutarı 4.484,4 dolar iken, Polonya’da 193 dolar, Estonya’da 188,7 dolar ve Litvanya’da 95,7 dolardır.

Aşağıdaki tablodan da (Tablo 49) görüleceği gibi Avrupa Birliği ülkeleri arasında en yüksek sigorta prim üretimine sahip olan ülke 288.594 milyon dolar ile İngiltere’dir. İngiltere’yi 196.969 milyon dolar prim üretimi ile Fransa ve 191.036 milyon dolar prim üretimi ile Almanya izlemektedir. Avrupa Birliği ülkeleri arasında Letonya 237 milyon dolar prim üretimi¹ ile en son sırada yer almaktadır.

Sigorta yaygınlık oranlarına baktığımızda, İngiltere’nin %12.50’lik payla ilk sırada yer aldığı bu ülkeyi %9.93’lük payla Hollanda ve %9.87’lik payla Belçika’nın takip ettiğini görmekteyiz. Avrupa Birliği ülkeleri arasında Litvanya %1.48’lik payla en son sırada yer almaktadır.

İngiltere’nin 4.484,4 dolarlık kişi başına düşen prim tutarı (sigorta yoğunluğu) ile yine birinciliğini koruduğu ikinci sırada ise 3.921,2 dolarla İrlanda ve 3.712,4 dolarla Hollanda’nın yer aldığı görülmektedir. Litvanya kişi başına düşen prim tutarı açısından 95,7 dolarla Avrupa Birliği ülkeleri arasında en son sırada yer almaktadır.

¹ Letonya’ya ait prim üretimi Swiss Re Sigma No 2/2005’de 2004 yılına ait toplam prim üretimlerinin yer aldığı tabloda gösterilmemektedir. Letonya’nın toplam prim üretimi, 25 Avrupa Birliği ülkesine ait toplam 1 116 816 milyon dolarlık prim üretiminden 24 Avrupa Birliği ülkesinin toplam prim üretimi olan 1 116 579 milyon dolarlık prim üretimi çıkarılarak bulunmuştur.

Tablo 49 : AB Ülkeleri ile Türk Sigorta Sektörünün Karşılaştırılması 2004¹

ÜLKE ADI	YILLIK PRİM ÜRETİMİ (MİLYON USD)	SİGORTA YAYGINLIK ORANI (PRİM /GSYİH) (%)	SİGORTA YOĞUNLUĞU (USD)	
İngiltere	(01) (01) (01)	288.594	12.50	4.484,4
Fransa	(02) (04) (06)	196.969	9.42	3.218,7
Almanya	(03) (11) (10)	191.036	6.87	2.285,2
İtalya	(04) (08) (11)	129.421	7.59	2.213,2
Hollanda	(05) (02) (03)	60.357	9.93	3.712,4
İspanya	(06) (14) (13)	56.002	5.38	1.357,6
Belçika	(07) (03) (05)	40.027	9.87	3.357,6
İrlanda	(08) (06) (02)	28.189	8.56	3.921,2
İsveç	(09) (10) (08)	24.141	6.97	2.697,4
Danimarka	(10) (07) (04)	19.859	8.22	3.684,8
Avusturya	(11) (12) (12)	17.377	5.90	2.157,4
Finlandiya	(12) (05) (07)	16.327	8.77	3.133,5
Portekiz	(13) (09) (14)	13.174	7.51	1.293,5
Lüksemburg	(14) (18) (09)	11.067	3.76	2.610,8
<i>Polonya</i>	(15) (20) (22)	7.444	3.07	193,0
Yunanistan	(16) (17) (18)	4.506	4.09	429,2
<i>Çek Cumhuriyeti</i>	(17) (23) (19)	4.380	2.17	419,1
<i>Macaristan</i>	(18) (21) (20)	2.887	2.88	287,3
<i>Slovenya</i>	(19) (13) (15)	1.811	5.57	920,6
<i>Slovakya</i>	(20) (19) (21)	1.487	3.62	275,7
<i>Güney Kıbrıs</i>	(21) (16) (16)	666	4.39	806,0
<i>Litvanya</i>	(22) (24) (24)	329	1.48	95,7
<i>Malta</i>	(23) (15) (17)	277	5.10	692,3
<i>Estonya</i>	(24) (22) (23)	252	2.24	188,7
<i>Letonya</i>	(25)	237		
Türkiye		4.619	1.54	64,5

Kaynak: Swiss Re 2005

¹ Tabloda italik harflerle yazılmış olan ülkeler 01 Mayıs 2004 tarihinden sonra üye olan yeni AB ülkelerini, parantez içindeki rakamlar ise ülkelerin, sırasıyla, yıllık prim üretimi, sigorta yaygınlık oranı ve sigorta yoğunluğu açısından sıralamalarını göstermektedir.

Türkiye 2004 yılında yeni üyeler dahil Avrupa Birliği ülkeleri arasında;

- i) 4.620 milyon dolar prim üretimi ile Polonya'dan sonra 16. sırada,
- ii) %1.54'lük sigorta yaygınlık oranı ile 24 ülke arasında (Letonya hariç) Çek Cumhuriyeti'nden sonra 23. sırada,
- iii) 65 dolarlık kişi başına düşen prim üretimi ile 24 ülke arasında (Letonya hariç) son sırada yer almaktadır.

Türkiye'nin Avrupa Birliği ülkeleri arasında 65 dolarlık kişi başına düşen prim üretimi (sigorta yoğunluğu) ile en son sırada yer alan Litvanya'nın seviyesine gelebilmesi için kişi başına düşen prim üretiminin yaklaşık olarak 1.46 kat artması gerekmektedir.

7. TÜRK SİGORTA SEKTÖRÜNÜN FON YARATMA KAPASİTESİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Türk sigorta sektörünün fon yaratma kapasitesi ve fon yaratma kapasitesi açısından dünyadaki yerinin belirlenmesine ilişkin olarak yukarıda yapılan açıklamalar dikkate alındığında Türk sigorta sektörünün fon yaratma kapasitesinin yeterli düzeyde olmadığı ortaya çıkmaktadır.

Hiç şüphesiz Türk sigorta sektörünün fon yaratma kapasitesini etkileyen birçok faktör söz konusudur ve bu faktörler aşağıda ele alınacaktır. Ancak, ülkemizde sigorta sektörünün fon yaratma kapasitesinin yeterli düzeye ulaşamamasının temel nedeni prim üretim seviyesinin düşük olmasıdır. Sigorta şirketlerinin, prim üretim seviyesi ile fon yaratma kapasiteleri arasında doğrusal bir ilişki vardır.

Sigorta sektörünün temel ürünü olan prim üretimi, sigortaya olan talebin parasal göstergesidir ve sigortalıların gönüllü tasarruflarıyla oluşmaktadır. Sigortalı açısından, herhangi bir rizikonun sigorta kapsamı içine alınabilmesi için; kişi sigorta bilincine sahip olmalı ve sigorta şirketine aktaracağı –prim olarak adlandırılan– tasarrufu bulunmalıdır.

Prim üretim seviyesinin artması bu iki şartın bir arada gerçekleşmesine bağlıdır. Sigorta sözleşmesinin yapılabilmesi için kişinin sigorta bilincine sahip olması gerekli ancak yeterli olmayan bir faktördür. Çünkü sigorta bilincine sahip bir kişinin zorunlu tüketim harcamalarını dahi karşılamaktan yoksun olması halinde tasarrufa yönelmesini, tasarrufunun bir kısmını sigorta şirketine aktarmasını beklemek pek fazla bir anlam ifade etmeyecektir. Yine aynı şekilde yeterli tasarrufu bulunan ve tasarrufunun bir kısmını sigorta şirketine aktarabilecek olan bir kişinin sigorta bilincine sahip olmaması halinde böyle bir talebi olmayacak ve dolayısıyla da prim üretiminden söz edilemeyecektir.

Türk sigorta sektörünün fon yaratma kapasitesini etkileyen faktörler; sosyal faktörler, ekonomik faktörler ve hukuki faktörler olmak üzere üç ana başlık altında toplanarak incelenebilir.

7.1. SOSYAL FAKTÖRLER

Ülkemizde sigorta sektörünün fon yaratma kapasitesini etkileyen sosyal faktörler arasında; sigortacılık bilincinin gelişmemiş olması, dinen caiz olmadığı düşüncesi sigorta hakkında yeterli bilgiye sahip olmama ve hasar ödemelerinde meydana gelen gecikmeler sayılabilir (Alkan 2000:16; Ünal 1994:64).

Sigortacılık bilincinin gelişmemiş olması nedeniyle sigorta ürünlerine yeterli talep bulunmamaktadır. Bu nedenle ülkemizde uygulanan sigorta türlerinde, üretim ya da satış düzeyi, olması gereken düzeyin çok altındadır (Ünal 1994:65).

Sigorta bilincinin gelişmemiş olması sadece eğitimle de ilgili değildir. Eğitim-sizliğin sigorta ihtiyacının hissedilmesine engel teşkil ettiği söylenebilse de istatistiklerden elde edilen sonuçlar iyi eğitilmiş kişilerin büyük bir bölümünün otomobil dışında sağlık, hayat, konut sigortaları olmadığını göstermektedir. Türkiye’de sadece sınaî sigortalar, deniz sigortaları ve ticari rizikolarda başarılı neticelere ulaşılabilmektedir. Bu alanlarda sigortalılık oranı yüksektir. Ferdi sigortalarda hayat ve sağlıkta %10’larda, %15’lerde kalınmıştır. Halen değerlendirilememiş büyük bir potansiyel vardır. (www.dunyagazetesi.com [24.03.2006]).

Sigortada teminat altına alınan riskin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği belirsiz olduğundan sigortanın kumar anlamı taşıdığı, sigortalının ödemiş olduğu prime karşılık güven verme gibi subjektif bir şey satıldığı, sigortada haksız tazmin bulunduğu, sigortada üstlenilen risk meydana geldiğinde ödenen tazminatın fazla olması durumunda alınan ile ödenen arasında fark bulunduğundan bu farkın faiz olduğu ayrıca primlerin sigorta şirketlerince faize yatırılarak değerlendirildiği gibi nedenler ile sigortanın dinen caiz olmadığı öne sürülmektedir (www.diyamet.gov.tr.[26.01.2006]).

Sigortanın dinen caiz olup olmadığı konusu Diyanet İşleri Başkanlığı’nın ana hizmet birimleri arasında yer alan ve Başkanlığın en yüksek karar ve danışma organı olan Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı tarafından incelenmiş olup,

- i) Genel olarak, sosyal sigortalar, karşılıklı sigortalar ve ticarî sigortaların caiz olduğuna,
- ii) Kâr payı esasına dayalı çalışan birikimli hayat sigortası ile bireysel emeklilik tasarruf ve yatırım sisteminin ise, yatırılan primlerin, dinen helâl olan alanlarda değerlendirilmesi durumunda caiz olduğuna,
- iii) Konusu din tarafından yasaklanmış olan sigortanın caiz olmadığına,

karar verilmiştir (www.diyamet.gov.tr.[26.01.2006]).

Ülkemizde sigortanın ne olduğu hususu geniş kitlelerce anlaşılmış değildir. Sigorta tabana indirilemediği gibi, yetmişmiş aydın çevreler bile sigortanın yararlarını yeterince anlayamamışlardır. Özetle sigorta henüz topluma mal olmamıştır (Kahya 2000:30).

Hasar ödemelerinde çeşitli nedenlerle meydana gelen gecikmeler sigortalıların, sigorta şirketlerine güvensizlik duymalarına yol açmaktadır. Hasar ödemelerine ilişkin yaygın kanı, küçük hasarlar oluştuğunda sigorta şirketlerinin ödemede hızlı davrandığı, ancak büyük hasar meydana gelmesi durumunda ise zaman zaman gecikmeler olabildiği yönündedir. Ancak bu durumun bilinçli olarak gerçekleştirilmesinin, esası güven olan sigorta sistemine büyük zararlar vereceği açıktır (Asunakutlu 2000:4).

Esasen güvene dayalı olan ve bu nedenle güven unsurunun önem arz ettiği sigortacılıkta sigortalıların sigorta şirketlerine olan güvenlerinin sarsılması veya yitirilmesi, sigorta bilincine sahip, yeterli tasarrufu bulunan ve tasarrufunun bir kısmını sigorta şirketine aktarma niyetinde olan kişilerin bu niyetlerinden vazgeçmelerine neden olmaktadır.

7.2. EKONOMİK FAKTÖRLER

Ülkemizde sigorta sektörünün fon yaratma kapasitesini etkileyen ekonomik faktörler arasında; yüksek enflasyon, düşük milli gelir, ekonomik istikrarsızlık (finansal piyasaların, özellikle hisse senedi piyasasının istikrarsızlığı ve yeterli derinliğe kavuşmamış olması) gibi sektörün doğrudan doğruya müdahale edemeyeceği, ekonominin genelinden kaynaklanan faktörler (Kahya 2000:31) ile sektördeki atıl kapasiteler, haksız rekabet, tahsilat sorunu gibi sektöre özgü faktörler sayılabilir (Ünal 1994:65; Alkan 2000:18; Kahya 2000:30).

Yüksek enflasyon sigorta şirketlerinin fon yaratma kapasitelerini potansiyel sigortalılar ve sigortacılar açısından olumsuz yönde etkilemektedir.

Potansiyel sigortalılar açısından enflasyon ortamında gelirlerinin reel olarak azalması, sigorta sözleşmesi sonucu elde edecekleri gelirlerin satın alma gücü kaybına uğraması gibi nedenler sigorta yaptırma konusunda caydırıcı bir rol oynamaktadır (Kahya 2000:31). Enflasyonun en olumsuz etkisi ise ekonominin ihtiyaç duyduğu uzun vadeli fonları yaratma kapasitesine sahip olan (Alkan 2000:17) hayat sigortalarında görülmektedir. Türkiye’de hayat sigortalarının yıllar boyu gelişmemesinin başlıca nedeni yaşadığımız hızlı enflasyon olmuştur. Enflasyonun son derece yüksek olduğu bir ülkede, belli dönemlerde yatırılan paranın ileride hayat sigortası yoluyla geri dönmesi pek fazla bir anlam ifade etmemektedir (Kahya 2000:31).

Sigortacılar açısından ise mevcut yatırılabilir fonlar değer kaybına uğramakta, enflasyonist ortamda yatırım gelirleri çoğunlukla negatif olmakta ve böylece sigorta şirketlerinin finansal yapıları sarsılmaktadır (Kahya 2000:31). Öte yandan fiyat (prim tutarı) sabit kaldığı halde maliyetler sürekli artmaktadır. Diğer sektörlerin aksine sigorta sektöründe hasar ödemeleri şeklinde üstlenilen, ayrı bir maliyetin varlığı söz konusudur. Sigorta hizmetinin en önemli maliyet unsurlarından biri olan hasar maliyeti, güvence altına alınan sigorta unsurunun zarara uğraması sonucunda üstlenilen yükümlülüğü ifade etmektedir. Hasar maliyetlerinin daha sonra ortaya çıktığı sigorta sektöründe,¹ enflasyon ortamında, maliyetin fiyatın (prim tutarının) üzerinde oluşma ihtimali mevcuttur (Asunakutlu 2000:3).

Gelir seviyesi düşük olan kişilerin gelecekteki rizikolara karşı güvence sağlama istekleri doğal olarak günlük ihtiyaçları karşılamaya göre daha zayıftır. Ayrıca bu kişilerin sigorta kapsamına girebilecek değerleri de göreceli olarak daha azdır. Ülkemizde milli gelir seviyesinin düşük olması Türk sigortacılığının gelişmesini olumsuz etkilemektedir (Çipil 2003:10).

Ülkemizde kişi başına düşen milli gelir seviyesinin düşük olması nedeniyle zorunlu tüketim harcamalarını bile zor karşılayan kişiler için, aslında teminat altına

¹ Sigorta sektöründe fiyat (prim tutarı) muhtemel risklere göre tahmin edilerek hasar gerçekleşmeden (maliyet ortaya çıkmadan) tahsil edilmekte, maliyet ise hasar gerçekleştiği anda oluşmaktadır.

alınan riziko ile karşılaştırıldığına hiç de önemli bir tutar olmayan, sigorta primleri lüks bir harcama olarak görülmekte ve bu durum sigorta sektörünün temel fon kaynağı olan prim seviyesini olumsuz etkilemektedir.

Avrupa Birliği ve gelişmiş ülkelerde sigorta sektörü, sermaye piyasasının vazgeçilmez sektörleri arasında yer almaktadır. Bu ülkelerde, sigortanın en önemli fonksiyonlarından birisi ekonomik kalkınma için gerekli olan fonları yaratmasıdır (Alkan 2000:17). Bilindiği gibi, sigorta şirketleri teknik faaliyetler sonucu sağladıkları kazançları menkul veya gayrimenkul yatırımlarında değerlendirilmekte ve sektörün fon yaratma imkânı buradan kaynaklanmaktadır. Ülkemizde mali piyasaların, istikrarsızlığı ve yeterli derinliğe kavuşmamış olması, finansal kurumlar ve finansal varlıklar açısından yeterince çeşitlilik arz etmemesi (Oksay 2000:35) gibi nedenlerle sigorta şirketlerinin teknik faaliyetler sonucu sağladıkları kazançları değerlendirebilecekleri çeşitli yatırım enstrümanlarının bulunmaması sektörün fon yaratma imkânı kısıtlanmaktadır.

Ülkemizde sigorta sektörünün fon yaratma kapasitesini, sigortanın uygulandığı branşlarda çeşitli nedenlerle (sigortacılık bilincinin gelişmemiş olması, milli gelir seviyesinin düşük olması, sermaye ve teknoloji eksiklikleri vb.) ortaya çıkan atıl kapasiteler doğrudan etkilemektedir. Ayrıca, ülkemizde sigortalabilir risklerin var olduğu birçok alanda henüz sigorta üretiminin olmaması da sektörün fon yaratma kapasitesini olumsuz yönde etkilemektedir (Duman 1990:78).

Ülkemizde faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin müşterilerine iyi hizmet sunup yeni pazarlar yaratmak yerine mevcut pazardan pay almak istemeleri, sigorta şirketleri arasındaki haksız rekabeti yoğunlaştırmıştır. Bu durum, prim tahsilatının olumsuz yönde etkilenmesine ve şirketlerin mali bünyelerinin zayıflamasına neden olmuştur (Alkan 2000:17).

Sigorta şirketlerinin sigortalılardan ve sigorta aracılardan olan prim alacaklarını zamanında tahsil etmeleri hiç şüphesiz sektörün fon yaratmasında önemli bir

faktördür. Ancak, ülkemizde yasal mevzuatın öngördüğü asgari peşin prim tahsilatı ve taksit sürelerine uyulmaması gibi sorunların yaşanması prim tahsilatını dolayısıyla sektörün fon yaratma kapasitesini olumsuz yönde etkilemiştir (Ünal 1994:67).

7.3. HUKUKİ FAKTÖRLER

Ülkemizde sigorta sektörünün fon yaratma kapasitesini etkileyen hukuki faktörler arasında; yasal düzenlemelerde yaşanan boşluk ve aksaklıklar ile bu düzenlemelerin yol açtığı vergi alanındaki ciddi yanlış uygulamalar, sigorta şirketlerinin yatırım portföyü ile ilgili bazı yasal sınırlamalar sayılabilir (Türkiye Sigorta Reasürans Şirketleri Birliği 2004:30; Sülün 1997:14; E.Yücel 1998:42; Ünal 1994:66).

Sigorta sözleşmelerinin yasal dayanağını teşkil eden Türk Ticaret Kanunu'nun güncelliğini yitirmiş hükümleri bir yana, gerek Sigorta Murakabe Kanunu'nun bazı maddelerinin gerekse söz konusu kanunda önemli değişiklikler yapan Kanun Hükmünde Kararnamelerin önemli hükümlerinin Anayasa Mahkemesi tarafından çeşitli tarihlerde iptal edilmiş olması sektörde düzenleme ve denetim açısından büyük bir yasal boşluk doğmuştur. Anayasa Mahkemesi'nin 24.10.1995 tarihli kararıyla Sigorta Murakabe Kanunu'nun 9. maddesinin son fıkrası hükmünün iptal etmesi nedeniyle dayanaksız kalan ve uygulamadan kalkan Acenteler Yönetmeliği'nin doğurduğu boşluk halen devam etmektedir (Türkiye Sigorta Reasürans Şirketleri Birliği 2003:25).

Sigorta Murakabe Kanunu ve Sigorta ve Reasürans Şirketlerinin Kuruluş ve Çalışma Esasları Yönetmeliği ile yapılan yasal düzenlemeler her ne kadar sigortalıların çıkarlarının korunması amacını taşımaktalar ise de (Asunakutlu 1997:117; Savaşçı 1998:89; Duman 1990:40) sigorta şirketleri açısından fonların yatırım alanlarını ve dolayısı ile fon yaratma kapasitelerini olumsuz yönde etkilemektedir (Sülün 1997:14; E.Yücel 1998:42; Ünal 1994:66).

8. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Sigorta, gerçek ve tüzel kişilerin karşılaşılabilecekleri riskleri teminat altına alan, sadece ekonomik değil aynı zamanda sosyal etkileri de bulunan bir sektördür.

Temel görevi finansal kayıpları paylaşmak olan ve risklerin mali sonuçlarını bir topluluk arasında dağıtarak karşılanabilir olmasını sağlayan sigortacılık sektörü, bir yandan primler yoluyla temin edilen fonların para ve sermaye piyasalarına aktarılmasına vesile olarak ekonomide fon yaratılmasına ve dolayısıyla yatırımların ve istihdamın artırılmasına imkân tanımakta diğer yandan da yaşanabilecek sosyo-ekonomik kayıpları azaltmakta, vergiye kaynak oluşturmakta, genel refah düzeyini yükseltmekte ve uluslararası ekonomik ilişkilerle ticareti arttırmaktadır.

Bilindiği gibi ekonomik kalkınmanın temel unsurlarından biri yatırımların artırılması ve dolayısıyla da bu yatırımlarda kullanılacak fonların temin edilebilmesidir. Gelişmekte olan ekonomilerde temel sorunlardan birinin yatırımların finansmanı için gerekli fonların temini olduğu düşünüldüğünde sigorta sektörünün bu tür ekonomilerde önemi ortaya çıkmaktadır.

Nitekim gelişmiş ülkelerde sigorta sektörünün en önemli fonksiyonu yatırımların finansmanında kullanılabilir fon yaratmasıdır. Bu ülkelerde; hayat sigorta şirketleri ekonominin ihtiyaç duyduğu uzun vadeli fonları, hayat dışı sigorta şirketleri ise, kısa ve orta vadeli fonları yaratmakta ve yaratılan fonlar çeşitli yatırım araçları vasıtasıyla ekonomiye kazandırılmaktadır. Bu nedenle gelişmiş ülkelerde özellikle hayat sigorta şirketleri, büyük miktarda uzun vadeli fon yaratma kapasiteleri dikkate alındığında sermaye piyasalarının vazgeçilmez unsurları arasında yer almaktadır.

Sigorta sektörünün fon yaratma kapasitesi ile prim üretim seviyesi arasında doğrusal bir ilişki vardır ve prim üretimi, sigortalıların gönüllü tasarruflarıyla oluşmaktadır. Yani, sigorta bilincine sahip kişilerin bile herhangi bir rizikoyu sigorta

kapsamı içine alabilmeleri için sigorta şirketine aktarabileceği bir tasarrufunun bulunması gerekmektedir.

Temel ihtiyaçlarını karşılamadan önce, kişilerin gerçekleşmesi kesin olmayan risklere ilişkin olarak sigortacılık gibi bir korunma mekanizmasına başvurmalarını beklemek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Bu nedenle, kişi başına düşen milli geliri düşük olan ülkelerde sigortacılık sektörünün gelişmemiş olduğu görülmektedir. Gelir seviyesi düşük olan ülkelerin ekonomilerinde ağırlığı hissedilmeyen sigorta sektörü, ülkenin gelir seviyesi yükseldikçe ekonomik kalkınma içerisinde önem kazanmaya başlamaktadır.

Türk sigorta sektöründe, 2004 yılı itibariyle 53'ü sigorta, 3'ü reasürans şirketi olmak üzere toplam 56 şirket faaliyet göstermektedir. Sektörde faaliyette bulunan 53 sigorta şirketinin 21 tanesi hayat sigortalarında 27 tanesi ise hayat dışı sigortalarda 5 tanesi de hayat ve hayat dışı sigortalarda çalışan sigorta şirketleridir.

Ülkemizde hayat dışı sigortalarda; elementer dallar olarak da bilinen Yangın, Nakliyat, Kaza, Makine-Montaj, Tarım, Hukuksal Koruma, Sağlık, Ferdi Kaza, Kredi ve Karayolu Motorlu Araçlar Mali Sorumluluk (Trafik) branşlarında Hazine Müsteşarlığı'ndan ruhsat alarak faaliyette bulunan sigorta şirketleri tarafından mal sigortaları, can sigortaları ve sorumluluk sigortaları olarak üç ana grup altında farklı türlerde sigorta sözleşmesi yapılmaktadır.

Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği 2004 yılı faaliyet raporuna göre, Türkiye'de faaliyet gösteren 53 sigorta şirketinin toplam 14.785 adet acentesi bulunmaktadır ve personel sayısı 11.610'dur.

Sektörde faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin 2003 yılında 7.583.511 milyar lira olan aktif toplamı 2004 yılında %28.92 oranında artarak 9.766.400 milyar liraya ulaşmıştır. 2003 yılında 1.635.278 milyar lira olan öz kaynaklar toplamı ise %15.02 oranında artarak 1.880.904 milyar liraya yükselmiştir.

Türk sigorta sektörünün kendi içinde bir değerlendirmesi yapıldığında, genel olarak bir büyüme ve gelişmeden bahsedilebilir. 2000–2004 yılları arasında, yıllık prim üretimi, kişi başına düşen prim üretimi, yaratılan fon miktarı, menkul değer yatırımları, aktif ve öz kaynaklar toplamı sürekli artmıştır.

Bununla birlikte 2000–2004 yılları arasında Gayri Safi Milli Hasıla içinde sigorta sektörünün payı genel olarak %2 gibi çok düşük bir seviyededir ve önemli bir değişme göstermemiştir. Öte yandan sigorta sektörünün menkul değer yatırımlarının ihraç edilen toplam menkul değerlerin %2 ile %4'ü arasında olması sigorta sektörü tarafından sermaye piyasalarına aktarılan fonların düşük düzeyde kaldığını sektörün sermaye piyasalarında etkin olamadığını göstermektedir

Oysa gelişmiş ülke ekonomilerinde lokomotif rol üstlenen sigorta sektörü diğer mali kurumlar arasında ekonomiye en fazla fon aktaran sektör durumundadır. Türk sigorta sektörünü dünya sigortacılığı ile karşılaştırdığımızda, kişi başına düşen milli gelirin düşük olduğu tüm ülkelerde olduğu gibi, Türkiye’de de sigorta sektörünün gelişmemiş olduğu görülmektedir.

Dünya prim üretimi 2004 yılı sonu itibariyle 3.257.436 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Toplam prim üretiminin 1.860.158 milyon doları (%57.10) hayat sigortası, 1.397.278 milyon doları (%42.90) ise hayat dışı sigorta primlerinden elde edilmiştir. Aynı yılsonu itibarıyla Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı ülkelerinde 2.981.146 milyon dolar olarak gerçekleşen prim üretiminin 1.693.850 milyon doları (%56.82) hayat sigortası, 1.287.296 milyon doları (%43.18) ise hayat dışı sigorta primlerinden elde edilmiştir. Avrupa Birliği ülkelerinde ise, 1.116.816 milyon dolar olan yıllık prim üretiminin 662.350 milyon doları (%59.31) hayat sigortası, 454.465 milyon doları (%40.69) ise hayat dışı sigorta primlerinden elde edilmiştir. Ülkemizde ise 4.620 milyon tutarındaki toplam prim üretiminin 857 milyon doları (%18.55) hayat sigortası, 3.763 milyon doları (%81.45) ise hayat dışı sigorta primlerinden elde edilmiştir.

Kişi başına düşen prim miktarı; dünya ortalaması 511,6 dolar, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı ülkelerinde 2.528 dolar, Avrupa Birliği ülkelerinde 2.328, ülkemizde ise 65 dolar olarak gerçekleşmiştir.

Uluslararası karşılaştırmalarda sigorta sektörünün fon yaratma kapasitesinin belirlenmesinde; yıllık prim üretimi, kişi başına düşen prim miktarı (Sigorta Yoğunluğu) ve yıllık prim üretiminin Gayri Safi Milli Hasıla veya Gayri Safi Yurt İçi Hasıla'ya oranı (Sigorta Yaygınlık Oranı) kriter olarak kullanılmaktadır.

- *Yıllık prim üretimi* dünya sıralamasında 2004 yılı sonu itibarıyla 1.108.110 milyon dolar yıllık prim üretimi ile ilk sırada yer alan Amerika Birleşik Devletleri'ni 492.500 milyon dolar prim üretimi ile Japonya izlemektedir. Arkasından 288.594 milyon dolar prim üretimi ile İngiltere, 196.969 milyon dolar prim üretimi ile Fransa ve 191.036 milyon dolar prim üretimi ile Almanya gelmektedir. Türkiye 2004 yılı sonu itibarıyla dünya sigorta piyasasında 89 ülke arasında 4.620 milyon dolar toplam prim üretimi ile 36. sırada yer almıştır
- *Kişi başına düşen prim miktarı (Sigorta Yoğunluğu)* dünya sıralamasında 2004 yılında İsviçre 5.740,2 dolarlık üretimle ilk sırada yer almaktadır. İsviçre'yi 4.484,4 dolarlık üretimle İngiltere, 3.921,2 dolarlık üretimle İrlanda, 3.875,4 dolarlık üretimle Japonya ve 3.790,2 dolarlık üretimle Amerika Birleşik Devletleri izlemektedir. Türkiye 63 dolarlık üretimle dünya sigorta piyasasında 63. sırada yer almaktadır.
- *Yıllık prim üretiminin Gayri Safi Yurt İçi Hasılaya oranı (Sigorta Yaygınlık Oranı)* açısından dünya ülkeleri sıralamasında, 2004 yılında %14.13'lük oranla ilk sırada yer alan Tayvan'ı %13.92 ile Güney Afrika, %12.50 ile İngiltere, %11.76 ile İsviçre ve %10.47 ile Japonya izlemektedir. Türkiye %1.54'lük oranla 89 ülke arasında 70. sırada yer almaktadır.

Türk sigorta sektörünün fon yaratma kapasitesi ve sermaye piyasalarındaki etkinliği yukarıdaki kriterler dikkate alınarak değerlendirildiğinde ülkemiz sigorta sektörünün fon yaratma kapasitesinin istenilen düzeyde olmadığı dolayısıyla sermaye piyasalarında etkin olamadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Gerek yıllık prim ve kişi başına düşen prim üretim seviyesi gerekse ülkemizin dünya sigorta piyasasındaki payı ülkemizde sigorta sektörü tarafından yaratılan fonların yeterli düzeyde olmadığını ve ülkemizde yaşayan kişiler tarafından özel sigortalar için yapılan harcamaların çok düşük düzeyde kaldığını ifade etmektedir.

Öte yandan, sigorta sektörünün milli ekonomi içindeki yerinin doğrudan bir göstergesi olan sigorta yaygınlık oranı (Yıllık Prim Üretimi/Gayri Safi Yurt İçi Hasıla) açısından ülkeler sıralamasında Türkiye'nin %1.54'lük oranla 89 ülke arasında 70. sırada yer alması Türk sigorta sektörünün ülkemizin ekonomik büyümesine sağladığı katkının çok düşük düzeyde kaldığını göstermektedir.

Konumuz açısından önem arz eden uzun vadeli fon yaratma kapasitesine sahip olan hayat sigorta şirketleri gelişmiş ülkelerde büyük miktarda uzun vadeli fon yaratarak sermaye piyasalarının gelişimine önemli katkılar sağlamaktadırlar.

2004 yılı sonu itibariyle hayat sigortalarında dünya prim üretimi 1.860.158 milyon dolar, kişi başına düşen prim üretimi ise 292,2 dolar olarak gerçekleşmiştir. Yine aynı yılsonu itibarıyla Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı ülkelerinde hayat sigortaları yıllık prim üretimi 1.693.850 milyon dolar, kişi başına düşen prim üretimi 1.447,2 dolar, Avrupa Birliği ülkelerinde ise, yıllık prim üretimi 662.350 milyon dolar, kişi başına düşen prim üretimi 1.409,6 dolardır.

Hayat sigortalarında, 2004 yılı sonu itibariyle, Türkiye 89 ülke arasında 857 milyon dolar toplam prim üretimi ile 42. sırada yer almaktadır. Hayat sigortalarında kişi başına düşen prim üretimi 12 dolar, dünya sigorta piyasasındaki payımız ise %0.05 olarak gerçekleşmiştir.

Hayat sigortaları prim üretiminde dünya ülkeleri içinde %27'lik dünya payı ile ilk sırayı alan Amerika Birleşik Devletleri'nde hayat sigortaları prim üretimi 502.303 milyon dolar, kişi başına düşen prim üretimi ise 3.790,2 dolar olarak gerçekleşmiştir. Bir başka ifadeyle, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki hayat sigortaları prim üretimi Türkiye'deki hayat sigortaları prim üretiminin yaklaşık olarak 586, kişi başına düşen prim üretimi ise 316 katıdır.

2004 yılı sonu itibarıyla 5 milyon dolar hayat sigortaları prim üretimi ile dünya ülkeleri sıralamasında son sırada yer alan Kazakistan'da kişi başına düşen prim üretimi 0,3 dolardır. Aynı karşılaştırmayı bu ülke ile yaptığımızda Türkiye'deki hayat sigortaları prim üretiminin Kazakistan'daki hayat sigortaları prim üretiminin yaklaşık olarak 171, kişi başına düşen prim üretiminin ise 40 katı olduğunu görmekteyiz.

Hayat sigortalarında sigorta yaygınlık oranı (Yıllık Prim Üretimi/Gayri Safi Yurt İçi Hasıla) açısından ülkeler sıralamasında Türkiye'nin %0.29'luk oranla 89 ülke arasında 59. sırada yer alması Türk sigorta sektörünün ülkemizin ekonomik büyümesine sağladığı katkının çok düşük düzeyde kaldığını göstermektedir.

Tüm bu rakamlar ve karşılaştırmalar ülkemizde, sigorta sektörü tarafından sermaye piyasasına aktarılacak uzun vadeli fon yaratma kapasitesinin bir göstergesi olan hayat sigortalarında yaratılan fonların yeterli düzeyde olmadığını, Türk sigorta sektörünün gelişmiş ülke ekonomilerinde olduğu gibi sermaye piyasalarında etkin olmadığını göstermektedir.

Gelişmiş ülkelerin finans piyasalarında önemli bir yere sahip olan sigorta sektörünün ülkemiz finans piyasaları içinde, finans piyasalarının uluslararası karşılaştırmalara göre henüz büyüme aşamasında olması bir yana, sigorta sektöründe faaliyet gösteren şirket sayısı, öz kaynakları, toplam aktifleri ve finansal araçların kurumsal dağılımı açısından değerlendirildiğinde etkin bir güce kavuşmadığı gözlenmektedir.

Türk sigorta sektörünün yeterince gelişmemiş olmasının nedenleri arasında; ekonomik istikrarsızlık, yüksek enflasyon, düşük milli gelir, mali piyasaların, özellikle hisse senedi piyasasının istikrarsızlığı ve yeterli derinliğe kavuşmamış olması gibi ekonominin genelinden kaynaklanan faktörler ile ülkemizde sigorta bilincinin gelişmemiş olması, hasar ödemelerinde meydana gelen gecikmeler sektördeki atıl kapasiteler, sigorta şirketlerinin yatırım portföyü ile ilgili kısıtlamalar, haksız rekabet, tahsilat sorunu, yasal düzenlemelerde yaşanan boşluk ve aksaklıklar ile bu düzenlemelerin yol açtığı vergi alanındaki ciddi yanlış uygulamalar gibi sektöre özgü faktörler sayılabilir.

Ülkemizde sigorta sektörünün fon yaratma kapasitesinin yeterli düzeye ulaşmamasının temel nedeni prim üretim seviyesinin düşük olmasıdır. Yıllık prim üretim seviyesi ile fon yaratma kapasitesi arasında doğrusal bir ilişki vardır. Yıllık prim üretiminin artması; sigorta bilincinin gelişmesi, sigortanın topluma mal olması ve milli gelir seviyesinin yükselmesi kriterlerinin bir arada gerçekleşmesine bağlıdır.

Sigorta bilincinin gelişmediği, sigortanın yararlarının anlaşılmadığı bir toplumda prim üretiminin artması beklenemeyeceği gibi, yeterli sigorta bilincine sahip fakat tasarruf yapma bir yana temel ihtiyaçlarını karşılayamayan kişilerin gerçekleşmesi kesin olmayan risklere karşı sigorta gibi bir korunma mekanizmasına başvurmalarını beklemek akılcı bir davranış olmayacaktır.

Türk sigorta sektörünün önemli sorunlarından birisi de yasal düzenlemelerde yaşanan boşluk ve aksaklıklar ile bu düzenlemelerin yol açtığı vergi alanındaki ciddi yanlış uygulamalardır.

Sektörün temel kanunu olarak kabul edilen 7397 sayılı Kanun'un, 3379 sayılı Kanun ve 510 ile 539 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'ler ile değişikliğe uğraması, söz konusu Kanun Hükmündeki Kararnameler'in Anayasa Mahkemesi tarafından iptali, Acenteler Yönetmeliği'nin yürürlükten kaldırılması sektörde düzenleme ve denetim açısından büyük bir yasal boşluk doğurmuştur.

Sonuç olarak, Gümrük Birliğine giren ve Avrupa Birliği ile entegre olma yolunda ilerleyen Türkiye’de sigorta sektörünün yeterince gelişmemiş olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, ülkemizde genel olarak sigortalılık oranının düşük olması, özellikle hayat sigortalarında halen değerlendirilememiş sigortalanabilir boş kapasitelerin bulunması Türk sigorta sektörünün önemli bir gelişme potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir.

Gelişmiş ülkelerin kalkınmasında lokomotif rolü üstelenen sigorta sektörünün;

- Önemli bir tasarruf kaynağı olma, sosyo-ekonomik kayıpları önleme, toplumun refah düzeyini arttırma, uluslararası ekonomik ilişkileri geliştirme, vergi kaynağı olma gibi çok önemli işlevleri olduğunun anlaşılmasına,
- Sigortacılığın etkin bir biçimde tanıtılarak sigorta bilincinin yaygınlaşmasına,
- Gerek ekonominin genelinden kaynaklanan gerekse sektöre özgü sorunların hızlı bir şekilde çözümlenmesine

bağlı olarak Türk sigorta sektörü hem ülkemiz finans sistemi hem de dünya sigorta piyasasında hak ettiği yeri alacaktır.

Bunun sağlanabilmesi için sadece sigorta şirketlerinin değil, sektördeki kuruluş ve birliklerin, sektör çalışanlarının, devletimiz ve basın yayın organlarının, akademik çevrelerin konuya gerekli önemi göstermeleri gerekmektedir.

Bu nedenle, sektörün etkili, adil, güvenli ve istikrarlı bir yapıya kavuşturulması amacıyla Avrupa Birliği’ne uyum çalışmaları çerçevesinde Avrupa Birliği sigorta

mevzuatı da dikkate alınarak hazırlanacak bir Sigorta Kanunu'na şiddetle ihtiyacı vardır.

Avrupa Birliği uyum sürecinde hassasiyetle üzerinde durulması gereken önemli bir konu, yaşanacak bir serbestleşmeden sonra büyük bir gelişme potansiyeline sahip Türk sigorta sektörünü, ülkemizde sigortacılığın ilk yıllarında olduğu gibi, yabancıların ele geçirmesini önleyici tedbirlerin alınması gerektiğidir. Uyum çalışmaları Türk sigorta sektöründe bugün için eksikliği hissedilen yasal çerçeveyi gelişmiş ülkeler standartlarında tesis etmemizi sağlamalıdır.

Türk sigorta sektörünün gelişmesi açısından;

- Yasal düzenlemelerde yaşanan boşluk ve aksaklıklar giderilmeli,
- Akademik çevrelerce düzenlenecek seminer, konferans ve panellerle toplumun tüm kesimlerince sigortanın ve yararlarının anlaşılması sağlanmalı,
- Gerek sektördeki kuruluşlar gerekse üniversiteler tarafından sektörle ilgili akademik çalışmalar teşvik edilmeli,
- Sigorta bilincinin çocuk yaşta aşılması amacıyla ilköğretim müfredatlarında sigorta ile ilgili bilgilere yer verilmeli, sigorta bilincinin yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalar yapılmalı sigorta halka mal edilmelidir.

Ülkemizde sigortanın sadece yasal bir zorunluluk olarak değil risklere karşı bir korunma mekanizması, çağdaş yaşamın bir gereği olarak algılanması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

ACAR, Onur.

2005 “Avrupa Birliği’nde Yüklümlülük Karşılama Yeterliliği: Solvency II”

AKATLI, Cengiz.

1985 *Yangına Karşı Sigorta ve Yangın Reasüransı*

AKBULUT, Ramazan.

2000 “1994–1999 Döneminde Türkiye'deki Özel Sigorta Şirketlerinin Fon Yaratma Kapasitesinin Genel Değerlemesi”
İşletme Fakültesi Dergisi, Cilt: 29, Sayı: 2, ss: 51–70

AKDOĞAN, N. ve N. TENKER.

1992 *Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri*
Gazi Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu, 4.Baskı, Ankara

AKGÜÇ, Öztin.

1982 *Finansal Yönetim*
İstanbul Üniversitesi Yayın No: 2825, Formül Matbaası İstanbul

ALKAN, Selma.

2000 *Sigorta Sektörü*
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O. Sektör Araştırmaları Serisi, No: 22

ALLEN, Steven.

2003 *Financial Risk Management*,
John Wiley & Sons, Inc., USA

ALPAY, Timuçin.

- 2001 *Temel Sigortacılık Bilgileri ve Uygulamalı Hasar Yönetimi*
Yüce Reklam Dağıtım A.Ş İstanbul

ALPER, Yusuf.

- 2002 “Sosyal Güvenlikte Yeni Bir Adım: Bireysel Emeklilik”
Çimento İşveren Dergisi, Cilt: 16, Sayı: 2

AMLİNG, Frederick.

- 1970 *Investments: An Intorduction To Analysis and Management*
2nd Edition, Prentice Hall, Inc. Englewood Cliffs, New Jersey,

ANDRIETTI, Vincenzo.

- 2002 *Employer Provided Pensions Portability in OECD Countries. Country Specific Policies and Their Labour Market Effects*
Regulating Private Pension Schemes, Private Pensions Series No: 4,
OECD

ARICI, Kadir.

- 1999 *Sosyal Güvenlik*
TES-İŞ Eğitim Yayınları, Ankara, 1999.

ARPAÇ, Sabri.

- 2004 “Büyüteç”
Asomedy, Ankara Sanayi Odası Aylık Yayın Organı, Kasım-Aralık
www.e-aso.org.tr

ARSEVEN, Haydar.

- 1991 *Sigorta Hukuku*
Beta Basım Dağıtım A.Ş.

ARSLAN, Özge.

- 2003 *Avrupa Birliği ve Türkiye’de Sigorta Şirketlerinde Yükümlülük Karşılama Yeterliliği*
Hazine Müsteşarlığı, Araştırma ve İnceleme Dizisi: 37

ASUNAKUTLU, Tuncer.

- 1997 Sigorta İşletmelerinde Yatırım Yaklaşımları: Alternatif Modeller ve Türkiye Uygulaması
Doktora Tezi
Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- 2000 “Sigorta İşletmelerinde Maliyet Unsurları ve Maliyet Oluşumu.”
Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 2,
Sayı: 3

ATALAY A. Utku.

- 2004 Avrupa Birliği Perspektifiyle Hizmetlerin Serbest Dolaşımı Kapsamında Türk Sigortacılık Sektörünün Değerlendirilmesi
Uzmanlık Tezi
Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Ekonomik ve Mali Konular Dairesi
Ankara

AVRUPA PARLAMENTOSU VE KONSEY DİREKTİFLERİ

- 1973 Hayat dışı sigortacılık faaliyetlerine başlama ve yürütme ile ilgili kanun, tüzük ve idari düzenlemelerin koordinasyonu hakkında 24 Temmuz 1973 tarih ve **73/239/EEC** sayılı Birinci Konsey Direktifi (Avrupa Birliği Resmi Gazetesi L 228, 16.08.1973 s. 3–19)

- 1979 Hayat sigortacılığı faaliyetlerine başlama ve yürütme ile ilgili kanun, tüzük ve idari düzenlemelerin koordinasyonu hakkında 5 Mart 1979 tarih ve **79/267/EEC** sayılı Birinci Konsey Direktifi (Avrupa Birliği Resmi Gazetesi L 063, 13.03.1979 s. 1–18)
- 1998 Bir sigortacılık grubundaki sigorta şirketlerinin tamamlayıcı denetimi hakkındaki 27 Ekim 1998 tarih ve **98/78/EC** sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Direktifi (Avrupa Birliği Resmi Gazetesi L 330, 05.12.1998 s. 1 – 12)
- 2002 a Hayat sigortası şirketlerinin yükümlülük karşılama yeterliliği ile ilgili 79/267/EEC Direktifini tamamlayıcı nitelikteki 5 Mart 2002 tarih ve **2002/12/EC** sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Direktifi (Avrupa Birliği Resmi Gazetesi L 077, 20.03.2002 s. 11–16)
- 2002 b Hayat dışı sigorta şirketlerinin yükümlülük karşılama yeterliliği ile ilgili 73/239/EEC Direktifini tamamlayıcı nitelikteki 5 Mart 2002 tarih ve **2002/13/EC** sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Direktifi (Avrupa Birliği Resmi Gazetesi L 077, 20.03.2002 s. 17–22)
- 2002 c Hayat sigortası ile ilgili 5 Kasım 2002 tarih ve **2002/83/EC** sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Direktifi (Avrupa Birliği Resmi Gazetesi L 345, 19.12.2002 s. 1–51)

AYDIN, Yüksel.

- 2001 Türkiye’de Sigorta Şirketlerinin Mali Performans Değerlenmesi
Yüksek Lisans Tezi
Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

BANKACILIK DÜZENLEME VE DENETLEME KURUMU

- 2003 Türk Bankacılık Sektöründe Aracılık Maliyetlerinin Azaltılması
Mali Sektör Politikaları Dairesi Çalışma Raporları
2003 Yılı Özel Sayısı, www.tbb.org.tr. 05.12.2004
- 2005 “10 Soruda Yeni Basel Sermaye Uzlaşısı (Basel II)”
BDDK Araştırma Dairesi, www.tbb.org.tr. 09.12.2005

BIKMAZ, Kemal.

- 1991 *Akademik Sigortacılık*
Doğruluk Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti., İzmir

BOZER, Ali.

- 1996 *Sigorta Hukuku*
Ankara

BOZKURT, Gökhan.

- 2004 “Sigortacılığa AB Düzeni”
Radikal Gazetesi, 12 Ekim 2004

BÜKER, S., R. AŞIKOĞLU ve G. SEVİL.

- 1997 *Finansal Yönetim*
Eskişehir

CANBAŞ, Serpil.

- 1992 *Küçük İşletmeciliği ve Girişimciliği Teşvik Aracı Olarak Risk Sermayesi ve Türkiye’de Uygulama Olanakları*
Modern Finansman Araçlarının Esnaf, Sanatkar ve Küçük İşletmeler Açısından Değerlendirilmesi, TES-AR Yayınları, Yayın No: 6

CANBAŞ, S. ve H. DOĞUKANLI.

1995 *Finansal Pazarlar*
Ankara

CANSIZLAR, Doğan.

2001 “Bireysel Emeklilik Sistemi ve Sermaye Piyasaları”
İşveren Dergisi, Cilt: 40, Sayı: 3

CAPİTAL

2003 “A’dan Z’ye Bireysel Emeklilik”
Aylık İş ve Ekonomi Dergisi, Yıl: 11, Sayı:2003 / 9

CARTER, Robert.L.

1996 *Sigorta Sektöründe Denetim ve Mali Yeterlilik Gereksinimleri*
Çev: Ergin Gediz, Türk Sigorta Enstitüsü Vakfı Yayınları, No: 38
İstanbul

CEYLAN, Ali.

1993 *Finansal Teknikler*
Uludağ Üniversitesi Basımevi, Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı
Yayın No: 75, Bursa

1995 *İşletmelerde Finansal Yönetim*
Ekin Kitabevi Yayınları, 4.Baskı, Bursa

CEYLAN, A.ve T. KORKMAZ.

2000 *Sermaye Piyasası ve Menkul Değerler Analizi*
Ekin Kitabevi, Bursa

CRISTY, G. A. ve P. F. RODEN.

1976 *Finance Environment and Decision*
Second Edition, New York

CUMMINS, D. ve R. DERRIG.

1988 *Classical Insurance Solvency Theory*
Kluwer Academic Publishers

ÇALIŞMA ve SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI.

1999 “Sosyal Güvenlik Kavramı ve Kapsamı.”
Sosyal Güvenlik Kuruluşları Genel Müdürlüğü
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Dergisi, Yıl: 2, Sayı: 2

ÇANAKÇI, İ. Halil.

2005 “Hedef, Gelişmiş Ülkeler Seviyesi”
Birlik'ten Dergisi, Sayı: 1

ÇANKAYA, İslam.

1994 *Gelir Tablosu ve Kâr Dağıtımı*
Ankara

ÇELİKOĞLU, İlyas.

1994 “Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Finansman Yöntemleri ve Türkiye Uygulaması.”
Devlet Planlama Teşkilatı Ankara

ÇİFTÇİ, Murat.

- 1999 “AB Emeklilik Fonlarının Yatırım Portföylerinin Global Gelişmeler Işığında Değerlendirilmesi ve Türkiye'ye Yönelik Alternatif Model Önerisi”
Reasürör, Sayı: 33, ss: 6–19

ÇİPİL, Mahir.

- 2003 “Türk Sigortacılık Sektörünün Pazarlama Karması”
Hazine Dergisi, Sayı:16
- 2004 *Dünyada Zorunlu Sigorta Uygulamaları ve Türkiye Örneklerinin İncelenmesi*
Milli Reasürans T.A.Ş. İstanbul

ÇONKAR, M. Kemalettin.

- 1988 *Kalkınma Bankacılığı ve Türkiye'deki Uygulama*
Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 374
Afyon İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Yayınları No: 6 Eskişehir
- 1992 *Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde Yatırım Kararları*
Biar &Konrad – Adenauer - Stiftung Ankara
- 1993 “Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelere Katkıları Açısından Factoring”
Çukurova Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 1
- 1995 *Risk Sermayesi Finansman Yöntemi*
Kayseri

DAĞDELEN, Ülkü.

- 1991 *Risk Sermayesi*
Türkiye Halk Bankası Fon Kredileri Müdürlüğü, Ankara

DAS, S. U., R.PODPIERA ve N.DAVIES.

- 2003 “Insurance and Issues in Financial Soundness”
IMF, Working Paper No. 03/138

DİLİK, Sait.

- 1972 *Türkiye’de Sosyal Sigortalar İktisadi Açından Bir Tahlil Denemesi*
Ankara
- 1989 “Sosyal Güvenliğin Karşılıdığı Riskler ve Türkiye’de Durum.”
İş Hukuku ve İktisat Dergisi, Kamu-İş, Cilt: 2, Sayı: 1
- 1994 “Sosyal Güvenlik Kurumlarının Asıl Fonksiyonları Dışındaki İşlerle
Uğraşmaları Akılcı Değildir”
İşveren Dergisi, Cilt: 32, Sayı: 8

DORFMAN, S. Mark.

- 2004 *Introduction to Risk Management and Insurance*,
Eighth Edition, Prentice Hall, USA

DUMAN, Şebnem.

- 1990 *Türk Sigorta Sektöründe Boş Kapasiteler ve Ekonomik Kayıplar*
Bilimsel Araştırma Merkezi Yayını, İstanbul

DURA, C. ve H. ATİK.

- 2003 *Avrupa Birliği Gümrük Birliği ve Türkiye*
Nobel Basımevi 2. b, Nobel Yayın No: 164 Ankara

DUYGULU, Ercan.

- 2006 “Türkiye’de Sigorta İşletmeleri ve Sigorta İşletmelerinin Mali Durumlarına Genel Bir Bakış”
Sigorta Araştırmaları Dergisi, Sayı: 2, ss: 85–193

DUYSAK, Serap.

- 1989 Türk Sigorta Sektörünün Fon Yaratma Kapasitesi ve Yaratılan Fonların Sermaye Piyasasında Değerlendirilmesi
Yüksek Lisans Tezi
İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

EKE, Selda.

- 2006 “Risk Yönetimi Anlayışında Sigorta Kavramının Yeri ve Önemi”
Risk News, Aylık Finansal Risk Yönetim Dergisi
(<http://www.riskcenter.com.tr/risknews>)

EKİN, N., Y. ALPER ve T. AKGEYİK.

- 1999 *Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Arayışlar: Özelleştirme ve Yeniden Yapılanma*
İTO Yayın No: 1999–69, İstanbul.

ERDOĞAN, Koray.

- 2003 “Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizlerinin Sigortacılık Sektörü Üzerindeki Etkileri”
Active Dergisi, No: 28

ERDOĞAN, O. ve L. ÖZER.

- 1998 *Sermaye Piyasasında Kurumsal Yatırımcılar*
İMKB Yayınları İstanbul

ERGENEKON, Çağatay.

- 1995 *Sigorta Sektörü*
İMKB Sektör Araştırmaları Serisi No: 5, İstanbul
- 1998 *Özel Emeklilik Fonları-Şili Örneğinden Alınacak Dersler*
İMKB Yayınları, İstanbul

ERTUNA, İ. Özer.

- 1987 *Türkiye’de Mali Piyasalar*
İTO Yayın No: 1987-6, İstanbul

ERTUNA, Özcan.

- 1982 *Finansal Kurumlar*
Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Yayın No: 3

FRANCİS, J. Clark.

- 1972 *Investments, Analysis and Management*
Mc Graw-Hill Series in Finance New York

GENÇ, Ömür.

- 2002 Sigortacılık Sektörü ve Türkiye’de Sigorta Sektörünün Fon Yaratma Kapasitesi
Türkiye Kalkınma Bankası Tarafından Hazırlanan ve Elektronik Ortama Aktarılan Araştırma Raporları
Sektör Araştırmaları SA-02-05-1/ (www.tkb.com.tr)

GENÇOSMANOĞLU, Ebru.

- 2003 “Dünden Bugüne Sigortacılık”
Hazine Dergisi, Cumhuriyetin 80. Özel Sayısı

GENÇYÜREK, Levent.

- 2004 “Bireysel Emeklilik Araçlarının Vergilendirilmesi.”
Yaklaşım Dergisi, Sayı: 140, ss: 100–108

GÜCENME, Ümit.

- 1996 *Mali Tablolar Analizi*
Marmara Kitabevi Yayınları, 1. Baskı

GÜNEŞ, İsmail.

- 2004 “Sosyal Güvenlik”
<http://idari.cu.edu.tr/igunes/kamu/dosya10htm>

GÜNGÖR, M. Güven.

- 2003 “Günümüz Sigortacılığında Risk Yönetiminin Yeri ve Önemi”
Birlik'ten Dergisi, Sayı: 34

GÜVEL, E. A. ve A. Ö. GÜVEL.

- 2002 *Sigortacılık*
Seçkin Yayıncılık, Ankara

GÜVEN, Ercan.

- 1976 *Sosyal Sigortalar Genel Uygulama İlkeleri ve Sigorta Kolları*
Eskişehir

GÜZEL, A. ve A. R. OKUR.

- 1994 *Sosyal Güvenlik Hukuku*
Yenilenmiş 4. Bası, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. İstanbul

HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI

- 2002 Hazine Müsteşarlığı Tebliği
(21.11.2002 tarihli 24943 sayılı Resmi Gazete)
- 2003 Sigorta Murakabe Kanununa İlişkin 8 Sayılı Tebliğ
(10.05.2003 tarihli 25104 sayılı Resmi Gazete)
- 2004 a Sigorta ve Reasürans Şirketlerinin Mali Bünyelerine ve Sermaye Yeterliliklerine İlişkin Genelge
(20.10.2004 tarih ve 65069 sayılı Resmi Gazete)
- 2004 b 2004 Yılı Türkiye’de Sigorta ve Bireysel Emeklilik Faaliyetleri Hakkında Rapor
- 2005 a Hazine Müsteşarlığı Tebliği
(06.09.2005 tarihli 25928 sayılı Resmi Gazete)
- 2005 b *Türk Sigortacılık Sektörünün Temel Göstergeleri-4*
Sigortacılık Genel Müdürlüğü, Ankara

İŞGÖREN, Tülin.

- 1988 “Sigorta Sektörü’nün 1980’li Yıllardaki Gelişimi ve Beklentiler-1”
Sigorta Dünyası, Sayı: 338

İZVEREN, Adil.

- 1968 *Sosyal Politika ve Sosyal Sigortalar*
Sevinç Matbaası, Ankara, 1968

JOHNSON, W. Robert.

1996 *Financial Management*
Allyn and Bacon, Inc. Boston

KAHYA, Mehmet.

2000 “Sigorta Sektörünün Ekonomik Kalkınmadaki Yeri ve Önemi ile Fon Yaratma İşlevi ve Sermaye Piyasalarındaki Etkinliği”
Reasürör, Sayı: 37, ss: 22 –35

2001 *Sigorta ve Reasürans Şirketlerinde Finansal Analiz*
Sentez Reklam ve Danışmanlık

KARACAN, A. İhsan.

1994 *Sigortacılık ve Sigorta Şirketleri*
Bağlam Yayıncılık

KENDER, Rayegân.

1999 *Türkiye’de Hususi Sigorta Hukuku*
İstanbul

KOÇ, İ. Ö. ve M. Ö. YAVRU.

2004 “Bireysel Emeklilik Sistemlerinin Sermaye Piyasalarına Etkileri,
Türkiye Üzerine Bir Uygulama”
Uluslararası Piyasalarda Finansal Entegrasyon
Geleneksel Finans Sempozyumu 2004
I. Cilt, Yayın No: 178, ss: 327–357
Sermaye Piyasası Kurulu - Marmara Üniversitesi,
Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü & Bankacılık ve Sigortacılık
Yüksekokulu

KOÇAK, Recep.

- 2000 *Tek Düzen Hesap Planı Açıklamalı Sigorta Muhasebesi*
Can Matbaa İstanbul

LINDER, Ulf.

- 2005 “Solvency II’ye Giriş”
Türkiye Reasürans Şirketleri Birliği (TSRŞB) & Technical Assistance
Information Exchange Unit (TAIEX), 23–24 Haziran 2005, İstanbul
Avrupa Birliği Sigorta Mevzuatı ve Uygulamaları Semineri
Türkiye Reasürans Şirketleri Birliği Yayın No: 5, Ceyma Matbaacılık
İstanbul

LİTTER, L. S.ve W. L. SİLBER.

- 1991 *Principles of Money, Banking and Financial Markets*
Seventh Edition, New York

MALİYE BAKANLIĞI.

- 1992 Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği (Seri No:1) (26.12.1992
tarihli 21447 sayılı Resmi Gazete)

MEMİŞ, Tekin.

- 2005 “Avrupa Birliği ve Türk Hukukunda Sigorta Aracıları”
www.jura.uni-sb.de

MİLLİ REASÜRANS T.A.Ş.

- 2004 *Açıklamalı Sigorta ve Reasürans Terimleri Sözlüğü*
Ceyma Matbaacılık, İstanbul

MÜLLER, H. ve A. TRAKIES.

- 1998 *Almanya'da ve Türkiye'de Sigorta Şirketlerinin Mali Yeterliliği*
Çev: Ergin Gediz Türk Sigorta Enstitüsü Vakfı Yayınları Seminer
Notları No: 50

NOMER, C. ve H. YUNAK.

- 1998 *Reasürans*
Ceyma Matbaacılık, İstanbul

OKSAY, Suna.

- 2000 “Finansal Piyasalarda Yeni Yasal Düzenlemeler (Reregulation)
İhtiyacı ve Türk Finans Sistemi”
Öneri Dergisi, Sayı: 14, Cilt: 3
Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

OMAĞ, M. Kemal.

- 1993 “Türk Hukukunda Mecburi Sigortalara ve Sorunlarına Genel Bir
Bakış”
Zorunlu Sigortalar Paneli, İstanbul
- 1998 *Sosyal Sigorta, Ticaret Hukuku 2*
Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 37, Eskişehir

ORHANER, Emine.

- 1995 “Türkiye de Sigorta Sektörü Gelişiyor”
İktisat İşletme ve Finans Dergisi, Yıl: 10, Sayı: 117

OVERBEEK, Martin.

- 2005 “Hayat Sigortalarında ve Hayat Dışı Sigortalarda Solvency II”
Türkiye Reasürans Şirketleri Birliği (TSRŞB) & Technical Assistance
Information Exchange Unit (TAIEX), 23–24 Haziran 2005, İstanbul
Avrupa Birliği Sigorta Mevzuatı ve Uygulamaları Semineri
Türkiye Reasürans Şirketleri Birliği Yayın No: 5, Ceyma Matbaacılık
İstanbul

ÖZKÖK, İ. Cem.

- 1992 “Bir Finansman Türü Olarak Risk Sermayesi (Venture Capital) ve
Uygulama Örnekleri”¹
Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi, Cilt: 7 Sayı: 1

ÖZŞAR, Berna.

- 2005 *Avrupa Birliği Sigorta Müktesebat Rehberi*
Türkiye Sigorta Ve Reasürans Şirketleri Birliği Yayın No: 3
Ceyma Matbaacılık, İstanbul

PAMUKÇU, E. Baturalp.

- 1995 “Sigorta Kavramı ve Sigortacılık Eğitiminin Önemi.”
Sigorta Dünyası, Sayı: 383

PEKİNER, Kamuran.

- 1974 *Sigorta İşletmeciliği Prensipler Hesap Bünyesi*
İstanbul Üniversitesi Yayınları Yayın No: 1904, Sermet Matbaası
- 1981 *Sigorta İşletmeciliği, Prensipleri-Hesap Bünyesi*
İ.Ü. Yay. No: 2826, İ.F. Yay. No: 124, Formül Matbaası, İstanbul

POLVERİNİ, Leo J. Jr.

- 1987 “Portfolio Insurance Controls Equity Risk for Plan Sponsors”
Journal of Compensation & Benefits, Vol:3 Iss:1

SAĞLAM, Necdet.

- 1996 *Sigorta İşletmelerinde Mali Tabloların Hazırlanması ve Avrupa Birliği'ne Uyum*
 Etam A.Ş. Eskişehir

SANAYİ VE TİCARET BAKANLIĞI.

- 2003 Anonim ve Limitet Şirketlerin Kuruluş ve Ana Sözleşme Değişikliği İşlemlerine İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ (İç Ticaret 2003/3)
 25.07.2003 tarihli 25179 sayılı Resmi Gazete

SARIKAMIŞ, Cevat.

- 1995 *Sermaye Pazarları*
 Alfa Basım Dağıtım

SAVAŞÇI, Sevim.

- 1998 “Dünyada ve Türkiye’de Sigorta Şirketlerinin Mali Açıdan Değerlendirilmesi ve Öneriler”
Milli Reasürans Türk Anonim Şirketi sigortacılık Sektörü Bilimsel Çalışma Yarışması 1998

SAVCI, Mustafa.

- 2006 *Mali Tablolar Analizi*
 Aktif Yayınevi

SERMAYE PİYASASI KURULU

- 2002 Bireysel Emeklilik Fonları Türlerine İlişkin Açıklama
10.05.2002 tarih ve 22/646 sayılı Sermaye Piyasası Kurulu Kararı

SERTKAYA, Abdullah.

- 1999 “Sosyal Güvenlikte Şili Modeli”
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Dergisi, Yıl: 2, Sayı: 2

SEVİLENGÜL, Orhan.

- 1997 *Banka Muhasebesi*
Gazi Büro Kitabevi

SEYYAR, Ali.

- 2002 *Sosyal Siyaset Terimleri: Ansiklopedik Sözlük*
Beta Yayınları, İstanbul

SEYİDOĞLU, Halil

- 1992 *Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük*
Güzem Yayınları

SİGORTACI

- 2004 “BES’te Sözleşme Sayısı 140 Bini Aştı”
Sigortacı, Türkiye’nin En Çok Satan Sektör Yayını, Yıl: 20, Sayı: 307

SKİPPER, H.D., Jr. C.V. STARR ve J. M. ROBINSON.

- 2000 “Liberalization of Insurance Markets: Issues and Concerns”
Insurance and Private Pensions Compendium for Emerging Economies
OECD Book–1. Part 1:6b. Washington, D.C; www.oecd.org.

SOMES, P. Steven.

- 1988 “Structuring a Portfolio Insurance Program”
Portfolio Insurance: A Guide to Dynamic Hedging,
 John Wiley and Sons Inc, New York

SOYDEMİR, Selim.

- 1996 “Kurumsal Yatırımcıların Fon Kaynakları ve Kullanım Yerleri
 (1981–1993)”
*Türkiye’de Kaynak Aktarım Sürecinde Sermaye Piyasalarının Rolü:
 1980 Sonrası Dönemin Bir Değerlendirmesi*,
 Sermaye Piyasası Kurulu Yayın No: 17

SÖZER, A.Nazım.

- 1991 *Sosyal Sigorta İlişkisi*
 Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir
- 1998 *Türkiye’de Sosyal Hukuk*
 Barış Yayınları, 2. Baskı Fakülteler Kitapevi, İzmir

SU, A. Mustafa.

- 2003 "Bireysel Emeklilik Fonları Reel Sektörün Finansmanı Açısından
 Önemli Bir İşlevi Yerine Getirecektir"
İşveren Dergisi, Cilt: 42, Sayı:2

SÜLÜN, Serap.

- 1997 Türk Sigorta Şirketlerinde Mali Tablolar Analizi
 Yüksek Lisans Tezi
 İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

SWİSS Re

- 1995 *Mali Yeterlilik Alanında Karşılaşılan Gelişmeler ve Sigorta Endüstri sinde Güven Unsurunun Önemi*
Çev: Ergin Gediz Türk Sigorta Enstitüsü Vakfı Yayınları Seminer Notları No: 39 **Sigma** No 7/1995
- 2000 World insurance in 1999: Soaring Life Insurance Business. **Sigma** No 9/2000
- 2001 World insurance in 2000: Another Boom Year For Life Insurance; Return To Normal Growth For Non-Life Insurance. **Sigma** No 6/2001
- 2002 World insurance in 2001: Turbulent Financial Markets And High Claims Burden Impact Premium Growth. **Sigma** No 6/2002
- 2003 World insurance in 2002: High Premium Growth In Non-Life Insurance. **Sigma** No 8/2003
- 2004 World insurance in 2003: Insurance Industry On The Road To Recovery. **Sigma** No 3/2004
- 2005 World insurance in 2004: Growing Premiums and Stronger Balance Sheets. **Sigma** No 2/2005

ŞENTÜRK, S. Şenol.

- 2000 “Özel Emeklilik Programları Tanım ve Türleri”
Reasürör, Sayı: 37, ss: 36 – 43

TALAS, Cahit.

- 1997 *Toplumsal Ekonomi*
7.Baskı, İmge Kitabevi, Ankara

TANRIVERDİ, Hüseyin.

- 2000 *Sendikal Profilden Türkiye Gerçekleri*
Hizmet İş Sendikası Eğitim Yayınları, No: 29, Ankara

TUNA, O. ve N. YALÇINTAŞ.

- 1991 *Sosyal Siyaset*
Filiz Kitapevi, İstanbul

TUNCAY, A. Can.

- 1996 *Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri*
7. Baskı, Beta Basım Yayım ve Dağıtım A.Ş. İstanbul
- 2000 “Bireysel Emeklilik Rejimi Üzerine”
Çimento İşveren Dergisi, Cilt:14, Sayı: 2
- 2002 *Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri*
10. Baskı, Beta Yayınları İstanbul

TUNÇOMAĞ, Kenan.

- 1990 *Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Sigortalar*
5.Bası, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş, İstanbul
- 1997 “Sosyal Sigortalar Kavramı ve Özellikleri”
Reasürör, Sayı: 23

TÜRK MALİ SEKTÖRÜ RAPORU

- 2004 Mali Piyasalar Çalışma Grubu
Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Türkiye Bankalar Birliği

TÜRKİYE ODALAR BORSALAR BİRLİĞİ

- 1993 Sosyal Güvenlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara
- 1996 Banka ve Sigorta Sektörleri Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara

TÜRKİYE SİGORTA REASÜRANS ŞİRKETLERİ BİRLİĞİ

- 2000 Faaliyet Raporu
- 2001 Faaliyet Raporu
- 2002 Faaliyet Raporu
- 2003 Faaliyet Raporu
- 2004 Faaliyet Raporu

TÜRKİYE SERMAYE PİYASASI ARACI KURULUŞLARI BİRLİĞİ

- 2005 *Sermaye Piyasası Faaliyetleri İleri Düzey ve Türev Araçlar Lisansı
Eğitimi Genel Ekonomi ve Mali Sistem*

ULAŞ, Işıl.

- 1992 *Uygulamalı Sigorta Hukuku*
Turhan Kitabevi, Ankara

ULUDAĞ, İlhan.

- 1996 *Gümrük Birliği Sürecinde KOBİ'ler ve Risk Sermayesi Şirketler Modeli*
İTO Yayın No: 1996-42

URALCAN, G. Şebnem.

- 2005 "Küreselleşme Sürecinde Sigorta Şirketlerinde Bilgi Yönetiminin Gereksinimi"
Uluslararası Finans Sempozyumu 2005 Marmara Üniversitesi,
Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü & Bankacılık ve Sigortacılık
Yüksekokulu
<http://bsy.marmara.edu.tr/TR/konferanslar/2005/konferans5tr.htm>

UYGAR, Muzaffer.

- 1993 *Türkiye-Avrupa Topluluğu İlişkileri Ve Gümrük Politikamız*
Ankara

ÜNAL, Targan.

- 1994 *Sigorta Sektörünün Ekonomik İşlevi Ve Fon Yaratma Kapasitesi I*
İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 1994-04, İstanbul

WEBB I.P., M. F. GRACE ve H. D. SKIPPER

- 2002 *The Effect of Banking and Insurance on the Growth of Capital and Output*
Center For Risk Management And Insurance Working Paper 02-1
Robinson College of Business, Georgia State University

WILLIAMS, A., M. SMİTH ve P. YOUNG

- 1998 *Risk Management and Insurance*
Eighth Edition, McGraw Hill, USA

YANIK, Serhat.

- 2001 *Sigorta İşletmelerinde Mali Yeterlilik Analizi*
Bayındır Sigorta A.Ş Yayınları No: 1

YAZGAN, Turan

- 1977 *Sosyal Sigorta*
İstanbul

YÜCEL, E. Denizci.

- 1998 Türk Sigorta Sektöründe Hayat Sigortalarının Fon Yaratma Kapasitesi,
Yaratılan Fonların Finansal Piyasalarda Değerlendirilmesi ve Hayat
Sigortalarında Kâr Payı
Doktora Tezi
Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü

YÜCEL, N. Ali.

- 1991 “Sağlık Sigortaları”
Reasürör, Sayı: 2
- 1995 “Sağlık Sigortası Sistemleri ve Özel Sigortanın Yeri”
Reasürör, Sayı: 17

YÜCESOY, Cevat.

- 1966 *Sigorta İşletmeleri ve Muhasebesi*
Çağlayan Kitapevi Çağlayan Muhasebe Serisi No: 8

www.bireyselemeklilik.gov.tr.

www.dask.gov.tr.

www.diyenet.gov.tr.

www.dpt.gov.tr

www.dunyagazetesi.com.tr

www.egm.org.tr

www.europa.eu.int/comm/internal_market/insurance

www.habersigorta.com.tr

www.hazine.gov.tr

www.members.fortunecity.com.cem sigorta

www.millire.com.tr

www.senturk.com.tr

www.sigortacilik.gov.tr

www.tempodergisi.net

www.tmtb.org.tr

www.tramer.org.tr

www.tsrbsb.org.tr

www.tsrbsb.org.tr/tsrbsb/Sigorta

www.ydk.gov.tr